SİLAHLI BÜROKRASİNİN ekonomi politiği

Suat PARLAR

bibliotek

Bibliotek Yayınları: 26
Araştırma Dizisi: 14
SİLAHLI BÜROKRASİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ
Birinci Basım: Şubat 1997
Dizgi: Evrim tanıtım
Baskı: Ceylan Matbaası

BİBLİOTEK YAYINLARI
Caferağa Mahallesi Kadife Sokak No: 13-4
Kadıköy/İstanbul
Tel: (0216) 345 03 09

Suat Parlar

SİLAHLI BÜROKRASİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

BİBLİOTEK YAYINLARI

İçindekiler

Giriş	5
Askerilik Olgusu ve Siyasal Kültürün Kaynakları	8
Milli Güvenlik Kurulu	20
Pretoryenizm ve Darbelerin Gelişi	26
Sıkıyönetimler	39
Ordu, Siyaset ve Yönetim İlişkileri	58
Ordu ve Sermaye	76
OYAK	85
Ordu ve Emperyalizmle İlişkilerin Tarihsel Kökeni	105
Sermaye ve Darbeler	119
12 Eylül'le 40 Gün 40 Gece	135
Darbeler ve Siyasal Partiler	153
12 Eylül ve MHP	161
Darbeci Bürokrasi	164
Aydınlar Ocağı	171
Gazi Mahallesi Raporu	195
Türkiye'de Ordu Nereye	210
Özel Savaşın Siyasal İktisadı	215
Ordulaşan Polis	220
Savaş Sanayii	242
Kuşatma ve Şiddet	269
Mektup	297
Devlet Solunun Ecinnisi: Falanjist RP	300
Dipnotlar	323

Giriş

Bu kitapta ordunun politik yaşamdaki rolü, iç bağıntıları ve sürekliliği içinde ele alınıyor. Kurumlar, kurallar üzerinde militarist belirleyicilik irdeleniyor.

"Askerilik" -merkezi devlet- milli güvenlik doktirini, egemenliğin bölünmezliği gibi konu bağlamlarına tarihsel bir fonda ana başlıklar oarak değiniliyor.

Kitap, bir tarih çalışması kapsamında değil. Tarih bütünsel bir dinamiğinde çözümlenmesinde daha doğrusu olguların yeniden dizilişinde öne çıkıyor.

Bu kitabın yöntemsel iddiası olguların yeniden dizilişi ve çözümlenmesinde zaman boyutunun akış ve süreklilik kapsamında ele alınması. Çalışmayı yer yer girift bir hale getiren bu özellik yöntemsel açıdan oldukça değer taşıyor. Olgusal düzlemden hiç kopmadan yapılan yorumlar teorik yetersizlik olarak algılanmamalıdır. Sosyo-politik formülasyonlarla, kavramsal araçların çekici meşruiyetine dayalı bir çalışma entellektüel açıdan belki daha doyurucu olurdu. Ancak okura yararı olmazdı. Bu tür bir çalışmadan ziyade çok sayıda kaynağın irdelenmesine dayalı bir gerçeklik kurgusunu ön plana çıkardım. Parça-bütün diyalektiği temelinde siyasetin işleyiş yasalarının ortak özelliğini ayrı ayrı düzlemlerde göstermeyi denedim.

'61 Anayasası, MGK, MGK-rejim, Ordu- Cumhurbaşkanlığı, ordu-devlet, ordu-toplum, Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği gibi kurumlar düzleminde "işleyiş" çözümlenmeye çalışıldı.

Kitap, 12 Eylül periyodizasyonunu da değiştiriyor. Kamu bürokrasisi içindeki tasfiyenin '70'li yıllardaki niteliği üzerinde duruyor. Sermaye bloku arasındaki bölünmeler ve işçi sınıfının durumu açısından bu peryodizasyon yenileniyor.

Ordu-TÜSİAD-Türk İş koalisyonu 12 Eylül'ün dayanaklarından sayılıyor...

Bu noktada durmak gerekiyor. Zira kitapta yeterince konuşuldu. Ancak yine de üzerinde durulması gereken noktalar var. OYAK üzerine metin içi bilgiler verilmesine rağmen bunları yeterli bulmadım.Bir ek bölümde OYAK ile ilgili yeni bilgiler sunmaya çalıştım. Ayrıca askeri-sınai kompleks ve polis ile ilgili bölümler referans niteliğindedir, çoğu ilk kez tartışmaya açılıyor. Ayrıca Gazi katliamı sırasında İHD'ye sunduğum bir raporu ek olarak sunuyorum. Katliamın son günlerde ortaya dökülen devlet güçleri ile ilişkili olduğunu düşünüyorum.Ağar, Korkut Eken, Çatlı, Karadağ isimlerinin yanyana bulunması Gazi'yi yeniden gündeme sokuyor. Katliamdan kısa bir süre önce Ankara'ya gelen bir Rus heyeti özellikle Azerbaycan'da bulunan ülkücülerin çekilmesini istiyor. Bu görüşmelerle Gazi olaylarının arası kısadır... Kitapta ayrıca ek olarak Mehmet Sena Söylemez'in 28 Temmuz 1996 tarininde Demokrasi gazetesinde yazdığım bir yazıya gönderdiği cevabı ve yazımı yayınlıyorum. Bu mektup sonrası Bayrampaşa Cezaevinde Söylemez ile bir görüşme de yaptım, yanımda bir avukat arkadaş da bulunuyordu. (Komplo severlere not: Nasıl görüşme izni aldın diyecekler, ben de avukatım)

Bu görüşme sonrası Türkiye'de bürokrasinin işleyişi ile ilgili düşüncelerim daha da değişti. Şimdilik bu kadar.

Osmanlı'dan günümüze Gizli Devlet Kitabı Nokta Dergisi tarafından kapak yapıldı ve "malum" tepkiler gelişti. B. Ecevit ve İ. Türkmen'in yazdıklarını yazdıklarımın "teyidi" kabul ediyorum. Bu kitapta onlarla ilgili yazılanlar eksik bıraktıklarımı tamamlayacaktır...

Kitabın giriş bölümü yazılırken ortaya çıkan devlet kazası ile ilgili çok şey söylendi. Bu söylenenlere "teknik" bir kaç not eklemek istiyorum. A. Çatlı'nın silahalımı işlerinde "kullandığı" bir zat İ. Ü. Hukuk Fakültesinde Asistanlıkla" başlayan kariyerine şu anda Zira-

at Bankası'nda çok üst düzey bir görevle devam ediyor. GAP temelinde İsrail ile kurulan ilişkilerde ön planda ve bir ayağı İsrail'de. Bu kitabın konusu değil ama Papa suikastinde MOSSAD-ülkücü bağlantısı çok önemlidir, üzerinde durulmalıdır. Türkiye'de insanlar siyonizmi iyi değerlendirmeli ve MOSSAD 'ın neler yaptığını araştırmalıdırlar. Yine bu olay bir sürü bağlantıyı günyüzüne çıkardı. Sorulmayan "teknik" bazı sorular var. A. Çatlı "aranmadığı" dönemde hangi avukatın oğlunun sünnet düğünündeydi. Bu avukatın Oral Çelik ve eski Mali Şube Müdürü Salih Güngör ile avukat müvekkil ilişkisi var mıdır. Soruları burada kesmek gerekiyor. Zira dedektiflik "basının" işi. Ben bu satırlarla sorulmayan binlerce sorudan bir kaçına örnek verdim. Ayrıca bu soruların fazlaca teorik değeri olduğuna inanmıyorum. Önemli olan sistem ve onun işleyiş yasalarıdır. Bunun anlaşılmasına yönelik tartışmalara biraz katkım olursa görevimi yapmış sayılırım.

Teşekkür borçlarım var. Sevgili Şen, değerli kaynaklara ulaşmamı sağlayan Tayfun, özverili dost Ercan ve diğer kardeşlerim Cenk, Mebruke hepsini anmak istiyorum.

Değerli hukukçu Kemal Keleşoğlu'nun güvenini ise hep dayanak sayıyorum. Yargılanıyorum. Ancak bundan çok "düşünce suçlusu" kategorisine tepki duyuyorum. Bu ülkede henüz "düşünce" adına bu kadar az ürün verilmişken bazı "misyonların" pazarlanmasını sistemin "memur-muhalifler" yaratmaya dönük bir baskısı olarak algılıyorum. Ancak bunları yazarken İsmail Beşikçi ve adsız dervişleri ayırıyorum. Tüm bu çalışmanın emeğini inadını örnek aldığım Beşikçi'ye ve adsız dervişlere ithaf ediyorum.

Kitap, 12 Eylül periyodizasyonunu da değiştiriyor. Kamu bürokrasisi içindeki tasfiyenin '70'li yıllardaki niteliği üzerinde duruyor. Sermaye bloku arasındaki bölünmeler ve işçi sınıfının durumu açısından bu peryodizasyon yenileniyor.

Ordu-TÜSİAD-Türk İş koalisyonu 12 Eylül'ün dayanaklarından sayılıyor...

Bu noktada durmak gerekiyor. Zira kitapta yeterincc konuşuldu. Ancak yine de üzerinde durulması gereken noktalar var. OYAK üzerine metin içi bilgiler verilmesine rağmen bunları yeterli bulmadım.Bir ek bölümde OYAK ile ilgili yeni bilgiler sunmaya çalıştım. Ayrıca askeri-sınai kompleks ve polis ile ilgili bölümler referans niteliğindedir, çoğu ilk kez tartışmaya açılıyor. Ayrıca Gazi katliamı sırasında İHD'ye sunduğum bir raporu ek olarak sunuyorum. Katliamın son günlerde ortaya dökülen devlet güçleri ile ilişkili olduğunu düşünüyorum.Ağar, Korkut Eken, Çatlı, Karadağ isimlerinin yanyana bulunması Gazi'yi yeniden gündeme sokuyor. Katliamdan kısa bir süre önce Ankara'ya gelen bir Rus heyeti özellikle Azerbaycan'da bulunan ülkücülerin çekilmesini istiyor. Bu görüşmelerle Gazi olaylarının arası kısadır... Kitapta ayrıca ek olarak Mehmet Sena Söylemez'in 28 Temmuz 1996 tarininde Demokrasi gazetesinde yazdığım bir yazıya gönderdiği cevabı ve yazımı yayınlıyorum. Bu mektup sonrası Bayrampaşa Cezaevinde Söylemez ilc bir görüşme de yaptım, yanımda bir avukat arkadaş da bulunuyordu. (Komplo severlere not: Nasıl görüşme izni aldın diyecekler, ben de avukatım)

Bu görüşme sonrası Türkiye'de bürokrasinin işleyişi ile ilgili düşüncelerim daha da değişti. Şimdilik bu kadar.

Osmanlı'dan günümüze Gizli Devlet Kitabı Nokta Dergisi tarafından kapak yapıldı ve "malum" tepkiler gelişti. B. Ecevit ve İ. Türkmen'in yazdıklarını yazdıklarımın "teyidi" kabul ediyorum. Bu kitapta onlarla ilgili yazılanlar eksik bıraktıklarımı tamamlayacaktır...

Kitabın giriş bölümü yazılırken ortaya çıkan devlet kazası ile ilgili çok şey söylendi. Bu söylenenlere "teknik" bir kaç not eklemek istiyorum. A. Çatlı'nın silahalımı işlerinde "kullandığı" bir zat İ. Ü. Hukuk Fakültesinde Asistanlıkla" başlayan kariyerine şu anda Zira-

at Bankası'nda çok üst düzey bir görevle devam ediyor. GAP temelinde İsrail ile kurulan ilişkilerde ön planda ve bir ayağı İsrail'de. Bu kitabın konusu değil ama Papa suikastinde MOSSAD-ülkücü bağlantısı çok önemlidir, üzerinde durulmalıdır. Türkiye'de insanlar siyonizmi iyi değerlendirmeli ve MOSSAD 'ın neler yaptığını araştırmalıdırlar. Yine bu olay bir sürü bağlantıyı günyüzüne çıkardı. Sorulmayan "teknik" bazı sorular var. A. Çatlı "aranmadığı" dönemde hangi avukatın oğlunun sünnet düğünündeydi. Bu avukatın Oral Çelik ve eski Mali Şube Müdürü Salih Güngör ile avukat müvekkil ilişkisi var mıdır. Soruları burada kesmek gerekiyor. Zira dedektiflik "basının" işi. Ben bu satırlarla sorulmayan binlerce sorudan bir kaçına örnek verdim. Ayrıca bu soruların fazlaca teorik değeri olduğuna inanmıyorum. Önemli olan sistem ve onun işleyiş yasalarıdır. Bunun anlaşılmasına yönelik tartışmalara biraz katkım olursa görevimi yapmış sayılırım.

Teşekkür borçlarım var. Sevgili Şen, değerli kaynaklara ulaşmamı sağlayan Tayfun, özverili dost Ercan ve diğer kardeşlerim Cenk, Mebruke hepsini anmak istiyorum.

Değerli hukukçu Kemal Keleşoğlu'nun güvenini ise hep dayanak sayıyorum. Yargılanıyorum. Ancak bundan çok "düşünce suçlusu" kategorisine tepki duyuyorum. Bu ülkede henüz "düşünce" adına bu kadar az ürün verilmişken bazı "misyonların" pazarlanmasını sistemin "memur-muhalifler" yaratmaya dönük bir baskısı olarak algılıyorum. Ancak bunları yazarken İsmail Beşikçi ve adsız dervişleri ayırıyorum. Tüm bu çalışmanın emeğini inadını örnek aldığım Beşikçi'ye ve adsız dervişlere ithaf ediyorum.

Askerilik Olgusu ve Siyasal Kültürün Kaynakları

Türkiye'de siyasal yaşamı anlayabilmek ve değiştirebilmek, "askerilik" olgusunu ve bu olgu temelinde ordu-toplum ilişkilerini tarihsel süreklilik içinde kavramakla mümkündür. Siyasallaşmış bir "askerilik" olgusu Ön-Türkler'den günümüze, Türkler'in yönettiği tüm toplumlarda en temel öğe olmuştur. Askerilik, güçlü bir ordu örgütlenişinin yanında savaşkanlık, şiddet eğilimi gibi somut güç kullanımı kalıplarını içerecek biçimde toplumun çeşitli katları tarafından benimsenen, özümsenen bir toplumsal olgu olarak nitelenebilir. Türkler, tarihin çeşitli aşamalarında önemli askeri uygalıklar yaratmışlardır. Bu uygarlıkların kalıbını ortaya çıkaran temel güç, göçebe Türk topluluklarının "savaş ekonomisi" temelinde örgütlenen toplum yapılarıdır. Askeri uygarlığın olağanüstü gelişmişlik düzeyinin öteki yüzünde ise felsefe ve sanat alanlarında yaratıcılıktan uzak kalma ve düşünce geleneğinin bulunmayışı yeralır. Ön-Türkler'de toplumun ordudan ayrı bir varlığa sahip olamaması, göçebe ekonomisi koşullarında merkezi bir devlet yapısını ortaya çıkarmıştır. Merkezi devlet geleneği, toplumun tek odaklı bir iktidar yapısına bağlılığı ve devleti temsil ettiğine inanılan han, hakan, sultan v.b. başkanlara ilişkin siyasal-sosyal değerler anlamında etkisini günümüze kadar sürdürmüştür.

Bütün Türk toplumlarında merkezi devlet yapısının süreklilik ve gücünü görmek mümkündür. Devletin başında bulunan kişi yarı tanrısal, karizmatik kişiliği ve mutlak yönetim gücü ile aynı zamanda askeri kurumun da önderidir. Savaşın neredeyse bir "üretim biçimi" haline dönüştüğü böyle bir toplum yapısında, savaş başarısı ile

kutsallaştırılmış merkezi devlet egemenliğini kıskançlıkla korumayı varlık koşulu olarak kabul etmiştir. Doç. Dr. Mevlut Bozdemir'e göre "hareketli bir toplumun sürekli göçleri boyunca bütün araçlarıyla, sürüleriyle, tek sözcükle varlığını sürdürdüğü tüm olanaklarıyla taşınabilmeyi ister istemez piramidal ve hiyerarşik bir örgütlenmeyle gerçekleştireceği açıktır."[1] Bu tip bir toplumsal yapı ve yönetim anlayışı "egemenliğin bölünmezliği" ve toplumun devletle organik bütünlüğü konusunda bir kalıt ortaya çıkmıştır. Kişinin bütün yaşamının belli kurallar çerçevesinde denetlenmesi ve toplumu aynı kişilik kalıbına uydurma eğilimi yaklaşık 1500 yıllık bir geleneğe dayanmaktadır. Bu geleneğin, kılık-kıyafete devlet müdahalesi konusundaki ilginç bir örneğini Ön-Türk toplumlarından TO-BA'larda bulmak mümkündür." 495 yılı civarında sokakta dar yakalı ve kısa kollu bir kadın görmüş olan imparator, bu hallere kızmış, kadınların resmi elbise, yani Çin Libası giymemiş olmalarına hiddet etmiş"[2]

Ön-Türkler'in tarihi sürecliliк kapsamında Selçuklular'a aktardıkları yönetim ve ordu anlayışının çekirdeği, uygarlıkların buluşma yeri olan siyasi coğrafyada Osmanlılar'a da kılavuz olmuştur. Ordutoprak yönetimini, taşra ordusu, sipahiler aracılığıyla gerçekleştiren Osmanlılar, askeri eylemi ekonomik eylemle bütünleştirdiler. Bu temelde merkezde güçlü ve istikrarlı, çevrede saldırgan ve yayılmacı bir dünya devleti olmanın ekonomik ve askeri gerekleri; iktidarı kişiselleştiren, ordu ağırlıklı bir toplumu ortaya çıkarmıştır. "Tanrının Gölgesi" sultan, din gücü karşısındaki üstün konumuyla da devlet-din çatışması ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Türkler'de iktidar mutlakiyeti anlayışı, devletin bölünmezliği adına her türlü toplumsal alternatifi yokedici bir öze sahiptir. Örneğin: devletin bekası adına III. Mehmet, 19 kardeşini öldürtebilmiştir. Sultan, sahip olduğu sınırsız yetkilerle kendini halkın (reaya) çobanı gibi görmektedir. Bu tepeden inmeci toplum anlayışı, Türk toplumunun kendini yönetme konusundaki karşılaştığı engellerden biridir.

Tepeden inmeci siyaset geleneği, kendi doğal evriminе bırakılmamış toplumsal yapı temelinde asosyal bir devlet aygıtı ortaya çıkarmıştır. Savaşa göre biçimlenen bu devlet ve toplum yapısını tanımlayan Davison'a göre "savaşmak osmanlılarda devletin ilk işi, yönetmek ise ikinci işi idi." [3]

Askerilik temelinde örgütlenen Osmanlı toplumu, herkesin yerini bildiği ve bu yerden kopamadığı, durağan bir istikrar anlayışı ile merkezi devlete bağlanmıştır. Bu istikrar, çürütücü unsurları bünyesinde taşıyarak "kutsal devlet" merkezli bir siyaset anlayışı doğurmuştur. Bizdeki bu anlayış salt Osmanlı siyaset ve toplum yaşamıyla sınırlanamaz. Cumhuriyet döneminde de "kutsal devlet" anlayışı fanatik eğilimler veya toplumculuğu katı nasyonal devletçilik olarak yorumlayan asker-sivil siyasetçiler tarafından savunulmuştur. Genel siyasal-yönetsel uygulamalar "hikmet-i hükümet" mantığı çerçevesinde devletin "tabu" sayılması gerçeği üzerine kurulmuştur. "Tabu devlet" anlayışında bütün siyasal güç merkezi devlette toplandığı için yurttaş, edilgendir. Osmanlı devletinde "kul-uyruk" olan kişi, tanrının yeryüzündeki gölgesine (zillullah) sınırsız itaatle yükümlüdür. Bu çerçevede "devlet baba", kendisinden çok şey beklenen ama siyasi kültürümüzde sadece cezalandırmayı ve otoriteyi simgeleyen bir güçtür.

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan tarihsel fon, günümüzün siyasi gelişmelerini değerlendirmede bazı ipuçları sunabilir. Bu ipuçlarını biraraya getirip tarihsel süreklilik içinde ve kronolojik tarihçiliğin formülasyonlarını aşabilirsek anlamlı sayılabilecek bir açıklama için yol alabiliriz. Sadece Ön-Türkler'in, Osmanlının ya da Cumhuriyetin tekil anlamda siyasi kurum, kural ve toplumsal yapılarından yola çıkmak bütünsel bir analiz kurmak değildir. Çünkü yapılarda süreklilik ve iç bağlantıların çağlar boyu doğal bir "şebeke" oluşturması esastır. Örneğin; Kuleli Vakası'nda askeriye-ilmiye işbirliği anlaşılmadan, 1960 darbesini hazırlayan koşullar yeterince aydınlanamaz. Bu nedenle zaman ve mekan boyutu, olguların yeniden dizilişi ve anlamlandırılmasında yanyana değil içiçe değerlendirilmelidir. Geçmişin ele alınma biçimi, onu değişken kılacağı gibi "yarın" arayışını basit bir soyutluk olmaktan da kurtaracaktır.

Türkiye I. Meşrutiyet'ten günümüze kadar olan siyasi serüveninde iki ayrı meşruiyet kaynağının çelişkilerini yaşadı. Siyasal meşruiyet kaynaklarından biri yukarıdan aşağıya belirleyici olan ve sahiplerini askeri bürokraside bulan merkezi devlet yapısı, diğeri aşağıdan yukarıya seçim mekanizmaları ile gelen ve iktidarı paylaşmaya çalışan güçlerdi. Bu iki ayrı "meşruiyet" kaynağı, kendi varlık, tem-

sil ve iktidar biçimlerini topluma kabul ettirme uğraşı içinde oldular. Merkezi devleti temsil eden güçler, tek parti dönemi boyunca iktidarda bulundukları görüşünden hareketle rahatsızlık duymadılar. Ancak çok partili yaşama geçilmesi bu güçler tarafından aşağıdan yukarıya seçim mekanizmasına dayalı bir meydan okuma olarak algılandı. Merkezi devlete sahip olanların, "çevrenin", bu biçimde meydan okumasına yanıtları, karmaşık ekonomik, siyasi denklemlerin varlığı ile birlikte "darbeler" biçiminde geldi. Ancak, bu noktada darbeleri önceleyen dönemde, devlete "ebed-müdded" sahip olduğu inancını taşıyanların, bu inancı besleyen resmi siyasi kültür belgelerine gözatmakta yarar var.

Türkiye'de "Ebedi Şef" döneminden "Milli Şef" dönemine CHP'nin Aralık 1938'de yaptığı olağanüstü kongreyle geçildi. Bu kongre, Türkiye'nin egemen siyasi kültüründe önemli bir yere sahip olan "şef" öğesinin teşcili anlamına gelir. Bu kongrede yapılan konuşma, millet-devlet-parti-şef özdeşliğine dayalı resmi siyasi kültürü vurgulaması bakımından anlamlıdır. Konuşmacılardan birine göre; "partiden ve bu partinin kurultayından söz açılınca bütün bir Türk ulusunu; Türk ulusu anılınca yine tekmil bütünlüğü ile partiyi anlamak gerekir"[4] Ayrıca toplumu uyumlu bir organizma ve devleti çeşitli organları uyum içinde yöneten bir üst organ olarak gören anlayış, "Bugünkü Alman ve İtalyan rejimlerinin yalnız bazı yönden Türk büyük ihtilalinden mülhem olduğunu Alman tarihleri kaydetmeye başladı bile"[5] ifadesiyle ne kadar "evrensel" olduğunu da açıklayacaktır. Devlet-millet-parti özdeşliğine dayalı bu anlayış sosyal-organizmacı yapısı ile demokrasi karşıtı bir özelliğe sahiptir. Milletin devletten ayrı bir varlığı olamayacağını savunan, partilere dayalı toplumsal örgütlenmeyi kabul etmeyen, devlet iktidarını yetki bütünlüğü olarak algılayan merkezci-bürokratik devlet görüşünü, şu alıntıda yeralan görüşlerde de izlemek mümkün. "Bugün milleti devlete zıt bir mefhum gibi öne sürmek, bilhassa biz Türkler için yanlıştır. Bizde fırka yoktur. Fırka ayrılık, parti, parça ifade eder. Devlet denen selahiyetler bütünlüğünü şu veya bu vasıta ile ele geçirmek ve devlet iktidarını diğer gruplar aleyhinde istismar etmek bahis mevzuu değildir... O halde Türk inkılâbı ideolojisine göre devleti şu kısa cümle ile tarif mümkündür. "Devlet, atası etrafında

toplanan millettir."[6] 1930'lu yılların bu tek parti anlayışının resmi görüşleri bilinmeden 12 Eylül'ün ve diğer darbelerin siyasi resmi kültür anlamında yapısal kaynaklarını değerlendirmek imkansızdır. Ancak bu kadarı yeterli değil. Seçimin önüne "darbe"yi koyan devlet anlayışının arka planında yer alan kutsal görev inancına da bakmak gerek.

Türkiye toplumu, yaklaşık ikiyüz yıldır "batılılaşma" çabaları içinde; ama bu çaba potansiyel çelişkileri ile toplumu farklı mevzilenmelere zorlamış bulunuyor. "Batılılaşma", batı gibi kuvvetli olma anlamında yukarıdan aşağıya doğru otoriter bir yapının işlerliğini zorunlu kıldı. "Hedef"i tanımlayan merkezi güç, "muasır medeniyet" seviyesine ulaşmada, kendi iradesini tartışılmaz bir biçimde topluma empoze etti. Bu güç muhalefet ve aykırı ses çıktığında, bunu vatana ihanet olarak ilan etti. "Hedef"e ulaşmanın araçları ise monolitik-bürokratik parti yapısı, karizmatik kişiliğe sahip liderler ve ordu tarafından gücü tartışılmaz kılınmış merkezi devletin şiddet tekeli oldu. Yukarıdan aşağıya doğru yasa, yönetmelik ve tüzüklerle, ama özde emir-komuta zinciri içinde biçimlendirilmeye çalışılan toplum, otoriter değerlere dayalı bir ulusal kimlik kazandı. "Aşağıda" otoriter devletin baskısı altında tutulan topluma, "yukarıdan" bakışın nasıl olduğunu Şerif Mardin şöyle açıklıyor: "Cumhuriyetin resmi tutumu; Anadolu'nun dama tahtasına benzeyen yapısını hiç sözünü etmeden reddetmekti. Cumhuriyet ideolojisinin benimsettirildiği kuşaklar da böylece, yerel, dinsel ve etnik grupları, Türkiye'nin karanlık çağlarından kalma gereksiz kalıntılar olarak görüp reddetiler. Karşılaştıklarında birer kalıntı olarak davrandılar onlara. Böylece merkez, büyük eşitleştirici rolünde çevrenin yeniden karşısına çıktı. Bu da merkezin kasvetli ve sert görünümünü bir kez daha sergiledi. Kemalist ideolojinin yalınkatlığı, bu gerçeklerin aydınlığında ele alınmalıdır. Atatürk, siyasal harekete geçirme ya da toplumsal yapıya ilişkin köklü değişikliklere girişme aracılığıyla başaramadığı şeyi ideoloji ile yapmaya çalışıyordu. İdeolojiye aktarılan çok ağır yüktü bu".[7] İdeolojiye bindirilen ağır yük, aynı zamanda ideolojinin tanımında doğal unsur olarak yeralan birikmiş şiddet anlamına geliyordu. Türkiye, devlet veya toplum kaynaklı birikmiş şiddet deneylerinin birbirine aktığı iç savaş ve darbe dönemlerinden

geçti, geçiyor. Siyasi kültürde ve kurumsal işleyişte önemli bir yeri olan "askerilik" olgusu, merkezi devletin temel kurumu olan ordunun toplumsal dinamikler ve bu dinamiklerin seçimle, şiddetle veya diğer siyasal katılma yollarıyla kendini ifade ederken ortaya koyduğu davranışlara gösterdiği sert tepkiler açısından önem taşıyor. Ayrıca merkezi devletin "yukarıdan" bakışı ve toplumu "resmi" siyasi hedeflere yönlendirme çabası, ordunun politik insiyatifi ile bütünlüğü içinde anlam kazanıyor. Bu çerçevede ordu; I. Meşrutiyet'in askeri okullar komutanı Süleyman Paşa ile Mithat Paşa'nın koalisyonu sonucunda gerçekleşmesinden, İttihat-Terakki'nin şiddete dayalı siyasi pratiklerine, Kemalist modernleşmede ordunun şiddet dozu oldukça yüksek güvencesine ve oradan 1960 darbesine kadar yukarıdan aşağıya iktidarın meşruiyet kaynaklarının fiili düzenleyici ve sürdürücüsü olma konumunu muhafaza ediyor. Türk siyasi yaşamının en önemli insiyatif gücü durumunda bulunan ordu ile ilgili olgusal bilgileri ve tespitleri çoğaltarak 12 Eylül çözümlemesine doğru bir adım daha atabiliriz.

1859 yılını başlangıç tarihi olarak almak mümkün. Modern Türkiye tarihinde ordunun politikaya müdahalesinin Kuleli Vakası ile başladığı biliniyor. Modern Türkiye tarihinin sonraki aşamalarında bu ilgi, toplumdaki en örgütlü güç olan ordunun bu gücünü programatik tarzda kullanmasına dönüşüyor. Ordu-Politika ilişkileri bakımından oldukça problemli dönemler Osmanlı İmparatorluğu'nda da yaşanmış olmasına rağmen konu ile bağlantılı olmadıkça, bu dönemin somut olayları üzerinde durmayacağız. Ancak, kurumun gelenekleri ve ortak noktalar anlamında bazen geçmişe de bakacağız.

"Milli" kurtuluş savaşını gerçekleştiren ordu, belirli duyarlılıklar temelinde örgütlenmişti. Birincisi; Osmanlı geleneğinin etkisiyle "uç" askeri eylem birliklerine, yani gerilla olarak nitelenebilecek partizan birliklerinin düzenli orduyu etkisiz kılacak girişimlerine duyarlılık. İkincisi; Ordunun ve Kemalistlerin kontrolundaki T.B.M.M.'nin dışında, sol siyasi akımların güçlenmesini önleme konusunda duyarlılık. Bu duyarlılıklar, ordunun sadece yüksek komuta kademesinin kontrolünde tutulması konusundaki ödünsüz tutumla birleşince oldukça "merkezi" bir ordu örgütlenmesi gerçekleştirildi. Bu merkezi örgütlenme ile ordu, yeni düzenin oturması için girişilen

reform çabalarında temel güç konumunda değerlendirildi ve bir garnizon devlet yapısı ortaya çıktı. Bu bağlamda, Türkiye çapında en küçük birimlere kadar yaygınlık gösteren askeri birlikler, aynı zamanda "idare"nin işlerlik kazanmasının garantisi ve sonraki aşamalarda ortaya çıkacak olan "siyaset"in de gözlemcisi oldular. İşte bu merkezi devlet yapılanması içinde 1924 tarihinde ortaya çıkan ilginç bir kuruluş, bu çerçevede kendinden sonraki tüm milli güvenlik düzenlemelerine kaynak teşkil edecek bir mahiyet taşıyordu. Bu kuruluşun adı, Harp Encümeni'ydi. Olağanüstü koşulların ürünü olan Harp Encümeni, başkomutana bağlı ve onun seçtiği kişilerden oluşan ve TBMM'ne talimat gönderme yetkisine sahip bir savaş kabinesi özelliği taşıyordu. Bu encümen, Dr. Hikmet Özdemir'e göre; "Olağanüstü dönemlerdeki yönetim organlarına ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Millet egemenliğini temsil eden Büyük Millet Meclisi'nin üstünde olup, Meclis'e değil başkomutana karşı sorumludur".[8] Ancak olağanüstü koşulların ürünü olan Harp Encümeni, Kemalist reformların tek parti (CHP) döneminde uygulanmasında ve rejimin yerleştirilmesinde en önemli rolü oynayan ordunun, kendisini, şeflerinin kişiliğinde iktidarda hissetmesi sonucunda kalıcı bir kurumlaşmaya dönüşmemiştir. Böyle bir ipucunun sonuçlarını daha sonraki bir tarihte, 1961 Anayasası'nda aramak gerekir. 1961 Anayasası, anti-demokratik bir düzenlemeyle Milli Güvenlik Kurulu'nu Türkiye'nin politik yaşamına dahil etti. Akşam gazetesinin 22 Eylül 1966 tarihli nüshasında tabii senatör Haydar Tunçkanat tarafından Milli Güvenlik Kurulu'nun, anayasal bir kuruluş haline getirilmesinin mantığını açıklayan yazısı, bu konuda oldukça aydınlatıcıdır. Bu yazıda dile getirilen mantığa göre; Oy çokluğu ile iktidara gelecek olan siyasi partiler,

1. Cumhuriyeti dejenere ettiler.
2. Cumhuriyeti de edebilirler.

Siyasi partilerin yeni bir ihtilale sebep olmalarını önlemek için; tedbir olarak Milli Güvenlik Kurulu oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanı ve kurulun asker üyeleri görüşlerini bildirmekle görevli ve sorumludurlar." Böyle bir kurumlaşmanın anti-demokratik niteliğinin, iktidar olmak bir yana hükümet etmeyi bile zorlaştıracağı açıktır. Ayrıca Başbakan İsmet İnönü imzasıyla 5 Nisan 1962 tarih ve

71/1646/1094 sayı ile Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulan MGK tasarısı gerekçesinde "bu tasarı devletin maddi ve manevi bütün varlıklarının her türlü tecavüzlere karşı korunması ve yüceltilmesi amacıyla tatbik edilecek politika, prensip ve planların tesbiti işleri ile bu konudaki hazırlık ve çalışmaları tanzim edecek esasları derlemiş bulunmaktadır." Buna göre devletin yüceltilmesi ve devletin toplum yapısını düzenlemede her alana el atabilmesini öngören siyaset anlayışı, devletin sahiplerinde temel görüştür. Bu kadar da değil. Tasarı parlamentoda görüşülürken Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu "Bugün (1962 yılı) milli güvenlik politikası dendiği zaman, yalnız bizde değil, bütün memleketlerde, askeri politikadan ibaret meseleler gelmeyecek, sağlık, ticaret politikası ile ilgili meseleler de bu kurulda görüşülecektir." görüşünü ortaya koymuş, sürekliliği netleştirmiştir.

1961 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükler rejimi ile sosyal devlet bakımından getirdiği ileri düzenlemelerin, devletin merkezi yapısı ve devlet içinde yer alan ebed-müdded iktidar partisi tarafından çeşitli mekanizmalarla kontrol altına alındığı, bu açıklamalardan anlaşılmaktadır. Bu durumu değişik görüş açılarından farklı yorumlara tabi tutmak mümkün. Ancak bizce en önemlisi, o dönemde, genel kabul gören ve etkisini bugün de sürdüren Türk savunma ve güvenlik konseptinin "Milli güvenlik devletini" zorunlu hale getiren yapısında aranmalıdır.

Nedir "milli güvenlik doktrini" ve buna dayalı devlet yapısı?

Milli güvenlik doktrini, ABD desteğinde ilk uygulamalarını Brezilya'da bulan bir programdır. Bu doktrinin esasları, "kültür ve ideolojinin askerileştirilmesi, milliyetçiliğin yüceltilmesi, siyasal liberalizmden uzaklaşma, kitlelerin siyaset dışı tutulması, olağanüstü yönetim usullerinin olağanlaştırılması, yargı güvenceleri ve kamu özgürlükleri alanının daraltılması, polis yetkilerinin arttırılarak toplumsal ve ideolojik denetim alanının genişletilmesi"[9] olarak açıklanabilir. Bu temelde, 1961 Anayasası'nın hukuki iktidar kaynaklarından biri olarak düzenlediği MGK, Türkiye'de ordunun açık yönetimini kurduğu dönemler dışında siyaseti, merkezi devletin yukarıdan aşağıya biçimlenen güçleri adına denetlemenin aracı haline getirildi. Ayrıca "milli güvenlik doktrini" temeline dayanılarak devletin iç ve

dış güvenliğinin korunması dışında, belli bir siyasi ideolojinin resmileştirilmesi ve dokunulmazlığı gerekçe yapılarak, sol akımlara karşı ideolojik nitelikte fikir suçları yaratılmış, şiddet ve baskı sürekli hale getirilmiştir. Bu anlamda milli güvenlik doktrini tüm iktidar kurumlarında o arada yargı pratikleri (141-142) açısından da temel devlet görüşü olmuş, devlet aygıtları bu doktrine göre biçimlendirilmiştir. Bu kapsam içinde değerlendirildiğinde "milli güvenlik devleti" anlayış ve pratiğinin uygulama alanı haline gelen Türk siyasi yaşamında: milli güvenlik gerekçesiyle kamusal, özel, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel tüm alanlar devletin denetim ve gözetimi altına alınmıştır. "Toplumun huzur ve güvenliğinin korunması" (Anayasa md. 18) ile ilgili konuların tamamı bu kavramın düzenleme alanı içine girer. O bakımdan sosyal ve siyasi düzlemdeki tüm oluşumlar bu kavram tarafından denetlenebilir veya ortadan kaldırılabilir. Milli güvenlik devleti doktrinini 12 Eylül Anayasası düzleminde inceleyen Bülent Tanör'e göre; "Anayasa, anayasanın ve hukukun üstünlüğü, demokrasi ve özgürlük, hukuk devleti vb. gibi kavram ve ilkelerde jeo-stratejik bir içerik kazanmaktadır." Nitekim "bin yıllık Türk devletini ortadan kaldırmak isteyen dış güçler" temasını sürekli işleyen K. Evren "Biz kendi özelliklerinize uygun ve stratejik konumumuzu düşünerek bir anayasa yapmak durumundayız. Batılı anayasalara uymak zorunda değiliz" diyordu. Devlet başkanı, anayasa mahkemesi üyeleri önünde yaptığı bir konuşmadada şunları söylemiştir; "Anayasa mahkemesinin (önüne gelen) sorunları öncelikle, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, cumhuriyetin ve milli egemenliğin üstünlüğü ve milli güvenliğin idamesi açısından ele alması, bilahare iktisadi, siyasi, sosyal yönlerini düşünmesi sorumluluk ve görevinin gereğidir."[10]

Tüm bu doktriner bütünlüğün planlama ve uygulama organı ise 1961'den itibaren MGK'dur. Milli güvenlik konseptini devlet adına programlaştıran ve buna uygun kararlar alan MGK, 1961 Anayasası ile anayasal bir organ olarak düzenlenmiş ve 1983 tarih ve 2945 sayılı yasaya göre de "milli güvenlik devleti" doktrinini bir kez daha teyiti kapsamında daha güçlü bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu yasada MGK'nun görevlerini açıklayan, "devletin milli güvenlik siyasetini etkileyecek milli güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, ikti-

sadi, kültürel ve teknolojik durum ve gelişmelerini sürekli takip ederek değerlendirir, milli hedefler yönünde güçlenmelerini sağlayacak temel esasları tespit eder" hükmü temeldir. Görev alanına herhangi bir sınır getirilmeyen MGK, ayrıca "anayasal düzeni koruyucu, milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı, Türk milletini, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda milli ülkü ve değerler etrafında birleştirerek, milli hedeflere yönlendirici gerekli tedbirleri belirler" hükmü ile ideolojik nitelikte ve toplumun siyasi yapısını resmi görüş doğrultusunda yönlendirecek görev ve yetkilerle de donatılmıştır. Bu nitelikte bir organın yoğun çalışmalarla meşgul olacağı ve devletin iç koordinasyonunda önemli bir yer edineceği açıktır. Ancak bu açıklık, MGK genel sekreterliğinin iç çalışma düzeni ile MGK genel sekreterliğinin bakanlık kurum ve kuruluşları ile çalışma ve ilişkilerini düzenleyen yönetmeliğin 1983 tarih .....? sayılı yasa ile "gizlilik" hükmü getirilerek yayınının yasaklandığı sınıra kadardır. MGK genel sekreterliğinin yetki alanını belirleyen 1983 tarihli yasanın 19. maddesine göre: "Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzel kişilerinden isteyeceği açık ve her derecede gizli belgeleri sürekli ve istediği zaman alma yetkisine sahiptir." Ancak genel sekreterliğin görev alanı bu yetkiyi bile neredeyse yetersiz saydıracak gibidir. Örneğin: genel sekreterlik "Milli Güvenlik Kurulu kararlarının hazırlanmasında ve bu kararlara ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının uygulanmasında, bakanlıklar ve ilgili kurum ve kuruluşlarla müşterek çalışmalar yapar, uygulamaları takip ve kontrol eder, düzenleyici, yönlendirici ve koordine edici işbirliğinde bulunur." Ayrıca belirtilen görevlerin yerine getirilmesinde, takip ve kontrol edilmesinde, yönlendirilmesinde, koordine edilmesinde ve denetlenmesinde alınan direktifler çerçevesinde Cumhurbaşkanı, Başbakan ve MGK adına yetkilidir." Devlete otoriter ve faşizan nitelik kazandıran yetkilere ve görevlere sahip olan bu kuruluşun kadroları da gizlilik esasına göre belirlenmiş olup, görev ve yürütülecek hizmetin niteliği gereği, genel bütçe dışında genel sekreter emrine örtülü ödenek verilmiştir. MGK genel sekreteri orgeneral/oramiral rütbesindeki silahlı kuvvetler mensupları tarafından Genelkurmay Başkanı'nın inhası ve Başbakanın teklifi üzerine bakanlar kurulu kararı ile atanmaktadır. Kuvvet komutanı atamalarında

kararnamenin MSB, Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından imzalandığı düşünülürse, Bakanlar Kurulu'nun müşterek sorumluluğu ile atanan Genel Sekreterin devlet sistemi içindeki yeri daha iyi anlaşılır. MGK genel sekreterliğinin yapısı, işleyişi ve görevleri üzerine yapılan bu atıflar yasal gerçeğin bile çok küçük bir kısmını ortaya koymaktadır. Kuruluş yasasının verdiği yetkiler, ordu-rejim ilişkileri açısından tarihsel bir perspektifle yorumlandığında, devlet içinde seçimle gelen siyasi mekanizmalarla eşit, hatta üstün bir organın profili ortaya çıkmaktadır. Sekreterliğin bağlı olduğu, 15 asker 4 sivil üye oranlamasına göre oluşan MGK ise bu orana rağmen hükümetin tüm siyasi ve yasal sorumluluğu taşıdığı bir yapıdır. Kararların alınmasında ağırlığı olmayan hükümet kanadı, Türkiye'de siyasetin iki meşruiyet kaynağından bir olan yukarıdan aşağıya merkezi iktidar örüntüsü karşısında adeta bir "gölge" durumundadır.

12 Eylül darbesinin, anayasal ve yasal süreçlerinin çözümlenmesinde diğer konularla bağlantıları içinde gözden kaçabilecek hususlar, bu bölümde MGK-rejim, ordu-cumhurbaşkanlığı, ordu-toplum, ordu-devlet, cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği gibi kurumlar düzleminde yöntemsel bir açıklık sağlamak bakımından ayrı ayrı değerlendirilecektir.

MGK'nun özetlemeye çalıştığımız siyasi rejim açısından bu önemini netleştirmek için kararların niteliği açısından kurulan anayasal evrimini irdelemekte yarar var; 1961 Anayasası'ndaki ilk metinde (md. 111.3) kurulan "yardımcılık" işlevi belirtilmiş ve "gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na bildirir hükmü yeralmıştı. 1971 değişikliklerinden sonra bildirme yerine "tavsiye" edeceği hükme bağlanmıştır. Prof. Dr. Lütfü Duran'a göre; "tavsiye" en azından eşitlerin birbirine verdiği direktif anlamına gelir.[11] 1982 Anayasası'nda yapılan düzenleme ise, Prof. Mümtaz Soysal açısından "ulusal güvenlik kavramının çok geniş bir biçimde hükümet sorumluluğuna giren, hemen hemen bütün konuları kapsayacak bir yaklaşımla ele alınması ve böylesine geniş bir yorum yüzünden, neredeyse Bakanlar Kurulu'na paralel, fakat siyasal sorumluluk taşımayan yeni bir karma organın yaratılmasıdır".[12] Türkiye'nin milli güvenlik konseptini tanımlamasına izin verilmeyen yürütmenin hükümet kanadı, MGK toplantılarından sonra kamuoyuna açıklama yapma hakkına

da sahip değildir. MGK genel sekreterliği, kurul kararlarının sorumluluğunu taşıyan hükümeti aşarak doğrudan kamuya seslenebilmektedir. Bu durumun, seçim mekanizmalarına göre oluşmuş hükümetin, çoğunluğu tayin mekanizmaları ile gelmiş bir kurulun üstün bir güç ve gerçek otorite olduğu izleminin ağırlığı altında ezilmesine yol açacağı açıktır. Hükümetin ve parlamentonun siyasi iradesi üzerine, siyaseti izleyen ve düzenleyen otoriter bir güç odağının özerk kamuoyu yaratma çabasının gölgesi düşmektedir. Bakanlar Kurulu'nun üstünde otoriter bir yürütme konseyi olan MGK genel sekreterliği, bu gücünü, ordunun yasal konumunu istediği gibi düzenleyen fiili iktidarından ve Türk siyasi yaşamının ikili meşruiyet kaynaklı yapısından almaktadır. Merkezi devletin "ebed-müdded" sahipleri tarafından yasal güvencelerle donatılan sekreterlik, ayrıca "milli güvenlik kurulu kararlarının hazırlanmasında ve kararlara ilişkin bakanlar kurulu kararlarının uygulanmasında", "takip ve kontrol" görevi ile de donatılmıştır. Takip ve kontrolun boyutları, MGK'nun ortaya çıkmasında Prof. Tayfun Akgüder tarafından belirlenen aşağıdaki nedenler kapsamında anlamlı bir açıklamaya kavuşabilir. "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin siyasi gelişmelerdeki rolü, TSK'nin bir baskı grubu oluşu, MGK'nun, yürütmenin takdir yetkisini sınırlaması[13] asıl ilginci, yürütmenin içinde ayrı bir "yürütme organı" olarak çalışan MGK'nun bileşiminde yeralan asker üyelerin çoğunluk olmalarına karşın yetkileri ile oranlı bir sorumluluklarının bulunmadığıdır. Ayrıca kurul, özünde, MGK genel sekreterliğinin faaliyetlerine yasal perde işlevi gören bir yapılanma içindedir. MGK kararlarından dolayı TBMM'ne karşı, bakanların sorumlu olduğu düşünülürse, bu "perde" işlevinde sivil güçlerin yeri daha iyi anlaşılır. Ayrıca "milli savunma" kavramından "milli güvenlik" kavramına doğru evrim gösteren görev anlayışı, kavramın yapısı gereği askerlerin politika konusundaki katılım ve ilgilerini, en üst düzeye çıkarmıştır. MGK'nu bu ilginin sürekli bir odağı olarak algılamak ve bundan soraki süreçte anayasal ve yasal düzenlemeleri bu temelde gerçekleştirmek yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu

Türkiye'de eşitliğe dayalı demokratikleşme çabalarının anlam taşıyabilmesi açısından, siyasi tablonun ağırlıklı güç ve iktidar odaklarının çözümlenmesi gerekir. Bu çerçeve içinde Silahlı Kuvvetler'in sahip olduğu ağırlığın, rejimin niteliğini belirginleştirmede tarihsel önemi ortaya çıkar. Daha önce özetlemeye çalıştığımız MGK gibi kurumların yanısıra Silahlı Kuvvetlerin diğer bazı özelliklerine ve siyasi rejimi nasıl etkilediğine dair değerlendirmeler yapmaya çalışacağız. Türkiye'de silahlı kuvvetlerin 1920-1946 arası "şef"lerin askeri karizması nedeniyle (Atatürk, İnönü) kendini iktidarda gördüğü, bu nedenle rejimi gözetim altında tutma dışında siyasi bir eylem içinde olmadığı bir dönemdir. Ancak 1960 da durum değişmiş, 1971 ve 1980 darbelerini de kapsayacak biçimde açık siyasi kontrol mekanizmaları kurulmuştur. Bu kontrol mekanizmalarının önemli bir örneğini yukarıda (MGK) anlatmaya çalıştık. Ancak sonuçların ortaya konulması yeterli değil. Silahlı kuvvetleri açık kontrol mekanizmaları kurma konusunda istekli kılan anlayışın somut gerekçelerini bulmak gerekiyor. Burada, olgusal ve yöntemsel bir açıklık sağlaması açısından silahlı kuvvetlerin davranışını bir "parti" davranışı olarak ele alacağız. Önce siyasi partinin Prof. Dr. Ergun Özbudun tarafından yapılan tanımını görelim:

"Siyasi parti, halkın desteğini sağlamak suretiyle, devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye ve sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip, siyasi topluluklardır"

1960-1961, 1971-1973, 1980-1983 dönemlerinde silahlı kuvvet-

ler doğrudan askeri yönetimler kurmuş, iktidara gelme ve onu koruma kararlılığı açısından bir siyasi parti anlayışı ile hareket etmiştir. Bu bakımdan anlamlı olacak bir nokta, Silahlı Kuvvetler partisinin diğer siyasi partilerde olduğu gibi merkez yürütme kurulları ve genişletilmiş kurullara sahip olmasıdır. Birincisi, yüksek komuta konseyi, ikincisi, "genişletilmiş komuta konseyi" olarak bilinen SKP'nin kuruluş yapısını oluşturan bu kurulların örgütlenme tarihini 1961 yılının Mart ayına kadar götürmek mümkündür. Bu yıl içinde, İstanbul'da Suat Aktulga, Faruk Gürler, Namık Kemal Ersun, Celal Eycioğlu gibi isimlerin içinde yeraldığı cunta, karargah olarak-ilginç bir tarihsel paralellikte - Dolmabahçe Sarayı'nı seçmiş, bu "örgütün" o yıllardaki faaliyetleri, sivil yönetime geçiş koşullarını birçok yönden etkilemiştir. "Silahlı Kuvvetler Birliği" adı verilen bu örgüt, sürekliliğini korumuş, Org. Faruk Gürler'in sırası gelmediği halde 1970'te KKK görevine getirilmesinde de etkin rol oynamıştır. Bu amaçla çeşitli askeri birliklere komuta eden çok sayıda general Ankara Orduevi'ne gelmişler ve Genel Kurmay'a baskı yaparak Konya'da 2. Ordu Komutanlığı görevinde bulunan Faruk Gürler'in K.K.K.'na atanmasını sağlamışlardır.[14]

Daha sonraki yıllarda bu tarz eylemsellik içinde bulunan "birlik" yüksek komuta konseyi ile genişletilmiş komuta konseyine dönüşmüştür. Yüksek komuta konseyinin üyeleri, Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarıdır. Genişletilmiş komuta konseyinin ise bu doğal üyeler yanında, ordu, tümen, üs filo komutanları, kuvvet kurmay başkanları v.b üyeleri vardır. Bu kurullar özellikle 12 Mart ve sonrasında ordunun siyasi platformdaki temsilcilik görevini üstlenmişlerdir. Bu konuda Turgut Sunalp, 2000'e Doğru dergisinin Mart 1987 tarihli sayısında ilginç bilgiler veriyor. "Huzursuzluk o hale geldi ki, ordunun emir-komuta zinciri içinde müdahale etmesi lüzumlu hale geldi. Bir emirle ordunun en üst kademesindeki 34 general ve amiral 7 Mart 1971 günü duruma bir çare bulmak için Ankara'da toplantıya çağrıldı. Toplantı emri 7 Mart'ta verilmiş, toplantı günü ise 9 Mart olarak kararlaştırılmıştı. Fakat o sırada bir müttefik yetkili komutanı Ankara'yı ziyaret ettiği için toplantı 10 Mart'a ertelendi. Buna rağmen 9 Mart akşamı Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda özel bir toplantı yapıldı. Saat 17.00'de yapılan bu toplantıya,

daha ziyade Ankara'daki hareketlerle ilgili generaller katıldı. "Ancak Turgut Paşa'nın daha sonraki anlatımlarından, SKP'de özgün bir generaller demokrasisi olduğu anlaşılıyor. Şöyle:

"10 Mart günü, Genel Kurmay Başkanı'nın başkanlığındaki 34 general ve amiral, fikirlerini beyan ediyorlar. Çıkan fikirler, Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet komutanları tarafından bir muhtıra haline getiriliyor. Bu şekilde hazırlanan 12 Mart Muhtırası, hükümete, ilgili ve yetkili mercilere veriliyor."

Silahlı Kuvvetler Partisi'nin işleyiş koşulları bilinmeden 12 Eylül döneminin de nesnel bir değerlendirmesinin yapılması da düşünülemez. Bu bakımdan genişletilmiş komuta konseyinin ülke siyasetinin kararlaştırıldığı bir organ olduğu gerçeğini netleştirme bakımından Org. Muhsin Batur'un anılarında yazdıklarına bakmakta yarar var. Batur'a göre, 6 Kasım 1972 günü 4 komutan, 2 başkan dahil orgeneral ve korgeneral rütbesindeki 52 general ve amiralin katıldıkları genişletilmiş komuta konseyinde Org. Gürler, bir açış konuşması ile durumu özetlemiş ve gündemde tartışılmasını istediği soru ve ihtimalleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Her zaman bir hükümet buhranı beklenebilir.

a) Hükümetin kendi içinde bir anlaşmazlık çıkabilir.

b) Bir partinin hükümeti müşkül duruma düşürmesi ile buhran doğabilir.

c) Meclis ekseriyeti hükümeti düşürebilir.

2. Önümüzde reformlar ve yeni yasalar konuları var. Mali reform, maden reformu, toprak reformu, eğitim reformu, idari ve adli reformlarla siyasi partiler ve seçim yasası gibi... Sayılan bu reformların çıkarılması için ne yapılmalıdır?

3. Yakında Cumhurbaşkanı seçimi gündeme gelecektir. Cumhurbaşkanının nitelikleri ve asker veya sivil olması hakkında ne düşünüyorsunuz?[15] (Bu toplantıda bulunanlardan biride Korgeneral Kenan Evren'dir) Ordunun özellikle cumhurbaşkanlığı konusundaki duyarlılığı dikkate değer mahiyettedir. Bu konuyu daha sonra ele alacağız. Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta, anayasa ve yasalarda yeri bulunmayan bu iki askeri organın kamunun gözü önünde cereyan eden ve basın tarafından (Yankı-Şubat 1973 sayısı) açıkça yazılan bu toplantılarının en küçük bir tepki alınmamasıdır. Si-

lahlı Kuvvetler seçim mekanizması ile parlamentoya girmiş partiler nezdinde, "parti" davranışı göstermesine ve ülke siyasetine el koymasına rağmen herhangi bir tepki görmemiştir. Hatta, SKP'nin program ve politikalarını destekleyenler, partiler içinde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu ağırlığın darbeler karşısındaki tutumunu daha sonra irdeleyeceğiz. Burada, SKP'ye egemen olan dünya görüşünü netleştirmek bakımından Amiral S. Orkunt'un bir yazısındaki önemli bölüme değinmekte yarar var. Amiral'e göre; Türk Silahlı Kuvvetleri, liberalizme karşı olduğu gibi, bütün değerleri ve ilkeleri Marksizm'e ve sosyalizme karşı da korumuş ve etkisini içine solumamaya dikkat etmiştir. Ayrıca askeri güç, Türkiye'de faşizmi getirebilecek nasyonal sosyalizm görüş ve anlayışına da karşıdır. Bununla birlikte otorite zaafı, toplum disiplininin bozulması ve demokratik nizam içinde bu disiplinin bir daha kurulamayacağı kanaati doğmaya başladığı zaman, bu da silahlı kuvvetlere etki yapmaya başlayacaktır. Ordu hiç bir yerde siyaset dışı düşünülemez. Ordu, devletin güvenliğinden sorumlu olduğu sürece politikada müdahil mevkiini muhafaza edecektir".[16] Devletin güvenliğini ordunun etkinliği ile özdeş sayan görüş, ordu içinde "silahlı kuvvetler birliği" adı altında örgütlenmesini gerçekleştirirken 1961 anayasasının temsili ögelerin iradesini kısıtlayan mekanizmaları aracılığıyla politikadaki etki alanını da güçlendiriyordu. 1961 anayasası parti hükümetine, idari ve kazai bürokrasinin yanısıra MGK mekanizması ile üst düzey askeri bürokrasiyi de ortak etmişti. Bu çerçevede parlamenter meşruiyetin yanında merkezi devletin askeri idari kanadına dayalı hiyerarşik, toplum üstü, güçlü ve toplumsal muhalif insiyatifleri kabul etmeyen bir anlayışın temel alındığı, genel oya inançsız, ayrı bir "meşruiyet" zemini anayasal ve yasal hale getiriliyordu. Parlamenter meşruiyet ve onun doğal uzantısı olan "parti hükümeti" sistemi kendini gözetleyen, kontrol eden, hatta talimat veren bu gücün SKP olduğunu bildiği oranda yeni denge arayışlarına girildi. Bu denge arayışlarının ordunun devlet alanında ve siyasal yaşamda etkinliğinin artması bu etkinliğin ordunun devlet içinde kontrol ettiği alanların genişlemesi ve kendi adına politik amaçlar taşımasıyla varacağı noktanın otoriter devlet olacağı açıktır. Yürütmenin "idare" kanadının ordu temelinde üstünlüğü "parti hükümeti" kanadının dengeleri

gözeten kanadının zayıflığı, sistemi içten çürüten, toplumun gerçek sorun ve yönelimlerinden kopuk ve Türkiye'yi neredeyse evrensel gelişmelerden izole eden bir paradoks yaratmıştır. Bu paradoks, 27 Mayıs'la başlamış, 12 Mart ve 12 Eylül askeri yönetimleriyle devam etmiştir. Bu konu hakkında Prof. Dr. Lütfü Duran'ın yazdıkları şöyle: Türkiye'de özellikle Cumhuriyetin kurulmasından bu yana "cihet-i askeriye" (askeri kısım) ile "cihet-i mülkiye" (yönetsel kısım) ve "cihet-i adliye" (yargısal kısım) arasında giderek yoğunlaşan bir ayrılık akımı işlenmekte ve bu da idarenin bütünlüğü ilkesinin varlığını kuşkuya düşürmektedir. Bu eğilim bir askersel hareket sonunda oluşturulan 1961 Anayasası'nda daha belirgin bir biçim almış, 20 Eylül 1971 tarihli değişikliklerle, daha bir açığa yönelmiş görünmektedir. Ancak bu anayasal yenilikler, askercil kesim ile sivil yönetim arasındaki ayrılığı derinleştirmekle kalmamış, siyasal iktidarın yürütme kesimini de etkileyerek, silahlı kuvvetleri devlet içinde başlı başına bir varlık haline getirmiş sayılabilir"[17]

Prof. Duran'ın belirttiği gibi, silahlı kuvvetler devlet içinde parlamenter meşruiyet karşısında "başlıbaşına" bir varlık alanı edinmişlerdir. Bu durumda askeri yönetimin süresini, yönetimi sivillere devretmesini veya ilerici-gerici olmasını tartışmak anlamlı olmasa gerekir. Zira önemli olan askeri yönetimin sivil rejimi biçimsel hale getiren etkinliği ve devlet düzeneğinde, kendi amaçladıklarını gerçekleştirmek için yaptığı düzenlemelerdir. Askeri yönetimler, bu yönetimleri süresince, devlet ve toplumu dikey ilişkilere göre ve kışla disiplini içinde, yeniden örgütlemeye çalışmakta, bu düzenlemeden özellikle parlamento ve toplumsal muhalefet kurumları zedelenmiş olarak çıkmaktadırlar. Bu durumda ordunun siyaseti denetleme araçlarının ve anlayışının bilinmesi büyük önem kazanmaktadır. Bu anlayışın arka planı ve demokrasi karşısında ordunun konumu açısından Doç. Dr. Taha Parla'nın tespitleri dikkate değer yönler taşımaktadır.

Parla'ya göre: "Ordu, misyonu, eğitimi, toplumsallaştırılması ve günlük işleyişi itibariyle, demokratik siyasete, doğası ve tanımı gereği uzak ve yabancıdır. Kendi içinde anti-demokratiktir. Dolayısıyla bir ülkede demokratikleşme sancıları çekiliyorsa, duruma müdahale etmemesi en gereken toplumsal grup, askerlerdir. Demokratik

siyaset, eşitlikçi, özgürlükçü, çoğulcu, yatay, katılımcı ve aşağıdan yukarıya ilişkiler, örgütlenmeler ve tutumlar gerektirir. Kararların alınmasında, tartışma ve uzlaşma gerektirir. Bir sosyal kurum olarak ordu, bunların tam tersi özellikler taşır. Rütbe, itaat, emir-komuta zinciri, dikey ilişkiler, hiyerarşik yapı, yukarıdan aşağıya örgütlenme ve işleyiş; bu da ordu için doğaldır. Sivil yönetimin rahatsızlığı, ordu için bir risk kaynağı haline gelir. Ayrıca politikacılar zamanla demokratlaşabilirler, oysa ordu siyasette hiç bir zaman demokratlaşamaz, üyeleri tek tek demokrat yurttaşlar olabilirler, ama ordu, bir kurum olarak siyasete demokratça giremez. Bu yapısına, işleyişine ve meslek kodlarına aykırıdır"[18]

Ordunun siyasete ağırlığını koyması otoriter özellikler içerdiğine göre, bu özelliklerin ayrı bir SKP'ni ortaya çıkaracak ve ordu tarafından yapılacak bir toplumsal yapı değerlendirmesini zorunlu kılacağı açıktır.

Pretoryenizm ve Darbelerin Gelişi

12 Mart'ta Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç'a göre: Türkiye'deki sosyal uyanış, ekonomik gelişmenin boyutlarını aşmıştı. Aslında burada açıklanan görüş, bir bakıma siyaset bilimi açısından pretoryanizm olarak tanımlanan, toplumsal durumun ordu tarafından dile getirilmesidir. Pretoryanizm, bir toplumda siyasal katılma ve siyasal hareketlilik düzeyleri, siyasal kurumlaşma düzeylerini belirgin bir biçimde aştığı zaman ortaya çıkar. Gelişmiş toplumlar, uzmanlaşmış toplumsal gruplar aracılığıyla siyasette kendini ifade ederken, pretoryen toplumlarda, toplumsal grupları politize eden "şey", siyasal kurumların yokluğudur. 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'ü önceleyen dönemler, bu bakımdan pretoryen özellik gösterirler. Pretoryen özellik gösteren toplumlarda (Türkiye'de), pretoryen dönemlerde hiç bir siyasal kurum veya politik yapı, grup çatışmalarını hafifletecek meşru araçlar olarak tanınmaz. Siyasetin kuralları konusunda bir anlaşma yoktur. Her toplumsal grup, kendi özel niteliğini yansıtan ve gücüne uygun araçlar kullanır. Varlıklılar rüşvet verir, öğrenciler ayaklanır, işçiler grev, askerler darbe yapar. Bu tip toplumlarda demokratik kurumlar özerklik, tutarlılık ve uyum sağlama açısından eksiktirler. Siyasal bürokrasinin yanısıra, ordu da siyasallaşmış ve bir altüst oluşu toplumla birlikte yaşamaktadır. Bu noktada askeri darbelerin en çok ihmal edilen gerekçelerinden biri üzerinde durmakta yarar var. Kemalist ordu duyarlılığının en önemli unsurlarından biri Osmanlı'dan miras alınan ve İttihat ve Terakki döneminde önem kazanan ordunun alt rütbeli kadrolarının toplum-

sal hareketliliğin dışında tutulması ilkesidir. Örneğin; 1938 donanma ve harbokulu davaları bir bakıma bu amacı sergileyen davalardır. Bu ilkeyi ayrıca Türk-Osmanlı devlet geleneğinin, "uç" askeri birimlere duyduğu güvensizlikle bağlantısı içinde algılamakta da yarar var. Nitekim, Hamitizm'i deviren ve kahramanları Niyazi ve Enver'in henüz yüzbaşı rütbesi taşıyan genç subaylar olduğu 1908 hareketi de 4. Ordu'nun "uç" birliklerinde başlamıştı. Bu süreklilik çerçevesinde, milli mücadele yıllarında, merkez ordunun Çerkez Ethem'in "gerilla" birliklerine yönelik "uç" birlikleri tasfiye hareketi, İsmet İnönü'ye göre "Mustafa Kemal'in bütün yaşamının en önemli savaşım devresidir".

27 Mayıs darbesini gerçekleştiren subaylar da "uç" geleneğinin ordu içindeki genç uzantılarıdır. Rütbeleri yüzbaşı ile albay arasındadır. Emir-komuta zinciri içinde ve yüksek rütbeli komutanların bilgisi dahilinde olmadığı zaman, ordunun politika yapması kendi içinde tasfiyelere neden olmaktadır. 27 Mayıs (14'ler hareketi vb.), 12 Mart, 12 Eylül, ordu içinde pretoryen gelişmelere son veren önemli tasfiye süreçleri başlattılar. Tümgeneral Celil Gürkan'ın anılarına göre, 12 Mart döneminin Genel Kurmay Başkanı Org. Memduh Tağmaç bu konuda şunları söylüyordu:

"Biz silahlı kuvvetleri nasıl ayakta tutacağız onu düşünelim. İçimizde istihbaratçılar var. 1961-1962'den sonra işleri rayına oturtmak için dört sene çalışıldı. 1968'den itibaren sapma başladı. Biz burada Türkiye'ye yayılan kıtalara nasıl hükmedebiliriz. Oturup arkadaşlarımızla bunu münakaşa etmeliyiz."[19]

Tarihsel süreklilik içinde, 20 Mayıs 1981 başında Time dergisinin sorularını yanıtlayan MGK Başkanı Org. K. Evren de, Müdahale etmeseydiniz ne olurdu? sorusuna şu cevabı veriyordu:

" 1- Bir iç harp olurdu.

2- Ya aşırı sağ ya aşırı sol iktidarı ele geçirebilirdi ve diyebilirim ki, daha kuvvetli olanı sol idi ve devlet mekanizmasına el koyardı. Veya

3- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin alt kademesindeki subaylardan gelen bir hareket olurdu."

Her iki dönemde de üst komuta kademesi tarafından pretoryen özellik gösteren "uç" eylemsellik olarak nitelenebilecek ordu için-

deki toplumsal muhalefete açık kadrolara, emir-komuta zinciri ve merkezi-otoriter devlet yapısının korunması adına ciddi tepkiler gösteriliyor. Bu tepkiler, 12 Eylül'de resmi olmayan rakamlara göre 3000 civarında subayın ordudan ihraç edilmesi biçiminde kendini gösteriyor. Pretoryenist koşullarda ordunun tepkisi Dr. Nurşen Mazcı'ya göre şöyle gelişmektedir.

"Kitle pretoryanizmi koşullarında, ordunun kamu politikası, temelde toplumsal çatışmaları ve toplumsal devrimci hareketleri bastırmayı, halk kesimlerini siyasal yönden hareketsizleştirmeyi, halk önderlerinin siyasete doğrudan ya da dolaylı tüm katılım kanallarını tıkamayı, teknokratik ve apolitik bir kalkınma kavramını içerir. Bu kavram kaçınılmaz olarak, tüm kaynakları (ekonomik kaynaklar da dahil) büyük kamu ve özel kuruluşların yararına yoğunlaştırmaya yöneltir."[20]

Batılı siyasi kurumların, azgelişmişlik koşullarında toplumu bir bütün olarak kucaklayamaması ve toplumun tüm kesimlerinin Şerif Mardin'in "dama tahtası"na benzettiği karmaşık yapı içinde siyasallaşması, otoriter devlet sahiplerinin gazabını çekmiştir. Bu bağlam içinde yaşanan 27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül, aşırı derecede siyasallaştığına inanılan kitleleri devletin denetimi altına almak ve resmi politikayı kitlelere zorla kabul ettirmek konusunda ortak özellikler taşır. Ancak bu süreçte toplumu depolitize eden ordu, kendisi, iktidarın araçlarını kullanma ve onu ele geçirme konusunda aşırı derecede siyasallaşacaktır. Bu siyasallaşma sürecinde toplumdan dayanak aranamayacağına göre, "güvenilir" başka dayanaklara ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu dayanakların başında ileride üzerinde duracağımız "devlet politikacıları" gelir. Ancak en önemli dayanaklar, dış destek kapsamında olanlarla, sermaye kesimi ve ölçüsüz şiddet ve baskı programıdır. Tarih bu konuda çok büyük açıklıklara işaret ediyor. Jöntürkler, 1908 Devrimi konusunda yabancı konsolosluklara destek için başvuruda bulunuyorlar. 27 Mayıs'ta ABD'nin zimni desteği biliniyor. Sonrası, süreklilikte bir başka halkadır. Anılar - Görüşler kitabında Em. Org. Muhsin Batur anlatıyor:

"Benim onuruma verilen bir kokteylde Org. Ryan (ABD Hava Kuvvetleri Komutanı) ile başbaşa olduğumuz bir sırada bana, Türkiye'deki olaylar hakkında bazı sorular sordu ve sözü getirip -siz as-

kerler bir müdahalede bulunmanın tam zamanı olduğunu düşünmüyormusunuz? Gibi bir niyet yoklamasında bulundu."

Celil Gürkan'da anılarında:,

"Org. Ryan'ın sorusu bize oldukça garip görünmüştü. ABD, ünlü ve güçlü CIA örgütü ile kuşkusuz Türkiye'de ve Türk Silahlı Kuvvetleri içinde olup bitenlerden haberli idi. Ama Türk Hava Kuvvetleri Komutanı ve silahlı kuvvetlerimizin içindeki etkinliklerin ortak lideri durumunda olan Org. Batur'a imada bulunacak derecede bir askeri müdahale yapılmasına da isteklimiydi?"

Anlaşıldığı kadarıyla "ihsas etmek bile bu düzeyde destek veya "istek" anlamına gelebiliyor. Dış destek konusu 12 Eylül'de dünya konjonktürünün de etkisiyle daha büyük önem taşıyor. Türkiye bu dönemde jeo-strateji anlayışının gerekli kıldığı düzenlemeleri pretoryanizmi tasfiye edecek tarzda gerçekleştirirken, askeri yönetim ABD'nin yakın ilgi ve desteğini kazanıyor. Bu dönemde iç ve dış politika gerekleri bir noktada kesişebiliyor. Araştırmacı-Gazeteci Ufuk Güldemir şunları yazıyor: 15 Ağustos 1980 tarihli New York Times gazetesi alarm zillerini şu sözcüklerle duyuruyordu; "Türkiye'de durum batı açısından bir kriz arzediyor. Çareler arayan batının bu krizin daha fazla devam etmesine tahammülü yok. Çünkü Türkiye, Nato'nun stratejik cephesi içinde.

İran'ın kaybından sonra doğu ile batı arasındaki tampon ülke"[21]

Bu değerlendirmenin destek mantığına taşınan çizgisini yine Ufuk Güldemir'in kitabından izleyelim:

"Federal Alman stratejist Udo Steinbach'a göre, Türkiye, bölgede çok kritik bir durumdadır. Öyleyse Batı Türkiye'yi insan hakları, işkence gibi tali meselelerle köşeye sıkıştırıp, hırpalamamalıdır. Batı artık Türkiye'yi farklı bir kimlikle görmek zorundadır."[22] İç ve dış politikanın çok ilginç bir keşişme alanında yine aynı kitaptan bir alıntıyla dış destek konusunu noktalayalım.

Güldemir'e göre: "Fatsa'nın 12 Eylül hareketinin yapılış gerekçeleri arasında bulunması Wholstetter'in dikkat çektiği konu ile yakından ilgiliydi. Fatsa'da yapay bir otonomi olasılığı, bugün kulaklara şaka gibi gelse de 12 Eylül öncesinin Genel Kurmay'ında tüyleri diken diken eden şikayetler arasında yer alıyordu. Böyle bir sahte otonomi ilanının takip edilebileceği SSCB ile dostluk ve işbirliği

anlaşmasının, Sovyetler'e o bölgeye müdahale hakkı tanıyabileceğine ilişkin Amerikan kaynaklı bazı sorular, Fatsa'yı bu yüzden sanıldığından çok daha yüksek oranda 12 Eylül harekatının motivasyonları arasına sokmuştu. 12 Eylül harekatından sonra Fatsa'ya büyük çapta yüklenilmesinin nedeni buydu"[23]

Ayrıca toplumsal depolitizasyonun başka bir boyutu da istihbarat kanalları ile ilgilidir. Bu konularda çalışmalarıyla tanınan istihbarat kuruluşları, bazı soruşturmalarda aktif görev aldığı gibi (12 Mart Dönemi) MİT'in hazırlık soruşturması yaptığı "Bomba Davası" türünden davalar da mevcuttur. Bu konuda şimdiden geniş bir literatür oluşmuştur. Baskı süreçlerinde bazı gayrı nizami harp kadrolarının aldığı görevler bilinmektedir. Ordunun politik etkinliği ve devlet içinde kurumlaşmasında en önemli konulardan biri istihbarat örgütleriyle ilişkileridir.

1925'de Takrir-i sükun ile başlatılan tek pakti döneminde istihbarat örgütü MAH adı altında örgütlenmişti. "Zararlı ideolojiler" ile bağlantıları tespit edilenlerin etkisizleştirilmelerinde neredeyse tek partinin istihbarat örgütü biçiminde faaliyetlerini 1950 yılına kadar sürdürdü. Ancak burada şu saptamayı yapmak sanırız yanlış olmayacak; tek parti rejimlerinde, istihbarat örgütleri parti-devlet özdeşliği içinde partinin yeraltındaki vurucu gücü konumundadır. 1950'lerde ise istihbaratçılık faaliyetleri MAH ile CIA'nın çok sıkı bir işbirliği temelinde gerçekleşti. Geçmişinden getirdiği Takrir-i Sükun anlayışına CIA bağlantısı eklenen MAH, 1963'de hukuki bir düzenleme sonucu MİT'e dönüştürüldü. 6 Temmuz 1965 gün, 644 sayılı MİT yasası ile MİT siyasal sistem içindeki yerini almış oldu. MİT, Türkiye'de sivil-asker ilişkileri ve ebed-müdded iktidar partisinin işleyiş koşulları açısından merkezi bir konuma sahiptir. 1965'den 1983 yılına kadar hiç bir yasal değişiklik geçirmemiştir. 1983 yılında da MGK tarafından yasal statüsünde köklü bir değişiklik yapılmamış, statüsü korunmuştur. Kuruluşu ve niteliği konusunda sivil parlamento ile ordu arasında zımni bir anlaşma vardır. Bu bağlamda müsteşarının sivil veya asker olması da pek önem taşımasa gerekir. MİT'in 1983'de düzenlenen, ancak 1963 metnine sadık kalınarak hazırlanan yasadaki görevlerinin önemli olanları şunlardır: 1983 tarih ve 2937 sayılı yasa MİT'e şu görevleri vermiştir:

a) Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi için Milli Güvenlik Kurulu ve Başbakan'a teklifte bulunmak.

b) Devletin milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genel Kurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat ve ihtiyaçlarını karşılamak,

c) Milli güvenlik kurulunda belirlenecek diğer görevleri yapmak. MİT, sözde yürütme görevinde bulunan Bakanlar Kurulu dışında gerçek yürütme konseyi MGK'nun bilgi toplama merkezi haline gelmektedir. Yasada, Türkiye'nin milli güvenliği bakımından MİT'in bilgi vermekle yükümlü olduğu kişi ve kurumlar Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genel Kurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri olarak belirlenmiştir. MİT'le ilgili olarak Başbakan Bülent Ulusu imzası ile Danışma Meclisi Başkanlığı'na gönderilen MİT teşkilatı yasa tasarısının gerekçesinde "Milli İstihbarat Teşkilatı, emsali bir çok yabancı devletler gizli servislerinden farklı olarak iki ana görevi birden deruhte etmiş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, iç istihbarat, diğeri de yabancı devletler istihbaratıdır." (24) denilmektedir. 150.000 jandarma, bir o kadar polis ayrıca devletin diğer özel güvenlik güçleri düşünüldüğünde MİT'in iç güvenlik konularında neden kullanıldığı sorusu sorulabilir. Ayrıca iç politika istihbaratı yapan bir kuruluşta subayların çalıştırılmasının, ordunun iç politikadaki ağırlığını mutlaklaştırmasının doğal araçlarından olacağı açıktır. Bu konumuyla MİT, Genel Kurmay ve MGK'nun kontrolünde ve onlarla birlikte siyasi sistemin merkezinde yer almaktadır. Bu durumun en somut göstergesi 1983/2937 sayılı yasanın 13. maddesine göre, "Milli İstihbarat Teşkilatı müsteşarı, milli güvenlik kurulunda görüşüldükten sonra Başbakan'ın imzası ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanır" Bu durumda MİT müsteşarının belirlenmesinde ağırlığın MGK'nda olacağı açıktır. Devletin çelik çekirdeğini oluşturan güçlerin istihbarat örgütlerini kontrol altında tutması yeni bir olgu değildir. II. Abdülhamit'in Mavroyani Paşa'ya kurdurduğu gizli hafiye örgütü, uzun yıllar ülkenin şiddet ve cehalet temelinde yönetilmesinde ortak sorumluluk sahibi olmuştur. İttihad-Terakki Fırkası'nın "Teşkilat-ı Mahsusa"sının Cağaloğ-

lu'nda işkencehane işlettiği, rejim muhalifi gazetecileri öldürttüğü ve aynı zamanda dış istihbarat görevlerini yerine getirdiği bilinmektedir. Mütareke İstanbul'unda çalışan MM (Mim Mim) Karakol Teşkilatı, Yavuz Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu gibi pek çok ittihatçı kalıntısı istihbarat örgütüne rastlanmaktadır. Bu dönem Ankara'sında Mustafa Kemal Paşa'nın, Fevzi Paşa'nın ve Erkan-ı Harbiye Reisliği'nin ayrı ayrı istihbarat örgütlerine sahip olduğu bilinmektedir. Hamitizm'in kuşkucu ve otoriter devlet yönetiminin en önemli mirası bu istihbarat örgütleri olsa gerektir.

İç politikada kendini güven içinde hissetmeyen II. Abdülhamit toplum üzerindeki kontrolünü iç istihbarat ağını kullanarak sağlıyordu. Cumhuriyet dönemi istihbaratının iç politika meselelerine dönük yapısı, bizzat 12 Eylül dönemi Başbakanı Ulusu'nun gündeme getirdiği gibi, dünyadaki diğer örnclerden farklılık göstermektedir. Tamamı iç politika gereklerine göre düzenlenen bu örgütler, siyasal sistem içinde teknik kadroları, mali kaynakları, teknolojik kapasiteleri ile ölçülemeyecek bir etkinliğe sahiptirler. Bu etkinliğin kaynağında istihbarat örgütlerinin kendilerini devletin çelik çekirdeğinin temsilcileri arasında görmelerinin, ordu tarafından desteklenmelerinin ve dış bağlantılarının önemi büyüktür. Ayrıca kullandıkları yöntemler, Hamitizm dönemini aratmayacak niteliktedir. Emekli Yarbay Talat Turhan bu etkinliği sağlayan yasadışı araçlar konusunda şunları yazıyor: "12 Mart'tan bu yana istihbarat örgütlerini MİT dışındakileri de - her türlü şantaj, komplo provakasyon, sahte ve gerçek operasyonlarda kullanmak ve bunların teknik sorgulama adı altında işkence yapmaları moda oldu. Bunun temel nedeni kurulan dış ilişkiler ve bu amaçla dışarıda yetiştirilmiş kişilerin oradaki örnekleri ülkemizde uygulamaya kalkmaları oldu. Amerikalıların "dırtyaction" dedikleri modelin ülkemizde sadık savunucuları çıktı".[25] Yine Talat Turhan'ın kitabında açıkladığı üzere, emekli MİT müsteşar yardımcısı Hiram Abas, Sabah gazetesinde 8-11 Haziran 1988'de Güngör Mengi'nin yaptığı bir röportajda, "Kendi ekibimle yaptığım, kendi yetiştirdiğim ekibimle yaptığım 156-157 baskın vardır. Bir tanesinde bende yaralandım" demektedir. MİT yasasında personel ile ilgili görev tanımlamasında "baskınlarla" ilgili bir hüküm bulunmuyor. Bu bakımdan yasadışı bir uygulamanın yapıldığı ve bü-

yük ihtimalle sivil otoritenin de bunlardan haberli olduğu açık... Ancak "kirli harekat" ağırlıklı bu eylemlerin "komünizmle mücadele" amacına yönelik olması iktidarın sivil kanadının desteğini getirmiş olmalıdır. Nitekim bu destek kapsamında 12 Mart öncesi ve sonrası eylemlerini soruşturan Cumhuriyet Senatosu araştırma komisyonu başkanı 25 Aralık 1976'da Cumhuriyet gazetesinde yeralan bir habere göre, Başbakanlıktan bilgi alamamaktan yakınmaktadır.

MİT'in bugüne kadar, parlamentonun denetimi dışında kalması konusunda ve yeni bir düzenlemeye gidilmesi noktasında en ilginç açıklama H. Abas'a aittir. Güngör Mengi ile yukarıda anılan röportajda Abas, "MİT mutlaka parlamento tarafından tanınmalı ve denetlenmelidir. MİT'i iktidar partisinin bir araç gibi görmesi zararlıdır. Onun için parlamentoda bir komisyon kurulmalı, muhalefetin de adamı olmalı. MİT'in umumi gidişi parlamentoda denetlenebilmelidir... Neden kaçılır, neden bir perde arkasına saklanılır..." demektedir.

Arkasına saklanılan perdenin devletin merkezi güçleri ile onların dış ilişkilerini gizlediği "kontrgerilla" tartışmaları çerçevesinde bir miktar aydınlanabilmiştir. ABD'nin etki alanına giren müttefik ülkeledeki militer güçlere "anti-komünizm= milliyetçilik" formülünü benimsettiği bilinmektedir. Özellikle FM 31 seri numaralı ABD talimnamelerinde gayrı nizami harp veya kontrgerilla yöntemleri açıklanmakta. Bu amaçla kurulan yeraltı örgütlerinin, komünizmle mücadele ederken, gerektiğinde işkenceden kötürüm haline getirmeye ve soygundan sabotaja kadar her türlü yönteme başvurulacağı ilkesi formüle edilmektedir. Bu amaçla silahlı kuvvetler, güvenlik örgütleri, istihbarat örgütleri, komando birlikleri, kontrgerilla timleri, anti-terör örgütleri, idam mangalarının paralel çalışmasının zorunluluğunu kabul eden ABD, ilk provalarını Şili'de ve diğer müttefik ülkelerde yaptı. Devletin kurumsal ve yönetsel teknolojisindeki "yenilikler" her ülkenin özgün tarihsel koşulları ve sosyal birikimleri doğrultusunda dünya çapında dolaşıma girmekte, bu tür organizasyonların en boyutlu olanlarını gerçekleştiren ABD "müttefiklerini"- özellikle azgelişmiş olanları- aydınlatmakta ve eğitmektedir.

Olgusal düzeyde bu bilgilerin yanında önemli bir konuda istihbarat birimlerinin 1 Kasım 1983'de 2937 sayılı yasa ile getirilen dü-

zenleme neticesinde koordine edilmesidir. Bu düzenlemeyle Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK) adlı bir yapı oluşturulmuştur. Bu kurul "MİT müsteşarının başkanlığında, emniyet hizmetleri başkanı ve istihbarat başkanları, genel kurmay istihbarat başkanı veya yardımcısı, bakanlıkların istihbarat hizmetleriyle görevlendirilmiş daire ve benzeri kurumlar başkanlarıyla, MİT müsteşarının çağıracağı kimselerden teşekkül eder." Bu ölçüde güçlendirilmiş ve merkezileştirilmiş bileşimde, MGK Genel Sekreterliği gibi "yürütme konseyi" niteliğinde devlet kuruluşlarının bulunduğu bir istihbarat koordinasyon oluşumunun devlet içindeki konumu yoruma gerek bırakmayacak kadar açıktır. İstihbaratın, ülke içi politik gelişmelere ilişkin yönünün ağır bastığı düşünülürse, bu koordinasyon merkezine gelen bilgilerin nasıl bir politik güce dönüşeceği bilgi=güç=aktif operasyon mantığı içinde iktidar süreçlerini nasıl etkileyeceği sorulması gereken sorulardır.

Bu konuda gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da koordinasyon kurulunda bakanlık istihbarat temsilcilerinin yeralacağıdır. 12 Eylül sonrası yapılan düzenlemeler içinde devletin milli güvenlik politikaları uygulamada askeri kesimin yanında sivillerin de "doktrine" edilmelerini gerektirmiş ve bu konuda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler istihbarat kanallarının yanısıra ordunun temel değerlerinin sivillere aktarıldığı kuruluşlar da gündeme getirmiştir. Bu kuruluşların en önemlisi Milli Güvenlik Akademisi'dir. "Milli Güvenlik Akademisi, devletin üst kademe yönetici personelini, Türkiye'nin ulusal güvenliği konularında devlet çapında ortak planlamaya ve bu planların uygulaması açısından koordineli çalışmaya hazırlamak, devlet kurum ve kuruluşları arasında ulusal güvenlik ve ulusal savunma konularında ortak bir anlayış yaratmak, gerektiğinde verilecek direktifle, Milli Güvenlik Kurulu'nun ülkemizin ulusal güvenliği sorunlarının çözümlenmesine katkıda bulunmak amacıyla, Harp Akademileri Komutanlığı bünyesinde eğitim-öğretim yapan, silahlı kuvvetlerin en üst bir eğitim-öğretim kurumudur."[26]

Bu kurumda vali, kaymakam, genel müdür, müsteşar, büyükelçi ve KİT müsteşarları türünden üst düzey yöneticileri eğitim görmektedir. Askeri darbe dönemleri sonrasında ordunun devlet içinde milli

güvenlik doktrini temelinde genişlemesinin ve idarenin askerileştirilmesinin ilginç örneklerinden biri bu akademidir. Akademinin devletin hiyerarşik yapısı içinde yükselmeyi kolaylaştıran bir eğitim verip vermediğini bilemiyoruz. Ancak böyle bir kolaylık diğer unsurlarla birlikte düşünüldüğünde ihtimal dahilindedir.

Türkiye'de ordu kurumunun siyasi gücünü belirleyen öğeler, tarihin derinliklerinden olduğu kadar sivil parlamentoların "askeri" olanı ayrıcalıklı tutan anlayış ve yasama pratiklerinden de kaynaklanmıştır. Bu konuda genel kurmay başkanının sistem içinde salt protokol anlamında bile başbakandan sonra ikinci adam sayan anlayış parlamento kaynaklıdır. Bu konuyu ileride daha geniş biçimde ele alacağız. Bu arada Genel Kurmay Başkanı'nın sistem içindeki evrimini görelim:

1949 yılına kadar genel kurmay modeli Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün güvenebileceği, iç politika mücadelesinde siyasi rakipleri tarafından ordunun kullanılmasını önleyecek, ordu-Çankaya bütünleşmesini sağlayacak Reisicumhur'a "biat" edecek bir modeldi. Bu ideal model çok partili yaşama geçilmeden önce 1949'da Şemsettin Günaltay'ın başbakanlığı döneminde yerini Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı Genelkurmay Başkanlığı'na bıraktı. Yaklaşık 11 yıl devam eden bu modelin, orduda, pek çok şikayetlere yol açtığı bilinmektedir. Ancak 1960 darbesi ile birlikte genel kurmay başkanının statüsü de değiştirildi. Milli Savunma Bakanlığı'nın konumu da adeta Tedarik Daire Başkanlığı'na indirildi. Genel Kurmay Başkanlığının barışta orduların hazırlanmasıyla görevli olması, savaşta Cumhurbaşkanı'nın atayacağı kişinin Başkomutan olması statüsü kaldırıldı ve Genel Kurmay Başkanı hem savaşta, hem barışta komutan olarak belirlendi. Ancak bu konuda uzun süre bir fiili durum yaşandı. Başbakana bağlı olan Genel Kurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ile ilişkileri yeni teamüller yaratarak düzenledi. 17 Ocak 1970 günü Başbakan Süleyman Demirel'in imzasıyla Millet Meclisi Başkanlığı'na gelen "Genelkurmay Başkanı'nın görev ve yetkilerine ait kanun tasarısı ile Milli Savunma Bakanlığı görev yetki ve teşkilatı hakkında kanun tasarısı TBMM'nde ilginç görüşmelere neden oldu. Milli Savunma Bakanlığı Yasası'nın başlığındaki YETKİ kelimesi bile büyük tartışmalara yol açtı ve tasarı yayınla-

nırken metinden çıkarıldı. Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu, Milli Savunma Bakanlığı ile ilgili tasarı hakkında yaptığı konuşmada "Bu tasarı zaten gecikmiştir. Ancak sekiz yıldır bir uygulama içindeyiz. Genel Kurmay Başkanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı kendi aralarında işbirliğini sürdürüyorlar. İşte bu sekiz yıllık deneyime dayanarak önünüzdeki tasarı hazırlandı. Bu tasarı Askeri Şura tarafından uzun çalışmalar sonucu bu şekle sokuldu. Ve Hükümetimiz virgülüne dahi dokunmadan önünüze getirildi."[27] demektedir. Askeri Şura'nın hangi anayasal ve yasal yetkiye dayanarak yasa tasarısı hazırladığı açıklamaya halen muhtaç bir konudur. Seçimle gelmiş bir parti hükümetinin Milli Savunma Bakanı'nın kendi bakanlığının hukuki statüsünü, bırakın savunmayı, bir yük gibi algıladığı dünya parlamento tarihinin eşine az rastlanır bir örneğidir.

16 ve 18 Haziran 1970 tarihleri arasında yapılan görüşmelerde, Genel Kurmay Başkanlığı'nın yetkilerini biraz daha güçlendirmeye ve MSB ile görev ayrımını netleştirmeye yönelik pek çok değişiklik önergesi verildi. Bu arada yapılan konoşmalarda, Güven Partisi grup temsilcisi Hasan Tosyalı, grubu adına görüş açıklarken "Genel Kurmay Başkanı artık hem barışta, hem savaşta TSK'nin komutanı olacak. Bir savaş durumunda, komutan değişiminin yaratacağı sakıncalar ortadan kalkacak. Genel Kurmay Başkanı'na konuyla ilgili başka bakanlıklarla da doğrudan doğruya yazışma yapma selahiyeti tanınmış oluyor. Yabancı devletlerle veya uluslararası anlaşmaların askeri yönünün tayininde de rol oynayacaklar"[28] değerlendirmesini yapmış; Millet Partisi adına söz alan Em. Genel Kurmay Başkanı Org. Cemal Tural'ın eşi Suna Tural, "Anayasamız, Başbakan ile Genel Kurmay Başkanı arasında başka bir makam koymamıştır. O halde kanunla getirilmek istenen Milli Savunma Bakanlığı, Anayasa'ya aykırıdır. MSB'nin anlaşılmaz şekilde Silahlı Kuvvetler arasına kanun dışı girişi, kuvvetleri zarara uğratmakta, emir-komutayı bozmaktadır... Anayasa'ya dayanan bir fonksiyonu olmayan MSB'na yer yoktur"[29] biçiminde görüşlerini açıklamıştır.

12 Eylül Askeri Yönetimi tarafından Yüce Divan'a gönderilen Hilmi İşgüzar da (Belki tarihsel bir ironidir) konuşmasında (MP) "Genel Kurmay Başkanı'nın Başbakan'a sorumlu kılınmasının nedeni, memleketin emniyetini, milli güvenliğini ilgilendiren konular-

la müessir olduğu için ordu ve onun başı, doğrudan doğruya bütün Bakanlar'ın üzerinde, onların inhasını, tayinini yapan Başbakan'a karşı sorumlu tutmak suretiyle, icabında bütün bütçelerin dışında, ona katkıda bulunabilmek ve Genel Kurmay Başkanlığı'nın ileri sürdükleri fikirleri, teklifleri bir Bakanlar Kurulu'nun başı olarak, icabında Büyük Millet Meclisi'ne getirebilmek içindir... Diyorlar ki uzun yıllar, Genel Kurmay Başkanlığı'nın bağımsız olarak vazife görmüş olmasının çeşitli mahzurları ortaya çıkmıştır ve bu mahzurların ortaya çıkmasından sonra, yeniden bazı kanunlarda değişiklik yapılmıştır. Kendilerine soruyorum, Genel Kurmay Başkanlığı'nın bağımsız olarak çalışmasından mütevellit meydana gelen mahzurlar, sakıncalar nelerdir? Genel Kurmay, hiç bir siyasetin içine girmeden memleketin milli emniyetini ve milli güvenliğini en iyi şekilde EL-DE TUTMAKTAN BAŞKA BİR ŞEY DÜŞÜNMEZ... Bence Genel Kurmay'ın görev ve yetkilerini tesbit eden bu tasarı, yetersizdir. MSB'na büyük yetkiler verilmektedir.[30] diyerek, ordu üzerindeki sivil denetime kesinlikle karşı çıkmıştır. Ancak CHP grubu sözcüsü Hayrettin Hanağası, daha değişik bir yöntem izlemiş, doğrudan orduya selam gönderen bir konuşma yapmıştır. Sözcü konuşmasında: "CHP grubu sözcüsü olarak, büyük Türk Milleti'nin aziz varlığı ve özü kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en büyük emir ve komuta, sevk ve idare başı, aynı zamanda temel kuruluşu olan Genel Kurmay Başkanlığı'na bu kanunun hayırlı ve uğurlu olmasını temenni eder, Türk Genel Kurmay Başkanlığı camiasına ve milli övünç kaynağımız, emsalsiz Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına en içten duygularımızla başarı ve mutluluklar dileriz"[31]

Bu konuşmaların ortaya koyduğu gerçek, bakanlar üstü genel kurmay modelinin, parlamentoda temsil edilen Türk siyasal elitinin bürokrasi kültürünün gelişmemişliğine örnek teşkil etmesidir. Oysa böyle bir tutumun yolaçabileceği olumsuz gelişmeler, militarizm üzerine yapılmış bir siyaset-bilimi çalışmasında şu şekilde belirlenmiştir:

"Askerler, ulus ile iktidardaki hükümeti bir kez ayırdılar mı, artık ulusal çıkar anlayışlarını geliştirmekte gecikmezler. Bu anlayışı sivil iktidara kabul ettirmek, bir sonraki adımdır. Askerler kendi mesleklerinin uzmanı olarak güçlerinin örgütü, teçhizatı ve büyük-

lüğü gibi konularda zaman zaman sivil hükümetlerle çatışırlar. Bu açıdan ordu, toplumu bir malzeme ve insan gücü deposu olarak görür. Kısacası, güvenliği sağlamak görevi, silahlı kuvvetlerin bağımsızlaşmasına yol açmıştır"[32]

Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı bir Genel Kurmay Başkanlığı modelini yadırgayan anlayışların adeta ulusal çıkarın ne olduğunu tespit sorununu, silahlı kuvvetlere ihale ettikleri görülmektedir. Oysa bir parlamentonun en önemli görevi, kendi varlık nedeni olan demokratik temsil ve meşruiyet ilkelerini korumak ve toplumsal savunmanın gereklerini tanımlamak, bu tanıma uygun siyasi, yönetsel mekanizmalar geliştirmektir. Askeri Şura tarafından hazırlanan ve devletin en temel organlarının ilişkilerini düzenleyen bir tasarının TBMM'nde bu düzeyde tartışılabilmesi, meclisin meşruiyetini işlemez hale getirmiştir. Kanaatimce, 12 Mart faşizminin önemli dayanaklarından biri, meclisin kendi meşruiyetini zedeleyecek biçimde, doğrudan ordunun hazırladığı yasa tasarılarını görüşüp onaylamasıdır. 12 Eylül döneminde de Genel Kurmay Başkanı'nın siyal sistem içindeki özerk yapısı korunmuştur. Ayrıca kamu güvenliği, kültür, sivil eğitim ve öğrenim alanlarında da Genel Kurmay Başkanı'na önemli yetkiler verilmiştir. (YÖK'e üye seçme hakkı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurulu'na üyelik vs.) Genel Kurmay Başkanlığı-MGK -MGK Genel Sekreterliği- askeri ve sivil istihbarat temelinde devletin çelik çekirdeğinin "karargah" bölümü açıklığa kavuşmaktadır. İletişim ve koordinasyon kanallarının disiplinli işlerliği temelinde "karargah" her türlü bilgi akışı ve toplumu, devleti ağ gibi saran iç istihbarat kaynaklarıyla hızlı, eksiksiz bir siyaset planlaması faaliyeti içindedir. Bu ölçüde güçlü bir devlet ve yönetim "teknolojisine" hükümet veya parlamento devletin görünen yüzünü düzenleme anlamında katkıda bulunmaktadır. Ordu, seçimle gelen yönetim ortaklarına karşı hiyerarşik gücü ve olağanüstü örgütüyle rahatça üstünlük kurabilmiştir. Bu konuda ordunun en büyük yardımcısı sivil "devlet politikacılarıdır". Devlet politikacılarının ordu yaklaşımlarını formüle etmekte temel alınabilecek alan "sıkıyönetim" rejimidir.

Sıkıyönetimler

T.C. 29 Ekim 1923'den, 19 Temmuz 1987 tarihine kadar geçen 63 yıllık sürenin 25 yıl, 9 ay, 18 gününü sıkıyönetimle geçirdi.[33] Yani tüm cumhuriyet tarihinin % 40'ı sıkıyönetim koşullarında yaşandı. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 25 yıl 9 ay 18 gün boyunca ülkeyi sıkıyönetimsiz yönetemediler. 19 Temmuz 1987'den bugüne kadar ülkenin neredeyse yarısında olağanüstü hal uygulandığı da bilinen bir gerçek. 1925 yılında (Şeyh Sait İsyanı) konulan Takrir-i Sükun dönemi sıkıyönetimi, kendinden sonra uygulamaya koyulacak sıkıyönetim uygulamalarının modeli gibidir. Bu dönemde olağanüstü yetkilere sahip İstiklal Mahkemeleri kurulmuş, bunlardan biri bölgede görevlendirilirken, diğerleri sıkıyönetim bölgesi dışında harekete geçmiştir. Ülkedeki tüm muhalefet ortadan kaldırılmış, çok sayıda gazete kapatılmış ve muhalif yazarlar İstiklal Mahkemesine gönderilmiştir.[34] Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'nı kapatan sıkıyönetim idaresidir.

Şeyh Sait İsyanı 62 gün sonra bastırılmasına rağmen sıkıyönetim dört kez uzatılmış, 1926 yılının sonuna kadar yürürlükte kalmıştır. Ayrıca bu dönemde sıkıyönetim mahkemelerinin verdiği idam cezalarının meclisin onamasına sunulmadan hemen uygulanmasını sağlamak üzere 31 Mart 1341 tarihli ve 595 sayılı yasa kabul edilmiştir. "Takrir-i Sükun" sıkıyönetiminin kendinden sonraki dönemler bakımından da önem taşıyan totaliter anlayışını Ali Fuat Cebesoy şöyle tanımlamaktadır: "İsmet Paşa'da Fethi Bey gibi cumhuriyet ve demokrasi manzumesini teşkil eden iktidar, muhalefet ve matbuatı bir-

birinden ayırmayarak bu demokrasi cihazını muhafaza etmek suretiyle, hem Şark İsyanı'nı olduğu yerde imha ve hem de inkılabları memlekette tatbik edebilirdi. Neticede memleket totaliter bir idareye girmez ve bilakis cumhuriyet rejimi, tedrici bir sürette kuvvetlenirdi. Yirmi yıl gibi bir zaman bu rejim geriye kalmazdı. İktidarın o zamanlardaki icraatının rejime ait kısmı hakkındaki hükmü tarihimizin bitaraf tetkikine bırakıyorum.[35] Daha sonra yaşanan 1930 Menemen olayları esnasında da sıkıyönetim gündeme getirilmiş, II. Dünya Savaşı süresince de Türkiye sıkıyönetim altında yaşamıştır. Ancak savaşın sona ermesi sıkıyönetimin sürmesine engel teşkil etmemiştir. 1946 seçimleri sonrasında sıkıyönetim organları açıkça iktidar yanlısı bir tutum içinde olmuşlar, Yeni Sabah ve Gerçek gibi muhalif gazeteler Sıkıyönetim komutanlığı'nca süresiz kapatılmışlardır. 1946 sonrası çok partili dönemin ilk meclisinde görüşülen sıkıyönetime DP kanadı karşı çıkmıştır. Ancak bu görüşmelerden on gün sonra İstanbul'da yapılan "komünist tevkifatı" muhalefeti bir miktar rahatlatmıştır. DP'nin kapatılmasına karşı çıktığı İleri ve Tasvir gazeteleri dışında Sendika, Ses, Zor Gün, Yığın vb. sol görüşlü pek çok dergi ve gazete ile bunların matbaalarının kapatılmasına DP'den en ufak bir eleştiri gelmemiştir. II. Dünya Savaşı sıkıyönetimi, 19 Aralık 1947'de kaldırılmıştır. Bu dönemde uygulanan sıkıyönetim, Türkiye'de ilginç bir geleneği de başlatmıştır; sıkıyönetim rejimlerine basın desteği. Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, 7 Aralık 1947 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan yazısında şunları yazıyordu. "Bununla beraber altıbuçuk yıldır devam eden olağanüstü idarenin vatandaşları pek sıkmadığını, ferdi hürriyetlere olur olmaz sebeplerle fazla karışmadığını kabule de mecburuz. Hatta bu hususta biz sıkıyönetim müesseselerinin biraz yumuşak davrandığını bile söyleyeceğiz" Serserilerle mücadelede sıkıyönetimin polise yardım edebileceğini belirten Nadi, asıl üzerine gidilmesi gereken konuyu şöyle açıklıyor: "Bundan başka yabancı ideolojilerin propagandasını yapan gizli ve açık organlara karşı da son derece hassas bulunmamız şarttır" Bu hassasiyet sıkıyönetim idaresinde fazlasıyla mevcuttu. 1945 Aralığında Tan, Yeni Dünya gazeteleri ve Görüşler dergisi matbaaları ve iki kitabevi yakıldı, yıkıldı. İstanbul İşçi Kulübü, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, Türkiye Sosyalist Emekçi ve

Köylü Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi kapatıldı. Büyük Doğu dergisinin yayınına 4 ay için son verildi. Aralarında Suat Derviş, Zekeriya ve Sabiha Sertel, Aziz Nesin gibi isimlerin bulunduğu pek çok kişi tutuklandı. 400 civarında dava dosyasına 53 sanıklı komünistler davası da eklendi. Bu arada ırkçılık ve turancılık sanıkları hakkında açılan dava, TCK'nun bu kişilerin eylemini suç saymadığını her nc hikmetse 31 Mart 1947 de keşfeden sıkıyönetim mahkemesince beraatle sonuçlandırıldı. Böylece ortaya çıkan sıkıyönetim uygulamaları tablosu ABD'den esen anti-komünist rüzgarların da etkisiyle daha önceki Takrir-i sükun sıkıyönetiminden devralınan unsurlara yenilerini ekledi.

a) Koyu bir sol düşmanlığı,

b) Faşizme hoşgörü,

c) Sıkıyönetime basın desteği,

d) Parlamento içi muhalefetin ancak kendi varlık koşulları ile ilgili konularda (1955), Selanik'de Mustafa Kemal'in doğduğu evin bombalanması haberinin İstanbul ve İzmir'de duyulması üzerine özellikle İstanbul'da Rumlara ait işyerleri, evler, kiliseler saldırıya uğradı. Benzer olaylar İzmir'i kapsayarak 7 Eylül günü de devam etti. Bu arada 6 Eylül akşamı Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes, Ankara'ya gitmek üzere trenle hareket ettiler. Olayların vehametinden trende haberdar olan Cumhurbaşkanı ve Başbakan aynı gece İstanbul'a döndüler. Sonrasını Bülent Tanör'den izleyelim: "6-7 Eylül 1955 olayları üzerine ilan edilen sıkıyönetim, Bakanlar Kurulu tarafından değil, olayları izlemek için Ankara'dan İstanbul'a gitmekte olan Cumhurbaşkanı ve Başbakan tarafından trende kararlaştırılmış, ilan kararı da ancak beş gün sonra resmi gazete'de yayınlanmıştır." [46]

Tarih ve Toplum Dergisi'nin Eylül 1986 sayısına göre: "Daha 7 Eylül günü yayınlanan "hükümet bildirisinde" şu satırlar okunuyor: "Denilebilir ki dün gece İstanbul ve memleket, esas itibariyle bir komünist tertip ve tahrike ve ağır bir darbeye maruz kalmıştır." [47]

Cumhuriyet Gazetesi'nin 9 Eylül günlü sayısının beş sütuna manşeti: Yağmacılığın ve tahrikçiliğin, merkezi Beyrut'ta bulunan kızıl bir teşkilat tarafından hazırlandığı tahmin ediliyor.

DP milletvekili Fuat Köprülü'ye göre ise, "Dünyanın bu son ay-

larının umumi vaziyeti içinde, Asya'da ve Avrupa'da komünist faaliyeti gözden geçirilecek olursa bu hadisenin nasıl ve niçin hazırlandığı gayet iyi anlaşılır. İstanbul'da hadisenin başlangıcına, süratle inkişafına, takip ettiği usullere ve gayelere dikkat etmek dahi bunun bir komünist hareketi olduğunu anlamaya kafidir. Mabetlerin yıkılması tamamiyle bir komünist taktiğidir. Hadise Rumlara karşı husumet kisvesi altında başlamışsa da, hakikati tamamen bir komünist hareketidir. "Fuat Köprülü'nün görüşlerini Türk siyasi geleneğinin doğal mantıki ucuna taşıyan DP milletvekili Mehmet Özbey, komünistleri şiddetle suçladıktan sonra bunların "söndürdükleri yuvaların, yaktıkları mabetlerin, yıktıkları mağazaların önünde hemen asılmalarını" istemiştir. İktidar partisi solun üzerine dikkatleri çekerek, sıkıyönetim idaresine hedefi göstermiştir. Başbakan Adnan Menderes ve Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Nurettin Aknoz'un yetkililere bu doğrultuda talimat verdiği daha sonra ortaya çıkacak, bu arada yakalanan ve aylarca gözaltında kalan solcuların olayla hiç bir ilgilerinin olmadığı anlaşılacaktı. Bu noktada ana muhalefet partisi olan CHP, hükümetin sıkıyönetimi bir iç politika aracı olarak kullanmasından dolayı eleştiriler getirmiştir. Bu dönemde sıkıyönetim komutanlıkları pek çok yasak üreterek, gündelik yaşamın her alanını kışla disiplini altına almaya çalışmışlardır. Daha sonraki uygulamalara aktarılacak olan gündelik hayatın askeri disiplin altına alınması konusunda traji-komik örnekler vardır. Örneğin: Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nin ilk kararı, ruhsatsız düğün yapmaktan sanık Ali Başvur'a 30 gün hapis cezası verilmesidir. [38]

DP hükümetleri sıkıyönetim rejimi uygulamalarını tahkikat komisyonu türünden devlet içi örgütlere taşırmışlar, bu kanunla adeta istibdat düzeni arayışına girmişlerdir. Prof. Dr. Cem Eroğul'a göre Tahkikat Komisyonu ile ilgili yasa "DP diktatoryasına hukuki zemin teşkil etmek amacıyla çıkarılan tam bir istibdat fermanı mahiyetindedir" [39] Bu kanuna tepki gösteren üniversite gençliğinin eylemleri üzerine 28 Nisan 1960'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. Pertev Bilgin'e göre ise, "28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul ve Ankara'da ilan edilen sıkıyönetimde kararname metnine göre aynı şekilde 'ammc huzur ve asayişini korumak' gerekçesi ile ilan olunmuştur. Ancak 28 Nisan olayları anti-demokratik ve totaliter bir rejimi pekiştir-

mek amacı ile bir TBMM kararı ile olağanüstü ve yargısal yetkilerle donatılmış bir tahkikat encümeni kurulmasını protesto amacına yönelikti. Bu nedenle (sıkıyönetim) totaliter bir rejime geçiş dönemi olarak düşünülmüş olabilir."[40]

Totaliter rejime geçiş konusunda cumhuriyetin kurucularından Ali Fuat Cebesoy'un uyarıları hatırlatıldığında, böyle bir rejime Takrir-i Sükun sıkıyönetimini kullanarak geçiş konusunda Başvekil İsmet İnönü'nün gösterdiği siyasi manevra "yeteneğini", Başvekil Adnan Menderes gösterememiştir. Burada ordunun konumunun her iki dönemde farklı özellikler taşımasının önemi büyüktür. 27 Mayıs 1960 darbesi ile, ordu fiilen yönetime el koymuş ve fiili iktidar olarak da sıkıyönetimi sürdürmüştür. Bu sıkıyönetim döneminde, yeni rejimi oturtma sancıları çekildiğinden ve daha çok anayasal temelde bir arayışa gidildiğinden, bilinen tarihsel özelliklerin yanında 27 Mayıs sıkıyönetimi de önceki sıkıyönetim teamüllerine bağlı kalmıştır. Sola karşı kampanya, bu dönem de ısrarla sürdürülmüştür.

Dr. Uygur Kocabaşoğlu'nun tespitine göre, "1960-1964 radyo yayınlarında görülen özelliklerden birisi de "anti-komünist içerikli programların geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak derecede artış göstermesidir."[41] Yine aynı kaynakta yeralan şu saptama da oldukça önemlidir.

"Bu gelişme, radyonun giderek daha fazla bir 'eğlencelik' aracına dönüştürülmesi gerçeği ile birlikte, genel olarak geniş kitlelerin bilinçlenmesine, özel olarak ise sol düşüncenin güçlenip örgütlenmesine karşı bir önlem olarak değerlendirilebilir. Nitekim dünyada anti-komünizm silahının etkisini yitirmeye başladığı, soğuk savaşın giderek hızını kaybettiği bir dönemde, Türkiye'de anti-komünist yayınların artmış olması gereğini daha çok ülkenin iç dinamiklerinde (emperyalizm olgusunu unutmadan) aramak doğru olur."

Bu saptamalar, gelenekte bir sürekliliği işaret ediyor. Hem solun bastırılması anlamında, hem de sonraki dönemlerde TRT yayın ilkelerinin ve programlarının niteliklerinin MGK tarafından belirlenmesine ilişkin yetkilerle donatılması anlamında.

27 Mayıs sonrası rejimin oturması sürecinde, ordu içinde yaşanan Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının yönetimi ele geçirmesi hareketini bastırmak amacıyla 21 Mayıs 1963'de tekrar sıkıyönetim

ilan edildi. Bu sıkıyönetim uygulaması da yaklaşık 4 ay sürdü. (Ankara, İstanbul, İzmir). Sıkıyönetim uygulandığı dönem içinde, 17. Kasım 1963'de yerel ve 7 Haziran 1964'de kısmi senato seçimleri yapıldı. Büyük siyasi çalkantılar içinde İnönü hükümetleri sıkıyönetim kanalıyla silahlı kuvvetlere dolaylı olarak dayalı bir yönetim kurarak, silahlı kuvvetler de bu yolla sıkıyönetim kanalıyla siyasi gelişmeleri denetleme imkanı buldular. Bu dönemde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, İçişleri Bakanlığı'na "tamim" göndererek, siyasi parti kongrelerini yasakladığını bildiriyordu.[12]

Sola karşı bastırıcı tutum geleneği bu dönemde de sıkıyönetim uygulamalarına yansıdı. TİP Genel Başkanının Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı sınırları içine sokulmaması, bu bölge dahilinde bulunduğu tespit edildiği takdirde, sınır dışına çıkarılmasının kararlaştırıldığı açıklandı.[13]

Bundan sonraki sıkıyönetim dönemi büyük bir kitlesel eylemlilik temeli üzerine geldi. 1970 yılında işçi sınıfı içinde yaygın bir gelişme gösteren DİSK ile ilgili olarak AP hükümetinin Çalışma Bakanı Turgut Toker Türk-İş kongresinde yaptığı konuşmada, "Yeni değişiklik tasarısı ile DİSK'in çanına ot tıkanacaktır. DİSK varken genel grev hakkını tanımamız mümkün değildir" diyordu. Bu yasa değişikliğine karşı çıkan işçiler, 15-16 Haziran 1970 günlerinde İzmit-İstanbul arasındaki işyerlerinde direnişe geçtiler. Olaylarda ölenler, yaralananlar oldu. İşçiler polis ve askerle çatıştılar. Bu olayları AP Hükümeti bir "ayaklanma" olarak yorumladı. Bakanlar Kurulu'nun olayları ayaklanma olarak değerlendirmesi sonucu 16 Haziran günü saat 21.00'den itibaren İstanbul-Kocaeli ve Gebze'de sıkıyönetim ilan edildi. İç İşleri Bakanı, meclis görüşmeleri sırasında "devletin birliği ve milli bütünlük" konusundaki tarihsel klişeyi tekrarlayarak, "Olayların milli birlik ve beraberliğimizi bozmak, sınıflaşma şuurunu yaratarak vatanımızı bölmek, ülkemizi parçalamak hedefine" yönelik olduğunu açıkladı. Böylece, siyasi sistemin "demokrasi" olduğu kabul edilen bir ülkede sınıflaşma şuuru yaratmanın vatana ihanetle eşdeğer olduğu İç İşleri Bakanı tarafından rahatlıkla teyid edildi. Sıkıyönetimle ilgili görüşmelerde Güven Partisi grubu adına söz alan Prof. Dr. Feyzioğlu, "Partileri ne olursa olsun, sıfatları ne olursa olsun, bütün hürriyetçiler, bütün milliyetçiler, bütün Mustafa Ke-

mal'ler, komünizme karşı birleşiniz"[44] çağrısını yaptı.

Bu arada söz alan Süleyman Demirel, yurdun her köşesini huzur ve sükuna kavuşturmakta en çabuk netice alınacak çarenin sıkıyönetim olduğunu belirtiyordu. Her kritik toplumsal dönemeçte sıkıyönetim rejimine ve meclis çoğunluğuna dayanarak ordu ağırlıklı bir yönetime geçişi savunan anlayışa, eski MBK üyesi Ahmet Yıldız şu sözlerle karşı çıkıyordu: "Ordunun sosyal çalkalanmalara karıştırılmasını ve hak isteyenlere karşı bir baskı gücü gösterilmeye çalışılmasını çok sakıncalı bulmaktayız."[45]

Ayrıca CHP adına İsmet İnönü, işçilerin haklı nedenleri bulunabileceğini, bu bakımdan sıkıyönetim idaresinin dikkatli olması gerektiğini savunuyordu. Ancak bu sıkıyönetim döneminde de sıkıyönetim idaresi, trafik düzensizliğinden, turistlere yardım edilmesine kadar herşeye el atıyor.

16 Eylül 1970'de de Faik Türün yayınladığı bildiriyle, sonraki gelişmeleri önceleyen ilginç bir notu tarihe kaydediyordu.

"Yurdumuzun bütünlüğünü ve millet beraberliğini bozmaya yönelen hareketler, nereden gelirse gelsin, bundan sonra da silahlı kuvvetlerimizi karşısında bulacaktır. Çünkü bu kuvvetlerin vazifesi Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamaktır. Bu vazifenin ifasında kanunlarımızın imkan verdiği her vasıtanın mutlaka kullanılacağı bilinmelidir."[46] (16 Eylül 1970 tarihli ve 27 sayılı bildiri) Burada sözü edilen kanunun, askeri darbelerin yasal gerekçesi haline gelen, ordu içi hizmet yasasının "koruma ve kollamaya" ilişkin maddesi olduğu 12 Mart'ta anlaşılacaktır. İlginç olan nokta 15-16 Haziran'ı "ayaklanma" olarak gören siyasi iktidarın, "sözde" sivil demokratik sağduyu düzeyidir. 15-16 Haziran olayları üzerine bir inceleme yayınlayan Kemal Sülker, bu kitapta: "Sıkıyönetim Komutanlığı, pek çok kişiyi, sendika yöneticilerini ve DİSK sorumlularını gözaltına aldı, tutukladı, yargıladı. Bir kısım işçiler, gösteri yürüyüşleri yasasına aykırı davranmaktan hüküm giydiler. DİSK yöneticileri ve beraber yargılananlar, üç ay süren sıkıyonetim boyunca yargılandı; ancak duruşmalar bitirilemedi. Dosya Adliye'ye 4. Ağır Ceza Mahkemesi'ne verildi. Mahkeme sanıkların tutuklu kalmasını gerektiren neden bulmadı ve hepsini tahliye etti."[47]

şöyle ifade etti: "Aşırı sağ eğilimli kişi ve kuruluşların gerçek dışı ihbarları derhal ele alınarak, bazen ihbarda bulunmaları tahrik edilerek nice masum kişiler cezaevlerinde gözetim altına alınmış ve sonra aslı çıkmayınca serbest bırakılmışsa da ihbar edenler hakkında hiç bir takibat yapılmamıştır."[50]

Dönemin işkence mekanizmaları ve işkence olayları ile ilgili olarak, DP sözcüsü Faruk Sükan'ın söyledikleri, işkence olgusu açısından Türkiye'de "devlet politikacıları"nın düşüncelerini ve resmi devlet görüşünü açıkça belgeler niteliktedir. Sükan, "Milletlerarası komünizm, hür dünyayı Türkiye'den ve memleketimizi batı aleminden ayırabilmek ve bizi yalnız bırakabilmek için, olağanüstü şartları ve sıkıyönetimin bazı tasarruf ve tatbikatını koz olarak kullanmaktadır. Filhakika Türkiye'de gözaltına alınanlarla tutuklananlara zulüm ve işkenceler yapıldığı, insan hak ve hürriyetlerine tecavüz edildiği, fikir ve düşünce serbestisinin kısıtlandığı yolunda iddia ve iftira kampanyası, alabildiğine işletilmektedir" diyor.[51]

Ancak sağ partilerin "işkence iftiralarını önleme" kampanyalarının ne kadar desteksiz olduğu ortaya çıktı. Somut olaylar bir yana, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün'ün 7 Şubat 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde işkence iddialarının bir kısmının doğru olabileceğini bizzat kabul etti.

12 Mart döneminde parlamento, Türk siyasi yaşamının ikili meşruiyet yapısındaki meşruiyet kaynaklarından biri olma özelliğini tümüyle yitirdi. Kurtul Altuğ'un 12 Mart ile ilgili kitabında belirttiği gibi: Erim Hükümeti, sıkıyönetim ilanı kararını dönemin Genel Kurmay Başkanı'nın emriyle aldı. 28 Eylül 1971'de bir açıklama yapan Orgeneral Faruk gürler ise: "Reformlar için oylama ve taktik istemiyoruz. Gerileyeceğimizi sananlar aldanıyorlar" diyerek kararlılıklarını ifade etti. Silahlı kuvvetlerin bu dönemde hükümet, parlamento ve siyasi partiler üzerinde politika belirleyici ve emredici bir etkisi vardı. Pertev Bilgen, sıkıyönetimle ilgili yapıtında, "Örnek olarak verdiğimiz sıkıyönetimler (28 Nisan 1960 ve 12 Mart sıkıyönetimi), ister Bakanlar Kurulu'ndan, ister parlamentodan, ister Silahlı Kuvvetler'den gelsin, fakat anlaşma sağlamak suretiyle birer darbe niteliğindedir" demektedir. Darbenin ortakları, asker "devlet politikacısı" koalisyonudur. Bu dönemde parlamento açık tutulmuş, an-

cak siyasi iktidar tümüyle emir komuta zinciri içinde kullanılmıştır. 12 Mart darbesinin niteliğini, 12 Mart'ta, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın "idam" emrini veren sıkıyönetim Mahkemesi Başkanı Ali Elverdi, AP'ye giriş töreninde şöyle açıklamıştır: "Asker olarak vatana ve milletime 32 sene hizmet ettim. Bu süre içinde çok tehlikeli ağır ve mesuliyetli işler yaptım. askeri görevlerimin yanında ORDUYA DÜŞEN POLİTİK GÖREVLERDE yaptım. Bütün yaptıklarımı milletim için az buluyorum."[52]

1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile 14 ilde ilan edilen sıkıyönetim, büyük sorunlar yaratmamış, ancak 1. MC hükümeti dönemi de dahil defalarca uzatılmıştır. Kıbrıs Harekatının dış güvenlik ihtiyacı ile bağlantılı olan sıkıyönetim, Sadi Irmak döneminde de yürürlükte kalmış, daha sonra 1. MC hükümeti döneminde de sürdürülmüştür. Bu hükümetin İç İşleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, sıkıyönetimin meclis görüşmelerinde, artık geleneksel hale gelmiş olan sıkıyönetimle ilgili "devlet önergesi"ni tekrar etmiş ve "ülkemizde cereyan eden ideolojik amaçlı amme nizamını bozucu, milli birlik ve gücümüzü sarsmaya matuf faaliyetler ve olaylar ciddiyetinden hiçbir şey kaybetmemiş, onu aynen muhafaza etmiş durumdadır"[53] görüşünü dile getirmiştir.

1975 sıkıyönetimi, 12 Mart'ta başlayan ve Türkiye'nin sıkıyönetim geleneklerine yeni bir boyut daha ekleyen işçi-sermaye ilişkilerine müdahale konusunda ilginç bir adım atmış, Türk-İş'e bağlı Teksif Sendikası, 45 bin dokuma işçisini ilgilendiren toplu iş görüşmelerini İstanbul Merkez Komutanlığı'nda işverenle yapılan ve sabaha kadar süren görüşmelerde bağıtlamak zorunda kalmıştır. "Dünya Demokrasi Tarihi"ne geçecek bu olayın, sanırız ilk olma onuru nazilere ve "bize" aittir. Bu uygulamaların fikir babası, 12 Mart'ın İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün'dür. 1971 SEKA grevinde, İzmit'e giderek (25 Ekim), sendika ve işveren temsilcileriyle bir toplantı yapan Türün, toplantıda, işverenin önerilerini sendikacılara, kabul edip etmediklerini sormuş, edemeyeceklerini bildirmeleri üzerine, grevin durdurulmasını emretmiştir. Böylece, YHK sözleşmelerine varacak olan çizgide, merkezi devletin sermayeyi temsil eden tutumu sıkıyönetim rejimlerinde iyice netleşmeye başlamıştır. Ancak bu tutumun, grev kırıcı yanının çok açık olması, başlangıçta

sol akımlarla sınırlı, geleneksel bastırıcı devlet işlevinin, uzun süre kontrol altında tutulan işçi sınıfı kökenli toplumsal muhalefeti de yeniden gündeme alıp bastırmaya yöneldiği biçiminde anlaşılmalıdır.

1978 yılı, Türkiye Tarihi'nin önemli dönüm noktalarından biridir. 19-24 Aralık tarihleri arasında, Kahramanmaraş'da yaşananlar, "cehennem sayfaları" olarak tarihe geçecektir. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, 1978 sıkıyönetimini şöyle anlatmaktadır:

"1978'de hükümeti kuruşumuzun ardından bir yıla yakın süre, sıkıyönetim ilanı için bazı siyasal çevrelerin yoğun baskısı altında kalmıştık; fakat bunlara karşı direnmiştik. Silahlı Kuvvetleri asli görevinden uzaklaştırmayı ve siyasal zemine çekmeyi doğru bulmuyorduk. Ancak K. Maraş'daki acı olaylar üzerine, sıkıyönetim ilanına, kendimizi mecbur hissettik. Zaten sanırım, K. Maraş olayları, bazı çevrelerce, bizim sıkıyönetim ilanına zorlamak için tezgahlanmıştı."[54]

1978 Sıkıyönetimi, "Anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni, temel hakları ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin kesin belirtilerinin ortaya çıkması" gerekçesiyle 25 Aralık 1978'de ilan edilmişti. 13 ilde ilan edilen sıkıyönetimin coğrafi alanı ile ilgili ilk itiraz, MHP Genel Başkanı A. Türkeş'den geldi. Türkeş, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Adıyaman ve Tunceli'de neden sıkıyönetim ilan edilmediğini soruyordu.[55] O arada dönemin Başbakanı Ecevit'in 1989 yılında yaptığı bir açıklamada "Sağcı militan güçlerin etkinliklerini yoğunlaştırdıkları, o zaman 'hilal' denilen bölgeyi oluşturan bazı Orta Anadolu illerinde de sıkıyönetim ilan etmeyi düşündükleri" bilgisi yeralıyordu.

"..... Ben hilal denilen bölgedeki illerden bazılarının sıkıyönetim kapsamına alınmasını istedim. Fakat sayın Evren, 'Kuvvetimiz yetmez.' gerekçesiyle bu illerde sıkıyönetime razı olmadı. Kuvvetimiz yetmez gerekçesi de doğal olarak karşı çıkılamayacak bir gerekçeydi."[56] Ancak her nedense daha sonra, 7 ilde daha sıkıyönetim ilan edilmesi, herhangi bir kuvvet problemi yaratmadı.

Türkiye'de, 1978 başından itibaren faaliyet içinde olan "sıkıyönetim partisi", 24 Nisan 1979'da sıkıyönetim ilan edilen 7 Doğu iline, 19 Şubat 1980'de İzmir ve Hatay'ı, 20 Nisan 1980'de Ağrı'yı da

katarak amacını gerçekleştiriyordu. Böylece MHP ile Genel Kurmay Başkanı'nın üzerinde durduğu tüm illerde sıkıyönetim ilan ediliyor, ancak "hilal" bölgesi bunun dışında tutuluyordu. 1978 yılında "Sıkıyönetim İlan Partisi", K. Maraş Katliamını politik bir fırsat olarak değerlendirmeyi ihmal etmiyordu. K. Maraş Davası Gerekçeli Hüküm kitabında yeralan bilgiler fırsatın nasıl yaratıldığını gösteriyor. "22 Aralık 1978 gün ve 3890 sayılı yıldırım telsiz mesajı ile cenaze töreninde çıkan olaylar karşısında ilin mevcut kuvvetleri, civar illerden gelen kuvvetler ve ildeki 3. Tabur yetersiz kaldığından bahisle, muhtemel büyük olayları önlemek için yeter miktarda kuvvetin en seri şekilde K. Maraş iline gönderilmesinin İçişleri Bakanlığı ve 5. Zırhlı Tugay Komutanlığı'ndan istenildiği" bilgisi bulunuyor. Ancak bu kuvvet isteğine yanıt bile verilmiyor. Oysa K. Maraş'a büyük miktarda güvenlik kuvveti yığma imkanı var. 22 Aralık 1978 günü öldürülen iki sol görüşlü öğretmenin cenaze töreni için, İçişleri Bakanlığı'na yıldırım mesajlar gönderiliyor, ama beklenen kuvvet -nedense?- gelmiyor. 22 aralık günü saat 16.20'de, K. Maraş'ı şiddete boğan güçlerin temsilcileri, Gerekçeli Hüküm'de yeralan bilgilere göre, Ulucami karşısındaki bir dişçinin bürosuna geliyorlar. Burada Jandarma kıdemli yüzbaşı ve belediye reisi ile görüşerek ilk ultimatomu veriyorlar. "Sağ topluluğun temsilcileri, okullardaki tahriklerin kalkmasını, karakollardaki baskıların sona erdirilmesini, devlet dairelerindeki sol görüşlü memur ve işçilerin tahriklerinin önlenmesini, okulların polis yerine asker tarafından korunmasını, cenaze defin töreni yapılmamasını, solcu polislerin ve solcu öğretmenlerin derhal tayin edilmesini, Pol-Der ve Töb-Der'in kapatılmasını istemişler, bu istekler il valisine iletilmiştir."[57]

Sıkıyönetim İlan Partisi'nin, Maraş'daki güçlerinin ağzından dile getirilen bir iktidar programı gibi yorumlanabilecek bu istekler, o dönemin "cehennem" atmosferini yankılıyor. Ecevit hükümetinin İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı -gazeteci Erbil Tuşalp'in yazdıklarına göre[58] Korgeneral İbrahim Şenocak'a şunu soruyor: "Paşam, eğer kuvvetlerimiz yetişmiyorsa Sayın Başbakanı, Sayın Genel Kurmay Başkanı'nı arayıp, yeniden kuvvet isteyeyim." Şenocak'ın yanıtı ise Sıkıyönetim İlan Partisi'nin politik iradesi ile uygunluk göstermektedir; "Sayın Özaydınlı, size saygım ve sevgim sonsuz, ama ben

emirleri Genel Kurmay Başkanı'ndan alırım". Kahramanmaraş Valisi'nin yardım talepleri gibi, İçişleri Bakanı'nın kuvvet talebi de Sıkıyönetim İlan Partisi tarafından geri çevriliyor. "Gerekçeli Hüküm'de, "Olay tarihinde, Türkiye'de demokratik anlamda sol çizgide bir program izleyeceğini öne süren bir siyasal kadro TBMM'den güvenoyu alarak iktidar olmuştur. Bu siyasi görüşü benimsemeyen, aşırı sağ siyasal görüşteki kuruluş ve kişiler, iktidarın anayasal yollarla değil de şiddet eylemleriyle zayıflatılıp yıpratılarak sonuçta istifasını sağlamak için, sade vatandaşları tahrik ve teşvik ettikleri bilinen bir gerçektir. İşte uzun süreden beri yapılagelen bu tahrik ve teşvik sonucu, K. Maraş ilinde 23 Aralık 1978 Cumartesi günü sabah erken saatlerden itibaren binlerce sünni vatandaş sokaklara dökülmüş, 25 Aralık 1978 günü akşamına kadar K. Maraş'da devlet güçleri zaafa uğratılmış ve şehre sokaktaki güçler hakim olmuştur."[59] Devlet güçlerinin Sıkıyönetim Partisi'nin politik irade ve etkinliği doğrultusunda hareket etmesi neticesinde K.Maraş, faşist çetenin sokak güçlerine bırakıldı. Bu iradenin tercihleri doğrultusunda faşist çetenin sokak güçlerinin temsil ettiği siyasi misyon lehine fiili durum yaratılarak ve olayların önlenmesi için Maraş'a devlet kuvveti yığılmayarak, sıkıyönetime ve sıkıyönetim rejiminden de 12 Eylül'e giden yol açıldı.

Maraş katliamını önceleyen günlerde, 1978 Kasım ayında Albay Türkeş, MHP Ankara il kongresinde, CHP hükümetine karşı "milli ittifak" ve "milli direniş" çağrısı yapıyor[60], 1978 yılı sonlarında da MHP Genel Başkanı, örneği bir sivil parti açısından sadece Türkiye'de görülebilecek bir açıklama ile ortaya çıkarak, "ülke yönetiminin yetki ve sorumluluğunun, askeri yönetime devredilmesini" istiyor, bunu bir genel idare kurulu bildirisi olarak da deklare ediyordu.[61]

1978 sıkıyönetiminin meclis görüşmeleri de bilinen klişelerin tekrarı mahiyetinde oldu. K.Maraş katliamını gerçekleştiren sağ çetenin varlığına rağmen, MSP grubu adına konuşan Hasan Aksay, "Bu işi halletmek için nereden başlamak lazım? Komünistlerden.. Evet, komünistler, devleti, rejimi yıkmak için senelerden beri bu memlekette vargüçleriyle çalıştılar." görüşünü tekrarladı.

MHP sözcüsü Sadi Somuncuoğlu, Başbakan Ecevit'i, "sanki bu

komünist canilere hizmet anlayışı içinde imiş gibi tehlikeli kışkırtmaları ve bölücü gayretini sürdürmekle suçladı. AP grup sözcüsü de daha çok hükümeti suçlayan bir konuşma yaptı. İktidar partisi CHP'nin görüşlerini açıklayan Bayram Turançetin ise: "K.Maraş olayı, olağan bir olay olmadığı gibi, tasavvur edilemeyecek olaylar için nasıl davranması gerektiği konusunda eğitilmemiş sivil yönetimle de önlenecek nitelikte değildir." dedi. İktidar partisi adına yapılan açıklama, Türkiye'de parti hükümetlerinin daha önce K.Maraş olayı ile ilgili olarak anlattıklarımız ışığında devlet için istihbarat, güç kullanma, politik irade geliştirme, askeri otoriteyi kontrol etme konularında içinde bulundukları işlevsiz durumun itirafı gibidir. Bu arada bir konuşma yapan Turan Güneş'e göre; "1950 yılından beri hangi parti iktidarda olursa olsun, sivil siyaset adamlarımızın, isteyerek ya da istemeyerek, bazen hükümet, bazen idare planında Silahlı Kuvvelerimizin yardımı olmadan siyasi hayatımıza düzen veremedikleri de açık ve gerçek bir vakıadır." Bu dönem sıkıyönetimleri konusunda parti hükümetinin sıkıyönetim komutanlarını koordine etmek ve denetlemek konusunda aldığı tedbirler "sivil politikacılar" tarafından sert eleştirilere uğruyor. TBMM'nde AP sözcüsü Turgut Toker şöyle diyor; " Yetkiler, bu kanuna göre (1402 sayılı sıkıyönetim yasası) doğrudan sıkıyönetim konutanlarına verilmektedir. ... Sıkıyönetimde, sıkıyönetim komutanları sorumludur. Sıkıyönetim komutanları tek yetkilidir. bu yetkiler sınırı içinde tedbir almada komutanlar, takdir hakkına sahiptir. Bu yetkiyi ve bu takdir hakkını ne kullanmaya, ne de bu yoldan müdahaleye kimsenin yetkisi yoktur, Başbakan olsa bile..."

Sıkıyönetim uygulamalarından dolayı TBMM'ne karşı sorumlu olan Başbakan'ın, sıkıyönetim görevlilerini denetleme yetkisine sahip olmadığını ileri sürmek, yönetimin askerlere devri dışında daha önce ileri sürülen görüşlere bir atıf değilse nedir acaba?

1978 sıkıyönetimi, coğrafi alanı genişletilerek defalarca uzatıldı ve AP azınlık hükümeti döneminde de yürürlükte kaldı. Ancak burada MHP'nin koşullu desteği söz konusuydu. Uğur Mumcu'nun MHP genel başkan yardımcısı Sadi Somuncuoğlu'na dayanarak yazdıklarına göre, Somuncuoğlu, "Hükümetle sıkıyönetimin devamında anlaştık. Ama kadrolar değişecek" demektedir.[62] AP azınlık

hükümeti ile birlikte 1978 başından itibaren programını yürürlüğe koyan "Sıkıyönetim İlan Partisi", coğrafi alanını genişlettiği sıkıyönetim üzerinde "eşgüdüm" kibarlığı adı altındaki son denetim kırıntılarına da son veriyor ve sıkıyönetim askeri mahkemeleri'nde görevli bazı yargıç ve savcılar, MHP'nin isteği doğrultusunda değiştiriliyordu. AP Bursa milletvekili Ali Elverdi, 'Sıkıyönetim içinde bir kaç çürük yumurta vardı, değişti. Ankara zayıftı, şimdi Ankara Sıkıyönetim komutanlığı'na sınıf arkadaşım geldi." açıklamasını yapıyordu.[63]

Sıkıyönetim süresince (1978 Aralık ayından, 18 Ağustos 1980 tarihli görüşmelere kadar), yaklaşık bir ay sonra işlevine son verilecek parlamentoda tüm grup sözcüleri silahlı kuvvetlere güven konusunda "birlik ve beraberlik" içinde davrandılar. İşte örnekler: Sıkıyönetimin birinci kez uzatılması görüşmeleri sırasında, AP sözcüsü Turgut Toker, "Adalet Partisi gruplarının, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne engin güvenini burada belirtirken ve her sahada başarısını yürekten dilerken" biçiminde sözlerini bağlamış; sıkıyönetimin uzatılması son kez görüşülürken de göreve başladıkları tarihte faşist terör büyük tırmanış gösteren, Demirel hükümetinin İçişleri Bakanı Orhan Eren, Burada, başarıyla ve üstün bir görev anlayışı ve feragatle hizmetleri sebkeden (ilerleyen) sıkıyönetim komutanlarımıza teşekkür etmeyi borç bilirim" açıklamasını yapmıştır. Şubat 1979'da CHP sözcüsü Erdoğan Bakkalbaşı, "Türk Silahlı Kuvvetleri, her görevi her zaman milletine yaraşır biçimde yerine getirmiştir; bundan sonra da yerine getireceğine inancımız ve güvencimiz tamdır'. görüşünü dile getirmiştir. Ağustos 1980'de CHP grubu adına, mukbil Abay'da "Acımız, yakınmamız silahlı kuvvetlerimizin örnek bir sorumluluk anlayışıyla yürütmeye çalıştığı sıkıyönetimin işlemesinden değil, sıkıyönetimi gerektiren ağır koşulların her gün bira daha ağırlaşarak sürüp gitmesindendir." demiştir. Bu konuşmanın yapıldığı sıralarda, ordunun yönetime el koyma planları çoktan hazır hale getirilmiş ve askeri birliklere dağıtılmıştı bile. Ancak sözcü, sıkıyönetim iyi çalıştığı halde sıkıyönetimi zorunlu kılan nedenlerin ağırlaşma gerekçesini açıklama zahmetine katlanmıyordu. 1978 sıkıyönetimi ilk kez uzatılırken, MSP sözcüsü Oğuzhan Asiltürk'de, "Ordumuzun işin içine girdiğini görüyoruz. Olayın köklerine inilmesi ge-

reğini, Silahlı Kuvvetlerimiz'in en duyarlı şekilde ele aldığından eminiz." diyordu. İşin içine girerek olayların kökünü nasıl indiğini, 12 Eylül'de parlamentoyu kapatarak gösteren Silahlı Kuvvetler'e MHP'de güvenini tazeliyor ve sıkıyönetimin tüm Türkiye'yi kapsamına alması gerekliliğini savunuyordu.[64] Mehmet Ali Birand'ın "12 Eylül, Saat 04.00" kitabında belirttiğine göre: MHP görüşüyle paralellik içinde, sıkıyönetim uygulamasının ilk altı ayı sona erdiğinde bir sıkıyönetim komutanı; "Ya bize tam yetki verilir, duruma el koyar ve bu işin dibini, bildiğimiz gibi ve illerimizi de güvence altına alır, kuruturuz. Yoksa biz yapacağımız herşeyi yaptık. Başka gücümüz de kalmamıştır." diyordu. Mehmet Ali Birand'a göre; "1979'un daha ilk günlerinden başlayıp, 13 Aralık gününe kadar, aşamalardan geçerek 'müdahale'nin dertleşme ve sohbet çerçevesinden çıkıp kesinleştiği yıldır. Bu kesinlik, Em. Korgeneral Adana-Hatay Bölgesi Sıkıyönetim Komutanı Nevzat Bölügiray'ın anılarında yazdıklarıyla daha ilginç bir boyut kazanıyor. 2 Nisan 1980 tarihinde Genelkurmay Başkanı, Deniz Kuvvetleri Komutanı, Hava Kuvvetleri Komutanı ve Jandarma Genel Komutanı'nın Adana'ya gelecekleri Böligiray'a bildiriliyor. Ordu Komutanı Org. İbrahim Şenocak'ı da haberdar etmesi isteniyor. Yapılan toplantıda Kenan Evren, "Senden önce İstanbul'a gittik. Ürüğ Paşa da artık bir müdahalenin zorunlu olduğunu bildirdi. Sonra da buraya gelip senin görüşünü öğrenmek istedik. Artık bundan sonra başka çözüm yolu kalmadı." diyor.

Bölügiray'ın yazdıklarına göre, 2 Nisan toplantısında Kenan Evren -arkasına yaslanırken- şöyle diyordu: "Yönetime el koyduktan sonra hemen çekip gitmek yok ha.. En az 4-5 yıl iş başında kalacağız. Emeklilik de yok..."[65]

12 Eylül'ün askeri yönetiminde, sıkıyönetim kanunu defalarca değiştirildi ve en son ANAP döneminde de üç değişiklik geçirdi. Türkiye'de cumhuriyetin hemen her önemli dönemecinde sıkıyönetim uygulandı. Olağanüstü yönetim, olağan hale getirildi. Sivil iktidarlar, ülkenin siyasi sorunlarının çözümü konusunda sıkıyönetim rejimi temelinde, orduyla pek gizli olmayan bir "birlik" içinde oldular. 26 yıllık sıkıyönetimler boyunca, sivil yöneticiler, sıkıyönetim üzerinde bir denetimin, "demokratik meşruiyetleri" açısından önemini kavrayamadılar. Sanki sıkıyönetim uygulamalarını gerçekleşti-

renler askerler değilmiş gibi, askerleri hukuk dışı uygulamalarda bile eleştirmekten kaçındılar. Böylece, "tabu"lar üzerine kurulu bir siyaset ve biçimci bir devlet anlayışı kendi denetim ve eleştiri haklarına sahip çıkmayı hafsalaları almayan bir parlamento yaratmış oldular. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri de silahlı kuvvetlerin "otoriter ve gücü tartışılmaz" bir siyasi parti gibi algılanmasıdır. İktidara ne zaman geleceği belli olmayan bu en güçlü parti karşısında, ilişkileri bozmama mantığı, sivil siyasetçiyi varlık koşulu olan "temsili-demokratik meşruiyet" ilkesinin dışında siyasi davranışlara alıştırdı. Bu arada, devlet politikacılarının yanında "sayın muhbir vatandaşlar" da sıkıyönetimlerin en büyük destekçisi oldular. Bu konuda üniversiteden parlamentoya kadar her kurumu içine alan ihbar salgınının -sıkıyönetim arşivleri eğer açılabilirse- incelenmesi, konunun toplumsal ahlaki çürümüşlük boyutunu sergileyecektir.

1980 yönetiminde yapılan düzenlemelerle, 2342 sayılı yasanın 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na getirdiği bir ek ise, sıkıyönetimin kendileriyle doğrudan ilgili bireysel işlemlerine zaten bugüne kadar yasal başvuru araçlarıyla kolay kolay karşı çıkamayan yurttaşların elini kolunu iyice bağlar niteliktedir. Bu hükme göre "Bu kanunla sıkıyönetim komutanlıklarına tanınan yetkilerin kullanılmasına ilişkin idari işlemler hakkında iptal davası açılamaz. Şahsi kusurları nedeniyle hukuki sorumlulukları ileri sürülemez." Sıkıyönetim rejiminin niteliğini belgeleyen böyle bir hüküm, Türkiye'yi tüm çağdaş "hukuki ve insani" değerlerin dışına çıkaran bir faşist anlayışın simgesidir. Bu hükümle, yürütmenin askeri idare kanadının sıkıyönetim koşullarında açık tiranlığı tescil edilmektedir. Yukarıdan beri ana çizgileriyle kısaca anlatmaya çalıştığımız sıkıyönetim tablosu, iç bağlantıları ve tarihsel sürekliliği içinde faşizan bir anlayışa işaret etmektedir: Takrir-i Sükun özlemi. Kendinden sonraki tüm dönemleri, daha doğrusu kitlesel yaygınlık ve düzene muhalif hareketlilik içeren önemli dönemeçleri aşmanın anlatımı olan bir iktidar özlemi.

Bu noktada, Mete Tunçay'ın "Türkiye'de Tek Parti Yönetimi" adlı çalışmasında, açıklayıcı bir ipucuna bakmakta yarar var. "Türkiye örneği, bir vesayet sisteminin, bir memleketi demokratik yönetime nasıl hazırlayabileceği, hakkındaki temel sorunu ortaya koy-

maktadır. Bir vesayet hükümetinin, etkili bir merkezi otorite kurmanın aracı olabileceğine pek şüphe yoktur; fakat geniş ölçüde farklı görüşler karşısında (demokrasi için gerekli zihinsel tutumlar, hoşgörü ve rakiplerini işbaşında görmeye hazır olma duygusu) gibi şeylerin, bir otoriter rejim atmosferinde geliştirilebileceği olanaksız görünüyor."[66] Cumhuriyet Tarihi boyunca demokrasi için gerekli zihinsel tutumların oluşumu bir yana, potansiyel rakip olarak algılanan sol akımların, toplumsal bir alternatife dönüşme yol ve yöntemleri ortadan kaldırılmış, solun kendisine kitlesel meşruiyet ve taban güvencesi sağladığı, kısa süren dönemler dışında sol alternatif, geleneksel "osmanlı" tutumuyla boğulmuştur. Çok partili demokrasiye geçiş, toplumsal mücadele, programatik zenginlik ve teorik ayrışma temelinde olmadığı için tüm sosyal ve ekonomik tıkanmalarda "merkezi otorite"yi yeniden üretmek temel politika yapılmıştır. Topluma merkezi devletin otoriter ve hiyerarşik değerlerini, koyu bir anti-komünist içerikle kabul ettirmenin söylem ve araçlarında ordu-sivil ortaklığı "vesayet"çi ve haksız bir koalisyona dönüştürmüştür. Bu vesayetçi koalisyonun iç yapılanmasını, sağlam bir teorik çözümlemeye temel teşkil edecek araçları ortaya koymadan anlamak imkansızdır. O nedenle özellikle kurumsal açıdan zengin olgusal içeriğe sahip siyasi sistem yapılarını, gerçekliğin küçük bir bölümünü aydınlatmak bakımından değerlendirmeye çalışıyoruz. Sıkıyönetime dayalı gelişmeler sonrasında Cumhurbaşkanlığı-Ordu ilintilerini ele almak bu çerçeve bakımından anlamlı olacaktır.

Ordu, Siyaset ve Yönetim İlişkileri

Cumhurbaşkanlığı-Ordu ilişkilerini incelemeye Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'na askeri lisede geçen bir olayı aktaran emekli bir askeri dinleyerek başlayalım.

"1938'de yeni Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, bir askeri lisenin tarih öğretmeni öğrencilerine, çocuklar, askeri şerefinizin kıymetini biliniz. Yeni Cumhurreisimizi seçen başta Mareşal Fevzi Çakmak olmak üzere, bir kaç kumandandır; derken bir gerçeği teslim etmekteydi. Fakat asıl önemlisi bir öğrencinin, 'Efendim, Büyük Millet Meclisi seçmedi mi?' diye sorması üzerine, öğretmenin yanıtıdır: 'O işin formalitesidir. Kumandanlar razı olmasaydı, o başıbozukların cumhurreisi seçmek hadlerine mi düşmüş'."[67]

Atatürk'ten sonra Cumhurbaşkanı olan ve 14 yıl boyunca Başbakanlık görevinde de bulunan İnönü, bürokrasiyi ustalıkla yönetmiş ve ordu içinde kendine bağlı bir generaller kliği oluşturmuştu. araştırmacı Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef dönemini konu alan çalışmasında, İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı'nın tartışıldığı süreç ile ilgili olarak şunları yazmaktadır. "Bayar, Çakmak'a Meclis'de çoğunluğun kendisinin seçilmesini istediğini belirterek, Cumhurbaşkanlığı'nı kabul etmesini istemiştir. Fakat Çakmak bu isteği reddetmiştir. Bu toplantıdan kısa bir süre sonra, I. Ordu Komutanı Fahrettin Altay, Genelkurmay Başkanlığı'na gelmiş ve Gündüz (Genel Kurmay 2. Başkanı) ile aynı konuda bir görüşme yapmıştır. Gündüz, Altay'a toplantıdan ve alınan kararlardan sözedince, Altay itiraz etmiş ve I. Orduda kolordu ve tümen komutanlarıyla toplantı.

yaptıklarını ve İnönü üzerinde karara vardıklarını açıklamıştır. Gündüz, Çakmak'a da durumu anlatmış ve bu konuşmanın sonunda, İnönü'nün seçilmesi yolunda bir görüş birliğine varılmıştır. Ordunun eğilimi, Başvekalete ve TBMM'ne yansıtılmıştır."[68] Aynı kaynağa göre; Cumhurbaşkanı'nı seçme gündemi ile yapılan TBMM genel kurul toplantısına, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile I. Ordu Komutanı Fahrettin Altay'da izleyici olarak katılmışlar. İnönü oybirliği ile Cumhurbaşkanı olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Atatürk'ün 1923, 1927, 1931, 1935'de üstüste 4 kez cumhurbaşkanı seçilmesi, orduyu fiili başkomutanın kişiliğinde iktidarda olduğu inancıyla, rahatlatmıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra yazılan şu satırlar rahatlığın nedeninin ifadesine iyi bir örnektir.

"Ordu mu milleti, millet mi orduyu teselli etsin. Ordu, millet, Atatürk aynı şeydir. Hepsi birbirinin isim değiştirmiş cevheridir."[69]

Dolayısıyla Atatürk'ün ölümünden sonra yapılan 1938 Cumhurbaşkanı seçimleri, daha sonraki politik gelişmelere damgasını vuran ve ordunun, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ilk kez "ebedi şef"in siyasi insiyatifi dışında insiyatif oluşturma mekanizmaları kurmak ve geliştirmek zorunluluğu ile karşılaştığı ilk durumdur. Ancak ordu bu konuda, İttihatçı geleneğe bağlılığını korumuş, I. Ordu Komutanı Orgeneral Fahrettin Altay, tüm askeri erkanıyla birlikte Ankara'ya gelerek cumhurbaşkanlığı seçimini yönlendirmiştir. Yazar Atilla İlhan'a göre: "Bab-ı Ali Baskını ne ise, İnönü'nün Cumhurbaşkanı olması da odur. Ordu ağırlığını koymuş ve tamamiyle iktidardan tasfiye edilmiş bulunan İnönü, Cumhurbaşkanı seçilmiştir."[70]

Ordunun, yürütmenin başına asker kökenli bir kişiyi getirmesi, bunu yaparken tümen komutanları düzeyinde bir onay mekanizmasına dayanması, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde parlamentoyu yönlendirmesi gibi olgular sonraki dönemde de sürecek bir gelenek başlatmıştır.

Türkiye'de 1946 yılında çok partili yaşama geçilmesinden sonra, meclis çoğunluğu, 1950 seçimlerinde DP'nin eline geçti. İttihat ve Terakki Sekreterliği kariyerinden gelen Celal Bayar, 22 Mayıs 1950 günü yapılan meclis oturumunda, Türkiye'nin 3. Cumhurbaşkanı seçildi. 6 Haziran 1950 günü, DP yönetiminin ilk icraatı, 15 general,

150 albayı emekliye sevketmek oldu. Ordu içindeki İnönü yanlısı subaylar böylece tasfiye edildiler. Ancak, daha önce 1947 yılında, ordu içinde kurulan cuntaların bir kısmı DP ile temasa geçecek, hatta bu cuntalardan birinin lideri konumunda bulunan General Fahri Belen, daha sonraki DP hükümetlerinde, Bayındırlık Bakanı olacaktır.

6 Haziran 1950 operasyonu tamamlandıktan sonra Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes'i ve Bayındırlık Bakanı Emekli General Fahri Belen'i yanına alarak yeni Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut'u ziyaret edecektir. "Ebedi Şef" ve "Milli Şef" dönemlerinden sonra, seçim mekanizmasının ortaya çıkardığı tablo, ordudaki CHP ve DP'li general hiziplerini karşı karşıya getirmiştir. Usta bir İttihat-Terakki politikacısının önderi olduğu DP, sanıldığı gibi ordu desteğinden yoksun değildir. Daha 1949 Aralık ayı başında yaşanan bir olay, ordudaki CHP aleyhtarı grubun ciddi hazırlıkları ve DP'ne desteği hakkında ipuçları içermektedir. Bu konuda değerli bilgiler veren bir kaynağa göre: "Hür fikirleri Yayma Cemiyeti Başkanlığı'nı da yapan Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, cumhurbaşkanı İnönü ve partisini eleştiren makaleleriyle tanınmaktadır. Bir gün iki arkadaşı ona gelerek, bazı yüksek rütbeli subayların görüşme isteklerini iletir. Yıldız Harp Akademisi yakınında bir yerde, başlarında bir generalin bulunduğu subaylar toplanmışlardır. Prof. Başgil'i nezaketle karşılarlar. General sözc başlar, anlatır. Konuşmasını şöyle tamamlar: "Biz aynı gayeye gönül vermiş, seksen kadar subayız. İktidara karşı harekete geçmeye karar verdik. İhtilal, İnönü'yü bir rüzgar gibi ortadan süpürecektir. Bundan sonra da hemen seçimleri yapacak ve iktidarı ekseriyeti kazanana vereceğiz. Muhtemelen demokratlara. Sizden istediğimiz, şayet muvaffak olursak makalelerinizi zevkle okuyan halka karşı bizi desteklemenizdir."[71] Bu bilgiden anlaşıldığı kadarıyla, seçim ve darbeyi içiçe algılayan garip bir siyasi anlayış sözkonusudur. "Demokrat" subaylar, önce darbe, sonra seçim yapacaklarını ve neticede iktidarı "muhtemelen demokratlara" vereceklerini vaat etmektedirler.

İktidara geldikten sonra ordu içinde DP'nin başlattığı tasfiye sürecinde, ordunun üst rütbeli subaylarını yanına çekme gayreti, kurnaz, ancak sonuçları açısından tehlikeli bir politikadır. DP'nin İtti-

hatçı benzerliği içinde ve cumhuriyetin tek parti-ordu-devlet anlayışına uyarlı olarak ordunun üst kademelerini elde tutma iradesi, ordudaki bölünmeyi hızlandırmıştır. 1950 yılına gelindiğinde, Samet Ağaoğlu'na göre (Başbakan yardımcısı), "Küçük ve büyük rütbeden subaylar arasında, 'su üstüne çıkmış görüş ayrılıkları, hatta kavgalar vardı'. Bu görüş ayrılıkları içinde DP, İttihat-Terakki'nin çıkışında toplumsal hareketliliğe dayalı genç subaylar anlayışının tarihsel dinamiklerini içeren 'uç' askeri örgütlenmeleri, muhalefet saflarına itmiştir. Yine 1913 sonrası İttihat-Terakki'nin parti genel merkezinden yönlendirilen parti-ordu üst yönetimi birlikteliğine dayalı 'muhafazakar' bir başka ittihatçı politikasını da kendi ordu politikası olarak uygulamaya koymuştur. Her dönemde komitacılığı ile övünen Bayar, bu durumun iktidar partisi genel merkezi ile yan kuruluşları arasında bir ilişki gibi algılanmasının siyasi sonuçlarını değerlendirememiştir. Bunda, başlangıçtaki dış desteğin (İttihatçılara, Almanya desteğinde olduğu gibi) verdiği güvencenin mutlaklaştırılmasının da rolü olsa gerekir.

3 Haziran 1950 tarihli bir yazısında Sedat Simavi, bu dış desteğin yönünü şöyle tayin etmektedir. "Onu, Türk milleti başına getirmekle yalnız Avrupa ve Asya Devletlerinin itimadını kazanmadı, aynı zamanda dostumuz Amerika'nın da bize karşı olan itimadını çoğaltı."

27 Mayıs darbesinden sonra, teamül işledi ve darbenin askeri şefi Cemal Gürsel, Cumhurbaşkanı seçildi. Bu konuda yaşanan sürecin başlangıcında, 15 Ekim 1961 seçimleri var. Bu seçimler sonucunda, AP, CKMP, YTP oyların %62.3'ünü almışlar, CHP ise :37'lik bir oy oranı ile yetinmiştir. Bu durum, İsmet İnönü'nün, Cemal Gürsel karşısında güçlü bir cumhurbaşkanı adayı olması ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Bu arada, iktidar MBK'ndan "Silahlı Kuvvetler Birliği'ne geçmiştir. Bu anın tespitini yapan Abdi İpekçi'ye göre; uzunca bir süreden beri ordunun üst kademesindeki bazı subayların siyasi olayları izledikleri ve memleket meseleleri ile çok yakından ilgilendikleri bilinmekteydi. Bunlar, 27 Mayıs hareketinin planlamasına doğrudan katılmış olmamakla beraber, devrimden sonra iktidarın Milli Birlik Komitesi'ne intihabı üzerine, ordu mensubu olarak kendilerine de sorumluluk düştüğünü kabullenmişlerdi.

Hiç bir zaman birinci plana çıkmayan, isimlerinden hiç bir yerde bahsettirmeyen bu subayların, bilhassa son aylarda önemli bir kuvvet haline geldiği ve Milli Birlik Komitesi'nin icraatına müessir olduğu hissedilmekteydi"

Bu etkili çevreler, ordu hiyerarşisinin işlerliğine büyük önem veren üst rütbeli komutanlardan oluşmaktadır. Tasfiye sürecinin "uç" birlik anlayışının temsilcisi radikal ve genç subay grupları tarafından işletilebileceği kaygısı, yeni rejimin emir-komuta zinciri işlerliği içinde oturtulmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçla Ekim 1961'de, Çankaya Köşkü'nde bir dizi toplantılar yapılmış, bu toplantılara parti genel başkanları ve kuvvet komutanlarının yanısıra yüz kadar yüksek rütbeli subay da katılmıştır.[74] O dönemin gazetelerinde yer alan şu iki manşet bu bakımdan oldukça çarpıcıdır. "Parti liderleri ve ordu dün anlaşmaya vardılar." "Ordunun şartlarını partiler kabul etti."

Çankaya zirvesinde ordu, partilere bir taahhütname imzalatmış, bu taahütname, Hürriyet, Akşam, Cumhuriyet gazetelerinde 25 Ekim günü tam metin halinde yayımlanmıştır. Bu taahütnameye göre:

1. Partiler, cumhurbaşkanlığı için namzet göstermeyeceklerdir. Gürsel'e rey verilmesi için liderler elden gelen gayreti gruplarında sarfedeceklerdir."

Bu dönem basınından alıntılar, ordunun anti-demokratik tutumunun nasıl övgüye değer bulunduğunun kanıtlarıyla doludur. Abdi İpekçi, "Liderlerin Taahütleri" başlıklı yazısında, "Silahlı Kuvvetler'in, Cumhurbaşkanlığı konusunda yaptığı teşebbüs, demokratik prensiplerle bağdaşmasa dahi, memleketin geleceği bakımından hayırlı olmuştur"[75]

Falih Rıfkı Atay ise, Dünya Gazetesi'nde yayınlanan yazısında 15 Ekim seçim sonuçları sonucunu Takrir-i Sükun özlemi içinde algılamış, "15 Ekim seçimleri ile iktidarını Şeyh Sait İsyanı'na çevirecek olanlar, nihayet memlekete takrir-i Sükun rejimini getirirler." değerlendirmesini yapmıştır. Aydın Yalçın, Öncü'de çıkan yazısında; "Memleketteki nicel içtimai kuvvetleri bir kenara bırakıp biz istediğimiz insanı cumhurbaşkanı yaparız, istediğimiz politikayı sayı çoğunluğuna dayanarak tatbik ederiz iddiasıyla olaylara yüz çeviren

müfridlerin ve nazariyatçıların görüşleri sakattır. Siyaset, herşeyden önce, reel kuvvetler arasında[77] işleyebilen bir denge kurma işidir." diyerek biçimsel demokrasinin en temel unsuru olan genel oyun yerine kuvvetler arasında dengeye dayalı bir politika anlayışını savunmuştur. Bekir Çiftçi, Dünya Gazetesi'nde yazdığı bir yazıda "Mustafa Kemal fikri asla yenilmeyecektir. Eğer Mustafa Kemal fikri, gerçeklerin farkına varan politikacıların elinde başarıya ulaşamazsa, ordu bambaşka usullerle 'çağdaş uygarlık dtizeyine ulaşmak' için Atatürk fikrini başarıya ulaştırmak zorunda kalacaktır." görüşüyle,[78] "çağdaş uygarlık düzeyine" ulaşmanın demokratik yöntemlerle olmayabileceğini vurgulamıştır. 15 Ekim ile 27 Ekim arasında yaşanan yoğun günler, tam bir kriz görünümündedir. 21 Ekim 1961 günü İstanbul Hlarp Akademileri'nde toplanan "Silahlı Kuvvetler Birliği"ne mensup ve bir parti anlayışı içinde hareket eden yüksek rütbeli subaylar, kendi aralarında protokol imzalamışlardır. Bu protokola göre, Türk Silahlı Kuvvetleri, 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantısından evvel, fiilen duruma müdahale edecek, bütün siyasi partiler kapatılacak, MBK feshedilecektir.[79]

21 Ekim protokolü ile daha sonra Çankaya zirvesinde parti liderlerine imzalatılan taahhütname arasındaki kriz sürecini, bu konuda değerli tespitler içeren bir kaynağa dayanarak şöyle özetleyebiliriz. Prof. Başgil'in cumhurbaşkanı adayı olarak ortaya çıkması, yeni bir darbe ile Gürsel ve Milli Birlik Komitesi'nin görünüşteki iktidarına son verecek olan Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) cuntasını ilgilendirmemişti. Parlamentonun açılarak Org. Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı makamına seçilmesini şiddetle isteyen MBK ise, yeni darbe tehlikesine karşı siyasi parti liderleriyle parlamentonun açılması temelinde ittifakını güçlendirirken, öte yandan, genel seçimin beklenmeyen sonuçlarından doğan şoku üzerinden atmış ve tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu bulunmayan İsmet İnönü ve CHP'ni de Org. Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı için hesapta değilken saflarına katıvermiştir. Bu noktada, Silahlı Kuvvetler Birliği'ne bağlı, özellikle albay ve alt rütbedeki subaylar, Genelkurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay ve kuvvet komutanlıklarında görevli generaller ile sürtüşmelerini artırınca, Org. Sunay'ın etrafında kenetlenmek ihtiyacı hisse-

den generaller, albay ve alt rütbedeki subayları kontrol altına alabilmek, başka bir deyişle an meselesi haline gelen tasfiyeleri önlemek için normal düzene geçme yönünde ağırlık koymuşlardır. Devlet ve hükümet başkanı Org. Cemal Gürsel'in makamında komutanların liderlere imzalattıkları "taahhütname" bu açıdan değerlendirilebilir. Bu arada adaylığı, sivil politikacıların oldukça titrek tutumlarıyla, kısa süre için gündemde tutulan Prof. Başgil, bu sorunu çözme işi kendisine görev olarak verilen MBK tarafından tehdit edilmiştir.[80] Bir dergide, MBK üyeleri ile Prof. Ali Fuat başgil arasında geçen konuşmalar açıklanmakta ve MBK üyesi Sıtkı Ulay'ın Başgil'e hitaben, "bizi anlamanız lazımdır. Müşkül bir durumdayız. Son günlerde bizim, hükümet olarak kuvvetimiz yoktur. Orduda yeni bir cunta kurulmuştur. Bize bu cunta talimat vermektedir. biz bugün, devlet radyosuna bile hakim değiliz. Radyo da cuntanın elindedir. Adaylığınızı geri almanız hususunda bize talimat veren de cuntadır. Biz size cuntadan aldığımız emri tebliğ ediyoruz. Kabul edip etmemek size aittir. Fakat kabul etmediğiniz takdirde, size, hayatınızı garanti edemeyiz." dediği belgelenmektedir.

Dönemin anti-demokratik politik ortamında yaşananları 1961 anayasası türünden çağdaş bir anayasanın bile bağışlatması mümkün görünmüyor. Üzerinde yükseldiği askeri darbe, cuntalar, ordu tasfiyeleri, tehditler, genel oya inançsızlık ve siyasal sistemin, ordu denetimini mümkün kılan (MGK) araçlarla donatılması, anayasayı ölü doğmuş bir metin haline getirmiştir. Bu ortamın sorumluluğu, demokrasiye karşı tutumların meşruiyetini tartışma konusu yapmayacağına dair, orduya yazılı taahhütname veren politikacılarda da aranmalıdır. Ayrıca sivil politikacılarla birlikte iktidar arayışlarında ordu ile hareketi "reel" bir tumum olarak gören sağ entelijansiya da bu ortamdan sorumludur. Bu konuda en ilginç gelişmelerden biri, sivil cumhurbaşkanı adayı Prof. Ali Fuat Başgil'in daha sonra 1963 yılında İsviçre'de yapılan ve 14'ler kanadına mensup darbeci subayların bir toplantısında, darbe planlamalarına katılmasıdır. Orhan Erkanlı'nın anlattıklarına göre, "Hoca bu defa cumhurbaşkanlığı değil, başbakanlık istiyordu. Aktif bir görevle kafasında oluşturduğu işleri gerçekleştirmek başlıca saplantısı idi. Biz ise, bir asker sivil koalisyonu olarak tasarruf ettiğimiz yeni dönemde askerlerin ön sıralarda

görünmesini sakıncalı bulduğumuz için hükümette görev almamak, hükümeti seçecek ve denetleyecek kuruluşlarda bulunmak niyetindeydik. Bu sistem üzerinde mutabık kaldık ve Hoca'ya, Adalet Bakanlığı'nı teklif ettik. Ali Fuat Bey önce itiraz etti ise de sonunda razı oldu. toplantımız şu kararlarla son buldu. Bizler, tasarladığımız planın alt yapısını geliştirici çalışmalar yapacaktık. Ali Fuat Bey de bu sistemin hukuki yapısını hazırlayacaktı."[81]

Bu anıların İttihat-Terakki, hatta Hamitizm döneminden günümüze kadar devam eden "reel kuvvetlere" dayalı makyaelist politik anlayışla bağlantısını, şimdilik bir yana bırakalım ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine dönelim.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılacağı gün, TBMM ordu tarafından işgal edilmiştir.[82] Bir dergide anlatılanlara göre: O gün, TBMM'nde Org. Cevdet Sunay (Genel Kurmay Başkanı), Deniz Kuvvetleri Komutanı, Jandarma Genel komutanı, 1-2-3. Ordu Komutanları, kurmay başkanları, yurtiçi bölge komutanları, Genelkurmay İkinci Başkanı ve çok sayıda general ile amiral, emir subaylarının refakatinde hazır bulunmuşlardır. General Gürsel'in seçimi kazanması üzerine, yüzden fazla subay ayağa kalkarak sonucu coşkuyla alkışlamışlar, bu arada bir AP senatörünün salona giren Gürsel'i ayakta karşılamaması üzerine, MBK üyesi Sıtkı Ulay, senatörü, "Sivil giyindik diye ihtilal bitti mi zannediyorsun? Daha tabancalarımızı bırakmadık..." biçiminde uyarmıştır. Bu ilginç tablolar, kalkış noktası Balkan Komitacılığı olan, Teşkilat-ı Mahsusa pratiğinden güç alan, muhalif gazetecilerin öldürülmesiyle şiddete dayalı politika anlayışı örneklerini veren, Takrir-i Sükuncu politik zorbalığın, 1960'lı yıllardaki ipuçlarını vermektedir.

Cemal Gürsel'in ölümüyle daha sonra boşalan Cumhurbaşkanlığı'na ordu, yine kendi adayını gösterdi. Genelkurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay, Yüksek Askeri Şura'nın adayı olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerine katıldı. Sunay'ın adaylığını, CHP ve AP de desteklediler. AP'nin desteği konusunda İlhan Selçuk'un soruları oldukça anlamlıdır; "Şimdi politika dışında kalmasını isteyen çevrelerin, Genelkurmay Başkanı'nı Cumhurbaşkanı yapmak istemesindeki hikmet nedir? Niçin cumhurbaşkanlığına çoğunluk partisinin tabii adayı sayılacak bir isim düşünülmüyor? Niçin Ali Fuat Başgil veya o

biçimde bir başkan değil de Orgeneral Sunay?"[83]

Çoğunluk partisinin bu kayda değer tutumu, tarihsel süreklilik içinde Genel Kurmay başkanlarına cumhurbaşkanlığına giden yolu açmak bakımından önemli bir politik ve moral destek olarak değerlendirilebilir. Seçim günü, TBMM yine teamüle uygun olarak ordunun gözetimi altındadır. Genelkurmay'ın yeni başkanı Cemal Tural, Kara Kuvvetleri Komutanı, Deniz Kuvvetleri Komutanı, Hava Kuvvetleri Komutanı ve 30 kadar general "seçimi" izlemişler ve sonuçta Sunay'ın cumhurbaşkanlığı asker-sivil kanadın "ortak" iradesiyle kabul edilmiştir. Bu seçime en ilginç tepki Genel Başkan Alpaslan Türkeş'i cumhurbaşkanlığına aday gösteren CKMP'den gelmiştir. Parti açıklamasında "Sayın Sunay'ın ve Genel Kurmay Başkanlığı görevini ifa etmiş bir şahsiyetin cumhurbaşkanlığı makamına daima layık olabileceği doğru olmakla beraber, cumhurbaşkanlığına giden yolun, genelkurmay başkanlığından geçeceği yolunda bir teamül başlangıcı, demokratik rejimin temel ilkelerine uygun düşmeyecektir."[84]

12 Mart sonrası Org. Faruk Gürler'in cumhurbaşkanlığı adayı olmasına kadar yaşananlar, ordu içinde büyük bir politik canlılığa işaret etmektedir. Ordu, 1960 hatta daha öncesinden itibaren, 1908 ve II. Meşrutiyet sonrasını aratmayacak biçimde siyasetin içindedir. Harp okulları ve askeri liseler düzeyinde bile görülen bu politizasyon 1961, 1962, 1963'de çok çeşitli merkezlere dayalı ordu güçlerinin karşılıklı tasfiyelere dayalı çatışmalarda, hatta ihtilal girişimlerinde varlığını duyuracaktır. Ordunun alt rütbeli subaylarının "pretoryan" kargaşaya açık durumları, üst makamları çok rahatsız eden bir konudur. Toplumsal hareketliliğin radikal unsurları ile işbirliğine yönelen ve sosyal radikal temelde politikleşen alt-kadro subay hareketi, 1960 süreci içinde ilginç örnekler sunmuştur. Bülent Tanör'e göre "1960 hareketi, halk sınıflarının önemli bir kesiminin, dışa bağımlı tekelleşme sonucu doğan sosyal ve siyasal ezikliklere karşı duyduğu öfkeyi yansıtmaktadır. Hareket, egemen güçler olan büyük ticaret burjuvazisi ile feodal ve yarı feodal unsurların iktidarını temsil eden DP'ne karşı bir tepki niteliğindedir. Bu mücadelede su üstüne çıkan çelişki, küçük ve kısmen orta burjuvazi ile, büyük kent ve tarım burjuvazisi ve toprak ağalığı arasındaki çelişmedir. Niteki,

ezilen halk sınıf ve tabakalarının en örgütlü kanadı olan ve 27 Mayıs hareketini gerçekleştiren sivil ve asker aydın kadroların sözcüleri de, 27 Mayıs'ı doğuran nedenin bir hukuk ve rejim sorunundan ibaret olmadığını belirtmişler, temeldeki sosyal ve ekonomik etkenlere işaret etmişlerdir"[85]

Sosyal-ekonomik yapıdaki dengesizliklere muhalefet içeren genç subay hareketi, 1960'da kısa süreli bir etkinlik ortaya koymuş, ancak "pretoryen" toplum yapısının ortaya çıkaracağı sonuçlara, ordu üst kademesinden gelen tasfiyeci tepkiyle dağılmıştır. "Silahlı Kuvvetler Birliği" yüksek rütbeli komutanların girişimiyle devlet içinde restorasyon sürecini başlatmış ve MBK'nun gücü kısa sürede tümüyle tasfiye edilmiştir. 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs Talat Aydemir askeri ayaklanmaları, general partilerinin askeri hiyerarşiyi ve emir-komuta tekelini güvenceye almalarının sonucunda bastırılmıştır. Ancak toplumsal politizasyonun, 1960 öncesi sosyal hareketliliğin özelliklerini koruyarak sürdürmesi ve büyük kitlelerin sola açılımı, tasfiye ve bastırma süreçlerini işleten ordu üst-kademesi açısından, bu süreçlerin sonuçlarının istenildiği gibi olmamasına neden olmuştur. 1965'den itibaren egemen çevrelerin çıkarlarına dayalı bir politika yürüten AP'nin kitleler tarafından büyük bir hoşnutsuzlukla karşılanan bu politikası, ordunun alt kademelerinde de yankı bulmuştur. Ordu alt kademelerinde biriken tepkiler, özellikle "zinde güçler" tanımından yola çıkan "YÖN" ve "MDD" gibi iktidar arayışında askeri ortak kabul eden sol akımlarla işbirliği arayışına yönelmiştir. Bu yöneliş, ordunun alt kademelerinde oldukça radikal renkler içermiş, THKP-C Hareketi içinde yer aldığı iddia edilen yüzlerce subayla ilgili olarak Martçı günlerde dava açılmasına kadar varmıştır. Ordu kurmay merkezleri ise komutanların bilgileri dahilinde yeni bir "devrim" anayasası ve programı hazırlığı içinde olmuşlar. Ancak "düğmeye basması" gereken iki kuvvet komutanı düğmeye basmayınca, bu faaliyetler 9 Mart 1971'de durdurulmuştur. 16 Mart'ta ise geleneksel "tasfiye" süreci başlatılmış, iki tümgeneral, iki tuğgeneral, bir tuğamiral ve sekiz albay ordudan çıkarılmıştır. Üst düzey general partisi TSK içinde gelişen ve sola açılan Türkiye'de bundan payını alan ordu alt kademelerini tasfiyeyi "reform"culuk görüntüsü altında gerçekleştirmiştir. Ordunun üst kade-

mesinin ortak hareketini belgeleyen bu gelişme sonucunda ordu içinde ve toplumda yükselen radikal toplumcu dalga kırılmıştır. 9 Mart'a kadar alt kademelerle birlik görüntüsü veren üst düzey general kliği, reformculuk maskesi altında kendi mensuplarına yönelik bir darbenin planlayıcısı olmuştur. "Uç" askeri eylemsellik konusunda büyük duyarlılığı olan gelenek, bu süreçte işlerliğini göstermiştir. Milli mücadele yıllarında orduda ve toplumda gelişen komünizan akımları kontrol altına almak için resmi bir komünist fırkası kurup kendileri de bunun üyesi olan üst düzey komutanlar, 9 Mart ve 12 Mart'ta yaşananların, tarihsel dinamik içinde yerini vurgulamaktadır. II. Abdülhamit'in anılarında açıkladığı Hamitizmin politik ilkesi olan "kurtlarla birlikte uluma" politikası, 9 Mart tasfiye sürecine kadar yaşanan aldatıcı reformizmi aydınlatıcı bir işleve sahiptir.

12 Mart muhtırasının, devletin ebed-müddet iktidar partisi olan asker-sivil güçler açısından rahatlatıcı bir etki yaratması doğaldır. Komutanlar muhtırasının, 9 Martçıların etkisizleştirilmesine yönelik olarak verdiği işaret, ordunun emir-komuta zinciri içinde ve üst düzey komutanları elinde devletin topluma karşı dengeleri koruyacağı noktasında güvence sağlamıştır. "Reel güç" dengelerine dayalı bir politika anlayışının pragmatizmi içinde parlamento çoğunluğunu elinde tutan AP, muhtırayı bir "uzlaşma" belgesi olarak algılamış, direnmek bir yana, partiler üstü bir anlayışla kurulan hükümete bakan ve güvenoyu vermiştir. Üst düzey Generaller Partisi ile, çoğunluğu elde tutan AP arasındaki temasa en iyi örnek, I. Ordu Komutanı Faik Türün'ün daha sonraki yıllarda AP saflarında, "gizli" politikadan "açık" politikaya geçişidir. Bu arada devletin en üst düzeyinde sola karşı kurulan koalisyona ilişkin son yılların politik gelişmelerini irdeleyen bir kaynakta şu bilgiler yer alıyor; "1971 askeri müdahalesinin sol radikalizme karşı askeri gücün büyük bölümünü elinde tutan 'ılımlıları', sağ 'radikalleri', MİT'i ve Cevdet Sunay'ı (Tartışmalı olduğu kadar önemli de bir tanık olan Sadi Koçaş, Sunay'a olaylar zinciri içinde başrolü veriyordu.) çıkardığı da söylenebilir. Ayrıca şu da akla yakındır ki; bu farklı kişi ve grupların, gerçek veya farazi müttefikleri böyle bir koalisyondan yanaydı. ABD, Filistin hareketi ile ilişkileri bilinen aşırı solun, Türkiye'nin Nato ve

Cento üyeliğine karşı tavrını tehlikeli buluyordu. Bunun yanı sıra, 15-16 Haziran 1970'de İstanbul ve Kocaeli'de yapılan gösteriler, işçi hareketinin güçlendiğine işaret ediyor; bu da işverenleri hayli tedirgin ediyordu"[86]

Bu geniş özet temelinde, 1973 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine giden yolun işaret levhaları ortaya çıkmış oluyor. Böyle bir süreç içinde, orduyla uzlaşma tezini işleyerek Çankaya "taahhütnamesi"ne sadık kalan Demirel'in Başbakanlığı ve 1961'de Gürsel'in cumhurbaşkanlığını kabul etmek istemeyen "aynı" Demirel'in, 1966'da Genelkurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanlığını desteklemesi anlamlı duraklardır. Bu nedenle 12 Mart, hükümete verilmiş bir muhtıradan ziyade, toplumsal hareketliliğin sona erdirilmesi, sol akım ve düşüncenin etkisizleştirilmesi, ordunun alt kademesinin sol akımlara kapanmasının sağlanması konusunda zımni bir uzlaşma belgesidir. Uzlaşmanın tarafları, 1973 cumhurbaşkanlığı seçiminde daha da netleşecektir.

1973 yılında SKP'ne mensup çeşitli klikler, cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik yoğun bir faaliyet içindedirler. Bu tarihte, Yüksek Komuta Konseyi ve Genişletilmiş Komuta Konseyi'nde sürekli toplantılar yapılmaktadır. Bu taplantıların amacı cumhurbaşkanı adayını belirlemektir. Ancak burada vurgulanması gereken nokta, üst düzey komutanların toplumsal amaçlar doğrultusunda hareket eden alt kademe subay hareketliliğini bastırdıkları ölçüde "muhafazakar" meclis çoğunluğuna daha fazla dayanmaları zorunluluğudur. "Uzlaşma"nın, muhafazakar parlamento kanadı ile birlikte hareket eden generaller açısından ön planda olan yönleri: işçi hareketini bastırmada, solu dağıtmada, 1961 Anayasası'nın bazı hükümlerini değiştirmede, muhafazakar parlamento çoğunluğu ile birlikte hareket etme zorunluluğudur. Nitekim bu bağlam içinde, 12 Mart Muhtırası verildiğinde, K.K.K. Faruk Gürler'in Süleyman Demirel'i telefonla arayarak, "Bu hareketi size karşı yapmadık Süleyman Bey." dediği söylenir. Ancak, "sağ" radikal kesimle birlikte ordu içi ve sivil sola karşı tavır alan F. Gürler'in bu tutumu, cumhurbaşkanlığı sürecinde ordu içi ve dışı yeterli desteği bulmasına yardımcı olamamıştır. Bu dönemde yürütülen çalışmalarda, K.K.K. Eşref Akıncı ile Genelkurmay 2. Başkanı Turgut Sunalp, cumhurbaşkanlığı seçim faaliyetleri-

nin "kurmay"ları olmuşlar, bu iki orgeneralin cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili olarak yürüttükleri faaliyetler, partiler düzeyinde yadırganmadığı gibi herhangi bir anayasal kurum bunun hukuk devleti ile bağlantısını sorgulayacak bir tepki de koymamıştır. Ancak, buna rağmen Faruk Gürler'in seçilememesi demokrasinin zaferi gibi gösterilmiştir.

19 Şubat 1973 tarihli Günaydın gazetesine göre Yüksek Komuta Konseyi Başkanı ve üyeleri, CHP lideri Bülent Ecevit ve arkadaşları ile Org. Muhsin Batur'un evinde saatler süren bir görüşme yapmışlardır. Sivil politikacılarla görüşmeler sürerken, SKP içinde general hizipleri de çekişme halindedir. Bu çekişmede kurban seçilen Talat Turhan, İstanbul'daki 1. Ordu Komutanı Faik Türün kliği tarafından K.K.K. Faruk Gürler ve H.K.K. Muhsin Batur aleyhinde tertiplenen komployu, "Bomba Davası" adlı çalışmasında ayrıntılarıyla ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaştığında, general hizipleri iktidar savaşını yoğunlaştırmıştır. Korgeneral Madanoğlu ve arkadaşları, Orgeneral Gürler'in cumhurbaşkanlığı gündeme geldiğinde, 1. Ordu Komutanı F. Türün hizibi tarafından adeta "rehin" alınmışlar, 7 Şubat 1973'de haklarında dava açılarak, Batur-Gürler hizbiyle hesaplaşmada Türün hizbi tarafından araç olarak kullanılmak istenmişlerdir. Tüm bu süreçlerde, ünlü "Ziverbey" işkencehanesi, ordu içindeki "Türün" hizbinin elinde, istenilen belgelerin hazırlanması için merkez olarak kullanılmıştır. Burada, hizipler arası ayrım, Türün Tağmaç-Sunay üçlüsünün Demirel bağlantısı içinde toplumdaki sol dalgayı kırmak bakımından daha radikal bir tutumu benimsemeleri, Gürler-Batur hizbinin ise reformist CHP ile anlayış ortaklıkları temelinde "ılımlı" denilebilecek bir yapıda olmasından doğmaktadır. Hizipler çekişmesi, Yüksek Komuta Konseyi ile Genişletilmiş Komuta Konseyi'ne de yansımış, Gürler'in adaylığı konusunda ordunun açık desteği ortaya çıkmamıştır. Ayrıca Gürler'in 9 Mart 1971'e kadar yakınında bulunanların niteliği, "reformcu" bir şahsiyet olarak tanınması gibi nedenlerle Demirel F. Gürler'i "statükocu" bir politikadan yana olmasına rağmen, kendi açısından, Sunay kadar iyi bir "paratoner" olarak algılamamış ve desteklememiştir. Sonuç: solun bastırıldığı, ordunun alt kademelerinin sola açık unsurlarının tasfiye edildiği, parlamentonun muhafazakar yapısına

dayanarak 1961 Anayasası'nın değiştirildiği, sermaye ve muhafazakar politikacılarla güçlü bağlar kuran generaller hizbinin " radikal" bir tutumla kontrolü ele geçirdiği 12 Mart döneminde, ordudan çıkarılan Ömer Laçiner'in vurguladığı gibi olmuştur: "Burjuvazi direnmiş ve yenmişti".

1973 Nisan'ı başlarken, işte asıl o zaman ordu kılıcını atmıştı. Ama kasdedilen veya boşuna beklenen yere değil, galip burjuvazinin ayakları dibine.. Atarken eğilmiş ve artık öyle kalmıştır. Yani olması gerektiği gibi"[88]

1973 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de geleneğe uyuldu ve bir asker Oramiral Fahri Korutürk Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu.

Sonraki aşamada 12 Eylül'e yolaçan nedenlerin arasında parlamentonun cumhurbaşkanını seçemeyişi üzerinde durulur. Ancak, olayların perde arkası pek araştırılmaz. Oysa, Türkiye'de parlamentonun evrimi içinde yukarıda anlatılan dengelerle oluşan anti demokratik birikim açısından 1980 parlamentosu da öncekilerden farklı değildir. Örneğin bu dönemde her "sivil" partinin, basında da destekçileri olan asker adayları vardır. Pazarlıklar, teamüllere göre devam etmekte, dönemin Genelkurmay Başkanı için basın kamuoyu yoklamaları yaparak, devletin üst katlarını "demokratik" yöntemlere uygun biçimde oluşturmaya çalışmaktadır. Günaydın gazetesi, Mart 1980'de, adaylar belli değilken, "Halk kimi cumhurbaşkanı görmek istiyor?" sorusuna yanıt bulabilmek için 2 bin kişilik bir anket yapmış; sonuçta 540 oy alan K. Evren liste başı olmuştur. Bu dönemin bazı gelişmelerini basından takip etmek ortaya iç karartıcı bir tablo çıkarmaktadır. 12 Eylül ile sonuçlanan gelişmelerin parlamentodaki "demokrasi" anlayışı ile yakından ilgisi o dönemin gazeteleri incelendiğinde açıkça görülmektedir. Tercüman'da Yavuz Donat şunları yazmaktadır; "Yanlız bilinen bir şey var, o da parlamentoda Kenan Evren kulisini yapanların bulunduğu... "TBMM'nde sayılarının ne kadar olduğu bilinmez bir 'Evrenciler Grubu' yavaş yavaş teşekkül etmeye başladı bile"

Bu tespit, 1 Ocak 1980'de ordu adına Genelkurmay Başkanı Evren ve beş yüksek komutanın verdiği uyarı mektubu ile birlikte düşünüldüğünde, "devlet politikacıları"nın askeri darbeye giden gelişmelerin sezgisiyle harekete geçtiği anlaşılmaktadır. Ancak, Evren

aday olmadığını açıklayarak bu tartışmaları kapatmıştır. Bu arada parlamentodaki seçim turlarının tıkanması üzerine Kürt kökenli Nurettin Yılmaz aday olmuş, ancak Kürt kökenli oluşu basında tepkilerle karşılanmıştır. Rauf Tamer, "80 Oyun Tercümesi" başlıklı yazısında, "Buna o biçim oylar denir. 556 kişinin bulunduğu çatı altında bu 80 oy ciddi bir olaydır, ama işte o kadarcıktır, 80 taneciktir. 556'yı 80'e bölerseniz, yüzde nisbetini anlarsınız... "Nurettin Yılmaz'ın sembolize ettiği kanat.. artı aşırı sol oylar.. eşittir 80..

Fakat yine de tebrikler Sayın Yılmaz.. Faydalı bir prova yaptınız. Ve devletin bölünmezliği ilkesine can kattınız"[89]

Bu yazıya cevap, Emil Galip Sandalcı'dan gelmiş, Sandalcı, "Demokrasinin vazgeçilmez koşullarından seçme ve seçilme hakkını kullanarak parlamentoya gelen bir kişinin aldığı oy sayısı üzerine 'bölücülük' suçlamalarına başlamaları, Türkiye'de demokrasinin seviyesini kanıtlayan bir örnek olarak değerlendirildi."[90] suretiyle demokrasinin seviyesi konusundaki karamsar tabloyu sergilemiştir. Kürt kökenli bir milletvekilinin cumhurbaşkanı adayı olması konusunda gösterilen tepkiler, parlamentodaki Evrenci grubun varlığı ve AP'nin anayasayı değiştirme taktikleri, hepsi birarada 12 Eylül'e giden yolun köşe taşlarını oluşturan faşizan eğilimlere parlamento desteğinde güç kazandırmaktadır. Bu eğilimlerin anayasanın değiştirilmesi ile ilgili yönlerini Nisan tarihli Milliyet gazetesinde Mümtaz Soysal şöyle yorumluyordu; "Cumhurbaşkanlığı seçimindeki uzatma taktiğinde ısrar etmek, sinsi bir anlam taşımaktaydı. Sonuç istenen kişinin cumhurbaşkanlığına seçilmesini sağlamaktan öteye, anayasa sistemine yönelmiş bir sonuç olacaktı. Herkes bıkkınlık getirecek. Böyle anayasa olur mu? Değiştirilsin." demeye kadar varacaktı. Böyle bir ortamda da yine meclis dışından baskı mekanizmalarını harekete geçirip zorlama anayasa değişikliklerine girişmek 12 Mart'ta yarım kalmış işi bu kez AP iktidarıyla tamamlamak kolaylaşacaktı. "Görüldüğü kadarıyla 1980'de de 12 Mart'ın yarım kalan yönlerini tamamlamaya hazır bir program vardır. 12 Mart balyozunu yeterli görmeyenler, cumhurbaşkanı adaylarını bile 556 kişilik meclisin içinden martçı generaller arasından belirlemektedirler. Bu kapsam içinde önce CHP ve MBK'nca desteklenen kontenjan senatörü ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un adaylığı gün-

deme getirilmiş, Batur'un adaylığı MSP tarafından da desteklenmiştir. Bu gelişmeden sonra MSP'nin Batur'a vereceği oyları bölmek amacıyla Nakşibendi tarikatına yakın olduğu iddia edilen 1. Ordu eski komutanı Faik Türün, AP tarafından aday gösterilmiştir. Bunun üzerine MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk, "Demirel, gösterdikleri adayın Nakşibendi olduğunu basına yayıp oylarımızla uğraşıyor"[91] diyebilmiştir. Bu açıklama Nakşibendi tarikatı üyesi olmanın Cumhurbaşkanlığına giden yolda, diğer unsurlarla birlikte bir "tarihçesi" olduğunu gösteriyor. Laik olduğu iddia edilen bir devlette Nakşibendi tarikatının üyesi olduğu iddiasıyla eski bir generalin cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, salt bu yönü açısından meclisteki dinci görüşe dayalı oyları böleceği konusu ciddi ciddi tartışılabilmiştir. Oysa, Örsan Öymen'in Türün'ün adaylığı konusunda yazdıkları, onun adaylığına nasıl tepki gösterilmesi gerektiği noktasında daha aydınlatıcıdır: "İşkencenin izleri belki bedenlerden silindi, ama, zihinlerden asla."[92]

Ancak bu aydınlık tutum meclis içi değerlendirmelerde tarikat çekişmelerine göre ikinci planda kalmıştır. AP'nin 12 Mart 1971'in İstanbul Sıkıyönetim Komutanı'nı aday göstermesi, Türün'ün komutanlık sorumluluğu altında bulunan merkezlerde yapılan işkenceler, bu işkenceler sonucu doğan sakatlıklar ve ölümlerle birlikte ele alındığında, geçmişin üzerine de ışık düşmekte ve 12 Mart'ın nasıl bir uzlaşmanın ürünü olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bu arada Faik Türün'ün adaylığını, "Türk milletinin yüzüne gülümseyen bir talih" olarak görüp, onu ülkenin "makus talihini yenecek bir kahraman" olarak tanıtan Nazlı Ilıcak, bir yazısında: "Türün, kuvvetli bir şahsiyettir. Cumhurbaşkanlığında bu şahsiyeti daha güçlü bir tarzda belirecektir. Sonra kimbilir... terör konusunda İstanbul'daki başarısını yurt çapında gösteriverir de bazılarının aczi ve beceriksizliği ortaya çıkar."[93] diyerek, övgülere katılmaktadır. CHP ve MSP'nin adayları ise, eski 12 Martçı ve Em. Org. Muhsin Batur'dur. Batur'un adaylığı aynı zamanda sosyal demokrat CHP kadroları açısından cumhurbaşkanlığını aşan özlemleri ifade ediyordu. Cüneyt Arcayürek'e göre "Batur'u eğer cumhurbaşkanı seçtirebilirlerse, onun eliyle siyasal emellerine kavuşabilirlerdi. Seçilmediği takdirde, Ecevit'e alternatif doğabilirdi."[94] Bu yorumu teyid eden bir haber de, 27

Mayıs 1980 tarihli Hergün gazetesinde çıkmıştır. "Ecevit'e muhalif grup Batur'u destekliyor. Batur, CHP Genel Başkanlığı için hazırlık yapıyor."[95] Görülüyor ki, bizzat cumhurbaşkanlığına oynayanlar ve Kars grubu dışında Batur, CHP gruplarında bütün oyları toplayabilmiştir ve şu hüküm rahatlıkla söylenebilir: "Bülent Ecevit cumhurbaşkanı adayı olsaydı, CHP'lilerden Batur'un yarısı kadar oy toplayamazdı."

Kayseri'de cuma namazı kılan TC. Cumhurbaşkanı adayı Batur'un, Nakşibendi olduğu iddia edilen rakibine karşı MSP desteğini koruma çabası içinde olduğu görülmektedir. Ancak asıl ilginç olan, sosyal demokrat CHP'nin, 12 Mart'ın generallerinden birini cumhurbaşkanı olarak devletin, bu mümkün olmazsa partinin başında görme isteğidir. Özü boşalmış bir parlamentonun demokratik anlayışın gereklerinden uzaklaşmasının 12 Eylül'de ortaya çıkan tepkisizlik konusunda orduya, daha o tarihlerde güvence görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde parlamentodan en çok oyu alan adayın, 12 Mart'ın öfkeli generallerinden Hava Kuvvetleri Komutanı Batur olması, 12 Eylül'ün gerçekleşme koşullarına parlamentonun zımni desteği açısından değerli bir ipucudur. Ancak bu süreçte en ürkütücü yan Türkiye'nin önemli hukuk profesörlerinden birinin TBMM genel kurulunda partisinden izin almaksızın dağıttığı bildiridir. Bu bildiriye göre, "Batur'a verilecek oy, artık Batur'a değil, demokratik rejimin yaşaması ve terörün sona erdirilmesi için verilen oy haline gelmiştir. Batur'a verilmeyen oy-Sayın parlamenter bunu istesin ya da istemesin, düşünsün ya da düşünmesin sonuçta cumhurbaşkanlığı seçiminin daha aylarca sürmesi sonucu bunalımların ve terörün tırmanmasına ve böylece memleketin maceralara sürüklenmesine verilen oy demektir."[96] Bu değerli hoca, 12 Mart zulümlerini yaşamış, büyük hukukçu Muammer Aksoy'du. Muammer Hoca'yı, böyle bir çağrıyı yapmak zorunda bırakan nedenler konusunda o günün parlamenterleri ne düşünür bilmiyoruz, ancak, parlamentonun demokrasiden bu ölçüde umut kesmiş olmasına, seçmen olarak oy kullanmış olmasak da kendi payımıza yurttaşlık onurumuz adına utanıyoruz. Sonrası biliniyor. 1980 parlamentosu, yeni cumhurbaşkanını seçmeden dağıtıldı. Bundan sonra yaşanan sürece ve cumhurbaşkanlığı makamının, 12 Eylül Anayasası'ndan sonraki dü-

zenleme biçimine ileride değineceğiz.

Ordunun siyasi tavır ve davranışlarının kaynağını oluşturan tarihsel dinamiklerin ana çizgileri değerlendirilirken, bu dinamiklerin ekonomi ve dış politika boyutunun irdelenmesi de oldukça önemlidir.

Ordu ve Sermaye

Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi, 19 Eylül 1922 yılında Ankara'da kuruldu. 12 Aralık 1922 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde, "Mülazımlardan itibaren her kıymetli zabitimize memba-i varidat" başlıklı ilanda şunlar var: "Görev namına hayatını ortaya koyan subay ve askerin bu görevi yapmaktan başka endişesi yoktur. Fakat öte tarafta hayatın öyle hadiseleri, safhaları vardır ki kıymetli vücutların ifa ettikleri vazifelere at başı beraber giden subay hayatı, ne kadar hor görürse görsün bilinmelidir ki, onun bir ailesi, bir validesi, bir ihtiyar pederi, bir veya bir çok evladı vardır. Vatanın içinden, milletin özünden doğan şirketler, subaylarımız için en meşru ve güvenli gelir kaynağıdır.[97] Zabitleri şirketin hisse senetlerinden almaya çağıran bu ilanda belirtilen maddi güvence arayışı, dönemin pek çok askeri şöhretini, devletin kurduğu bu şirkette toplamıştır. OYAK girişimini önceleyen, Milli İthalat ve İhracat A.Ş., Adana'da un, pamuk, çırçır fabrikası işletmekten, inşaat-taahhüt işlerine kadar pek çok ticari ve sınai alanda faaliyet göstermektedir. Şirketin asker kökenli idare meclisi üyeleri arasında, İstiklal Mahkemesi Başkanı Kılıç Ali ve Ali Çetinkaya, Atatürk'ün yaveri Salih Bozok gibi isimler vadır. 1960'lı yıllara gelindiğinde ordunun alt kademelerinin siyasi duyarlılık sınırını azaltmak, emir-komutanın hiyerarşinin tepe noktasında bulunan generallerin denetiminde bulunmasını sağlamak önemli bir gereklilik olarak algılanıyordu. Bu amaçla solun yanısıra ordu için gelişmeleri de izlemesi için MİT'e görev verildi. Ancak bu tedbirle yetinilmeyerek ordu mensuplarına

bazı maddi olanaklar sağlandı. Buna göre emekliye ayrılan subaylara emeklilik ikramiyesinin yanısıra, iki yıllık emeklilik maaşlarına eşit düzeyde emekli ikramiyesi verilmeye başlandı. 1961 yılında kurulan OYAK, sosyo-politik bir değerlendirmenin etkisini de taşıması bakımından dünyada eşi olmayan bir örnektir. 1 Mart 1961'de 205 sayılı yasa ile !urulan OYAK, TSK mensuplarının "ek sosyal güvenlik kuruluşu"dur. 1961 yılında toprak reformu bekleyen köylülerin "sosyal güvenlik" ihtiyacı düşünüldüğünde, ordunun ek sosyal güvenlik ihtiyacının neden bu kadar acil olduğu sorusu halen güncelliğini korumaktadır. 1961 yılında 50 milyon TL. sermaye ile kurulan OYAK'ın 1986 yılında 88 bin üyesi, 28 sanayi ve ticaret kuruluşunda sahipliği veya hissesi bulunmaktaydı. Bunlardan OYAK-Renault, Çukurova Çimento, Hektaş, Tam Gıda, Bolu Çimento en büyük özel sanayi firmaları arasında bulunuyordu. Ordunun bu ölçüde burjuvalaştırılması, siyasi sonuçları açısından büyük önem taşır. Emeklilik yaşamına en azından OYAK'dan edindiği bir ev ve araba ile başlayan subayın, orta sınıf muhafazakarlığı içinde politik konumunu netleştireceği OYAK'ın kuruluşundaki sosyo-politik hesaplardan biridir. 22 yılda 40 bin üyesine ev kredisi açan OYAK, 130 bin üyesine de borç para vermiştir. OYAK Ordu Pazarları, 15 il ve ilçede üyelerine piyasaya oranla %15 daha ucuza satış yapmaktadır.[98] Tam bir tekel mantığı içinde çalışan OYAK'ın Renault ile otomobil sektöründeki pazar payı 1989'da %44'dür.[99] Ayrıca dikkate değer bir konu da, OYAK'ın yabancı sermaye ile ilişkileridir. OYAK'ın Fransız Renault firması ile otomotiv piyasasındaki ortaklığı önemli bir yer tutuyor. Ayrıca ABD kökenli Goodyear'da da OYAK pay sahibi. Bu şirkette bir ordu tekeli olan OYAK'ın diğer ortağı KOÇ grubudur. OYAK ayrıca Entaş adlı şirkette Danimarkalılar'la ortak, Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakıfları'da Tusaş, Netaş ve Otosan gibi önemli yabancı sermayeli kuruluşların ortakları durumunda. Bunlardan Tusaş'ın ortağı, ABD kökenli, Netaş'ın ortağı Kanada, Otosan'ın ortağı da ABD kökenli çok uluslu tekeller.[100] Otomotiv, çimento, kimya ve petro kimya, inşaat, gıda, elektronik, tarımsal ilaç ve hizmet sektörlerinde faalıyet gösteren OYAK, sermaye birikimi sağlayan yatırımlardan "kâr", gayrımenkullerden "rant", tahvillerden "faiz" biçiminde sağlanan toplumsal

artıkla Türkiye'nin Koç, Sabancı ve Çukurova Holding'den sonra en büyük tekellerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca sigortacılık ve borsa bankerliği gibi riskli faaliyet alanları da OYAK'ın ilgisi dışında kalmamıştır. "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yakın ve uzak geleceklerini güvence altına almak" için kurulan OYAK, Kurumlar vergisi, veraset ve intikal vergisi, gelir vergisi, damga resmi ve gider vergisinden muaf tutulmuştur. Bu arada batık şirketlerini KİT'ne rahatlıkla devredebilen OYAK, oldukça ayrıcalıklı bir konumdan yararlanmaktadır. Diğer taraftan işçiler için kurulan İYAK ve memurlar için düşünülen MEYAK, onların ek sosyal güvence ile "yakın ve uzak gelecekleri" bakımından herhalde ihtiyaç içinde olmamalarından dolayı olsa gerek, OYAK kadar başarılı olamamıştır. İktisatçı M. Sönmez'e göre "OYAK iştiraklerinde dikkati çeken, son tahlilde ordu mensuplarının sahibi bulunduğu bir sermaye grubu olarak, uluslararası sermaye, büyük holdingler ve KİT'lerle ortaklığa girmiş olmasıydı. Bu bir anlamda ordu mensuplarının kapitalist ilişkilerin doğrudan içinde olmaları, dolaylı da olsa kapitalist sınıfa dahil olmaları anlamına gelir."[101] OYAK'ın merkez örgütü ve iştiraklerinde, yaklaşık 20 bin kişi çalışmaktadır.

Ordu-sermaye ilişkileri açısından son yıllarda yaşanan ilginç bir gelişme de, emekli generallere, büyük şirketlerde verilen görevlerdir. Genelkurmay eski başkanlarından Semih Sancar, Akbank yönetiminde, Org. Suat Aktolga, Lassa'da "yöneticilik" bilgisinden yararlanılan komutanlardan bazılarıdır. Ancak ordu-sermaye ilişkileri her zaman bu ölçüde net bir görüntü içinde ortaya çıkmamaktadır. 12 Eylül ile ilgili olarak yazılmış bir kaynaktan aktaracağımız satırlarda yeralan konular halen ciddi bir araştırmayı beklemektedir.

"160 adet F-16 uçağının General Dynamics tarafından Türkiye'de monte edilmesi için görüş bürlüğüne varıldı. 5 Eylül 1983 günü K. Evren başkanlığında yapılan toplantıda olay Türkiye açısından resmiyet kazandı. F-16'ların satın alınması projesi, kamuoyuna, Türkiye ABD ile ortaklaşa uçak sanayii kuruyor biçiminde tanıtıldı. Olayın ayrıntılarına girmeden önce, anlaşmanın koşullarını özetleyelim: 160 adet F-16'nın "Türkiye'de üretim adı altında ABD'den satın alınması, bugünkü cari fiyatlarla 4,2 milyar dolar (S.P. 1986 yılı) tutacak ve uçakların peyderpey montajı 11 yıl sürecektir. Proje-

nin bir kısın finansmanı ABD'nin yıllık askeri yardımlardan sağlanacaktır. Bu miktarın 1984 yılı içinde 200 milyon dolar olması bekleniyor. Bir başka deyişle, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımın önemli bir bölümü General Dynamics firmasına gidecek, yani ABD bir eliyle verdiğini öbür eliyle geri almış olacak, bunun adına da yardım denecek. Siparişin geri kalan finansmanı, Türkiye tarafından karşılanacak. Batının çok uluslu büyük firmaları, bir ülkeye veya o ülkenin şirketine, tutarı yüksek bir mal satarken, bu malın fiyatının bir kısmını nakit döviz olarak peşin alırlar. Ama, adı geçen devletin fonları genellikle peşin ödeme için yetersiz olduğundan ödemenin geri kalan kısmı, off-set denilen bir yöntemle yapılmasını sağlarlar. Off-set yöntemi şöyle işler: Satışı yapan bir batı firması alacağının bir kısmını nakit olarak alır. Geri kalan alacağını tahsil edebilmek için, ya o ülkenin herhangi bir ürününü kendisi alır, ya da o ürünü başka ülkelere pazarlar. Bunu da genellikle paravan şirketler aracılığı ile yaparak, ayrıca ticari kâr sağlar. Yani alacağına karşılık, o ülkenin bir veya birkaç kalem ürününü ucuza kapatıp, böylelikle kendi silah satışından elde ettiği yüksek karlara ek karlar katar. General Dynamics firması da F-16'lar anlaşmasını yaparken, böyle bir amaç gütmüştü. Ve aralarında Şahinkaya ailesinin de bulunduğu şöyle bir tezgah kurulmuştu. General Dynamics firması F. Almanya'daki ünlü kimya ve ilaç firması Höchst'ü kontrolu altında tutuyordu. Türkiye'de de tesisleri bulunan Höchst firması, F-16'ların off-set ödemesi için bir paravan şirket kurmuştu. Bu paravan şirket, Sema Şahinkaya'nın da ortak olduğu azot ve gübre fabrikası Bağfaş'a %35 oranında ortaktı. Öte yandan, General Dynamics kendisine bağlı bir şirket olan Philips-Dodge aracılığıyla Rize-Çayeli'ndeki bakır ve çinko kompleksine ortak olmuştu. Bu amaçla kurulmuş olan Rize Çayeli Bakır Çinko şirketinde, General Dynamics'e bağlı, Philips-Dodge Şirketi %49 paya sahipti. Etibank %45 hisseyi almıştı. Üçüncü ortak olan Gama adlı bir şirket de kuruluşun %6 payına sahipti. Ve Tahsin Şahinkaya'nın kızı ise Gama'nın ortağıydı. Böylece Philips Dodge ve Etibank'ın ortak olduğu Rize Çayeli Bakır Çinko Şirketi'nin %2'si Gama Şirketi aracılığıyla Tahsin Şahinkaya'ya ait olacaktı. İşletmenin başlangıç kapasitasinde günümüz cari fiyatlarıyla Şahinkaya'nın kârı, şimdilik yılda 200 milyon liradır.

(1986 yılı rakamlarıyla) General Dynamics ile görüşmeler sırasında projenin off-set ödemesinin hazırlıkları da yapılmıştı. 1981'de yapılan bir anlaşmayla Çayeli'nde elde edilecek olan kükürtü İşkur alacak, böylece kara ortak olacaktı. Off-set ödemesinde Şahinkaya ailesinin payı bu kadar da değildi. General Dynamics, ayrıca kendisine bağlı Alman Wohle Metal Geselschaft adlı şirket aracılığıyla Kalebodur'a yatırım yapacaktı. Alman Wohle ile Kalebodur Seramik'lerinin dış satımını arttırmak ve yeni pazarlar bulmak için yeni bir ihracat şirketi kuracaklardı. Böylece off-set'in geri kalan kısmı, seramiğin pazarlanması ile sağlanacaktı. Kalebodur'un ortağı olan Şahinkaya ise hem kendi şirketinin mallarına yeni pazar bulunması nedeniyle üretimden pay alacak, hem de bu yeni dışsatım şirketine ortak olarak ticari kardan pay alacaktı. F-16 projesiyle ilgili Gama, Bağfaş, Kalebodur, İşkur gibi şirketlerin tümünde Şahinkaya'nın payı vardı."[102]

Bu uzun alıntının dile getirdiği gerçekleri ayrıca yorumlamaya gerek yok. Ancak "gayrımillileşme" eğilimi içinde bulunan ve giderek merkezileşen bir sermaye yapısının, ulusal egemenlik kavramının içeriğini değiştirdiği düşünülürse, ordu-sermaye ilişkilerinin boyutu Türkiye'nin geleceği açısından iç karartıcıdır. Türkiye'de devletten sonra en iyi örgütlenen kesim olan sermaye, ordu ile kurumsal ilişkiler geliştirmiş, ekonomik faaliyetlerde ortaklıklar kurmuş, istihdam imkanlarının bir bölümünü emekli generaller için seferber etmiştir. 12 Eylül sonrasında tüm siyasi partiler, dernekler vs. kuruluşlar kapatılmasına rağmen, TİSK ve TÜSİAD ile diğer sermaye örgütleri açık tutulmuş ve 1982 Anayasası'nda en çok TİSK'in görüşleri yer almış, anayasa tasarısının iş yaşamı ile ilgili bölümleri, bizzat TİSK genel sekreteri Rafet İbrahimoğlu tarafından kaleme alınan metne uygun olarak yazılmıştır.

Yukarıda olgusal düzlemde anlatılanlar gözönüne alındığında, bu durum yadırgatıcı olmamaktadır. Teorik siyasal analizin olanaklarından yararlanılmadan bile ordu-sermaye ilişkileri apaçık bir halde gözlem konusu yapılabilir. Bu konuda en önemli gelişme ordunun sistem içinde büyük bir sermaye grubu olarak yeralmasıdır. (OYAK), Sermaye ile doğrudan ortaklık ilişkisi içinde bulunan Silahlı Kuvvetler, 12 Eylül'de yönetime el koyduğunda en büyük des-

tek sermayeden gelmiştir. Bu dönemde sendikalar kapatılır, grev hakkı ortadan kaldırılırken, işçilerin sigorta pirimini yatırmayan, kaçak işçi çalıştıran, işçilere yasal ücret ve sosyal yardımları yapmayan çok sayıda kapitalist hakkında yapılmış hiç bir soruşturma yoktur. Soruşturma açılması bir yana, 1981'de 100 milyon liralık "takipli alacak"tan vazgeçilmiştir. Bir süre sonra başka yasa çıkarılıp 33 milyar liralık "kara servet" belgelenmiş ama, karşılığında 1,5 milyon "ihtilaflı dosya"nın izlenmesinden vazgeçilmiştir. 1983'de ise cumhuriyet tarihinin en büyük mali affı gerçekleştirildi. "Özel Uzlaşma" yöntemi ile bir bankaya bloke edilen para ve döviz 273 milyara ulaşıyordu. "Servet Beyanı" yöntemi ile 1,5 trilyon lira tutarında taşınır ve taşınmaz mal bildirilerek aklanıyordu.[103]

Tekeller üzerine yayınlanan bir kaynakta yeralan, 3 Ekim 1980 tarihli Vehbi Koç'un Kenan Evren'e gönderdiği mektup oldukça ilginç tespitler içermekte, ordu-sermaye ilişkilerini aydınlatmaktadır. Vehbi Koç'un bu mektupta: "Nelere dikkat edilmeli?" bölümünde belirttikleri bir iktidar programı gibidir. Koç'a göre "Silahlı Kuvvetlerimizin bu devrede alacağı kararlarda, kendisine yardımcı olmak, vatanını seven her Türk için milli bir vazifedir... Yakalanan anarşistlerin ve suçluların mahkemeleri uzatılmamalı ve cezaları süratle verilmelidir, polis teşkilatını techiz edecek ve kuvvetlendirecek imkanlar genişletilmeli, gerekli kanunlar bir an önce çıkarılmalıdır. İşçi işveren ilişkilerini düzenleyecek kanunlar dikkatle incelenerek, taraflar için adilane bir şekilde ve asgari hata ile çıkarılmalıdır. Bu düzenleme yapılırken, bazı sendikaların Türk devletini ve ekonomisini yıkmak için bugüne kadar yaptıkları aşırı hareketler, gözönünde bulundurulmalıdır... Kıdem tazminatı karşılıkları, kurulacak bir fonda toplanmalıdır. İşçilere ödenecek yıllık miktarlar ayrıldıktan sonra, geriye kalan kısım, kamu ve özel sektör yatırımları için düşük faiz ile kullandırılmalıdır... Silahlı Kuvvetler kademeleri ile hükümetin arasını açarak, cunta kurmaya yönelmek, işçi sınıfını ayaklandırmak amacıyla, komünist partinin, solcu örgütlerin, Kürtlerin, Ermenilerin, bir takım politikacıların kötü niyetli teşebbüslerini devam ettirecekleri muhakkaktır. Buna karşı uyanık olmalı ve teşebbüsleri muhakkak engellenmelidir... Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turgut Özal bir dahi değildir. Onun da hataları olabilir. Fakat bu

nazik dönemde, mevcudun içinde meselelerimizi en iyi bilen insandır. Dedikodulara bakmadan kendisini tutmakta fayda vardır... Yunanlılar'la olan ihtilaflı meselemiz, başta Kıbrıs-Ege Kıta Sahanlığı ve Fır hattı olmak üzere, bu dönemde, milletimizin, Silahlı Kuvvetlerimize olan güveni içinde muhakkak çözüme bağlanmalıdır."

İç güvenlikten, bürokrasinin düzenlenmesine, dış politikaya kadar pek çok alanda tavsiyeler içeren bu mektup, Türkiye'de geçerli sosya-ekonomik formasyon ve mülkiyet rejimi ile, ordu-sermaye ilişkileri konusunda önemli bir belgedir. 1980'li yıllarda moda haline gelen askeri müdahalenin sadece bürokrasinin sorumluluğunda görülmesi ve sermayenin bu müdahalelerdeki sorumluluğunun yadsınması ordu-sermaye ilişkilerini bir sis perdesi altına gizlemektedir. 12 Eylül dönemini anlatacağımız bölümde TİSK, TÜSİAD, TOBB gibi işveren örgütlerinin askeri darbe konusundaki tutumlarına tekrar döneceğiz. Bölünmüş bir toplumsal yapının farklı çıkarları ordu içinde de yankılanmakta; piyasa fetişizmi, islamın yükselişi vb. gelişmeler orduyu da etkilemektedir. Ancak 1960'dan itibaren Türkiye'deki sanayileşmenin ve kentleşmenin yoğunluğu temelinde keskinleşen sınıf çelişkileri, orduya mülkiyet rejiminin sunduğu emniyet sübapları eşliğinde yansımıştır. (OYAK). AP programı bu noktada oldukça aydınlatıcıdır. Bu programın ordu ile ilgili bölümünde şu görüşlere yer verilmiştir. "Ordumuzun tarihi geleneği; ordu personelinin refahı, Madde 89-Silahlı Kuvvetlerimiz'in yalnız vatan müdafaası ile meşgul olmasını, siyasi cereyan ve temayüllerden uzakta kalmasını, siyaset dışında milli bir müessese halinde savunma vazifesini yapmasını, hem 'Modern Devlet' anlayışının, hem de Silahlı Kuvvetlerimizin tarihi geleneklerinin tabii bir icabı sayarız. Ordu personelinin yorucu ve yıpratıcı şartlar içinde çalıştığını hesaba katarak, mesleğin şeref ve haysiyetine yakışan bir hayat seviyesini idame ettirmenin zaruretini kabul ederek, Silahlı Kuvvetlerimizin, mesken, maişet, refah ve emniyet bakımından tatmin edici imkanlara sahip olmasını arzu ederiz.[104]

Bu iki temel ilkenin aynı madde kapsamı içinde düzenlenmesi tesadüf değildir. Sermaye çevrelerinin partisi olan AP'nin ordu ile siyasal ilişkilerini tanımlamaya yönelik olan ilk bölüm, tarih taraf'ından çürütülmüş ve 1970'lerden sonra ordu üst kademeleri ile yaşa-

nan paradoksal bir uzlaşmaya dönüşmüştür. Ordunun refahı ile ilgili olanlar ise 1960 ve 1970'li yıllar boyunca sermaye ile askeri bürokrasi arasındaki mesafenin ortadan kaldırılmasının temel ilkesi haline gelmiştir. Biçimsel anlamda parlamenter hakimiyet tarzının, sermaye tarafından yetersiz bulunduğu ve pretoryen çeşitliliğin ordu alt kademelerini kontrolden çıkardığı dönemlerde "seçim"den "darbe"ye geçiş oldukça kolay olmuştur. Bu kolaylık, 1960'dan itibaren büyüyen ekonominin enflasyonist ve bağımlı yapısıyla birlikte ele alınmalıdır. NATO, CENTO, OYAK ile iç ve dış istihbarat odakları, para-militer güçler "kolaylık"ları sürekli hale getirmenin dayanaklarıdır. 1960 tarihi başlangıç olarak ele alınırsa, siyasi alanın bu dönemden 1970'lerin sonuna kadar canlı bir yapıda olduğu ancak bu canlılığı ortadan kaldırmaya yönelik dinamiklerin de oldukça güçlendiği görülür. Bu canlılık MBK'nin doğurgan siyasi yapısı ve emir-komuta hiyerarşisini kısa bir süre için etkisiz kılan yapısından kaynaklanarak ordu içinde de yansımalarını bulmuştur. Yabancı bir kaynağa göre 1960-1973 arası ordu içindeki hizipler şunlardır:

1. MHP'nin kurucusu Alpaslan Türkeş'in liderliğindeki proto-faşistler.

2. Proto-faşistlere yakın olan, ancak MHP'nin gitgide radikalleşmesiyle onlardan kopmaya başlayan sağ milliyetçiler.

3. Bilinen özellikleriyle birbirinden ayrılan sosyalist ve milli demokratik devrim yanlısı subaylar.

4. Aralarında, özellikle Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'nın da bulunduğu çapraşık bir "reformcu" volontarizmden hayat bulan Kemalist (tarihi anlamda) damgalı bürokratik bir rejimi arzulayanlar.

5. Sağdaki partilerin-ama tümüyle değil-AP yandaşların ile CHP'de vücut bulan orta-sol yanlıları şeklinde ikiye bölünen parlamenter demokrasi savunucuları.

6. Son olarak da, tamamen politika dışı bir profesyonalizmin yanlısı olan grup"[105]

Ordu içindeki bu ayrımlar sağ kanat radikallerin MC hükümetleri döneminde MİT ve bazı bakanlıklardaki etkinlikleri ile farklı bir nitelik kazanmış, yüksek komuta kademesi ile radikal sağ kanadın duyarlılıkları özdeşleşmiştir. (Maraş olaylarından sonra iyice netleşen Sıkıyönetim İlan Partisi gibi) "Fikirleri iktidarda, kendisi ceza-

evinde" formülasyonu içinde bu radikal sağ hareket 1980'de işlevini devlete devretmiştir. 12 Eylül ile birlikte ordu, siyasi yaşamı toplumun emekçi sınıflarına kapatmış, siyasal sistemin kapalılığı içinde kendi emir-komuta zincirinin yüksek komuta kademesinin tanımlarına uygun olarak işlerliğini güvence altına almıştır. Bu güvence büyük bir iç tasfiye ile gerçekleştirilmiş, siyasal sistemin kapanması, toplumsal piramidin tepe noktasında bulunan sermaye örgütleri, yüksek komuta kademesi, otoriter siyasi, bürokratik elit ve karmaşık dış ilişkiler temelinde ve onların ortak iradesiyle kararlaştırılmıştır. Bu bağlam içinde merkezi devlet gücünü temsil eden ordunun dış ilişkiler kapsamında değerlendirilmesi de zorunlu hale geliyor.

OYAK

Türkiye'de ordu dev bir sermaye imparatorluğunun yani OYAK'ın sahibi. 1961 yılında kurulan OYAK, bugün bir çok alanda faaliyet gösteren sayısız kuruluşu bünyesinde topluyor. 3.1.1961 tarihinde kabul edilen bir yasa çerçevesinde çalışmalarını sürdüren OYAK nev'i şahsına münhasır bir kanuna sahip. Bu kanuna göre kurumun sermaye fonlarının oluşumunda tüm üyelerin katkısı zorunlu. Dolayısıyla Koç ve Sabancı'dan sonra Türkiye'nin en büyük tekelleri arasında bulunan OYAK'ın asker üyeleri tekelli sistemin "ortağı" haline getiriliyor. Yasanın 18. maddesi kurumun gelirleri arasında şunları sayıyor.

a) Muvazzaf subay ve astsubayların maaşları tutarından her ay kesilecek % 10'lar;

b) Milli Savunma Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı teşkilatında çalışan maaşlı ve ücretli sivil memur ve müstahdemlerin Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'na göre emekliliklerine esas olan maaş ve ücretleri tutarından her ay kesilecek % 10'lar;

c) Ordu Yardımlaşma Kurumunun veya bu kurumun % 50 sermayesinden fazlasına sahip olacağı veya iştirak edeceği şirketlerde çalışan ve kurumda daimi üye olmayı kabul eden bilumum maaşlı ve ücretli sivil memur ve müstahdemlerin maaşları tutarından kesilecek % 10'lar;

d) Yedek subayların her ay maaşları tutarı üzerinden kesilecek % 5'ler;

Tekelli sermaye düzeninin "zorunlu" ortağı durumuna getirilen

ordu mensuplarının sayısı 1993'de 124 bin civarındaydı. Ordunun "sosyal Güvenlik" programını kapitalist düzenin dayanaklarından biri haline getiren OYAK, üyelerinden oldukça hüsnü kabul görüyor. 1993 yılı itibariyle 127 bin borç alma işlemi yapan kurum, 58 bin üyesine ev kredisi, 27 bin üyesine mal kredisi vermiştir.

OYAK'ın 5 yönetim organı bulunuyor. Bunlardan birincisi Temsilciler Kurulu. Sayıları 50-100 arasında değişen subaylar bu kurulu oluşturuyor. Kurulun üyesi subaylar komutan ve amirlerce seçiliyor. Temsilciler Kurulu üç yılda bir toplanıyor, bilançoyu, kar zarar hesaplarını inceliyor, dileklerde bulunuyor ve genel kurula 20 asil , on yedek üye seçiyor. Genel kurul adlı organ, temsilcilerin seçtiği 20 üye ile Milli Savunma Bakanı'nının seçtiği üç üyeden oluşuyor. Her yıl toplanan genel kurul, bilançoyu, kar-zarar hesaplarını inceliyor, kararlar alıyor ve yönetim kurulu ile denetleme kurulunun bir kısım üyelerini seçiyor.

OYAK Yönetim Kurulu ise 7 kişiden oluşuyor. Bunların üçü Türk Silahlı Kuvvetlerinden seçiliyor. Diğerleri ise 205 sayılı OYAK yasasının 8. maddesine göre;"maliye, hukuk ve bankacılık ve sigorta sahalarında ihtisas tecrübe sahibi ve yüksek tahsilli olmak şartıyla Milli Savunma, Maliye Bakanları ile Sayıştay, Umumi Murakabe Heyeti, Ticaret Odaları Ticaret Borsaları Birliği ve Türk Bankalar Birliği idare heyetleri başkanlarından müteşekkil ve bu maksatla hususi olarak teşekkül edecek bir seçim komitesi tarafından seçilir. Asıl önemlisi de OYAK yönetim kurulu başkanını da bu kurul seçiyor. Ticaret burjuvazisi ve finans kaptalin OYAK yönetim kurulu başkanlığının belirlenmesi de dahil, ordu ile bütünleşmesinin düzeyi dikkate değer. Genel Müdür ve yardımcılarının da Ticaret odaları, Ticaret Borsaları, Bankalar Birliği'nin etkin olduğu "seçim komitesi" tarafından tayin olunması yasanını 14 maddesinde hüküm altına alınmıştır.

OYAK, tekelli düzenin en imtiyazlı kuruluşudur. Kurumun muafiyetleri yasanın 35 maddesinde şöyle sıralanmıştır.

a) Kurum, kurumlar vergisine tabi değildir,

b) Kuruma yapılacak bağışlar, kurumun ne nam altında olursa olsun, üyelerine veya kanuni mirasçılarına yapacağı yardımlar veraset ve intikal vergisiyle gelir vergisinden,

c) Kurum, yapacağı her türü muameleler dolayısıyla damga resminden,

d) Daimi ve geçici üyelerinden yapılacak aidat tevkifatı gelir vergisinden

e) Kurumun her türlü gelirleri gider vergisinden muaftır.

İmtiyazlı tekelli sermaye kuruluşu OYAK'ın "her çeşit malları ile gelir ve alacakları, devlet malları hak ve rüçhanlığını haizdir. Bunlara karşı suç işleyenler, devlet mallarına suç işleyenler gibi takibata tabi tutulurlar. (mad.37) Tekelli sermaye düzeninin fiziki varlıklarını "devlet malı" kategorisine alan OYAK mülkiyet rejimini ordu-devlet kudsiyeti ile vaftiz etmenin en iyi örneğidir. Kapitalist mülkiyet rejiminin ilişkiler ağının her ilmeğinde işlevlerini tayin eden OYAK'ın yapacağı işler yasada şöyle sıralanıyor;

Mad.33- Yönetim Kurulu, Kurumun maksat ve gayesinin tahakkuk ettirilmesi ve mevcutlarının işletilmesi ve nemalandırılması maksadıyla;

a) Menkul ve gayrımenkul mallar iktisap ve her türlü esham ve tahvilat mübayaa etmeye,

b) Lüzumlu ve faideli gördüğü takdirde her nevi şirketleri kurmaya ve gerek bunlara ve gerekse kurulmuş bulunanlara iştirake ve bunların hisse senetlerini veya ortak paylarını satın almaya,

c) Lüzumunda uhdesinde bulunan her türlü menkul ve gayrı menkul mallarla, satınaldığı hisse senetlerini, tahvil veya ortaklık paylarını satmaya veya başkalarına devretmeye veya bunları rehin veya ipotek etmeye,

d) Her nevi karşılıklı veya karşılıksız istikrazlarda bulunmaya,

e) Lüzumunda kurum alacaklarını teminen kendi lehine rehin ve ipotek tesis etmeye,

f) Kurumun daimi üyelerine mesken inşaatı için gayrımenkul ipoteği karşılığında 20 seneye kadar vadeli ve faizli krediler açmaya,

g) Kurumun daimi üyelerine veya bunların kuracakları kooperatiflere ait arsalar üzerinde meskenler inşa etmeye ve bunları peşin veya ipotek karşılığında 20 seneye kadar vade ve faizli taksitle, kendilerine satmaya,

h) Daimi üyeleri mesken sahibi yapmak maksadıyla, arsalar satın

almaya ve bu arsalar üzerinde meskenler inşa etmeye ve bu maksatla mubayaa edeceği gayrı menkulleri peşin veya ipotek karşılığında 20 seneye kadar vade ve faizli taksitle kendilerine satmaya,

i) Ordu pazarları, ordu evleri, ordu gazinoları, ordu talebe yurtları ve bu gibi, kurumun daimi üyelerinin her türlü sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli teşebbüslerde bulunmaya,

k) Lüzum hasıl olursa, özel okullar açmaya ve daimi üyelerin tahsil çağındaki çocukların da tahsillerinin temini için yurt içi, yurt dışı tahsil ve staj bursları vermeye,

l) Mevcutlarından bir kısmını, iktisaben inkişafa mahzar olan en uygun yerlerde ve en fazla varidat temin edecek şekilde satın alınacak veya yaptırılacak gayrımenkullere tahsis etmeye,

m) Daimi üyelere borç vermek maksadıyla ikraz fonu tahsis etmeye yetkilidir.

TSK Holdingi OYAK'ın İştirakleri

OMSAN: Omsan Uluslararası Nakliyat Sanayi Ve Tic. AŞ
Kuruluş Tarihi : 1978
OYAK'ın İştirak Tarihi : 1978
Ödenmiş Sermaye: 19.379 (milyon)
Personel Sayısı : 304
Sermaye Dağılımı:

Ortak	İştirak (%)
Oyak	61.5999
ADANA Çimanto Sanayi T.A.Ş.	25.5998
Mardin Çimanto Sanayi ve Ticaret A.Ş.	12.7998
Diğer Ortaklar	0.0005

Omsan Uluslararası Nakliyat Sanayi Ve Tic. AŞ, yurtiçi ve yurtdışı kara ve deniz taşımacılığı yapmaktadır.

Renault otomobillerinin ve yedek parçalarının dağıtımı yanında, Avrupa ülkelerine ve Ortadoğu'ya tekstil ürünleri, otomobil ve otomobil yedek parçası taşımacılığını gerçekleştirmektedir.

Türkiye üzerinden transit taşımacılık hizmetleri veren OMSAN Almanya'da OMSAN Gmb H. şirketini kurmuştur. Özellikle araç taşımacılığında Türkiye'nin en büyük kuruluşudur. Yıllık araç taşı-

ına kapasitesi 130.000 otomobildir.

SELYAK

Kuruluş Tarihi	:	1990
OYAK'ın İştirat Tarihi	:	1990
Ödenmiş Sermaye	:	95.000 (milyon)

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	25.00
MAİS	7.00
Elf Union	31.00
Sodechanges	32.00

Şirketin ana faaliyet konusu, madeni yağlarıda kapsayan tüm petrol ürünlerinin alımını, satışını, ithalini, imalini, dağıtımını yapmak ve yaptırmaktır. Şirket sözkonusu faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla bir dağıtım organizasyonu oluşturmaktadır. Bu organizasyon, 8 yıl içerisinde aşamalı olarak 300 akaryakıt istasyonu kapasitesine kavuşacaktır.

GOOD YEAR Lastikleri T.A.Ş.

Kuruluş Tarihi	:	1961
OYAK'ın iştirak Tarihi	:	1962
Ödenmiş Sermaye	:	534.125 (milyon)
Personel Sayısı	:	1709

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
Oyak	11.48
Goodyear	50.75
TATKO	2.50
KOÇ GRUBU	17.13
Diğer Ortaklar	18.14

Goodyear Lastikleri T.A.Ş. otomobil, kamyon, kamyonet, otobüs, minibüs, traktör ve iş makinası vasıtalarına dış ve iç lastik üretimi ayrıca lastik kaplama için sırt kauçuğu imali yapmaktadır.Good Year'ın yıllık üretim kapasitesi 3 milyon adettir. İzmit'te 34.000 m^2 bina; 228.250 m^2 fabrika, Adapazarı'nda 46.550 m^2 bina, 332.180

m^2 fabrika alanı bulunan firma tam kapasite çalışıyor.

MAİS Motorlu araçlar İmal Ve Satış A.Ş.
Kuruluş Tarihi : 1968
OYAK'ın İştirak Tarihi : 1968
Ödenmiş Sermaye : 62.000 (milyon)
Personel Sayısı : 914
Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	99.99
OYAK SİGORTA	0.01

Mais, OYAK Renault Otomobil Fabrikaları A.Ş.'nin Türkiye Genel Distribütori ve Regie Renault'un Türkiye mümessilidir,

OYSA İskenderun Çimento San. Ve Tic. A.Ş.
Kuruluş Tarihi : 1977
OYAK'ın İştirakı : 1992
Ödenmiş Sermaye : 5.000 (milyon)
Personel Sayısı : 197
Sermaye Dağılımı

Ortak	İştirak (%)
OYAK	13.50
Adana Çimanto	25.50
Mardin Çimanto A.Ş.	11.50
Sabancı Holding	50.00

Yıllık üretim kapasitesi 1.200.000 ton çimentodur. Fabrika İskenderun'a 18 km. mesafede 170.000 m^2'lik alan üzerinde kuruludur.

MARDİN ÇİMANTO SAN. Ve TİC. A.Ş.
Kuruluş Tarihi :1969
OYAK'ın İştirak Tarihi : 1969
Ödenmiş Sermaye : 648.000 (milyon)
Personel Sayısı : 249
Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	50.11
Mardin Ticaret Sanayi Odası	0.02
Diğer Ortaklar	45.87

Yıllık üretim kapasitesi, 525.000 ton klinker ve 600.000 ton çimantodur. Savur yolu üzerinde, Mardin'e 6 km. uzaklıkta,toplam 1.255.155 m²'lik alan üzerinde kurulu tesisleri vardır.

ADANA ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş.

Kuruluş Tarihi : 1954
OYAK'ın iştirak tarihi: 1963
Ödenmiş Sermaye : 2.440.237 (milyon)
Personel Sayısı : 728
Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	54.4173
AKBANK	1.0389
TÖBANK	0.0016
Diğer Ortaklar	44.5422

Yıllık üretim kapasitesi 1.469.000 klinker ve 1.700.000 ton çimentodur. Üretilen çimento Avrupa, Kuzey Afrika ve Adana Çimento Sanayii T.A.Ş., Adana- Ceyhan karayolu üzerinde Adana'ya 12 km uzaklıkta, Çaldağ mevkiinde 511.540 m²'lik bir alanda kuruludur.

BOLU ÇİMENTO SANAYİ A.Ş.

Kuruluş Tarihi : 1968
OYAK'ın İştirak Tarihi : 1969
Ödenmiş Sermaye : 2.489.191 (milyon)
Personel Sayısı : 265
Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	47.77
KAMU ORTAKLIĞI İDARESİ	16.02
ŞEKER SİGORTA	0.20
Diğer Ortaklar	36.01

Yıllık klinker üretim kapasitesi 1.200.000 ton, çimento üretim kapasitesi 1.500.000 ton olan firma, Mengen yolu üzerinde 374.231 m²'lik bir alanda kuruludur.

ÜNYE ÇİMENTO SAN. VE TİC. A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1969
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1969
Ödenmiş Sermaye	: 800.283 (milyon)
Personel Sayısı	: 254

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	50.5292
K.O.İ	35.3700

Ünye Belediyesi	: 0.0200
Ünye Ticaret ve Sanayii Odası	: 0.0200
Ordu Özel İdare Müdürlüğü	: 0.0055
Diğer Ortaklar	: 14.0553

Samsun - Ordu karayolu üzerinde kurulu fabrikanın alanı 991.772 m²'dir. Yıllık üretim kapasitesi 520.000 ton klinker ve 1000,000 ton çimentodur.

TUKAŞ (Turgutlu Konservecilik A.Ş.)

kuruluş Tarihi	: 1962
OYAK'ın İştiraki	: 1967
Ödenmiş Sermaye	: 495.000.000

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	99.8
Diğer Ortaklar	0.2

Turgutlu ve Torbalı'da toplam 75 dekarlık arazide 22.000 m²'ye yakın kapalı alan üzerinde kurulu modern tesislerinin yıllık üretim kapasitesi 15.000 ton/yıl salça, 6000 ton/yıl sebze konservesi, 2000 ton/yıl hazır yemek, 10.000 ton/yıl turşudur. 5 kıtada 20'den fazla ülkeye ihracat yapmaktadır.

TAM GIDA (Tam Gıda San ve Tic. A.Ş.)
Kuruluş Tarihi : 1980
OYAK'ın İştirak Tarihi : 1982
Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	29.09
ETİ Grubu	62.27
İslam Kalkınma Bankası	6.22
Diğer Ortaklar	2.42

Tam Gıda San. ve Tic. A.Ş., "Eti" markası altında bisküvi, kraker vs. üretmektedir. Yıllık üretim kapasitesi 27000 tondur. Şirketin ihracat yaptığı ülkeler şunlardır: ABD, Lübnan, Suudi Arabistan, Kuveyt, KKTC, Fildişi Sahili. Firma 39.625 m^2 lik bir alanda üretimini sürdürüyor.

ETİ PAZARLAMA VE SAN. A.Ş.
Kuruluş Tarihi : 1981
OYAK'ın İştirak Tarihi : 1982
Ödenmiş Sermaye : (1992) 10.200 (Milyon)
Personel Sayısı : 225
Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	26.00
ETİ Gıda San. A.Ş.	54.79
Tam Gıda San. A.Ş.	10.00
Eti Makina	1.00
Diğer Ortaklar	8.21

Eti Pazarlama ve Sanayi A.Ş. Eti GIda ve Tam Gıda tesislerinde üretilen, biküvi, kek vs. dağıtım ve pazarlama işlerini yürütüyor. Dağıtımda kullanılan araç sayısı 230.

ENTAŞ TAVUKÇULUK SAN VE TİC. A.Ş.
Kuruluş Tarihi : 1984
OYAK'ın İştirak Tarihi : 1984
Ödenmiş Sermayc (1992) : 29.500 (milyon)
Personel Sayısı : 420

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
Oyak	21.017
TKU.KTH	73,789
IFU	5.170
ASA	0.024

Firma temizlenmiş piliç, taze veya dondurulmuş hazır yemek, günlük civciv, yumurta ve yem üretmektedir. 50.000 m^2 alanda faaliyet gösteren firmanın yıllık üretim kapasitesi 12.000 ton taze veya dondurulmuş tavuk, 44.000 ton yemdir. Fabrika tesisleri Sakarya'dadır.

OYAK SİGORTA A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1968
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1968
Ödenmiş Sermaye (1992)	: 25.500 (milyon)
Personel Sayısı	: 178

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	61.1265
Emlakbank	26.4881
Mais	2.0377
Başak Sigorta	0.1600
TPAO Personeli Yardımlaşma Sandığı Vakfı	10.1877

OYAK sigorta A.Ş., ortaklık yapısı nedeniyle kamuya ait her türlü sigortayı yapabilecek yetkiye sahip, kamu niteliğinde görülen 6 sigorta şirketinden biridir. Hem kamu kuruluşları ile ilgili sigorta işlerinde, hem de özel sigorta işlerindeki çalışmaları her geçen gün yaygınlaşmaktadır. OYAK Sigorta, sigortacılık hizmetlerinde Esbank ve Emlakbank'tan da yararlanmaktadır.

Hizmet verdiği başlıca kuruluşlar şunlardır:

Türk Silahlı Kuvvetleri, Savunma Bakanlığı, TUSAŞ Havacılık, Aselsan, THK, TPAO, Renault Otomobil Fabrikası, Goodyear, İstanbul Belediyesi, İstanbul Metrosu, Deniz Otobüsleri.

OYAK MENKUL DEĞERLER A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1982
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1982
Ödenmiş Sermaye (1992)	: 10.000 (milyon)
Personel Sayısı	: 34

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	99.99
Diğer Ortaklar	0.01

OYAK Menkul Değerler A.Ş. sermaye piyasasında hizmet vermekte, gerçek ve tüzel kişilerin fonlarının hazine bonosu, devlet tahvili, banka bonosu ve hisse senetleri aracılığıyla değerlendirilesini sağlamaktadır.

TÜRK BOSTON BANK A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1984
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1990
Ödenmiş Sermaye (1995)	: 1.200.000 (milyon)
Personel Sayısı	: 74

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	44.043
ALARKO	28.118
Boston Overseas Trading Comp.	8.284
Boston Pregrine Inv. Comp. Inc.	8.284
Boston Falcon Comp. Inc.	8.284
Diğer Ortaklar	2.987

Türk Boston Bank A.Ş. 1984 yılında faaliyete geçen Bank Or Boston İstanbul Şubesinin devamı olarak 1990 yılında kurulmuştur. 1990 yılının son çeyreğinde The First National Bank of Boston, Boston - ABD bankanın % 75 hissesini çeşitli ortaklara satmıştır. Hissedarların en büyüğü OYAK'tır.

Banka, Türk lirası ve döviz bazında çeşitli kredi alternatifleri yaratmakta, pre-finansman, kabul kredileri gibi müşterilerinin uluslararası iş ilişkilerini desteklemeye yönelik diğer ticari hizmetleri de vermektedir. Banka fon yönetimi, kurumsal finans ve danışmanlık

hizmetlerinde de ihtisaslaşmıştır.

HALK FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1991
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1991
Ödenmiş Sermaye (1992)	: 50.000 (milyon)
Personel Sayısı	: 24

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
T. Halk Bankası	46.00
OYAK	39.00
T.C. Merkez Bankası	
Sosyal Güvenlik ve Yardım Vakfı	11.00
T.Halk Bankası Personeli Yardım Vakfı	2.00
Güven Sigorta T.A.Ş.	1.00
OYAK Sigorta A.Ş.	1.00

Halk Finansal Kiralama A.Ş. uçaktan bilgisayara, otomobilden komple fabrikaya her türlü yatırım malını leasing yöntemiyle finanse etmektedir.

OYAK İNŞAAT A.Ş.

Kuruluş Tarihi	:1982
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1982
Ödenmiş Sermaye (1992)	: 12.000 (milyon)
Personel Sayısı	:532

Sermaye Dağılımı;

Ortak	İştirak (%)
OYAK	99.9984
Diğer Ortaklar	0.0016

OYAK İnşaat A.Ş., resmi veya özel konut, ticari ve sınai her türlü inşaat işlerini yapmakta ve anahtar teslimi fabrika projesi, inşaatı ve montajını taahhüt etmektedir.

Şirket prefabrike, tünel kalıp, çelik konstrüksiyon gibi yapı teknikleriyle yıllık 1000 adet konutu aynı anda inşa edebilecek yapı ve kapasiteye sahiptir.

Konut inşaatlarının yanısıra OYAK İnşaat, elektronik sanayi te-

sisleri, çimento fabrikaları, radar tesisleri, otel inşaatları, tarımsal ilaç üretim tesisleri vb. her türlü inşaat işini gerçekleştirmiş olup büyük bir makina parkına sahiptir.

OYTAŞ İÇ VE DIŞ TİC. A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1974
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1974
Ödenmiş Sermaye (1992)	: 16.200 (milyon)
Personel Sayısı	: 35
Sermaye Dağılımı;	
Ortak	İştirak (%)
OYAK	95.37
Şekerbank S.S. Vakfı	1.76
Töbank	0.71
T. Vakıflar Bankası	0.52
Diğer Ortaklar	1.64

OYTAŞ, mümessillik, iç ve dış ticaret ve otomobil konularında pazarlama faaliyeti göstermektedir. VOLVO otomobillerinin Türkiye mümessili olan firma NILFISK ve GERNI ev, büro ve sanayi tip temizlik ve bakım makinalarının ithalat ve yurtiçi pazarlama faaliyetlerinde bulunmaktadır.

OYTUR, OYAK TURİZM VE TİC. A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1989
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1989
Ödenmiş Sermaye (1992)	: 75.000 (milyon)
Personel Sayısı	: 19
Sermaye Dağılımı;	
Ortak	İştirak (%)
OYAK	99.9995
Diğer Ortaklar	0.0005

Pullman Etap İzmir Oteli işletmeciliğinin yanısıra OYTUR bünyesinde bulunan OYAK Turizm ve Seyahat Acentası; yurtiçi-yurtdışı uçak bileti satışı, yurtiçi tren ve otobüs bileti satışı, yurtiçi yurtdışı gezi organizasyonları, otel rezervasyonları, kongre, seminer, tanıtım ve bayiler toplantısı organizasyonları, özel turistik aktiviteler

düzenlenmesi konularında hizmet vermektedir.

PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1965
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1965
Ödenmiş Sermaye (1996)	: 3.000.000 (milyon)
Personel Sayısı	: 9.476
Sermaye Dağılımı:	
Ortak	İştirak (%)
OYAK	0.035
K.O.İ	96.035
Diğer Ortaklar	3.930

Petkim Petrokimya Holding A.Ş., petrokimya mamülleri üretmekte ve bunların satışını gerçekleştirmektedir. Yıllık üretim kapasitesi 2.5 milyon tondur. Petkim ürünleri, Singapur, Suudi Arabistan, İtalya, Güney Afrika, Çin, Hong Kong, ABD, Hollanda, Hindistan, İspanya, Cezayir, Mısır, Belçika, İran, Taiwan, A.T ülkelerine ihraç edilmektedir.

OYAK -RENAULT OTOMOBİL FABRİKALARI A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1969
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1969
Ödenmiş Sermaye (1992)	: 305.000 (milyon)
Personel Sayısı	: 4.927
Sermaye Dağılımı;	
Ortak	İştirak (%)
OYAK	41.6600
Regie Renault	56.0000
Renault Development Ind.	1.0000
Mais	1.3065
OYAK SİGORTA	0.0335

Türkiye'nin en büyük on şirketi arasında yeralan OYAK-Renault, Bursa'da 325.000 m²'lik alanda kurulu fabrikasında üretimini sürdürüyor. Günlük üretim kapasitesi 475 adet olan OYAK Renault'un yıllık üretim kapasitesi 115.000 adete yaklaşmaktadır. Sanayiinin temel taşı sayılan dövme, döküm, talaşlı imalat, kalıp, plastik,

motor aktarma organları gibi sanayi dallarının gelişmesine çok önemli katkıları yanında firma büyük bir ihraç kapasitesine sahiptir.

ASELSAN Askeri Elektronik San. A.Ş.

Kuruluş Tarihi	: 1975
OYAK'ın İştirak Tarihi	: 1975
Ödenmiş Sermaye (1996)	: 1.452.000 (milyon)
Personel Sayısı	: 2.258
Sermaye Dağılımı;	
Ortak	İştirak (%)
OYAK	0.112
Türk Silahlı Kuv. Güçl. Vakfı	82.725
OYAK Sigorta	0.004
PTT Genel Müdürlüğü	0.272
Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı	1.424
Diğer Ortaklar	15.463

Aselsan Askeri Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş., askeri ve sivil haberleşme cihazları, bilgisayar denetimle merkezi sistemler, avionik sistemler, stinger füzesi güdüm elektronik aksamı ile çeşitli baskı devre kartları, kalın film hibrit devreler ve makanik parçalar üretmekte ve satışını yapmaktadır.

ASELSAN'ın ihracat yaptığı ülkeler şunlardır:

ABD, Almanya, Cezayir, Tunus, Ürdün, İran, SuudiArabistan, Uruguay, Belçika, Sudan, Nijerya, Bangladeş, KKTC, İsviçre'ye Aselsan 1992 yılında 163.477 milyar tutarında ihracat yapmıştır.

OYAK'ın iştiraklerinden HEktaş'ın ise 928.000 (milyon7 sermayesi bulunmaktadır. 224 personeli bulunan Hektaş'ta OYAK'ın iştirak payı % 53.18'dir.

Otomotiv, Çimento, Hizmet, Finans, Gıda-Kimya gibi birçok alanda iştirakleri bulunan OYAK tekelli düzenle orduyu kaynaştırmıştır. OYAK Genel Müdürü Nihat Özdemir'in sözleri bu kaynaşmayı vurgulmuyor0 "Bizde kurtlar sofrasında oturuyoruz, ekmek yiyoruz... Sermaye kurluşları ile de işbirliği içindeyiz... Aynı potanın içindeyiz, hep beraber iş yapıyoruz. Türkiyc'de pazar büyük, herkese iş var. Ancak önemli olan dışarıya yönelmek"

Sayısız iştiraki bulunan sanayi-finans devi OYAK'ın Genel Mü-

dürü Nihat Özdemir borsa ile ilişkilerini ise "İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nı yakın takibe aldık... yatırımlarımız sürecek" (Dünya, 26 Mart 1991) diyerek özetliyordu.

Çok sayıda değerli gayrımenkulün de sahibi olan OYAK'ın bu gayrımenkulleri şunlar.

MİTHATPAŞA İŞHANI
ARNAVUTLUK SEFARET BİNASI
ANKARA PASAJI İŞHANI
NACATİBEY CADDESİ NO: 51
MALTEPE İŞHANI
YENİMAHALLE İŞHANI
SALIPAZARI İŞHANI
ETAP OTELİ
İSTANBUL SERVİS İSTASYONU
GÖZTEPE ORDU PAZARI
TANDOĞAN ORDU PAZARI
İZMİR ETAP OTELİ

İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına kote edilmiş bulunan OYAK iştiraklerinin ise ciro ve kar durumları aşağıda belirtildiği gibidir.

Ciro ('96 - 9 Aylık)	Kâr ('95 Yılı)
Goodycar - 19.176.610 (milyon)	2.756.532 (milyon)
Adana Çimento - 4.938.908 (milyon)	4.939.908 (milyon)
Bolu Çimento - 2.489.191 (milyon)	4.310.111 (milyon)
Ünye Çimento - 2.425.577 (milyon)	305.654 (milyon)
Mardin Çimento - 1.159.941 (milyon)	415.611 (milyon)
Niğde Çimento - 1.672.913 (milyon)	123.082 (milyon)
TUKAŞ - 1.336.861 (milyon)	286.822 (milyon)
HEKTAŞ - 3.512.163 (milyon)	499.190 (milyon)
ASELSAN- 6.753.621 (milyon)	582.856 (milyon)
PETKİM - 51.146.997 (milyon)	22.728.801 (milyon)

Finans kapitalin para devresinin omurgasını oluşturan işlemlerde OYAK'ın büyük işlevi vardır. Borsa'nın spekülatif sermaye açısından konumu, yeraltı ekonomisi bağlarında parayı meşrulaştırma fonksiyonuna "komutanların holdingi"nin sağladığı destek anlamlıdır. İştiraklerinde 25.431 kişinin çalıştığı OYAK'ın emek-sermaye

çelişkisi içinde nasıl taraf olacağı konusunda gayet açıktır.

Ordunun banka sahibi olduğu bir başka örnek bulunması kolay değildir. Türk Boston Bank'ın sahibi olan OYAK dolayısıyla TSK finans kapitalin ilişkiler ağı çerçevesinde dışarıya da açılmıştır. İrlanda'nın başkenti Dublin'de bir finans kurumu açan OYAK'ın finans kesiminde ağırlığı giderek artırıyor. Müşteri portföyünü çokuluslu şirketlerin oluşturduğu bankanın genel müdürü 1995'te IAN LEVACK idi.

CIA'nın örtülü muharebelerde rüşvet ve elem paralarının transferi için kullanılan en önemli iki banka: "First National City Bank of Boston"dur. Bunların yabancı ülkelerdeki bütün müdürleri Amerika'lı olup ya CIA görevlisidirler ya da CIA sözleşmelidirler. Bu konuda eski CIA görevlisi Philip Agee'nin kitabında şu bilgiler bulunuyor:

"Washington D.C/10 Şubat 1964.

Brezilya meclisinde, geçen mayısta 1962 seçim harekatı için açılan ve hala devam eden soruşturmaya yüzünden Brezilya'daki çalışmalar sekteye uğramış. Soruşturma sonucunda, Rio merkeinin başlıca politik eylem faaliyetleri kapsamına giren Brezilya Demokratik Eylem Enstitüsü (IBAT) ile Halkçı Demokratik Eylem (ADEP) adlı örgütün, 1962 seçim kampanyasında anti-komünist adayları desteklemek için en azandan 12 milyon hatta 20 milyon dolar karşılığında para harcadığı ortaya çıkmıştır.

Maclis soruşturma komisyonu bir bakıma merkezin denetimi altına alınmışsa da -komisyonun dokuz üyesinden beşi IBAD ve ADEP fonlarından yararlanmış kişilermiş- daha çok First National City Bank, Bank Of Boston ve Royal Bank Of Canada, IBAD ve ADEP hesabına yatırılan paraların kaynaklarını açıklamayı reddettikleri için skandal çıkması önlenmiş..." (Philipp Agee, CIA Günlüğü s.436). Ordu bankası Bank Of Boston'un niteliğine bu satırlar ışık tutacak niteliktedir. "İşletme maliyetlerinin düşüklüğü" gerekçesiyle Dublin'de Türk Boston Bank Europe adıyla finansal hizmet şirketi açılması da dikkate değer bir olgudur. 1994 yılı itibarıyla 400 yabancı banka ve finans kurumunun açıldığı Dublin bir çok spekülatif finans işleminin yeni merkezi. "Dış ilişkileri çok güçlü" bir banka olmakla övünen ve Türk bankacılık sisteminde "büyük bir

boşluğu doldurduğu" belirtilen bu ordu bankası Nisan 1994'te 500 milyar olan sermayesini, Ağustos'ta 700 milyara, MArt '95'te 1.2 trilyona yükseltti. Başlangıçta Alarko ile ortak olan bankada bugün OYAK'ın tam hakimiyeti var zira hisselerin tamamı alındı. Ancak TSK'nın, Alarko-İsrail bağlamında ilişkiler zeminine Fetullah grubunun finansmanına katkıda bulunan İshak Alaton'un bu grubun İsrail'de ozullar açması için teşebbüse geçtiği biliniyor. Ayrıca silah üretimine de başylayan Alarko'nun ordu ile ortak banka girişimi erdelenmeyi bekliyor. Askerlerin bankası Türk Boston Bank'ın 6 tane şubesi bulunuyor.

OYAK, öelleştirme kampanyasının en büyük destekçi ve uygulayıcılarından çömento sektöründe 4 fabrikada kamu ile ortak olan OYAK özelleştirme sonucnuda bu fabrikaların % 51 hissesini ele geçirdi. Niğde ve İskenderun fabrikalarını Sabancı grubuyla birlikte aldı. Üretim ve pazarlamada tam bir kartel oluşturan OYAK işçilik payını sürekli düşürmekle övünüyor. 1982 anayasası gibi faşist niteliğe sahip bir anayasada üstelik askeri oligarşinin anayasasında bile anti-tekel hükümler yeralırken ordu holdingi OYAK piyasalarda Sabancı'larla, Koç'larla tekel oluşturmaktadır.

Fransız şirketi Elf'ten, ABD'li Good Year'a, Volvo'dan Boston Bank'a, Koç'tan Sabancı'ya, Alarko'ya uzanan çokuluslu tekeller zincirinde OYAK militarizmle sermaye imparatorluğunun kaynaştığı odak oluyor.

Gümrük birliğine hazırlık konusunda atağa geçen OYAK dışarıda sürekli ortaklıklar arıyor. Kapitalist enternasyonalle bütünleşme konusunda en hırslı sermaye gruplarının başında geliyor. "Anonim Kapitalizm" örgütlenmesinin örnegi OYAK'ı, Genel Müdür Nihat Özdemir çalışma biçimi bağlamında bir dergiye şöyle anlatıyordu:

"Yatırımları iyi şekilde değerlendirmek profesyonellerin maharetidir. O onun becerisidir. Bizde şahıs değil de ekip ön plana çıkar. Becerikli, konusunda uzman kişileri seçeriz. Onlara OYAK ruhu aşılarız. Bu bir takım ruhudur. Ayrıca, gayet sıkı bir kontrol mekanizmamız vardır... Bu müessse içinde herkes çarkın bir dişlisi olarak karınca gibi en ufağından en büyüğüne hizmetini verir. Veremeyen dişliyi ise hemen değiştiririz. Artık sistem kendini kontrol eder hale gelmiştir. O sistemi kurduk. Şimdi işler gayet rahat."

Sistemde "çarkların" işleyişinin niteliğini anlamak bakımından OYAK'ın 28. genel kurulunda oluşturulan yönetim kuruluna gözatmak yararlı olacak 1988 yılında yapılan bu genel kurulda yönetime: Bülent Öztürkmen, Kaya Erdem, Bilgin Yazıcıoğlu, Kor. Gen. Fuat Avcı, Hakim Albay Süleyman Yıldıran, Tuğgeneral Abdurrahman Karabulut, Hava Albay Can SAvaş, Deniz Kurmay Albay Ömer Esentürk seçildi.

Bülent Öztürkmen'le ilgili olarak değerli bir kaynakta şu bilgiler buunuyor: "12 Mart döneminde MİT görevlisi olarak hakkında işkencecilik iddiası öne sürülen bu kişinin MHP'li bir bakanın yardımcısı olarak hayali ihracatçıya destek vermesi, ordan Başbakanlık Danışmanlığına atanması, Amerikan ve İsviçre bankalarında hesaplar 12'dönemler için ilginç bir biyografi oluşturmakta..."

MHP'li bakan Agah Oktay Güner'in müsteşar muavini Öztürkmen'in ABD ve İsviçre bankalarında bulunan hesabına 1984 yılında bir gün arayla 20 bin dolar yatırıldığı da basında yeralmıştır. Hayali ihracat olarak bilinen süreçte Koç Holding'in RAM Dış Tic. A.Ş.'nin de aralarında bulunduğu 76 firmaya büyük rantlar aktarılmasında Öztürkmen'in rolüni dair birçok bilgi bulunmaktadır. Öte yandan Kaya Erdem'in konumuna ilişkin sayısız bilgi ve belgeyi özellikle MİT raporu adıyla basını sızdırılan kaynaklarda bulmak mümkün...

1993 rakamlarıyla üyelerine 840 milyar TL borç ve 356 milyar TL. konut kredisi veren OYAK ayrıca ordu pazarlarında o yıl itibarıyla 900 milyar TL. ciro gerçekleştirdi. Üyelerine 1989-1993 arasında enflasyonun ortalama %17.5 üstünde bir getiri sağladı OYAK. Bir subayın ölümü halinde albay maaşının 20 katı yardım yapacağına dair hükümler yanında %20 gibi oldukça düşük faizlerle kredi veren OYAK, sınıfsal anlamda üyelerine büyük olanaklar sağlıyor. Son yıllarda özellikle borsaya yönelik yaygın bir subay ilgisinin yanında ok sayıda üst rütbeli emekli subay şirket yönetim kurullarında yer ediniyor. OYAK'ın tekelli düzen içindeki konumunu, dev bir finans ve sanayi gücüne dönüşmesini, çokuluslu tekellerle bağlarını "sosyal güvenlik" erekçesiyle açıklamak mümkün görünmüyor. Sömürüye dayalı mülkiyet rejiminin ilmekleri ile bütünleşen ordu emek-sermaye çelişkisinde ağırığını sermayeden yana koyuyor. Öte

yandan Türkiyenin emperyalist bir güce dönüşümü sürecinde "Türki devletlerle" de ilişkiler geliştiren OYAK'ın Kırgızistan ağırlıklı yatırım planları bulunuyor. Son yıllarda silah sanayii alanında da çalışmalarını yoğunlaştıran OYAK üniversitelerle de oldukça yakın ilişkilere sahip. AÜSBF öğretim üyesi Erden Öney, Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Nahit Töre, Gazi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Birol Bumin yönetim kurulu üyeliğinde görev yapmış isimler. Ordu-üniversite bütünlüğü ve üniversitlerin özünde en büyük "çokuluslu şirket" oldukları gerçekliği ile üniversitelerin militarist yapısındaki ögeler bu çerçevede anlam kazanıyor.

OYAK'ın tekelli sermaye düzeninin en büyük kuruluşlarından biri olmasına ordu içinden tepki gelmiyor. Sadece kaynaklardan daha iyi yararlanmak konusunda yoğun bir talep bulunuyor.

Kaynakça: OYAK İştirakleri Faaliyet Raporları, Dünya, Kapital, Para, İMKB Bültenleri.

Ordu ve Emperyalizmle İlişkilerin Tarihsel Kökenleri

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti için felaketle sonuçlanınca, ordunun durumu yeniden güncel hale geldi. Reformist arayışlar içinde bulunan devlet, Almanya'dan askeri uzman talebinde bulundu. Alman askeri heyetleri ile birlikte Krupp ve Deutsche Bank'da bu bakir pazara girdi. Alman danışmanlardan Von Der Goltz'un önerileri doğrultusunda 1885 de Krupp fabrikalarından 500 kadar ağır top alındı. Ertesi yıl 426 sahra topu ve 60 havan topu, 1887'de 500.000 karabina ve tüfek bu listeye eklendi. ABD maslahatgüzarı'nın o tarihlerde Washington'a yazdığı rapora göre; Krupp ve Mauser'in bu pazar egemenlikleri Osmanlı ordusunu pahalı ve kalitesiz silahlarla donatma sonucunu vermişti.[106] Ayrıca Goltz'un Harbiye Mektebinde ders kitabı olarak okutmak üzere 4000 sayfadan fazla Türkçe broşür ve ders kitabı yayınlaması subay adayları arasında Alman hayranlığını arttırdı. Bu arada İstanbul'da görev yapan Alman subayları aldıkları talimat uyarınca Alman Büyükelçiliği'ne bağlı olarak görev yaptılar. Alman subaylarının Türkiye'de gördükleri büyük ilgi siyasi geleneklerin temelinde bulunan yabancı etkinliği konusunda ilginç bir göstergedir. Örneğin Alman askeri heyeti ile gelen askeri danışman Yüzbaşı Kamphövener 1897 yılında müşir-yapılmış, kendisine II. Abdülhamit tarafından "Yaveri Ekrem"lik ünvanı verilmişti. Türk müşirlerine bile kolay verilmeyen bu ünvanı taşıyan Mamphövener, aynı rütbeyi taşıyan Serasker Gazi Osman Paşa ile (Plevne kahramanı) aynı hizada yürüyor, törenlerde at üstünde ve ön safta yeralıyordu.[107] Alman İmparatorluğu

ile ne kadar sıkı bir dostluk içinde olduğunu dünyaya göstermek için II. Abdülhamit'in Alman yüzbaşılarını mareşal yapması, Türkiye'nin batıya nasıl baktığının dikkate değer bir göstergesidir. Osmanlı ordusu eğitimi, donatımı ve stratejisi açısından Alman genelkurmayı ile bütünleşmiş, 1889 yılında Alman askeri heyeti başkanı Von Der Goltz Paşa, Almanya'ya gönderilecek subayların Almanya'ya bağlılıklarının esas alınacağını ve sadece Alman hayranı Osmanlı subaylarının bu imkandan yararlanacağını raporunda yazmıştır. 1908 Meşrutiyet Devrimi de durumda değişiklik yapmamış, ittihatçılar dış politik zorlamaların da etkisiyle (Rusya-İngiltere ittifakı) Almanya'ya neredeyse tümüyle teslim olmuşlardır. 1913'de Liman von Sanders Başkanlığında gelen yeni Alman heyeti, orduyu tamamıyla kontrol altına almış ve Alman askeri uzmanları ordunun fiili komutanları haline gelmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nda Alman genelkurmayının komutasında olan Osmanlı ordusu, Almanya'nın çıkarları için Galiçya'dan Bağdat'a, Kafkaslar'dan, Süveyş'e tükeninceye kadar savaştırılmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında ordunun yüksek komutanların kontrolünde kalması yönündeki çabaları önceki bölümlerde anlattık. Ancak burada Doğan Avcıoğlu'nun Milli Kurtuluş Tarihi adlı çalışmasında üzerinde durduğu bir hususu belirtmeden geçemeyeceğiz. Avcıoğlu'na göre; "Atatürk, emperyalizme karşı savaşı, emperyalizmle her an için uzlaşmaya ve onu dost görmeye hazır kadrolarla yapmıştır. İngilizler'e karşı bir teslimiyet ve bir uzlaşıcılık, kurtuluş savaşının ön plandaki kadrolarında derece derece gözükmektedir."

Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi, İngilizlerin prestijini arttırdığı ölçüde dış destek arayışlarında İngiltere ve güçlenen ABD önplana çıkacaktır. II. Dünya Savaşı yıllarında ise Türkiye Almanya ile ilişkilerini güçlendirmeyi temel ilke haline getirmiştir. Almanya'ya büyük miktarda krom ihracatı yapılmış olup, kromun savaş sanayiindeki önemli yeri bilinmektedir. Bu arada dönemi inceleyen bir kaynağa göre, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Alman yanlısı olarak tanınmakta ve görevden alınması için müttefikler baskı yapmaktadır.[108]

II. Dünya Savaşı sonrası 1947 yılında ABD, Truman Doktrini ile ortaya çıkmış, Türkiye ABD'nden önemli miktarda askeri yardım

almıştır. 1952 yılında Türkiye Nato'ya girmiş, ABD tarafından yaklaşık 32.000 Km^2 tutarında bir arazi üzerinde haberleşme, gözetleme, lojistik destek amaçlı pek çok üs kurulmuştur. Bu dönemi değerlendiren Albay Talat Aydemir'e göre, askeri doktrinler artık değişmektedir. "Halen Türk Ordusu, Nato devletleri orduları içinde görev alıyorlardı. Hazırlanan bütün planlar yeni usullere göre yapılıyordu. Eski Alman doktrinleri yerine Amerikan doktrinleri konmuştu." Bu dönemi anlatan G. Harris'e göreyse; "1950 yıllarının başlarında yeni bir ruh, subaylar arasında yayılıyordu. 1948 yıllarından itibaren Birleşik Devletler'in hem modern silahlar ve hem de eğitim biçiminde gelişen askeri yardımı, Türk ordu kuruluşunu dramatik ölçüde değiştiriyordu. Binlerce genç subay eğitim için yalnızca Birleşik devletlere değil, Avrupa ülkelerine de gönderiliyordu. Kore'de bir Türk alayı savaştı. Türk subayları Nato görevlerine atandılar ve çok uluslu manevralara katıldılar." 1945'den sonra ABD tarafından girişilen, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu azgelişmiş ülkelerin ordularını modernleştirme yolunda dünya ölçeğindeki çaba, ABD tarafından komünizme karşı savaşın bir bölümü olarak değerlendirilmişti ve bu azgelişmiş ülkelerin ABD firmaları ve başka Amerikan kurumlarınca işgaliyle de yakından bağıntılıydı. Bu kapsam içinde II. Dünya Savaşı'nın sonundan 1970'lerin başına kadar sadece Latin Amerika'dan 200.000'den fazla subay, ABD'de 30.000 subay Panama Cahalzone Complex'de (Panama kanal bölgesi kompleksi, ünlü kontr-gerilla okulu) eğitildiler.[109]

1950 yıllarında dışarıda eğitilen subaylar Alman genelkurmayı tarafından yetiştirilen ittihatçı subayların tepkilerine benzer tepkiler geliştirdiler. Alman hayranlığı ile yetişen II. Abdülhamit dönemi subayları, Abdülhamit'in geleneksel ordu değerleri içinde yetişen üst düzey paşalarını 1908 hareketi ile birlikte tasfiye etmişlerdi. Bu tepkilerde genç kurmayların görüş açısından, radikal toplumsal reformlarla batıya yetişmenin mümkün olduğu izleniminin payı büyüktür. Amerikan etkilerinin gündeme gelmesi benzeri bir süreci yeniden başlatmış, modern savaşın tekniklerini tanımış subaylar üstlerine olan güvenlerini yitirmişler. Ordunun modernizasyon ihtiyacı, bu subayları örgütlenmeye yönelten başlıca etken olmuştur. Ordu içindeki gizli örgütlenmelerin öncelikli sorunu ordunun eski kafalı üst

rütbeli komutanlara rağmen nasıl modernize edileceği noktasında düğümlenmiştir. Daha sonra bunun yanında toplumun radikal reformlarla dönüştürülmesi de gündeme alınmaya başlamıştır. 27 Mayıs bu temelde değerlendirildiğinde hareketin ABD tarafından kaygıyla karşılanmadığı anlaşılıyor. Bu görüşü ortaya koyan siyasi tarihçi Oral Sander'e göre; "Herşeyden önce, Amerikan yöneticilerinin, Menderes rejimi ister seçim ister başka yollarla düşsün, yeni gelecek iktidarın Amerikan karşıtı olamayacağını tahmin ettikleri söylenebilir. Menderes rejiminin izlediği politika konusunda Amerikan Kongresi'nde beliren endişeleri yatıştırmak amacıyla Uluslararası Güvenlik İşleri danışmanlarından Oramiral E.B. Grantham, 1959 Nisan'ında kongrede yaptığı bir konuşmada, Türk ulusunun son derece güvenilir olduğunu, siyasal düşüncelerle hareket etmediğini, muhalefet partisinin ise kuvvetli komünizm karşıtı bir tutum içinde bulunduğunu, her iki büyük partinin de dış politikada aynı görüşü paylaştıklarını ve bütün bu nedenlerle, ne olursa olsun, Türkiye'nin izlediği dış politikada herhangi bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir."[110]

CHP-DP-Ordu politikaları açısından ABD Türkiye'den emindir. ABD'nde yaşanan soğuk savaş dönemi, anti-komünizmden de önce, milli mücadele yıllarında ordunun "uç" askeri alternatifin komünizan bağlantılarına karşı duyarlılığı ve bu duyarlılığı 1925 Takrir-i Sükun dönemi ile rejimin temel taşı yaparak sol alternatifi boğan devlet görüşüne süreklilik kazandırması olgusu, Türkiye'de rejimin kurucu ilkesidir. 27 Mayıs 1960 sabahı hareket geçen subaylar, radyoda Nato'ya ve Cento'ya bağlılıklarını ilan etmekle kalmıyorlar, daha önce belirttiğimiz gibi teamüle uygun olarak radyoda anti-komünist yayınları da başlatıyorlardı. Bu yayınlarda, Dr. Uygur Kocabaşoğlu'nun çalışmasında tesbit ettiği üzere, "Vatandaş dikkat su uyur, komünizm uyumaz, Komünizm tatlı dille arkadan sokan bir yılandır, Komünist, Türk ve Müslüman kıyafetine bürünerek yaklaşır" türünden spotlar arka arkaya yayınlanıyor, 27 Mayıs, ABD'ye güvence ve anti-sosyalist kampanya temelinde kısa süre içinde sola düşman bir devlet hareketine dönüşüyordu. Daha sonra Silahlı Kuvvetler Birliği, 1961'de MBK'nu tasfiye ederek hareketi ABD'nin ve egemen toplumsal güçlerin istediği sınırlara çekmesi ile 27 Mayıs

hareketinin bu sınırların belirlenmesinde ileri yanları törpüleniyordu. 1947'den itibaren her türlü araç ve gerecin yanısıra askeri danışmanları ve haber alma örgütleriyle de Türkiye'ye yerleşen ABD'nin politik iradesi önemli rol oynamıştır. Nisan 1952'de, 1368 mevcuda ulaşan askeri yardım heyeti, geniş bir örgütlenme temelinde Türkiye'de ağırlığını hissettirmiş, Amerikan müşavirleri tarafından tavsiye olunan organizasyon tablolarını kabul etmek durumunda kalmıştır. Ancak tüm bağımlılığa ve ödenen büyük bedellere rağmen ABD'nin harp doktrininde Türkiye'nin Sovyetler'den gelişecek bir saldırıya karşı korunması sözkonusu değildi. ABD Genelkurmay Başkanı Bradley'in açıklamalarına göre, ABD'nin aralarında Türkiye'nin de bulunduğu kanat ülkelere ilişkin tutumu şöyleydi:

"1- Ancak komünist saldırısına karşı dövüşmeye istekli halklara yardımı düşüneceğiz.

2- Mahalli harplerin, haksız yere bizi asıl görevimizi yerine getirmekten alıkoymasına kesinlikle müsaade etmeyeceğiz. Mahalli savaşların kaynaklarımızı ve insan gücümüzü kudretimizi tahrip edecek ve bir dünya savaşında zaferi kazanmamızı tehlikeye atacak ölçüde tüketmesine imkan verilmemelidir."[11]

ABD, o dönemde, kesin savaşın Batı Avrupa'da verileceğini düşünüyor, kuvvetlerini bu hesaplaşmaya saklıyordu. Türkiye, ABD'nin ancak sınırlı yardımda bulunabileceği mahalli bir harp alanıydı. Bu mahalli harp alanı, Eisenhower doktrinine göre ülke içinden gelecek sol tehdide yönelik olarak yeniden tanımlandı. Bu tanım kapsamında Türk ordusunun elinde bulunan araç-gereçle Nato misyonunu yerine getiremeyeceği belirlendi. Nato'nun resmi doktrinine göre, Türk ordusunun temel misyonu sosyalizm tehdidini önlemeye yönelik, bir caydırıcılıktı. Sosyalizm tehdidi ise sadece Sovyetler'in kaynaklık ettiği bir askeri harekat biçiminde değil, içeriden sol bir kalkışmanın sosyalist iktidar talebi olarak da anlaşılmalıydı. Bu düzenlemeler içinde Türkiye'nin ABD ve Nato çıkarlarından göstereceği en küçük politik sapma, ABD'nin ülke içindeki yandaşı güçleri harekete geçirmesi bakımından neden oluşturabilmiştir. Bu temelde 1969-1971 yılları, ABD başkanı Nixon ve ekibinin Türkiye'ye karşı afyon ekimini yasaklatma savaşına giriştikleri bir dönemdir. Ancak, Amerikalı gazeteci Epstein'in de belirttiği gibi,

"Türkiye'de biraz sallantıda bir parlamenter demokrasi olması, sorunun çözümünü daha da güçleştirmekteydi. Amerika'nın tutumunu en çok sempatiyle karşılayan bakanlar ve askerler dahi farkındaydılar ki, yarım milyon Türk çiftçisini açlığa mahkum edecek bir hükümet iktidarda bir gün bile tutunamazdı"[112] Ancak ordunun, böyle bir uygulamaya rağmen iktidarda tutunması mümkün olabilirdi.

İsmail Cem'in "12 Mart" adlı çalışmasında ortaya koyduğu görüşler bu bakımdan anlamlıdır: "12 Mart'taki dış etken, 12 Mart sonrasında kendini olabildiğince açık şekilde ortaya koydu. İktidara gelenler, Amerika'nın kendisine rahatlıkla muhatap olarak alabileceği, Amerika'nın dilinden ve sorunlarından anlayan kimselerdi. Zaten bir kez Demirel hükümeti gidip sivil-asker karışımı bir iktidar geldiğinde, bu iktidarın kendisine çok daha bağımlı ve çok daha kolay etkilenen bir iktidar olacağını, bunun kaçınılmazlığını, Pentagon'un Türkiye uzmanları herhalde görmekteydi. Türk yetkilileri ve istihbarat örgütleriyle "içiçe" yaşayan ajanlarından bu bilgileri almaktaydı. Nitekim, Demirel gittiğinde yerine "askeri" nitelikteki güçlerin iktidarı kontrol edeceğini, bunlardan ise gerek Tağmaç, gerek Cumhurbaşkanı Sunay kanadının, gerekse onların "dışında" bulundukları varsayımını uyandıran öteki eski-yeni komutanlar kanadının ne ölçüde Amerikan denetiminde olacakları açıktı. Yani, Türkiye'de sivil hükümet yıkılırsa, yerine gelenler, benim politikamı izler mi, izlemez mi diye bir soru yoktu, ABD açısından. İktidarın askerlerin kontrolüne girmesi, 1970'li yıllar Türkiye'sinde Amerika açısından yeterli bir güvenceydi. Nihayet, Nato'nun bir bölünmez birimiydi, yönetimi alacak olanlar."[113]

Bu değerlendirmeler, dönemin toplumsal muhalefetinin, Demirel Hükümeti'ni baskı altına aldığı gerçeği ile birlikte düşünülürse, "populist" bir söylemle iktidar olan AP'nin böyle bir iktidar yükünü taşımakta ne kadar zorlandığını ortaya koymaktadır. Bu durumda ordu-CHP-AP üçgeninde el değiştiren veya ortak kullanılan iktidar, hükümetin ateşte bulunan kestanelerini ordunun alması için, orduya devredilmiştir. İktidardan ayrılan AP'nin bakan desteğiyle kurulan askere dayalı hükümetin ilk işi afyon ekimini yasaklamak olmuştur. 12 Mart'da, Türk-ABD ilişkileri açısından adeta bir "balayı" yaşanmıştır. 12 Mart ile birlikte kütlesel düzeyde yapılan ve büyük coşku

yaratan Amerikan aleyhtarı gösteriler son bulmuş ve 6. Filo limanlarını ziyaret etmeye başlamıştır. Erim Hükümeti'nin Dış İşleri Bakanı Osman Olcay şöyle konuşmaktadır: "Sıkıyönetim, aşırı propagandayı susturarak, muhtemelen bizim durumumuzu kuvvetlendirmiştir. Fakat, halk da bizim temsil ettiğimiz hükümet biçimine daha çok güvenmektedir. Amerika ile dostane ilişkiler, Türk halkının genellikle batı yanlısı tutumuna uygun düşmektedir. Türk halkı, kaderinin, batının kaderi olduğuna inanmaktadır."[114] Osman Olcay'a göre, CIA destekli darbe sonucu iktidara gelen hükümeti halk güvenilir bulmaktadır. CIA'nin ordu içi tasfiyeleri ve devrimci harekete yönelişi afyon sorunundan önce, 1966 yılında gündemine aldığı bilinmektedir. Senatör Haydar Tuçkanat'ın kamuya açıkladığı bir CIA raporunda şu tespitler yer almaktadır; "Bu durumdan kurtulmak için izlenecek politika, emir-kumandanın tekrar kurulması, devlet mekanizmasının muhalefet yanlısı elemanlardan temizlenmesi, buna bağlı olarak, bazı hüklimet tedbirlerinin hazırlanması ve uygulanmasıyla birlikte, rejime sadık olmayan devlet memurları ve subaylardan en tehlikelileri, bir program çerçevesinde tasfiye edilmek üzere saptanmalıdır."[115]

Toplumsal muhalefetin tepkilerine duyarlı alt subay kadrolarının tasfiyesi konusundaki siyasi geleneği CIA ve Pentagon da paylaşmakta, kurdukları ve koruduklari ABD ve Nato güdümlü rejimin tehlikeye girmesini önlemek istemektedirler. Türkiye'nin Ortadoğu politikası, afyon vs. kÔnuların yanında ordunun, ABD politikası standartlarına uygun bir konumda tutulması zorunluluğu, 12 Mart'ı ABD ve CIA'nin ilgi, bilgi, destek ve aktif operasyon alanı içine sokmuştur. 1972 sonbaharında Erenköy'deki ünlü "kontrgerilla üssü"nde sorgulanan Doğan Avcıoğlu, şu ilginç bilgileri vermektedir: "Erenköy'deki ünlü köşke götürüldüğümde, odamdaki yatak bir Amerikan yatağı idi. Yatağın üstünde markası ve fiyatı yazılıydı. (New Beauty Rest. 69,5 Dolar) Pencereleri siyah kağıtla kaplanmış ve içinden tüten bir soba borusu geçen eski köşkün harap odasına, 69,5 Dolar fiyatlı yeni bir Amerikan yatağı pek az yakışıyordu. İhtimal, köşkte benim görmediğim, fakat varlığını feryatlardan sezinlediğim, Amerikan yardımından sağlanmış bir çok "teknik araç" bulunmaktaydı."[116]

CIA destekli ve devleti tüm otoriter değerleriyle temsil eden "çelik çekirdek" kendi atadığı hükümet, otoriter hızı yeterince uygulamadığında işlere açıkça el koymaktan çekinmedi. 12 Mart dönemi Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş'ın 18 Mayıs 1971 tarihinde başlatılan insan avı ile ilgili olarak söyledikleri Türkiye'nin yönetim yapısını olanca açıklığıyla gözler önüne sermektedir. 27 Ekim 1974 tarihli Günaydın gazetesinde Koçaş binlerce aydının tutuklanmasını şöyle anlatmıştır: "Bir kısım valiler.... kitle halinde tutuklamalara girişmiş ve olayla hiç ilgisi bulunmayan, yüzlerce vatandaşı tutuklamışlardı... Hükümet tutuklamaların süratli, kitle halinde, yurdun dört köşesinde birden ve aynı metodla yapılmış oluşundan dolayı, bunun planlı bir eylemin sonucu olabileceğini düşünmüş ve süratle durumu inceletmişti. Hemen aynı gün hükümet endişesinde haklı olduğunu tesbit etmiştir. Ankara'dan yetkisiz bir makamın, yetkisiz, basiretsiz, fakat cüretkar başı, aksine kesin emir de almış olmasına rağmen, keyfi alışkanlıklara dayanan bir tutumla valilere talimat vermiş ve bütün Türkiye'de aydın avına girişilmişti."[117] Sadi Koçaş, 12 Mart'ın ünlü anayasa değişikliklerini kapsayan dosyanın da bu yetkisiz makam aracılığı ile hükümete geldiğini söylemiştir. Ancak, bu makam nasıl "yetkisiz" bir makamsa, tüm valiler talimatlarına derhal uymakta, hükümetle muhataplık ilişkisine girebilmekte ve anayasa değişikliklerini dikte edebilmektedir. Sadi Koçaş, iktidar ile hükümetin özdeş olduğu yanılgısını şaşkın bir biçimde temsil ettiği için olsa gerek 12 Mart'ta başbakan yardımcısı yapılmıştır.

12 Eylül öncesi dönem de bu açıdan tam bir sürekliliğe işaret ediyor. James Spain, uzun yıllar Hindistan, Afganistan ve Pakistan'da görev yaptıktan sonra, büyükelçi olarak bu dönemde Ankara'ya gelmişti. Biyografisinde, CIA'de analist olarak çalıştığı maddesi yer alıyordu. Hatta bir dönem CIA'da çalışmış olması, Türkiye'ye atanacağı sırada ABD kongresinde sorunlar yaratmış, Şükrü Elekdağ'ın aracılığıyla konu Ankara'ya sordurulmuş, Ankara'nın bir sakınca görmediğini Washington'a bildirmesi üzerine CIA ajanlığından yetişme Spain büyükelçi olarak Türkiye'ye gelmişti. Büyükelçiliğin alt düzeydeki bürokratları ise kriz bölgelerinde asker veya diplomat olarak görev almış, hatta askerliğini Türkiye'deki Amerikan üslerinde yapmış olanlardan oluşturulmuştu."[118] ABD kongresi-

nin kabul edilmeyeceği kaygısını taşıdığı Spain, Türkiye açısından sorun yaratmamıştı. Zira Türkiye, CIA bünyesinde analist olarak çalışan diplomatların büyükelçilik misyonlarına alışkındı. Örneğin, CIA'da çalışan Commer, Türkiye'den sonra ABD'nin savaş halinde bulunduğu Vietnam'a gönderilmiş, Mc Commer, CIA'da analizci olarak çalışmasını müteakkip Türkiye'ye atanmıştı. Türkiye'ye uygulanan ekonomik ambargonun mucidi olan Spiers da bir dönem CIA'da analizci olarak çalışmış, sonra Türkiye'ye atanmıştı. Washington, 1980 yılı başından itibaren Türkiye'de bir askeri yönetim bekleyişi içine girmişti. 1980 Şubat ayında Senato dış ilişkiler raporu şu görüşleri formüle ediyordu: "Türkiye'nin iç durumu kritiktir. On yılı aşan koalisyon hükümetleri dönemi, siyasal kutuplaşma, kent terörizmi, canlanan Kürt nasyonalizmi ve temelli sosyo-ekonomik sorunlar Türkiye'yi anarşi ya da askeri yönetimden birisinin eşiğine getirdi."[119] Aynı kaynak, 12 Eylül'ün Amerikan büyükelçisi Spain'in 1980 yılı ortalarına ilişkin olarak şunları yazdığını da kaydediyor: "Türk ordusu ile çok yakından çalışan Birleşik Devletler askeri kadroları, bunun olmak üzere bulunduğu konusunda nerede ise ittifak halindeydi." Spain anılarında, 1980 yaz aylarından itibaren iki yeni istihbarat raporu hazırlanmış olduğunu ve Türkiye'de yönetimin değişmek üzere bulunduğunu, bu raporun ABD Başkanı Carter tarafından da okunduğunu ve Washington'da askeri müdahalenin fiilen gerçekleştirildiği yolunda bir hava yayıldığını, bir ara Washington'un darbe konusunda Ankara'yı soru yağmuruna tuttuğunu yazıyor. Bu arada Spain, "Ağustos başında iki kez Başbakan Demirel'le özel olarak bir askeri yönetim bekleyip beklemediğini sordum, beklemediğine beni inandırdı." diye yazıyor.[120]

12 Mart dönemi deneyimini yaşamış ve her fırsatta 12 Mart'ta CIA etkisinin vurgulanmasından pay çıkarmış bir politikacı olarak Demirel'in CIA analizcisi Spain'in askeri darbe konusundaki soruları umursamazlıkla karşılaması anlamlıdır. İç dinamikler yanında dış politika unsurları da 12 Eylül'ü "kaçınılmaz" hale getirmeye başlamıştı bile. Ufuk Güldemir'in yazdıklarına göre 12 Eylül tarihli Newyork Times gazetesi 12 Eylül'ü şu cümlelerle haber veriyordu: "Türkiye'de ordu yönetime el koydu. Yapılan açıklamalarda bir Milli Güvenlik Konseyi kurulduğu, Genel Sekreterliği'ne Orgeneral

Haydar Saltık'ın getirildiği bildirildi. General Saltık, Türkiye'nin Nato ile askeri ilişkilerini yürüten generaldi. Saltık'ın bu göreve getirilmesi, yeni askeri yönetimin önceliklerinin Nato ve Amerika ile ilişkiler olacağını gösteriyor.

Pentagon, Türkiye'ye yeterli yardım yapıldığı takdirde Ankara'nın yeni liderinin Ege'deki komuta sorumluluk sahası sorununu unutup... Yunanistan'la ciddi müzakereye oturacağını belirtiyorlar." [121]

Gerçekten de beklenen oluyor ve 12 Eylül harekatını takip eden ilk 30 gün içinde Yunanistan'ın Nato'nun askeri kanadına dönmesi sağlanıyordu. Askeri darbeyi izleyen günlerde CIA devreden çıkıyor, J.Spain'in deyimiyle Ankara Pentagon'un karanlık adamlarıyla kaynayıp duruyordu. Büyükelçilik devredışı kalmış, ilişkiler askerler eliyle yürütülmeye başlanmıştı. 1980 Kasım'ında ABD Genelkurmay Başkanı Jones'un ziyaretini, ABD Askeri İstihbarat Dairesi Başkanı General Gene Tighe'nin ziyareti, Mayıs 81'de bu ziyareti Savunma Bakan Yardımcısı ile birlikte ABD Savunma Bakanlığı Güvenlik Yardımı Dairesi Başkanı General Ernest Graves'ın ziyaretleri izlemişti.

Tüm bir dönemin dış politikasını yazmak gibi bir iddia taşımamakla beraber, temel politik dinamiklerin ordu bağlamında netleştirilmesi bakımından kalın çizgilerle bazı olgular üzerinde durmakta yarar var. Bu askeri heyetlerin gelişleri, 12 Eylül yönetimine açık destek vermenin yanısıra oldukça önemli açılımları sağlama amacına yönelikti. Daha sonraları, ABD yönetiminee benimsendiği ABD Dış İşleri Bakanı Haig ve Bakan yardımcısı Burt tarafından teyid edilen ünlü Wohlstetter raporu bu açılımları formüle ediyordu. Rapora göre;

1. Körfez'de yangın vardır; Doğu Anadolu bölgesi en müsait itfaiyedir.

2. Körfez ihtimalini mümkün olduğu kadar Nato kılıfı altına almak Türkiye'nin bu misyonu üstlenmesini kolaylaştırır.

3. SSCB'nin körfez bunalımını sömürmesini önlemek için Pakistan ve Türkiye'den oluşan İslâm kuşağının birbirleriyle, körfez ülkeleri ve Çin'le entegrasyonu teşvik edilmelidir.

4. İslamiyet'in yükselişi bir istikrarsızlık kaynağıdır O halde bu hareket müttefiklerde kontrol altına alınmalı, düşmanlarda teşvik

edilmelidir.

5. Türkiye'nin savunmasını güçlendirmek elzemdir, çünkü bir bunalım halinde Türk ordusu Çevik Kuvvet'in kendisi olarak görev yapabilir. Bu, Türkiye için Amerikan Çevik Kuvvetine üs vermekten daha kolaydır.[122]

Bu görüşler 1980 sonrasında Doğu Anadolu'ya öncelik verilerek başlatılacak olan askeri yardımla ilk somut ifadesine kavuştu. Pentagon'un aklına 12 Eylül denilince Körfez geliyordu. Türkiye'nin 1980 sonrasında Çin, Pakistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Tunus ile aniden sıcaklaşan ilişkileri ABD'nin teşviki ile mümkün olabilmişti. ABD'nin "Koruyucu İslâm Kuşağı" projesi içinde Türkiye'ye önemli bir rol düşüyordu. Sovyetlerin Afganistan işgali ve İran'da Şah rejiminin devrilmesi Türkiye'yi Ortadoğu'da ABD ve NATO çıkarları açısından önemli bir konuma getirmişti. Son derece komplike silahlara sahip olan İran Şahı'nın bu silahlarla devrimci dalgayı bastıramaması ABD'yi yeni tedbirler almaya itiyordu. Bu noktada Ortadoğudaki iç karışıklıklara müdahale edecek dost ülke ordularının "Çevik Kuvvet" biçimine dönüştürülmesi gündeme geldi. Türk ordusunun bizatihi "Çevik Kuvvet" işlevi görecek bir yapılanma içine girmesi ABD'nin öncelikleri arasındaydı. Bu arada Dışişleri tamamen devre dışı kalmış, Genelkurmay kontrolü bizzat eline almıştı. "Çevik Kuvvet" temelinde bir ordu organizasyonunun yanında ABD, NATO şemsiyesini açarak Çevik kuvvete transit ve depolama kolaylıkları sağlıyordu. Körfezin savunmasının körfez ülkelerine bırakılamayacak kadar ciddi bir konu olduğu Nato Genel Sekreteri tarafından da dile getiriliyor. Cumhuriyet Muhabiri Sedat Ergin 1980 aralığında Luns'un ağzından, Körfez'i kastederek "Dikkatimizi buradaki petrol güzergahlarının stratejik önemine çekmek isterim... Basra körfezine gidecek takviye güçler İtalya ve Türkiye'nin güneyinden geçebilir" sözlerini yazıyordu. Türkiye'nin hayati önem taşıyan Ortadoğu Politikası ABD tarafından belirleniyor ve Richard Nixon'un 1985 yılında Türkiye'yi ziyareti sırasında Evren için söyledikleri ile anlam kazanıyordu. "Evren'in bölgede sadece kendi ülkesinin menfaatlerine önem veren bir menfaatperest olmadığını öğrenmekten mutluluk duydum"[123] Aynı Nixon ülkesinin çıkarları adına Vietnam'da dünyanın en kirli savaşını yürütmekten,

Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanmasına kadar bir dizi olayın içinde olmuş bir "menfaatperest"ti aslında. Yine bir CIA uzmanı olan ve J. Spain'in yerine büyükelçi olarak tayin edilen R. Strausz Hupe'de çevresine 12 Eylül yöneticilerini kastederek "Bugünkü yöneticileri işbaşında kaldığı sürece Türkiye'nin Körfez'de bir bunalım halinde Amerika'ya zorluk çıkarmayacağı izleniminde olduğunu" söylüyordu.[124]

12 Eylül'de Türkiye'ye verilen misyon Batı'nın Ortadoğu'daki petrolüne bekçilik etmekti. Ancak öncesinde 1979 yılında Alexander Haig, Kongre Silahlı Kuvvetler Komitesi önündeki konuşmasında şu önemli saptamayı yapmaktaydı; "Karşı karşıya bulunduğu bir çok sorunun ittifak sınırları dışına taştığı bir zamanda, ittifakın geleneksel tutumu, hareket ve faaliyetlerini aksatan yapay bir zorunluk yaratmakta ve bu suretle ittifakın etkinliği ciddi surette azaltılmaktadır. Oysa şimdi Nato'nun ilgi alanı bütün dünya olmuştur"[125]

Nato ve Pentagon adına konuşabilecek düzeyde bir yetkilinin bu tespiti elbette somut politik uygulamalara dönüşecek ve ittifakın etkinliğini artırmak bakımından Türkiye'de nasıl bir devlet düzenlemesine gidileceği de ilgili merkezlerde kararlaştırılacaktı. 12 Eylül'ü hazırlayan çok-boyutlu etkenler, 1979 Şubat'ında İran İslam Devrimi ve aynı yılın sonunda Sovyetler'in Afganistan'ı işgali ile birlikte ele alındığında Pentagon ve Nato'nun nasıl bir Türkiye istediği ortaya çıkar. Türkiye'de özlenen istikrarı sağlayacak, güçlü bir ordu iktidarının ilk işaretinin 12 Eylül'de verilmesinden yirmi gün sonra İran-Irak Savaşının patlak vermesi rastlantı olmasa gerektir. Bu noktada İslam devleti olan Suudi monarşisinin Türkiye'de demokratikleşme eğilimi gösteren laikliğin sert bir biçimde ordu tarafından kontrol altına alınmasından duyduğu hoşnutluk da dikkate değer bir konudur. 1981 yılında askeri hükümetin Başbakanı Bülend Ulusu'nun Taif'deki İslam zirvesine, bu zirveye o güne kadar katılan ilk Türk Başbakanı sıfatıyla katılması, koruyucu İslam kuşağı oluşturulması amacıyla Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan ve Sudan ile kurulan sıcak ilişkiler anlamlıdır. Ünlü ABD'li teorisyen Zbigniew Brzezinski'nin formüle ettiği "İslam, dostlarımızda bastırılmalı, düşmanlarımızda teşvik edilmeli" ilkesi gereğince, MSP kapatılırken, İslamiyet, devletin 12 Eylül temelinde gelişen ve dış dinamik

tarafından kollanan ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir politik içerikle ele alınıyordu. Öncelikle körfezdeki petrol çıkarlarını düşünen ABD, Suudi Arabistan, Pakistan gibi otoriter rejimlerle yönetilen ancak "kanun dairesinde" hükmünü icra eden İslamcı devletleri destekliyordu. Bu çerçevede "Kanun Dairesinde İslam" Türkiye'de devlet politikası haline gelirken İslamın parlamentoda bulunan temsilcileri mahkemeye çıkarılıyordu. Sovyetler'in Körfez'de tehlike olmaktan çıkmasını sağlamak amacıyla cumhuriyetlerdeki milli ve dini duyguları teşvik etmeye yönelik olarak Amerika'nın Sesi Radyosu Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan'a yönelik yayınlar yapıyor ve bu yayınlar için Türkiye'den verici kolaylığı isteniyordu. 12 Eylül sonrası askeri iktidar tarafından yaygınlaştırılan ve Rabıta, zorunlu din dersleri uygulamalarıyla kamuda tartışılan "Kanun Dairesinde İslam" modeli Cumhuriyetin laikliğe ilişkin kuruluş ilkesinin bağımlılık temelinde çürümesinin göstergeleridir. 12 Eylül yönetimine destek veren Pentagon, Nato şemsiyesi altında uygulamaya konulan çevik kuvvetin Türkiye'de üs kolaylıkları elde etmesi için harekete geçince üsler için uygun yerler hemen gösterildi; Muş ve Batman. Nato çerçevesinde kullanılacağı açıklanan bu iki üsse ilişkin olarak ABD Kongresi Araştırma Merkezi Savunma Bölümü Başkanı Richard Grimmet 1984'de "Muş ve Batman'da yeni kurduğumuz üsler Basra körfezi'nin istikrarını garanti ediyor" demiştir. Oysa resmi açıklamaya göre müzakereler Türkiye ile Nato arasında yapılıyordu. Oysa Pentagon ile 12 Eylül yönetimi anlaşmış ve ABD'nin petrol çıkarlarının güvence altın alınması için uluslararası hukuk çiğnenerek ABD'ye üs kolaylıkları sağlanmıştı. Bu noktada Nato ile Çevik Kuvvet biri diğerinin yerini alabilecek kadar iç içe geçmiş, Türkiye ABD ve Batı'nın Ortadoğu'da yarattığı "ateş hattının" içine çekilmiştir. İzlenen bu politikanın 1914'de Türkiye'yi I. Dünya savaşına sürükleyen sorumsuz politikadan pek büyük farkı yoktur. Demokratik meşruiyetten yoksun ve toplumun geniş kesimlerini karşısına alan militarist politika, dış dayanak arayışı konusunda Tanzimat'dan bugüne kadar gelen anlayışı sürdürmüş ve bir kez daha batının askeri taşeronluğunu üstlenmiştir.

Çalışmanın doğrudan ordu ile ilgili bölümünü noktalıyoruz. Burada bir ordu tarihi veya siyasi tarih yazma çabası içinde olmadık.

Dolayısıyla olgulara ilişkin pek çok eksiklik bulunması doğaldır. Sadece ülkenin politik yaşamında ağırlık taşıyan bazı düzlemlerde ordu merkez alınarak, bir anlatım denemesine giriştik. Sonuçta ortaya iç bağlantıları ve sürekliliği içinde bir işleyiş tablosu çıktı. Bu tabloyu tamamlamak ve bunun Türkiye'nin eşitlikçilik temelinde demokratikleşmesi ile ilgili yönlerini somutlamak amacıyla modern Türkiye tarihinin belkide en önemli dönemeç noktası olan 12 Eylül'ü anlatmak zorunluluğu var. II. bölümde 12 Eylül'ü önemli bazı boyutlarıyla değerlendirmeye çalışacağız.

Sermaye ve Darbeler

12 Eylül darbesi, zaman dizimi olarak 24 Ocak 1980 yılında Turgut Özal'ın ve Demirel hükümetinin sorumluluğunda alınan ekonomik kararlardan sonra geldi. Ancak 12 Eylül'ü 24 Ocak kararlarının sonucu olarak görüp, aralarında basit bir neden-sonuç ilişkisi aramak doğru olmaz. 24 Ocak ve 12 Eylül, Türkiye'de sermaye birikim modelinin tıkanmasının, sermayenin iç fraksiyonlarının politik ve ekonomik çelişkilerinin, belirgin bir program ve iktidar talebine dayanmayan kitlesel hareketin ve tüm bunları kapsayan dış politik gelişmelerin ortak ve bağlantılı sonucudur. Dış bağlantı, Türkiye'nin Ekim 1979 tarihinde yani 1980 darbesinden önceki son seçim ayında ABD Dış İşleri Bakanlığı'nın isteği üzerine Washington'da yapılan ilginç bir toplantıda verilen "vaaz"la ilk işaretini ortaya koyuyor. Uluslararası Para Fonu reçetesine uygun olarak yürürlüğe konmuş ve çoğu askeri yönetimleri gerektiren stabilizasyon rejimlerini inceleyip gerekli dersleri çıkarmak amacıyla yapılan bu toplantıya Dünya Bankası-Para Fonu ekseninin Türkiye ekonomisi otoritesi ve Türkiye'de oldukça iyi tanınan Prof. Anne Krueger de katılıyor. Prof. Krueger, iktisat politikalarına ilişkin olarak ilkesel düzeyde tedriciliğin savunulması gerektiğini, ancak çok zaman bunun başarısızlık demek olduğunu ve bu nedenle bütün işaretlerin birdenbire tersine çevrilerek politikalarda birdenbire toptan değişiklikleri uygulamaya koymanın zorunluluğunu savunuyor. Başlangıçta değişikliklerin en azından iş çevreleri ve diğerlerinin rejimin gerçekten değiştiğini kavramalarına yetecek büyüklükte olmasını isti-

yor. Ayrıca, çok sayıda istikrar programının tümüyle, yetkililerin isteksizliği veya intibak dönemindeki siyasal baskılara siyasal olarak dayanamamaları nedeniyle çöktüğünü belirtiyor. Prof. Krueger, istikrar programının "istikrarlı" olması açısından güçlü bir iktidar istiyor. Bu arada, toplantıda söz alan bir başka uzman Türkiye açısından Özal adına başarı olarak yazılan ekonomi siyasetini adeta "vaaz" ediyor. Uzmana göre "Toplam banka kredilerinin genişlemesine katı sınırlama; başta döviz kuru ve faiz oranları olmak üzere enflasyonun gerisinde kalan fiyatlarda büyük ve sert ayarlama; ithalat kontrolleri ve yüksek gümrük oranları türünden saptırmaların ortadan kaldırılması; egemen felsefeyle bir ölçüde tutarsız bir biçimde, temelinde ücret artışlarına katı sınırlamalar olan bir tür özel gelir politikası".[126] Aynı toplantıda bir başka uzman bu programı daha önce uygulamaya koyan Latin Amerika ülkelerine ilişkin olarak şu bilgileri veriyordu; "Latin Amerika'daki yakın ortodoks istikrar programlarının arkasındaki gruplar, askerlerle ittifak halinde özel kapitalist sektörlerdir. Bunlar kaynakları tamıtamına özel kapitalistlere aktarmak için oldukça etkin çalışan bir siyasal çerçeve yarattılar. Bu süreç devletin rolünü azaltmayı ve işçileri disiplin altına almayı gerektirdi."[127]

Bu kapsam içinde tartışılan yeni birikim modeli, Türkiye'de 4. Beş yıllık Plan tartışmaları çerçevesinde gündeme getirildi. 1979 yılında da IMF ve Dünya Bankası'ndan alınan kredilerin diyeti olarak CHP hükümeti yukarıdaki anlayışı simgeleyen "Ekonomiyi güçlendirme programı"nı yürürlüğe koydu. İhracata yönelik ekonomi modeline uygun bu kararlar, hükümetin politik iradesinin toplumsal muhalefete açık yönleri ve eklektik yapısı nedeniyle istenen sonuçları vermedi. CHP hükümetinin istikrar tedbirlerini değerlendiren TÜSİAD, izlenen ekonomik politikayı genel hatlarıyla doğru, ancak "yavaş, tereddütlü, geç, etken olmaktan uzak ve tamamlayıcı öğelerden yoksun" (TÜSİAD 1980 s.29) bulduğunu açıkladı.

İstikrar arayışı Ekim 1979 seçimleri sonrasında "etkin" uygulayıcısını Demirel hükümetinde buldu. CHP'nin başlattığı ekonomik önlemler hattı 24 Ocak'da güçlendirilerek sürdürüldü. Genel hatlarıyla doğruluğu vurgulanan CHP politikası, AP hükümetinin "güçlü" ellerinde nitelik ve nicelik olarak yenilenip büyük iş çevrelerinin

açık tercihiyle uygulamaya konuldu. Ancak, bu önlem paketinin açılması önceki önlem paketlerinden farklı bir durum ortaya çıkardı. Türkiye yeni bir birikim modeline geçiş yapıyordu.

Bu birikim modelinin amaçları kısaca şöyle özetlenebilir; ihraç edilebilir ürün fazlasını sağlamak için bir yandan üretim arttırılacak, diğer yandan iç talep kısılacaktır. Üretimi aksatan, yavaşlatan, durduran eylemlere engel olunmalıdır. Ücretler sınırlandırılmalıdır. Tarım girdisi kullanıldığı için tarım ürünlerinin taban fiyatları düşük tutulmalı, bu olmadığı takdirde iç ticaret hadleri tarım aleyhine, sanayi lehine düzenlenmeli ve bu amaçla sanayi mallarının fiyatları arttırılmalıdır. Kısa vadede duran ekonomi harekete getirilip kullanılmayan kapasiteler kullanılır hale getirildikten sonra, ekonominin büyütülmesi, orta vadede ele alınarak IMF'yla uzlaşma halinde uzmanlaşılacak sektörleri belirleyip yatırımları yapmak gereklidir. Bu şekilde üretim artışı sağlandıktan sonra, iç talebi kısmak için de fiyatların arttırılması gereklidir. Ücret ve maaşlara da sınır konulduğunda iç talep kısılabilecektir. Böylece bir yandan üretim artışı sağlanırken, diğer yandan iç talep kısılarak ihraç edilebilir ürün miktarı arttırılmış duruma gelecektir.[128] Bu amaçlar çerçevesinde uygulamaya konulan tedbirler ise şöyle sıralanabilir: Sürekli devalüasyonlar; (metropol ülkelere ucuza ihraç edilen ürünler bu ülke işçi sınıflarının beslenme, giyim eşyası vs. tüketim mallarını oluşturmakta böylece metropol ülkede ücretlerin ortalama düzeyinin düşük kalması ve kar oranlarının yüksekliği bağımlı ülkenin devalüasyonları ile güvenceye alınmaktadır.) 25 Ocak 1980'de 47 TL olan 1 ABD doları, 5 Ağustos'da yapılan seri devalüasyonlarla 80 TL oldu. KİT ürünlerinin fiyatları serbest bırakıldı. Özel sektör ürünlerine büyük zamlar yapıldı. Çay, şeker, et, Sümerbank mamulleri gibi halkın temel tüketim mallarını oluşturan ve "ücret malları" denilen ürünlere uygulanan sübvansiyonlar kaldırıldı. Bunun sonucunda üretici sınıfların yaşam standartları düşürüldü. Bu arada kömür, elektrik, deniz ve demiryolları taşımacılığı türünden sanayicilerin üretim ve dolaşım maliyetlerini ilgilendiren alanlarda sübvansiyonların sürdürülmesi kararı alındı. Yabancı sermayeyi teşvik tedbirleri alındı. İhracatı ve ithalatı teşvik edici kararlar aynı zamanda yürürlüğe kondu. Faiz kararnamesi ile faizlerin serbestçe tayini imkanı sağlandı. Top-

lu sözleşme koordinasyon kurulu adı altında bir organ oluşturularak DPT'na bağlandı. Ve KİT'lerde yapılacak toplu iş görüşmelerinde koordinasyonu gerçekleştirdi. Bu amaçlar çerçevesinde 77 kez grev ertelemesine gidilerek 133.000 işçinin greve çıkması ertelendi.

24 Ocak ekonomik karar ve uygulama birimlerinin tek bir komuta merkezine bağlandığı bir düzenlemeye eşlik etti. Devlet içinde üst düzey işveren kuruluşları ile bağlantılı ve fiilen her türlü siyasi ve yasal denetimi imkansız kılan otoriter bir yapı oluşturuldu. Başbakanlık Müsteşarlığı adı altında örgütlenen, ancak yetkileri ve gücü ile bir iç kabine görüntüsü veren bu yapılanmanın başına eski MESS başkanı, Sabancı Holding genel koordinatörü Turgut Özal getirildi. Çeşitli bakanlıklara ve onlara bağlı alt kurumlara ait önemli yetkiler, çıkarılan kararnamelerle Başbakanlık Müsteşarlığı'na devredildi. Bu bağlam içinde Ticaret, maliye, sanayi ve teknoloji bakanlıkları ile DPT'nca sürdürülen yabancı sermaye ve teşvik uygulamalarına ilişkin değerlendirme, teşvik, gayrımaddi haklar, tescil, denetim yetkileri bu kurumlardan alınarak Başbakanlık Müsteşarlığı'na bağlı "Yabancı sermaye Teşvik ve Uygulama Kurulu'na verildi. Ayrıca, dış ticaret rejimi ile kotaların esaslarını saptamak, batı ile olan ilişkilerde koordinasyonu sağlamak, önemli projeler arasında koordinasyonu kurmak ve yüksek planlama kuruluna önerilerde bulunmak üzere müsteşarın başkanlığında bir "koordinasyon kurulu" oluşturuldu. Merkez Bankası'nın para ve kredi konularındaki yetkilerine el konularak, "Para ve Kredi Kurulu" adı altında Başbakanlık Müsteşarlığı'na bağlı bir organ, bu yetkileri devraldı. Bu düzenlemelerle, yabancı sermaye, dış ticaret, önemli projelerin yapımı, para ve kredi gibi ekonominin ve dış politikanın kilit alanları ile ilgili konularda işveren örgütlerinin itibarlı üyesi T. Özal karar mercii haline getirildi ve 12 Eylül öncesinde sermaye ekonomik bürokrasi içinde kendi "darbesi"ni gerçekleştirmiş oldu. Ancak T. Özal'ın böyle bir organizasyon içinde tüm sermaye kesimlerini temsil ettiği görüşü gerçekçi olmaz. Özal'ın bakanlıklar ve ekonomik bürokrasiyi hedef alan müdahalesi en çok TÜSİAD tarafından desteklenmiştir. Nitekim TÜSİAD eski genel sekreteri G. Uras daha önce şu önerilerde bulunmuştu. "Yabancı sermayeli kuruluşlar bakımından önemli olan, tüm devlet bürokrasisi içinde tek ve yetkili bir sorumlu kurulu-

şun belirlenmesidir. 6224 sayılı kanun uygulanmasında yetkilerin bakanlıklar arasında dağıtılmış olması, gerçekleştirmeyi güçleştiren etkendir. Fakat Devlet Planlama Teşkilatı'nda Müsteşar'a bağlı bir sorumlu koordinatör tayini mevcut şartlarda en iyi çözüm yolu olarak görülmektedir."[129]

Yabancı sermaye ilişkileri temelinde ekonomik bürokrasinin merkezi bir yapıya kavuşturulması, bu formülasyona harfiyen uyularak gerçekleştirilmiş, TÜSİAD "kamu yararına" bağlılığını bir kez daha kanıtlama olanağını bulmuştur. Turgut Özal'ın ekonomik karar merkezlerinde büyük sermayeyi temsili, Türkiye'de 12 Eylül öncesinde sermaye kesiminde yaşanan çıkar bölünmesi ve politik irade krizinin çözümü ile yakından ilgilidir. Sanayi sermayesi, ticari sermayenin üretimi kısıtlı KİT ürünlerinde sübvansiyondan elde ettiği büyük karların engellenmesini istemektedir. Tüccara giden ranta engel olmak amacıyla tekelli sermaye ortaya çıkan ekonomik artığın sanayi alanında kullanılmasından yanadır. Bunun yanında KİT zararlarının kapatılmasında kullanılan ve dolaylı olarak ticari sermayeye aktarılan Merkez Bankası kaynaklarının kredi olarak tahsisini talep etmektedir. Ayrıca Egemen Blokun diğer üyelerinden olan toprak ağası, tefeci-tüccar kesiminin el koyduğu ticari kâr, rant, toprak kirası türünden prekapitalist ilişkilere dayalı ekonomik mekanizmaları da ortadan kaldırmak amacıyla TÜSİAD tarafından bu dönemde öneriler getirilmiştir. Prekapitalist üretim alanlarında atıl duran ekonomik kapasitenin harekete geçirilmesi için bu ilişkilere dayanan güçlerin siyasi yönden etkilerinin kırılması gündeme alınmış, ancak çatışma ertelenmiştir. Bu çatışmayı 1980 öncesinden hatta 12 Mart'tan başlayıp irdelemek mümkündür. Ancak konunun bu yönüne yeri geldikçe değinmek üzere, 24 Ocak'la simgelenen dönemde işçi sınıfının durumuna bakalım. 12 Eylül döneminin ünlü YHK uygulamalarından önce Demirel hükümetinin Turgut Özal'ın kontrolünde yürürlüğe koyduğu dikkate değer bir kurula tekrar değinmekte yarar var. Anımsanacağı gibi, Toplu sözleşme Koordinasyon Kurulu, KİT'lerde yapılan toplu iş görüşmelerini koordine etmek amacıyla kurulmuş, ancak bu kurulun yetkilerinin sadece kamu kesimiyle sınırlı olmayıp özel kesimi sözleşmeleriyle de ilgili olduğu özel ve kamu kuruluşlarına Turgut Özal tarafından gönderilen bir genel-

geyle ortaya çıkmıştır. 12 Eylül'de uygulamaya konulan işçilere yönelik ağır baskının "önsöz"ü niteliğinde olan Özal Genelgesi şu ilginç hükümleri taşıyordu:

1- Sözleşmelerde yönetime müdahale niteliğindeki hükümler yeralmayacak, bir önceki sözleşmede böyle hükümler mevcutsa, bunlara istişari bir şekil verilecektir. (Yönetime müdahaleden, üretim planlaması, üst düzeyde sevk ve idare vb. gibi hususlar anlaşılmalıdır.)

2- Daha önceki sözleşmelerde yeralan hükümler dışında ek mali yükümlülükler getirecek yeni maddelere yerverilmeyecektir.

3- Kıdem tazminatına esas süreler arttırılmayıp aynen muhafaza edilecek, yeni işe alınan işçilerin kıdem tazminatı, her yıl için 30 gün olacaktır.

4- Sözleşme süresi iki yıldan az olmayacaktır.

5- Yıllık ücretli izin süresi uzatılmayacaktır.

6- Haftalık çalışma saatleri daha aşağı indirilmeyecektir.

Bu genel prensipler, hem özel, hem de kamu sektörü için geçerli olacaktır" (13 Haziran 1980 tarihli Bakanlık Müsteşarı T. Özal imzasıyla yayınlanan Toplu Sözleşme Koordinasyon Kurulu'nun tebliğ ettiği "Esaslar" konulu genelge)

TSKK ile ilgili genelgede T. Özal, özel sektörün örgütlenmesini de istemekte, bu konuda şunları belirtmektedir; "Bunun yanısıra özel sektör kuruluşlarının en kısa zamanda kendi işkollarında işveren sendikalarına katılmalarında fayda görülmektedir. İşveren sendikaları bulunmayan işkollarında ise sendikalaşmaya gidilmesi yararlı olacaktır".

Turgut Özal işverenleri, dağınık güçlerini birleştirmeye, işçi sendikalarına karşı birlik ve beraberliğe çağırırken Türkiye'nin geleceğine ilişkin otoriter planlara sahip bir cephe komutanı gibidir. Cephesini genişletmek isteyen Özal ve onun TÜSİAD ile ortak yürüttüğü "operasyon"a yasal görüntü sağlayan AP Hükümeti, sendikaların bir bölümünü de yanlarına almışlardır. Kamu kesiminde ağırlıklı örgüte sahip olan TÜRK-İŞ'e bağlı ve yöneticileri AP ve MHP'lilerden oluşan Bağımsız Çelik-İŞ, Türk Metal,,Tek-Gıda İş sendikaları ile toplu sözleşmeler pürüz çıkarılmadan imzalanırken, Hava-İş, DYF-İş türünden sol görüşlü yöneticilere sahip sendikalara önemli

güçlükler çıkarılmış, DYF-İş'in 45.000 işçi adına aldığı grev kararları Bakanlar Kurulu'nca iki kez ertelenmiştir. Türk-İş'in meşrulaştırmakta sakınca görmediği hukuk dışı bir uygulamanın ürünü olan TSKK, 12 Eylül'e giden süreçte sendikal mücadeleyi etkisizleştirmenin, toplu sözleşmeleri çıkmaza sokarak işçilerin ekonomik mücadelesini geriletmenin, sol yönetimli sendikalara güçlükler çıkararak işçi tabanı ile yönetimin bağlarını koparmanın aracı olmuştur. Ayrıca, ekonomik modelin uygulanabilmesi, düşük ücretleri ve otoriter bir disiplinle çalışmayı gerekli hale getirdiğinden, 1980 Ocak ayından Eylül'e kadar, "milli güvenlik ve memleket sağlığı" gerekçesiyle 133.000 işçiyi kapsayan 77 grev ertelemesine, hükümet tarafından karar verilmiştir. TÜSİAD'a göre: "Toplu sözleşmelerde ücret artışlarının en alt düzeyde tutulması, enflasyonun etkisini en aza indirmek için zorunludur."

24 Ocak'ta bazı uygulamaları yürürlüğe konulan sermaye birikim modelinin işlerliği açısından, ücret, kıdem tazminatı gibi işçiye yapılan ödemelerin en alt düzeye indirilmesini isteyen serbest piyasa yanlısı sözde "liberal" işveren kesimi, devletin müdahalesini talep etmektedir. Rafet İbrahimoğlu'na göre: "Toplu sözleşme düzeninin, ücretleri aşırı biçimde arttırarak, maliyet enflasyonuna katkıda bulunmasından, işçi kesimi aslında bir yarar sağlayamamaktadır. Bu temel gerçeğin ışığında ve devletin önderliğinde konuya, işveren ve işçi kesimleri arasında varılacak anlayış birliği çerçevesinde yeni düzenlemeler getirilmesi, 24 Ocak 1980 kararlarının başarı şansını arttıracaktır."[130] Devletin, Toplu Sözleşme Koordinasyon Kurulu temelinde kimden yana olduğunun açıklığa kavuştuğu ve büyük sermayenin ekonomik bürokraside temsilcileri T. Özal'la "darbe" yaparak, ekonomik karar tekelini ele geçirdiği düşünülürse, varılacak "anlayış birliği"ne devletin kimden taraf ve hangi yöntemlerle katkı yapacağı açıktır.

Bu arada, bürokratik incelik ve geleneklere sahip olmakla övünen bir ülkede, bir gece içinde "şok" kararlarla hukuk ve devlet yapısı altüst edilirken parlamentonun hangi işlevi yerine getirdiği de sorulması gerekli bir sorudur. Temsili demokrasinin iflası ile ekonominin ve hukukun iflasını eş zamanlı olarak ele almak ve bu oluşumu, kendini hazırlayan sürecin tepe noktasında 24 Ocak felsefe ve

uygulamalarına bağlamak mümkün, hatta gereklidir. Burada vurgulanması önemli olan bir konu da AP azınlık hükümetini destekleyen MSP'nin tüm bu uygulamalardaki siyasi sorumluluğudur. 1990'lı yıllarda adil düzen sloganıyla ortaya çıkanlar, ekonomik karar süreçleri tekelli sermaye kesimi tarafından ele geçirilirken tepki göstermek bir yana, temsil ettikleri orta düzey ticari sermayenin çıkarlarını dahi koruma gayreti içinde olmamışlardır. Tüm bu uygulamalar, devletin iki ayrı yüzü olan demokrasi ile otoriter yönetimin hıza dayalı ayrımlaşması bakımından ilginç bir mantık dokusu ortaya çıkarmaktadır. Demokratik sistem içinde kararların genel oya dayalı parlamento mekanizmalarını zorunlu kılması, devletin sınıflar karşısında bir manevra alanının bulunması, hukukun evrensel ilkelerinin uygulanması, kitlesel canlılığın ve siyasal eylemin meşru kabul edilmesi esastır. Ancak tüm bu unsurların otoritenin hızını ve devletin topluma yönelik uygulamalarının etkinliğini azaltacağı açıktır. Otoriter sistemde ise devlet büyük bir hız ve bu hızda biriken şiddeti kullanarak koruduğu çıkarların, kendi koyduğu hukuk kurallarının dışına çıkma pahasına kabullenilmesini güvence altına alır. Demokrasi-otorite-hız-hukuk diyalektiğinin Türkiye'deki işlerlik koşulları üzerine işadamı Rahmi Koç'un görüşleri oldukça öğreticidir. Koç'a göre: 24 Ocak kararlarının 12 Eylül'den önceki ve sonraki dönemde uygulama farklılığının açıklaması şöyledir: "Büyük fark şurdan ileri gelmektedir. 12 Eylül harekatından önce herşeyi demokratik bir sistem altında yapmak zorundaydık. Bu da karar almak, yasa ya da yönetmelik çıkarmak için aylar geçmesini gerektiriyordu. Yani herşey güç ve uzun zaman içinde gerçekleşebiliyor, herşeye politik açıdan bakılıyordu. Ekonomik yaklaşım hep arkadan geliyordu. Askeri yönetim altında fark alınan kararların parlamentodan geçmesi gibi bir zorunluluk olmadığından çok hızlı hareket edebiliyor ve üstelik askeri yönetim yanlış yapsa bile bunu kısa sürede düzeltebiliyor. En önemlisi ise, tüm bu işlemler yapılırken politik yaklaşımlar sözkonusu olmuyor. Çünkü askeri yönetimin parlamento da sandalye kaybı ya da seçmen kaybı diye bir kaygısı yok. En büyük fark askeri yönetimin zamanında ve doğru kararlar almasıyla çok değerli zaman tasarrufumuzun olmasıdır."[131] Koç'un temsil ettiği otoriter "hız" anlayışının toplumsal bilançosunu tüm boyutlarıyla çıkarmak oldukça

zor. Çünkü insan istatistiki bir veri veya basit bir üretim aracı değil, tarihsel, psikolojik-kültürel boyutlarıyla doğanın en güzel ve en karmaşık varlığı. Bu varlık otoriter "hız" uygulamalarında nasıl bir tahribatla karşılaşmıştır. "İnsani Öz" nasıl yitirilmiştir: bu başka çalışmaların konusu, ancak kısaca şunlar söylenebilir.

Türkiye'de kişi başına düşen ulusal gelir 1980'de 1540 Dolar iken, 1984'de 1000 Doların altına inmiştir. Eğitim harcamalarının 1979'da genel bütçe içindeki payı %11,2 iken, 1985'de %8,8'dir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın bütçedeki payı aynı dönem içinde %4,2'den, %2,5'e düşmüştür. (Bütçe Gerekçesi 84-85. Maliye Bakanlığı. Ankara. 1984) 1980-83 döneminde psikiatri kliniklerine başvuranların sayısı %44,69 oranında artış göstermiştir.[32]

24 Temmuz 1984'de Cumhuriyet Gazetesine demeç veren Bakırköy Hastahanesi Başhekimi: Alkolik sayısı 4 kat arttı demiştir. Veteriner Hekimleri Odası'nın 3.7.1982 tarihli açıklamasına göre, kişi başına et tüketimi 1940'ların altına düşmüştür. Otoriter "hız"la uygulamaya konulan ekonomik modelin bir başka boyutu ise oldukça çarpıcıdır. 1980-1983 boyunca 117 şirkete sahip Koç Holding'in 1980 sabit fiyatlarıyla geliri 163,7 milyardan, 407 milyara, 90 şirketli Sabancı Holding'in geliri 184,8 milyardan, 308 milyara ve 50 şirketli Çukurova Holding'in geliri 88,2 milyardan, 203 milyara yükselmiştir.

Türkiye'nin tüm muhalif direnç noktalarının kırılarak tekelli bir ekonomi ve toplum yapısına sürüklenmesi, 12 Eylül döneminde açıklık kazandı. Bu açıklık, 12 Eylül'e bir hafta kala TÜSİAD'ın yayınladığı rapor okunursa daha iyi anlaşılır. "Özgürlük kutsaldır" diyerek manifestolarını açıklayan TÜSİAD'cılar sanayiden, bankacılığa, armatörlüğe kadar her sektörün güçlü işadamlarından oluşmaktaydı. Yüz büyük sanayi kuruluşunda TÜSİAD üyelerinin üretim ve istihdamdaki payı %80'i bulmaktadır. 200 büyük sanayi kuruluşu listesinde ise TÜSİAD, kendi üyesi olan Turgut Özal'ı ekonomik bürokraside, "demokratik denge" ve hukuk devleti anlayışını reddederek, karar merci haline getirmiş, bu anlamda "12 Eylül" darbesini bütünleyen ve onun işlerlik koşullarını belirleyen bir darbe yapmıştır. 12 Eylül yönetimine TÜSİAD kurucusu Vehbi Koç tarafından verilen "Turgut Özal'ı değiştirmeyin "tavsiyesi" tutulacak,

TÜSİAD üyesi Özal 12 Eylül'ün koşullarında tekelci sermayenin programını uygulayacak ve bu arada 1981 yılında TÜSİAD bakanlar kurulu kararı ile "kamu yararına çalışan dernek" statüsüne alınacaktır.

TSKK-24 Ocak-12 Eylül üçgeninde Türk-İş'in konumu en az TÜSİAD kadar önemlidir. 12 Eylül darbesini iki gün önce, yani 10 eylül'de haber aldıklarını ve kendilerinden bakan istendiğini belirten Türk-İş Genel Sekreteri ve askeri hükümetten emekli Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Sadık Şide, olayı şöyle anlatmaktadır: "Büyük tehlikenin eşiğinden kurtaran şerefli Türk ordusu, bu defa ülkeyi yine yangın içinden çekip alabilmiştir. Ama demiştir ki "islahat adına çok işimiz var ve hükümeti kurmaya mecburuz. Yangını söndürecek bir hükümet olacak, islahat yapacak bir hükümet olacak. Bu hükümete 10 Eylül günü teklif alırız. Bu teklifi icra kurulu bilir; ama kuliste haberimiz yok diyenler olduğunu duyuyorum. Bütün icra kurulu üyeleri böyle bir teklife-şeref, onur kabul ederiz- demişlerdir. Bu görevin alınmasının çok doğru olacağını ittifakla karara bağlamışlardır"

TÜSİAD'ın ekonomik program oluşturup, üyeleri aracılığıyla uygulamaya koyduğu 12 Eylül askeri yönetiminde diğer ortağın Türk-İş üst yönetimi olduğu açıktır. Türk-İş'in, bilgi, destek ve bizzat uygulayıcılığı ile 1980'de 5.721.074 olan sendikalı işçi sayısı, 1985'de 1.711.524'e düştü. İşgücünün değerinin inanılmaz boyutlarda ucuzlatıldığı Türkiye'de, Türk-İş'in ortak sorumluluğu kapsamında 1979'da 8,4 Dolar'a kadar çıkan günlük ücret, 1985'de 2,8 Dolar'a düştü. Bu tarihlerde ortalama saat ücreti 40 sent olan Türk işçisine göre, Amsterdam'da bir işçi 6, Atina'da 3,1, Şikago'da 11,2, Hong Kong'da 3,1 Dolar karşılığında çalışıyordu.

Türk-İş'in askeri yönetimdeki durumunu netleştirmek açısından dış ilişkileri ile ilgili şu asgari bilgiler önemlidir. 1960-1970 yılları arasında ABD hükümetinin organları ve bazı amerikan sendikalarıyla yoğun bir ilişkiye giren Türk-İş'in, Yanlızca AID (Agency For International Development) kanalıyla sağladığı amerikan kaynaklı mali yardımların tutarı, aynı dönemdeki (1960-1970) toplam aidat hasılasına eşittir. (AID kanalıyla sağlanan para, 13.447.614,03 TL, toplam aidat geliri 13.544.926,65 TL) Türk-İş yöneticilerine eğitim

vs. adı altında sağlanan Amerika'ya "ziyaret" imkanlarının yanında, Latin Amerika darbelerinin vazgeçilmez kuruluşu AIFLD (Amerikan Institute For Free Labor Development) ve AFL-CIO'ya bağlı AAFLI (Asian-American Free Labor Instutite) ile Türk-İş'in yoğun bir bağlantı içinde oldukları ve bu kuruluşların CIA ile ilişkileri bilinmektedir.[133]

12 Eylül döneminde yukarıda açıklanan ordu-TÜSİAD-Türk-İş koalisyonu, grevleri yasaklamanın, sendikal faaliyeti durdurmanın yanı sıra, anti-sendikal bir düzen oluşturmak için, 1982 Anayasası'nda da bazı hükümler tesbit etti. Çalışma hayatı ve anti-sendikal düzenle ilgili konularda TİSK önerileri 1982 Anayasası'na kaynaklık etti. Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı çalışma hayatı ile ilgili taslak TİSK Genel Sekreteri ve Anayasa Komisyonu üyesi Rafet İbrahimoğlu tarafından hazırlandı. Ve MGK'nun bir kaç düzeltmesinden sonra kabul edildi. Bu hükümlere göre: hak grevi, siyasi amaçlı grev, dayanışma grevi, genel grev yasaktır. Ayrıca aynı maddenin 4. fırkasında grevin yasaklanabileceği ve ertelenebileceği öngörülmüş, bu durumlarda Yüksek Hakem Kurulu'nun sorun çözücü olarak devreye girecceği hükmüne yer verilmiş. Yüksek Hakem Kurulu'nun kararlarının da kesin bir toplusözleşme hükmünde olacağı belirtilmiştir. Anayasanın çerçevesini çizdiği grev hakkı, grev ve lokavtla ilgili kanuna da yansımış, yasada grev hakkı, sadece toplu sözleşme yetkisi olan sendika ile sınırlandırılmıştır. Böylece, sendikasız işçiler ile sendikalı oldukları halde, sendikalara konulan yetki barajını aşamamış işçilere grev hakkı kapalı tutulmuştur. Ölçü olması bakımından aşağıda verilecek rakamlar, işçi sınıfına dayatılan "otoriter" ve "hız"lı sermaye birikiminin sonuçlarını yalın biçimde özetlemektedir. Temmuz 1984'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın istatistiklerine göre, işverenlerce bildirilen işçi sayısı 2.553.384'dür. Sendikaların bildiidiği sendikalı işçi sayısı ise 1.427.271'dir. Daha işin başında 1.126.113 işçi sendikalı olmadığından grev hakkını kullanamamaktadır. Yine istatistiklere göre, sendika üyesi olup da sendikaları %10 barajını aşamadığı için bu hakkı kullanamayacak işçi sayısı 133.000'dir. Bu sayılara Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 17 Temmuz 1984 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan ve grev yasağı bulunan madencilik, petrol, las-

tik, milli savunma, sağlık, hava taşımacılığı gibi 17 işkolunda çalışan 556.445 sendikalı, ancak greve çıkması yasak işçiyi de eklersek, sadece 919.000 işçinin, yani sendikalı işçilerin %36'lık bölümünün grev hakkından yararlanmasının mümkün olduğunu görürüz. Ne var ki bu grevler de Bakanlar Kurulu tarafından yasanın 33. Maddesine dayanarak "genel sağlık ve milli güvenlik" nedeniyle 60 gün ertelenebilecektir. Ayrıca yasada bulunan yetki barajı, grev yasakları, grev erteleme kararlarının yanısıra, toplu sözleşmeye başlanıp, ilk günden uyuşmazlık sağlansa bile, greve çıkmak için gerekli formaliteler yaklaşık 3 ay sürmektedir. Grevin fiilen yasak edildiği Türkiye'de, bu yasakları yeterli görmeyen TİSK'in 125. Olağan Genel Kurulu'nun Aralık 1983 tarihli raporunda şu görüşlere yer verilmiştir. "Toplu sözleşmelerde takip edilecek ücret politikası, üçlü işbirliği ile sağlanmalıdır. Grevlerin makul süreyi aşması önlenmelidir. Grev süresi 60 gün olarak belirlenip, sonuçta YHK'nca bağıtlanmalıdır. "Grevi, işçi sınıfının kullandığı demokratik ve ekonomik bir hak olmaktan çıkarma uygulaması 1980'de Demirel hükümeti döneminde başlatıldı. 1963-1980 arasında 9960 gün olan geciktirme süresinin 2940 günü 1980 yılının "sivil hükümeti" döneminde gerçekleştirildi. Ayrıca 1980 yılı işçilerin oldukça canlı direnişlerinin yaşandığı bir yıl oldu. Tariş, Tekel Sigara Fabrikaları, Ant-Birlik, Çukobirlik, Yeniçeltik işçi direnişleri, 1980 Eylül ayının ilk haftasında, Adana'da Sabancı Holding'e bağlı işyerlerinde başlayan ve Çukurova'ya yayılma eğilimi gösteren işçi direnişleri, programatik bir netlik ve örgütsel bir nitelik gösterememesine karşın, mülkiyet rejimini tehdit olarak algılanmışlar, 12 Eylül döneminde işçilere ve sol sendikalara yönelen büyük şiddetin gerekçesi yapılmışlardır. Bu arada 12 Eylül döneminde ilginç bir rastlantı işçi çıkarmaları konusunda yaşanmış, işten çıkarmalar konusunda ordu şirketi OYAK-Renault başı çekmiş ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na başvuruda bulunarak 677 personelini Temmuz 1981'de işten çıkarmıştır.[134]

Ordu şirketi Oyak'ın tekelli yapısı ve ekonomik gücü gözönüne alındığında büyük sermaye ve işveren kuruluşlarıyla çıkarlarının ortak olduğu ve bu ortaklığın, ordunun politik görüşlerini de çeşitli kanallardan oluşturduğu bu örnekte de görülmektedir.

12 Eylül öncesi süreçte parlamentonun toplumdaki sosyo-ekono-

mik çıkar ilişkileri temelinde siyasi bölünmüşlüğü ve sermaye sınıfının iç ayrımları ile tarım kesiminin fraksiyonel ayrımları ve bunların çelişkileri sermayenin politik irade krizi yaşamasına neden oluyordu. Bu kapsam içinde askeri yönetimin politik görüşleri büyük işveren kuruluşlarının görüşleri ile paralellik göstermektedir. Rahmi Koç'un yukarıda aktardığımız açıklamaları ile II. Ordu'nun Org. Bedrettin Demirel'in sorumluluğunda hazırlayarak MGK'na sunduğu öneriler birlikte okunduğunda ortaya anlamlı bir bütünlük çıkmaktadır. II. Ordu önerilerinin 7. Maddesine göre: "12 Eylül'den sonra sağlanan huzur ve sükun dönemi, sıkıyönetim kanunu ve anarşiye karşı yapılan açık mücadelenin yanısıra, hatta daha çoğu ile terör ve anarşinin kaynaklandığı TBMM'nin, siyasi partilerin, sendikaların, derneklerin kapatılması sayesinde kazanılmıştır."[135]

Parlamentoyu terör kaynağı olarak gösteren bu otoriter anlayış, işçilere yönelik uygulamaları çerçevesinde 1979 verilerine göre 186.000 iş kazasının meydana geldiği ve bu kazalarda toplam 1448 işçinin öldüğü Türkiye'de, 10 Eylül 1981/20 sayılı Çalışma Bakanlığı genelgesi ile işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda şu kararları dikte ediyordu: "İşyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği teftişi yapmakla görevli müfettişler, teftişler sırasında işyerlerinde iş güvenliği müşaviri gibi hareket edecekler, işveren ve işçileri işçi sağlığı ve güvenliği şuurunun yerleştirilmesine ve gerekli tedbirlerin aldırılmasına yardımcı olacaklar, mevzuatta yer alan müeyyidelerin tatbikini en son kullanma durumunda bulunacaklar. Diğer bir ifadeyle işçi sağlığı ve güvenliği açısından yaptırılması istenen hususların cezai müeyyidelerini tatbik etmekten çok, bu konuda zaman içinde eğitim yoluyla ikna ve inandırma metodunu tercih ederek, istenilen sonuca daha kolaylıkla erişebileceği açık olduğundan bu husus dikkatten uzak tutulmayacaktır."

Bu genelgenin yürürlüğe girdiği tarihte henüz işleme konulmamış teftiş raporları ilgili Bölge Çalışma Müdürlükleri'nce herhangi bir işlem yapılmadan dosyasında saklanacaktır." Bu kararların "işçi sağlığı ve iş güvenliği"ni yasak ettiği ve denetimi ortadan kaldırdığı açıktır. Bu arada işçi sınıfının her tür örgütlenmesini yasaklayan devlet görece özerklik veya tarafsızlık konusunda en küçük bir kaygı taşımamaktadır. Bu destek temelinde hiçbir yasal dayanağa sahip

olmayan Hür Teşebbüs Konseyi (TÜSİAD, TİSK, TOBB, Ziraat Odaları Birliği, Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu) 1977-1979 yılları arasında oldukça etkin bir "cephe" oluşturup siyasi ve ekonomik konularda belirleyici politikalar üretip, siyasi kararların oluşumuna katılırken, 1978-1979 yıllarında DİSK öncülüğünde bir araya gelen meslek kuruluşları ve derneklerin demokratik platform adı altında Başbakan'a mektup göndererek görüşlerini açıklamaları DİSK davasında önemli suçlamalara neden olabilmiştir. 1982 Anayasası'nın 52. md.'sinde bu konuyla ilgili yasak da hüküm altına alınmış ve sendikaların derneklerle, kamu kuruluşu niteliğindeki mesleki kuruluşlarla ve vakıflarla ortak hareket etmesi önlenmiştir. Ancak, Hür Teşebbüs Konseyi Türkiye'nin "yazısız" hukukuna göre bu yasağın dışındadır. Zira Konsey, 1986 yılından itibaren faaliyetlerini yoğunlaştırmış, demokrasi, gelir dağılımı, Avrupa ile siyasi ilişkiler konularında devlet politikasını belirleyen açıklamalarda bulunmuştur. Bugün Türkiye'nin politik, ekonomik, toplumsal ortamı örgütlülüğünü büyük imkanlarla geliştiren ve siyasi iradesini kabul ettiren tekelci sermayenin lehine işlemektedir. Bu işleyişin güvencelerini toplumsal yaşamın her zerresine inanılmaz boyutta şiddet yükleyerek sağlayan askeri yönetim, tekelci sermayenin Türkiye'yi tümüyle fethetmesinde dönüm noktası olmuştur. Bir iktisat çalışması yapmadığımız için oldukça genel verilerle yetinmek durumundayız. Ancak, 12 Eylül'le yoğunlaşan sermayenin merkezileşmesi olgusu Türkiye'nin tüm ekonomik zenginliklerinin birkaç büyük firmada yoğunlaşmasını getirmiştir. Bu yoğunlaşmanın araçları konusunda bir kaynaktan şu bilgileri aktarmak yararlı olacaktır: "Sermayenin kendi içindeki yeniden yapılanmasının dış boyutu yabancı sermaye ve dış kredi kurumlarıyla girilen köklü ilişki içinde somutlaşmakta, iç boyutu ise hem sanayi sermayesi içinde, hem de bu kesimin üretken sektöre geri dönmeyen faiz, ticari kar, ve ranta el koyan sınıflarla ilişkilerinde yaşanmaktadır. Sanayi sermayesi içindeki yeniden yapılanmada yeni koşullara uyamayanlar tasfiye olmakta, küçükler büyüklerce yutulmakta, sermaye daha çok merkezileşmekte, böylece tekelleşme hızlanmaktadır."[136] Bu tekelleşme sürecine tam bir "ihracat saplantısı" eşlik etmekte olup ihracatı arttırmak için 1980'li yıllar boyunca çalışan sınıflardan alınan vergiler eğitim, sağlık, konut

gibi toplumsal harcamalara ayrılmamış, büyük sermayenin tercihleri doğrultusunda bu kesime sübvansiyon ve kredi olarak verilmiştir. İhracatın artması için pekçok mal iç pazarda pahalı, dış pazarlarda ucuza satılmış, aradaki fark devlet tarafından karşılanmıştır. Kamu maliyecisi İzzettin Önder bu sürecin emperyalizmle ilişkisini ve iktidar boyutunu adeta bir çığlık biçiminde sormaktadır. "Emperyalizm 1980'lerdeki krizini sömürgecilikle, fiili işgallerle çözmeye çalıştı... Devlet kimin ajanlığını yaptı? Yanıt çok açık: dış ülkelerin. Sorulacak hesap şudur: Bizden kan alındı. İşçi, memur, devlet, tarım eridi. Ekonomi bir üretim ekonomisinden bir tür faiz ekonomisine dönüştü. Bütün bunları bir yandan dış ekonomileri, diğer yandan içerideki bazı insanları finanse etmek için yaptık. Peki o zaman bu iktidar kimin iktidarı? (2000'e doğru dergisi, sayı: 25, 18 Ağustos 1991, sayfa: 28) Prof. Önder'e göre "Türkiye'de tarım çökmüş durumda. Çünkü ciddi bir kaynak transferi yapıldı. Bu kaynak transferi faiz, rant, kâr elde eden sektörlere yapıldı. Şöyleki: 80'i baz alırsak başlangıç yılı olarak, tarımın gayrı milli hasıladaki payı %24 dolayındayken 89'da %15'lere düşmüş. Ücretler de geriletildi. %26'lardan başlamış, 89'da %15. Şu anda toplu sözleşmelerle biraz yükseldiyse de %15-16 dolayında. Şimdi faiz, kâr, ranta baktığımızda, 80'de %50'lerdeyken, %70'e çıktı. Bir hesap yaptığımızda şu 10 yıl içinde 100 milyon Dolar kadar faiz, kâr, rant dışarıya transfer edilmiş" Bu muazzam kaynak transferi IMF tarafından dayatılan özü itibarıyla siyasi-idcolojik görüntüsü itibarıyla teknokratik öneriler doğrultusunda gerçekleştirildi. Bu öneriler ekonominin düzenlenmesi ile ilgili yönlerinden ziyade derin iç ve dış siyasi boyutlar içermektedir. IMF'de simgelenen uluslararası sermayenin Türkiye politikası sosyo-ekonomik alanda tekelci kapitalist birikimin güvence mekanizmalarını askeri rejimle kurmanın yanında alternatif gelişme yollarını tıkayacak "seçmeli caydırıcılık doktrini" türünden tamamlayıcı mekanizmalarla da geliştirilmiştir. Bu politikaların süreklilik kazanması, ücretli emeğin klasik mücadele araçlarının baskı altında tutulmasıyla mümkündür. Bu bilincin ifadesi olarak ABD eski dışişleri bakanı Aleksandr Haig'in tanımıyla Türkiye'deki "yetkeci demokrasi" 1982 Anayasası ile sendikaların denetlenmesi görevini Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Devlet Denetleme Kurulu'na verdi.

TİSK Genel Başkanı Halit Narin'de, "Sendikaların devlete karşı bağımsızlığı savunulamaz." diyerek devlet içinde gerçekleştirilen iç "darbe" neticesinde, devletin görece özerkliği biçiminde nitelenmesi belki bir tanım zorlamasıyla yapılabilecek olan tutuma son verildiğini ve devletin kimin yanında bulunduğunu tescil etmiştir. Ancak, bu 'tescilden' önce Celal Bayar'ın Atatürk Metodolojisi adlı yazısında ortaya koyduğu düşünceler Türkiye'de 'demokrat' görünümlü devlet politikacılarının temsili kaynaklarını göstermesi bakımından ilginçtir. Bayar'a göre "devletin, hükümet gibi yürütme organı, adalet cihazı gibi yargı organları varken, işçi-işveren dediğimiz insanların örgüt halinde, kendi aralarında kıyasıya hesaplaşmasını kabul etmesi aslında, devlete vücud veren ana fikirlere ters düşer. Çünkü grev yasal zorbalıktan başka bir şey değildir." Ayrıca "emek piyasasının denetleme dışında kalmış" olmasından yakınan Bayar, emeğin "Maliyetin en önemli unsurlarının başında" geldiğini, yüksek ücretin "dış mallarla rekabeti zorlaştırabileceğini" yazmıştır. Grevi yasal bir zorbalık olarak yorumlayan bu "demokrat" tutumu TİSK'in anayasa önerilerinden birinin ışığında tamamlayarak bu bölümü bitirelim. TİSK'e göre "gazete, dergi, kitap ve broşürlerin anayasanın temel ilke ve çerçevesine uygun olması kayıt ve şartı anayasaya eklenmelidir." Yayınların uygun olacağı anayasanın temel ilkeleri ve çerçevesi ise şöyle belirleniyordu: "Bu anayasanın komünizme, sosyalizme, faşizme ve teokratik devlet biçimine, yahut her çeşit aşırı akımlara kapalı olacağı açıkça yazılmalıdır."[137]

12 *Eylül'le* 40 *Gün* - 40 *Gece*

İlk bölümde ordunun siyasi sistem içindeki ağırlığını tarihsel uğraklarda temellendirerek ana hatlarıyla incelemeye çalıştık. Siyasi tablonun işlerlik kazandığı sosyo-ekonomik yapının 1980'li yıllara ilişkin durumuda ikinci bölümün başlangıcında yeraldı. Ancak partiler ve partilerin ön planda olan aktörleri belirli açıklıklar taşıyan siyasi düşünce ve eylemleri çerçevesinde ele alınmadığında siyasi tablonun eksik kalacağı açıktır. Partileri ve siyasi kişileri 12 Eylül dönemi içindeki konumlarıyla saptarken mümkün olduğu kadar olgusal düzleme dayanmaya çaba göstereceğiz. Yöntemsel açıklığı ve Türk siyasi yaşamına bakıştaki açıyı genişletmek herkesin bildiğini sandığı olaylar ve olgular birikimin zaman dizimsel anlatım kalıpları dışında içiçe geçişleri ve tarihsel değişim içindeki yerleri ile ortaya koymayı zorunlu kılıyor. Bu bölümde zaman dizinine uyan bir anlatım yerine kendi içinde bağlantıları olan bir olgusal anlatımı, yorumu olgunun nesnelliğinde mündemiç sayan bir görüşle ama pozitivist kuruluğa kaçmadan gerçekleştirmeye çalışacağız. 12 Eylül öncesi, Türkiye'nin genel gidişi ile ilgili çarpıcı önerilere tanıklık ettiğine inanan herkes kendi görüş açısından ve temsil ettiğine güvendiği toplumsal sınıf veya grupların çıkarları açısından öneriler geliştirdi. Bu önerilerin neler olduğu konusundaki açılımı Türkiye sağının yaşadığı yıllar içinde büyüklük ve etkinliği tartışılmayan lideri, "sivil" cumhurbaşkanı kendi benimsediği ünvanla "komitacı" ve "demokrat" Celal Bayar'dan başlatmak doğru olur kanısındayız. Celal Bayar 1960'lı yıllarda "doğal hakları en sağlam teminata bağ-

lamış geniş hürriyetli bir anayasa" olduğunu söylediği 1961 anayasası'nı 1978'den itibaren ciddi biçimde eleştirmeye başladı, ve anayasayı "perişanlığımızın sebebi" ilan etti. "1961 Anayasasının yurdumuza getirdiği laubali özgürlükten" ve bir "özgürlük azgınlığından" şiddetle yakınan Bayar, bu durumun devlet gücünün bölüştürülmesinden ve devletin güçsüzleştirilmesinden doğduğunu belirterek, yeni anayasal program önerilerini "güçlü devlet" ekseni üzerine oturtmuştur. (B. Tanör, İki Anayasa, s. 62-63) Bu arada 1961 Anayasası'nın bol bir elbiseye benzetilmesi de, C. Bayar'a aittir. 1961 Anayasasının eleştirisini içeren görüşlere daha sonra 1982 Anayasasının oluşumu içerisinde yer vereceğiz. Şimdi 12 Eylül sürecinde "güçlü devletin siyasi oluşum koşulları içinde AP ve Demirel'in konumuna bakalım. 16 Eylül 1980 tarihli Tercüman gazetesinde Nazlı Ilıcak 12 Eylül darbesi ile ilgili şu tespiti yapıyordu: "12 Eylül'de açıklanan hedeflerle, yıllardır bizim yazdıklarımız arasında geniş bir mutabakat mevcuttur. Anayasa ve seçim kanununun değiştirilerek Türkiye'nin istikrarlı bir yönetime kavuşturulması, yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki çatışmanın son bulup, kuvvetler arasında dengenin tecessüs etmesi, devletin bütün müesseselerinin ahenk içinde çalışması..

Aslında, açıklanan hedeflerle, sadece biz değil, terörden yılmış kamuoyunun büyük bir bölümü, hatta sayın Demirel ve arkadaşları da mutabakat halindedir". Gerçekten de 12 Eylül programı 24 Ocak kararlarının sürdürülmesi, anayasa, seçim, grev, sendika, toplusözleşme konularında "Demirel" yönetimi ve programıyla uyum içinde olduğunu ilk açıklamalarda ortaya koymuştur. Bu uyumu askeri bir darbeden sadece 4 gün sonra adeta büyük bir coşkuyla dile getiren Nazlı Ilıcak, Demirel'e oldukça yakın bir gazetecidir. 12 Eylül'e ilişkin bu uyumun arka planında Demirel'in 12 Eylül askeri yönetiminin "Demirel'siz Demirel" programını uygulamaya koyacağı konusundaki güveni ve 12 Eylül'ün oluşumu ile ilgili bilgisinin payı vardır. emir komuta zinciri içinde ve emirle ordunun yapacağı bir darbenin kimden yana ve hangi koşullarda uygulanacağını sezinleyecek kadar deneyimli bir politikacıdır. Demirel 27 Mayıs, 21 Mayıs, 9 Mart ve 12 Mart'ı yaşamış bir politikacı olarak muhtemel bir askeri darbenin 12 Mart'ın bıraktığı işi 12 Mart dönemecinde oluş-

turulan ve AP'nindc taraf olduğu "mutabakat" çerçevesinde tamamlayacağını bilecek durumdadır. Bu yorumu belgeyle desteklemek mümkün. 12 Eylül'de 2. Ordu Komutanı olan Bedrettin Demirel 12 Eylül'le ilgili olarak 1988 yılında gazeteci Ahmet Kahraman tarafından yapılan ve Milliyet gazetesinde yayınlanan röportajda darbenin sızması konusunda şunları söylemektedir;

– Bedrettin Demirel: sızmadı değilde herkes bunu bekliyordu. Ben size açıklıkla ifade edeyim harekatın olması gerektiğini herkes biliyordu. Açıklıkla söyleyeyimki, o zamanki en yüksek devlet ricali dahi biliyordu. Biliyor ve bekliyordu.

– Gün ve saatini bilmiyordu, öyle mi?

– B. Demirel: Bilmiyordu. Ama o zamanki bakanların hepsi bekliyordu. İçlerinden tasvip ediyorlardı.

– Konuştuğunuz bakanlardan böyle diyen oldu mu?

– B. Demirel: Olmuştur.

– İsim verebilir misiniz?

– B. Demirel: veremem ama daha ne bekliyorsunuz, diyorlardı.

– Bu bakanlardan bir tanesi Savunma Bakanı Ahmet İhsan Birincioğlu muydu?

– B. Demirel: Evet zannederim...

– Dönemin başbakanı Süleyman Demirel de darbenin olacağını biliyor muydu?

– B. Demirel: O da bekliyordu. Yüzdeyüz o da bekliyordu. Bir beyanatında o da "devleti yürütemedik" dedi.

– Eski Başbakan Demirel, 12 Eylül'e sonradan karşı çıktı. Haberinin olmadığını söyledi.

– B. Demirel: Aman efendim, ona yüzlerce kişi söylemiştir. Orduda birşeyler oluyor diye. Hatta Genel Kurmay Başkanı (Evren) Cumhurbaşkanı Vekiline (Çağlayangil) söylüyor...

Türkiye'de "sivil" politikacıların orduyu yönetimde doğal pay sahibi ve sürekli bir "koalisyon" ortağı olarak algılamaları ve reel - politik dengeleri koruma adına ordunun açık yönetim dönemlerini meşrulaştırma çabalarına girmeleri "lanetli siyasi mirasın" göstergesidir. Başka göstergeler de var. 12 Eylül askeri yönetimi tarafından Hamzaköy Askeri Dinlenme Tesisleri'ne gönderilen AP lideri ve Başbakan Süleyman Demirel'e AP kurmaylarından Ekrem Ceyhun

"Bazı arkadaşların hükümette görev almak gibi bir durumları hasıl oluyor. Ne yapalım?" sorusunu yöneltiyor. Demirel'in cevabı oldukça ilginç: "Devlet bizim devletimiz. Aman memleket hizmetsiz kalmasın. Görevdeki arkadaşlarımız, yeni yönetim 'git' deyinceye kadar kalsın. Bunu bürokratlar için söylüyorum. Siyasi olarak bizim arkadaşlarımızdan bazıları hükümette görev alırsa, bu onlar için sıkıntı olur. Kendilerini tahrip etmiş olurlar. Derler ki 'demek ki bu ihtilalin içinde Adalet Partisi varmış, Bürokratlar hükümette görev alacaklarsa, alabilirler. Bunların siyasi bir tarafı yok. ama siyasi olanlar sakıncalı."[138]

Demirel'in söyledikleri "asgari demokrasi" kültürünün sıradan yurttaş ölçüleriyle yoruma tabi tutulsa, herhalde şunlar söylenebilir: 12 eylül'den kısa bir süre sonra kendisini başbakanlık görevinden uzaklaştıran askerler için Demirel "yeni yönetim" demekte ve bu yönetimi devletin sürekliliği ve memleketin hizmetsiz kalmaması gibi gerekçelerle desteklemektedir. Kendi tayin ettiği bürokratların "kovuluncaya" kadar görevde kalmasını istemektedir. Demirel'in politik vurgusu, darbeye karşı değil "bizim devlet" ortadan kaldırıldığı bir tarih dönemecinde "sivil" bir politikacının "Devlet bizim devletimiz" diyerek, fiili ama hukuken gayrımeşru bir güce bürokratlardan destek talebi sözü çok edilen evrensel hukuk devleti ilkeleri, demokrasinin kuralları ve kanunsuz emre itaat etmeme yükümlülüğü ile bağdaşmaz. Bağdaştığı tek şey reel politik dengelere dayalı ve güç odaklarının değişimlerini izleyen faydacı ve fırsatçı politikadır.

Türkiye'nin bir baştan bir başa kışla disiplinine alındığı, binlerce insanın sorgu merkezlerine taşındığı, yaşama hakkı dahil her türlü hakkın ortadan kaldırıldığı, tüm inisiyatiflerin otoriter hız kavramına göre biçimlendirildiği bir ortamda kendi partisine mensup siyasilerin hükümette görev almalarını en önemli politik problem sayan bakış açısı 12 Eylül'ün işleyiş koşulları konusunda önceden net bir bilgi ve karar sahibi olmalıdır. "Adalet Partisi"nin "İhtilalin içinde bulunduğu görüntüsünün verilmesinden ısrarla kaçınılması ama her türlü bürokratik desteğin "kovuluncaya" kadar askeri yönetime sunulması anlamlıdır. Devlet içinde sermayenin gerçekleştirdiği "darbe"nin sürekliliği sağlanırken, politik irade konusunda nöbet değişi-

mi ve devlette süreklilik esasına uygun bir "hükümet" stratejisi uzun erimli bir hesabın sonucu olarak gündemde tutuluyor gibidir. 14 Eylül günü Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal'a başbakan yardımcılığının önerilmesi üzerine görev konusunda danıştığı Demirel, "Devlet devamlıdır, hizmet devam etmeli" diyerek "sen şimdi eline sekiz, dokuz aydır ağır bir yük almışsın. Tam yolun ortasında yükü bir anda elinden bırakırsan hem yük bozulur, hem de seni tahrip eder. Hizmetin devamlılığını unutmamak lazım." biçiminde görüşlerini belirtmeside dikkate değer.[139] Sivil bir politikacı açısından askeri bir darbe devletin devamlılığını ve hizmetin sürekliliğini tehdit etmiyorsa bu politikacı için devletin "demokratik" niteliğe sahip olmasıyla "otoriter" niteliğe sahip olması bakımından hiç fark yok demektir.

Bu bağlamda Süleyman Demirel'in, ekonomik bürokrasinin kilit adamı olan TÜSİAD'cı Turgut Özal'ı darbecilere teknik yardım olarak vermesi Özal-Demirel ilişkisinin politik ve sosyal çerçevesi düşünüldüğünde "hizmetin sürekliliği" adına 12 Eylül yönetimine açık destektir. Bu arada ilginç bir diyalog da Sümer Oral ile yine Demirel arasında yaşanıyor. Sümer Oral, Demirel'e "Evren Paşa beni hükümette görmek istiyor." dediğinde Demirel "Sümer kabul et, madem ki sana görev teklif ediyorlar, o halde kabul et." karşılığını veriyor. 1979 Kasım'ında kurulan Demirel hükümetinde Sosyal Güvenlik Bakanı olarak görev yapan Sümer Oral'ı daha sonra arayan Demirel "Sümer sen gençsin, siyasi geleceği olan bir politikacısın, onun için damga yersin. Görev alıp almamayı istersen bir daha düşün." diyor (Dar Sokakta Siyaset, s: 48)

Tüm bu görüşmeler Demirel'in 12 Eylül askeri yönetimini dayanak noktası alıp yeni bir siyasi strateji geliştirdiğini ortaya koyuyor. Bir yandan devletin sürekliliği esas kabul edilerek darbe olmamış, süreklilik aksamamış gibi bürokratlardan işlerini sürdürmeleri isteniyor, diğer yandan AP kanadından siyasiler uzun erimli bir politik stratejinin uygulaması içinde askeri hükümette görev alarak açık biçimde yıpranmaktan korunmak üzere Demirel tarafından uyarılıyorlar. 12 Mart'ın partiler üstü hükümetlerine bakan veren Demirel bu konuda aynı hatayı tekrar etmemeye özen gösteriyor. Ekonomik bürokrasinin başında bulunan Özal'dan göreve devam etmesini isteyen

Demirel, devletin sürekliliğini tüm ekonomik ve dış politik karar süreçlerini kontrolde tutan bu karar merciinin sürekliliği olarak algılıyor. Zira 12 Eylül öncesinde üst düzey ekonomi ve kamu bürokrasisinin tümü devletin temel işlevlerinin önemli güç odakları olmaları nedeniyle, başbakanlık müsteşarı Özal'a bağlanmış durumdadır. Demirel hükümetinin 12 Eylül darbesiyle oluşan askeri yönetime desteği AP'nin çeşitli kanalları ile sürdürülmüştür. 12 Eylül öncesinin cumhurbaşkanı vekili ve AP kurmaylarından İhsan Sabri Çağlayangil 2 Nisan 1981'de Devlet Başkanı Org. Evren'i Çankaya'da ziyaret eder. Görüşme sırasında Evren şunları söylüyor: "Siyasetçilerle ilgili beyanlarınıza gelince, politikacıların hepsi bugünkü idarenin başarılı olmasını istiyor dediniz. Eğer bu cümlenin başına, aklı başında politikacılar ibaresini koymasaydınız itiraz edecektim. Aklı başında politikacı da o kadar fazla değil.. Biliyorsunuz vaktiyle Ecevit, sizden aldığı ve bakan yaptığı parlamenterlerle kabine kurdu. Yürümedi, iş sarpa sarınca, Adalet partililer bana geldiler. Görüyorsunuz kötüye gidiyoruz. Bu hükümet çekilsin. İki büyük partinin iştirakiyle geniş tabanlı bir hükümet kurulsun, Biz razıyız dediler." Bu söylenenlerden, AP'lilerin dönemin Genelkurmay Başkanına başvuruda bulunup CHP hükümetini çekilmeye zorlamasını ve geniş tabanlı bir hükümete ikna etmesini istedikleri anlaşılıyor. "Sivil" politikacıların kendi varlık neden ve koşulları olan parlamentoyu ve olağan siyaseti reddederek iktidarı orduyla birlikte istemeleri demokratik anlayışa ve sivil politikanın kurallarına ihanettir. Türkiye'de siyasetin arka planında bilinen tüm kurumlaşmaların dışında (Milli Güvenlik Kurulu gibi) Genelkurmay Başkanı'nı doğrudan politik hakem mevkiine getirmek partilerin tümüne ortak bir tutum olarak görülmektedir. Çağlayangil'le yaptığı görüşmeden sonra AP'nin hükümete geldiğini söyleyen Evren şöyle devam etmektedir: "Bu sefer halk partililer bana geldiler, bu iş yürümüyor, Ecevit başbakan olmak istemiyor: iki parti bir tarafsızın başbakanlığında birleşsin, güçlü bir hükümet kurulsun dediler. Ben de kendilerine: insaf edin, onlar size başvurduğu zaman siz olmaz dediniz. Şimdi nasıl teklif edeceğiz? Aynı cevabı verirlerse ne diyeceğiz? dedim. Tekliflerini red ettim. Ama o hükümette yürümedi. İşin sonunu hep beraber gördük. Sizin, vekalet sırasında gayretleriniz oldu. Çalıştınız,

biz uyardık. Hiçbiri kâr etmedi.

Eldeki anayasa ile işleri yürütemiyorduk. Bunu Demirel'de söylüyordu. Fakat anayasayı değiştirme zaruretini Ecevit kanadına bir türlü kabul ettirememdik."

CHP'lilerin kendisine başvuruda bulunup geniş tabanlı hükümet için girişimde bulunmasını istedikleri Genelkurmay Başkanı Evren'in söyledikleri rejimi sürekli gözetim altında bulunduran ordunun bu konumuyla partiler tarafından siyasetteki ağırlığının meşru kabul edildiğinin göstergesidir.

CHP gibi bir partinin üst düzey yöneticileri Genelkurmay Başkanından partiler-üstü bir başbakanın başkanlığında, yani "Tayin" mekanizmasıyla gelen bir başbakanın başkanlığında koalisyon talep edebilmektedirler. Temsili sistemin iflası olarak yorumlanabilecek bu tutuma Genelkurmay Başkanı AP'ne ayıp oluyor gerekçesiyle karşı çıkabilmekte ve ebed-müddet iktidar partisinin başkanı olarak sıranın kendisine geldiğinin bilinciyle CHP teklifini reddetmektedir. Birkaç ay içinde darbe yapacak olan gücün başında bulunan Genelkurmay Başkanı Anayasa (Doğal olarak onun ayrılmaz parçası siyasi sistem konusunda) o dönemde Demirel'le paralel düşünceleri olduğunuda vurgulamaktadır. "Sivil" siyasetçilerin reel-politik açıdan en büyük güç olarak orduyu gördükleri ortadadır. CHP-AP geniş tabanlı hükümet projesinin ordunun desteğini kazanabilecek bir siyasi nitelik taşıdığı her iki partiye mensup siyasetçilerin ortak görüşü olmalı ki bu proje 1990'lı yıllarda bile geçerliliğini korumaktadır. Genelkurmay Başkanı'nı geniş tabanlı hükümet projesine kazanma taktiği tutmayan CHP'de, AP gibi sorunun çözümünü ayrı partiler ancak benzer kadro ve ideolojilerle traji-komik bir biçimde 1990'lı yıllara taşımıştır. 2 Nisan 1981'de Evren'le görüşmesinde Çağlayangil'in söyledikleri askeri yönetime destek ve politik jurnalcilik açısından Türkiye tarihinde benzerlerini aratacak içeriğe sahiptir. Devlet Başkanı Evren'i AP olarak politik hiçbir faaliyetleri olmadığına ikna etmeye çalışan Çağlayangil şunları söylemektedir: "Bizim tarafımızda parti siyasi faaliyetleri yoktur. Demirel kendisini ziyaret edenlerle hasbıhal dışında hiçbir programlı çalışmaya girmez. Herhangi bir büroya gitmez. Konuşmaları da sabır ve intizar telkinleridir. Eğer arkadaş yemekleri, nikah, düğün törenleri parti faaliyetleri

sayılıyorsa o başka. Ecevit gözönünde koca büro açtı. Harıl harıl siyasi yazılar yazıyor. Onu siyasi faaliyet saymıyorsunuz. Hiç ses çıkarmıyorsunuz. Aslında o dergi işi göstermeliktir. O matbaa Ecevit hesabına işleyen bir Halk Partisi Merkezi'nden başka şey değildir." Bu söylenenlere, Ecevit'in kendi kendisini bitireceği cevabını veren Evren'e Çağlayangil "niye müsamaha ediyorsunuz?" sorusunu yöneltiyor. Askeri darbe sırasında hükümette bulunan AP'nin üyesi olan İ. Sabri Çağlayangil kapatılan senatonun başkanı sıfatıyla cumhurbaşkanlığına vekalet etmektedir. Parlamento çatısı altında birlikte bulundukları ana muhalefet partisi liderinin politik faaliyette olduğu düşüncesi onu adeta çileden çıkarmakta, askeri yönetimden "müsamaha" nedenini sormaktadır. Darbenin yerleşme süreci içinde "sivil" politikacı sıfatıyla, otoritenin hızını yavaşlatacak en küçük davranış karşısında gösterilen bu tepki ortalama Türk politikacısının demokrasi anlayışı açısından konumunu ortaya koymaktadır. Konuşmanın bundan sonraki bölümünde Çağlayangil; "Sayın paşam! size arzettim. Herşeyin başı istikrardır. Kuvvetli hükümettir. Biz 65-71 arasında istikrarlı bir devre yarattık. Türkiye'ye en çok o devre yararlı olmuştur. İstikrar sağlanınca çatlak sesler kesilir." demektedir. İstikrarı kuvvetli hükümette gören bu anlayışın nasıl bir parlamento yapısı isteyeceğini iyi bilen Evren şu cevabı veriyor; "Doğru söylüyorsunuz. Bunun üzerinde çok duruyoruz. Seçimlerde ekseriyet sistemini getirmeyibile düşünüyoruz. Ama memleket çapında belirli oranda oy alamayan siyasi partilerin meclise üye sokmamalarında kararlıyız. Bakalım ne yapacağız?" Çağlayangil'in cevabı tam bir destek biçimindedir. "Paşam işiniz zor. İnanın ki, bütün kalbimizle başarılı olmanızın duacısıyız. Buna itimadınızı rica ederim."[140]

Askeri bir darbenin liderine o darbenin kapattığı senato başkanının başarı için "Dua" etmesi siyasi ilişkilerin çarpıklığı ve Türkiye'de askeri darbe öncesinde de demokrasi olmadığı dışında başka bir anlam taşır mı? AP hükümetlerinde dışişleri bakanlığı da yapmış, cunta duacısı İ. Sabri Çağlayangil'in yurt dışından yapılan çağrılarla ilgili Evren'e yönelttiği soruya aldığı cevap anlamlıdır. Evren, "elbette katılabileceğini ve bu temasların hiç bir kısıtlamaya tabi olmadığını, hatta sefarethanelerde misafir edilebileceğini" söyleyerek, Türkiye'nin demokrasiye dönüş kararının kesinliğinden ya-

bancılara sözedilmesinin yararlı olduğunu belirtmiş "ancak bunların basında yeralmasına izin vermezseniz iyi olur, çünkü bizi savunmak için sizi gönderdiğimiz gibi bir intibağın uyanmasını sakıncalı görürüm." demeyi ihmal etmemiştir.

Darbe yapıldığı sırada hükümette bulunan AP'nin darbeye dış destek arayan itibarlı siyasetçisi İ. S. Çağlayangil Evren tarafından uyarılıyor. Uyarı askeri yönetimi "savunma intıbaı" verilmesi kaygısından doğuyor. Askeri darbe liderinin devrilen hükümetin mensup olduğu partinin senato başkanından gördüğü büyük desteğin yanlış anlaşılması kaygısı inanılmaz gözüküyor. Destek konusunda askeri hükümete "dua" eden ve tüm kalpleriyle "başarılı" olmalarını dileyen bu politikacı tipi demokrasiye dönüş konusunda daha fazla inandırıcılık sağlama bakımından dış ilişkilerde aktif role heveslenıyor. Ancak, Evren verilen desteğin "aşırı" olmasından dolayı bu rolün inandırıcı biçimde oynanamayacağını görüyor, ilişkileri fazlaca günyüzüne çıkarmak istemiyor. Ancak tarih yaşanan süreç üzerine aydınlığını yayıyor. 12 Eylül sonrasında kendini ziyarete gelen yabancı heyetlerle yaptığı görüşmeleri Demirel tutanak haline getirip, askeri yönetimin dışişleri bakanlığına gönderiyor. Bu tutanaklar bakanlık tarafından en kısa sürede Milli güvenlik konseyi başkanı Org. Kenan Evren ile MGK üyesi diğer komutanlara iletiliyor. Demirel'in askeri yönetimin dışişlerine yönelik istihbaratına katkıda bulunması, darbeyi yapan güç odağının zirvesinde bulunan MGK ile bir bakıma dolaylı ilişkisini sağlıyor. Devletin sürekliliğini demokrasinin ve parlamentonun sürekliliğinin önüne koyan bu anlayış 22 Nisan 1981 günü Avrupa Konseyi Asamblesi Başkanı De Koster, Demirel görüşmesinde somut bir örneğini veriyordu.

Türkiye'nin nasıl göründüğünü soran De Koster'e Demirel, demokrasinin yeniden kurulacağını, ancak "Türkiye'yi köşeye sıkıştıracak, Türk devleti ve milletinin zaafa uğramasına sebep olacak hareketlerden kaçınılmasını" istiyor. Devleti demokratik kurumlar ve bu kurumların oluşturduğu bütünlükten, temel hak ve özgürlükler rejiminin güvencelerinden soyut, metafizik bir varlık olarak algılayan bu anlayış otoriter-askeri yönetimin köşeye sıkıştırılmasını devletin zaafı olarak yorumlamaktadır. Basit bir "millet iradesi" sorunu ve bu temelde gelişen siyasetçiler oyunu olarak görülen demokrasi,

bu sıradan ölçüler içinde bile devlet karşısında tehlikeli ve zaafa uğratıcı kabul edilmektedir. Devletin politikacısı olma ve onun sürekliliğine hizmet etme anlamında geliştirilen siyasi davranış, devleti, demokrasi-devlet diyalektiği ile değil, otorite-devlet diyalektiği açısından ele almakta, biçimsel demokrasinin kesintisini bu bakımdan devletin zaafı olarak görmemenin rahatlığını taşımaktadır. Ancak otoriter askeri yönetmin dışarıdan eleştirisini de devletin zaafa düşürülmesi olarak algılamakta ve bu duruma karşı çıkmaktadır. Bu tip bir siyasi davranışın askeri yönetimden gördüğü olumlayıcı karşılığı De Koster ile görüşme metinlerini dışişleri bakanlığına gönderen Süleyman Demirel'e dışişleri bakanı İlter Türkmen'in yazdığı üç satırlık mektupta bulmak mümkündür. Türkmen mektubunda;

"Pek muhterem beyefendi.

"Avrupa asamblesi başkanı De Koster ile yaptığınız görüşmenin zaptını aldım. İçten teşekkürlerimi sunar, bu vesile ile derin saygılarımı yenilerim."[141] demektedir.

Türkiye'de devletin işleyiş koşullarında tıkanma meydana geldiği dönemlerde biçimsel demokrasinin zorunlu izne çıkarılması ve bunun doğal kabul edilmesi, Türk siyasetinde biçimsel demokrasiyi istisna, otoriter yönetimi kural haline getirmiştir. Ordu ile sivil politikacılar arasındaki temel tartışma otoriter devlet anlayışında değil askeri iktidar dönemlerinde partilerin açık veya kapalı tutulması konusunda olmaktadır. Nitekim Demirel'in dış heyetlerle yaptığı görüşmelerde de insan hakları, işkence, kışla disiplini içindeki çalışma yaşamı, bilimin yasaklandığı üniversite, idamlar üzerinde durulmamış, sadece siyasi partilerin durumu gündeme getirilmiştir.

Siyasi partiler ve politikacıların hakları konusunda oldukça duyarlı olan Demirel, "biz silahlı kuvvetlerimizin giriştiği mücadeleden başarı ile çıkmasına duacıyız. Türkiye'nin zaafa uğramaması ve uğratılmaması lazımdır." diyerek askeri yönetimin "mücadelesi"[142] konusunda duacı olanlara katılmayı da ihmal etmemiştir.

Bu mutabakat 12 Mart'ta kurulan ordu, tekelci sermaye, AP arasındaki mutabakatın devamı niteliğindedir. 12 Mart'ta ülkenin bütünlüğünü koruma adına Kemalist çizgiden uzaklaşıldığı teziyle sol ve İslamcı kesimler siyasal sistemin dışına itilmişler, merkez sağ parti AP ve onun temsilciliğini üstlendiği tekelci sermaye çeşitli

mekanizmalar aracılığıyla ordunun politikasında belirleyici olmuşlar, ordunun siyasi gücünün simgelediği lanetli tarihsel mirası kendi lehlerine kullanmışlardır. Tekelci sermayenin giderek güçlenen, ekonomik açıdan güçlendikçe siyasi ve sosyal taleplerini yoğunlaştıran ayrıcalıklı konumuna karşı çıkan toplumsal örgütler karşılarında doğrudan bu güçleri değil, her düzeyde "milli bütünlüğü" koruduğunu iddia eden, özde ise kurulu düzeni korumayı amaçlayan devleti bulmuşlar. 12 Eylül askeri darbesi ve sonrasında da askerler siyasi güç odaklarını biçimlendirmede açık tercihlerini merkez sağ partiler lehine kullanmışlardır. Bu kapsam içinde 12 Eylül AP'ye karşı olmak bir yana, ekonomik, siyasal ve sosyal sorunların çözümünde devletin tıkandığı tezini işleyen bu siyasi kadroyu tüm bu sorunların baskısından kurtarıp siyasi sorumluluğuna son vererek, bu partinin başarısız program ve siyasetinin tartışılma koşullarını ortadan kaldırmıştır. Oldukça karmaşık bir ilişkiler yumağı içinde siyasi parti liderlerine siyasi yasak getiren 79 sayılı MGK bildirisini de siyasi partilerin 12 Eylül darbesine yönelik demokratik bir direniş iradesine bağlamak yanlış olur. Bu karar geçmiş dönemin uygulamalarından dolayı darbecileri sorgulayacak bir oluşumun partiler içinde ortaya çıkmasını önleyecek kesin bir Silahlı kuvvetler Partisi tutumudur. 1950'de DP hükümeti öncesinde CHP-DP arasında kararlaştırılan ve geçmiş siyasi dönemlerle ilgili siyasi sorumlulukların sorgulanmaması olarak ifade edilen ve tüm dönemlerde geçerli olan Temmuz Beyannamesi'nde yeralan bu tarihsel anlaşmaya 12 Mart sonrasında toplumsal muhalefetin direnişi karşısında siyasi partiler pek uygun davranamadılar. (Ve örneğin 12 Mart cumhurbaşkanı adayına karşı çıktılar.) 12 Eylül bu süreci tekrarlamamak ve 12 Eylül'ün sorumlu yöneticilerini her bakımdan güvence altına almak düşüncesiyle Anayasa'nın geçici 15. maddesinin yanında böylesi bir siyaset yasağında tedbir olarak formüle etti.

12 Eylül sonrasında, olayları izleyen ve günlüğünde yorumlayan gazeteci Hasan Cemal'e göre 12 Eylül sonrasında "özellikle AP kanadında genel bir kayıtsızlık göze çarpıyordu. Askeri yönetmin ekonomik ve siyasal alanlardaki yönelişleri ile anayasal sisteme dönük programları AP felsefesine genelde ters düşmediği için, AP'lilerin rahat sayılabilecek bir bekleyişe girdikleri söylenebilirdi. Sonunda

iktidarın gene onlara geleceği umudunu taşıyanlar çoğunluktaydı.[143]

İktidarı devralacakları anayasal zeminin, seçim sisteminin otoriter açıdan düzenlenen toplumsal ilişkilerin ve idarecilerin tarafından aşırı güçlendirilmiş antidemokratik devlet düzeni koşullarının AP açısından desteklendiği açık. AP kadroları için asıl önemli olan iktidarı kullanabilecekleri örgütsel araç olan partinin ve bu partinin iradesini yönlendiren liderin siyasetin içinde yeralabilmesi. Nitekim, 12 Eylül askeri yönetimine merkez sağ parti AP'nin muhalefeti partinin varlığı ve liderin etkinliğinin korunması ile sınırlı olmuştur. Aslında 12 Eylül darbesini yapanlar devlet politikacısı sivillerin ısrarına rağmen başlangıçta siyasi partileri kapatmayı düşünmemişlerdi bile. Evren'le, 12 Eylül öncesinde de sık sık biraraya gelen Emin Paksüt Evren'in en çok güvendiği sivil "devlet politikacıları"nın başında geliyordu.[144] Paksüt'e göre "İhtilalin liderini kısıtlayan bir mantık yoktu."

Bu bakımdan partilerin kapatılması ve siyasal kadroların yasaklanması bir bütün olarak yerinde bir uygulama olurdu. Ordu sistemin işleyişini güvence altına aldıktan ve güçlü iktidar önündeki engelleri temizledikten sonra hükümet etme aceleciliği içinde davranan siyasi partiler Silahlı Kuvvetler Partisi'nin iktidarı devretme koşullarının ve bu kez işleyecek mutabakatın 12 Mart'tan farklı bir içerik taşıdığını bu devlet politikacıları kadar iyi kavrayamadılar.

Siyasi partilerin bu siyasi kavrayışı göstermemeleri ve parti çıkarları konusundaki acelecilikleri, 12 Eylül'cüleri de şaşırtmış olmalı ki Yalçın Doğan 12 Eylül'ü anlatan kitabında, 12 Eylülcülerin bu konudaki düşünceleri ile ilgili olarak şunları yazıyor; "Yönetim, 12 Eylül'ün liderler tarafından desteklenmesi bir yana, en azından onlardan bir muhalefet ve bir direnme beklemiyordu. Liderler yeni rejime belli bir uyum gösterebilselerdi, belki de ne partiler kapatılır, ne de siyasi kadrolara getirilen yasakların kapsamı böylece geniş tutulurdu. Ama, olmadı. Özellikle Adalet Partisi tüm örgütleriyle dimdik ayakta kalınca, hele de kendi içinde hiç yıpranmadan varlığını sürdürünce"

Askeri partinin, diğer partilerin bu arada AP'nin liderinden hükümetten darbe yoluyla inhidirilmesine rağmen muhalefet beklememesi, yukarıda anlatmaya çalıştığımız çerçeve içinde doğaldır. An-

cak yeni rejimin oluşumu içinde 12 Eylül yönetiminin gücünü tazelediği egemen ebed-müddet iktidar partisinin kurallarını tartışmaya açacak davranışlar konusunda parti liderlerinin bazen çizgi dışına çıkmaları ise 12 Eylülcüler bakımından şaşırtıcı olmuştur. Bu noktada varlık koşullarını parti örgütleri ve kendilerini siyaset içinde tutacak mekanizmaların sürekliliğinde gören parti liderlerinin tutumu anlaşılabilir bir tutumdur. Ama bu tutumun demokratik direniş açısından değeri oldukça tartışmalıdır. Tüm demokratik ara kurum niteliğindeki dernek ve sendikaların kapatıldığı, binlerce insanın tutuklandığı, işkence gördüğü, grevin suç haline getirildiği, bilimsel düşüncenin yasaklandığı bir darbe ortamında parti liderlerinin demokrasiyi, kendi siyasi varlıkları ve partileriyle sınırlı sayan ve bu konuda demokrasiyle özdeşleştiren böylece otoritenin çizdiği "sadık muhalefet" çizgisine tutunan tavırları Darbe süreçlerinde ordunun desteğidir.

Bu tavır, ancak ileride çıkacak politik fırsatlara hazır olmak bakımından bir değer taşır. Reel politik ortamdan yararlanma adına demokratik tüm değer ve kuralların ortadan kaldırılmasına göz yuman tavır devleti yüceltmekte ve demokratik meşruiyetin dışında faşizan otoritenin meşruiyet kaynaklarını açıkça kabullenmektedir. Devletin sürekliliği adına kaba güce dayanan bir meşruiyeti varsayım düzeyinde bile olumlayan bir politik anlayışın demokrat olmayacağı açıktır. Ancak bu anlayışın Türkiye'de siyasetin işleyiş koşullarını çerçeveleyen tarihsel mirasla da bağları vardır.

12 Eylül faşizminin işçi hareketlerini durdurmasının, üniversitenin özerkliğine son vermesinin, toplumda dinsel bir dalga yaratmasının ve faşizan öze sahip bir anayasayı zorla kabul ettirmesinin ardından "yetkeci demokrasi"ye geçiş gündeme geldi. Bu geçişin AP ve Demirel'le ilgili yönlerini AP'nin kurmaylarından Sadettin Bilgiç şöyle ifade ediyor: "Ulusu'nun kuracağı partide elbette AP'liler bulunacak. Ama bu Demirel'in tasvip edeceği kişilerden meydana gelmeli, böylece ne Demirel'i gereksiz yere kırmalı, ne de askeri yönetimin sertleşmesine yol açılmalı. Askeri yönetimin demokrasiye yumuşak iniş sağlaması, ancak Ulusu'ya yapılacak yardımla eş anlamda olabilirdi"[145]

Askeri yönetimin demokrasiye yumuşak inişinin sağlanması

eğer bilinçsizce ifade edilmiş değilse oldukça talihsiz bir benzetme. Dünya'nın her yerinde askeri darbeler sonrasında geçiş süreci kapsamı içinde önemli demokratik mücadeleler geliştirilirken, askeri yönetimin biçimsel demokrasinin kalıplarına uygun hale getirilmesini ifade eden yumuşak iniş nitelemesi, askeri darbeyle barışık bir tutumu simgeliyor. Bu arada ülkede işçilere, aydınlara, öğrencilere siyasetin yasaklandığı bir ortamda Başbakanlık Konutu'nda parti çalışmalarını yürütenlerin Odalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar, İstanbul Ticaret Odası Başkanı Nuh Kuşçulu, İzmir Sanayi Odası Başkanı Şinasi Ertan ve AP'li bazı eski bakan ve parlamenterler olması 12 Eylül'ü isimlendiren temel "mutabakat" konusunda oldukça aydınlatıcı. Bu çalışmalar Ankara'daki AP kökenli grupların yaptıkları toplantılarda "Bizler AP felsefesine bağlı, hürriyetçi demokratik nizama inanmış bir parti çevresinde birleşmeliyiz ve sağın parçalanmasını önlemeliyiz. askeri yönetimin yanındayız, ama buyruğunda değiliz"[146] görüşünü formüle ettiklerini görüyoruz. Bu grubun sözcüsü Macit Zeren daha sonra Demirel'i ziyaret ediyor ve açıkça şu görüşleri savunuyordu; "Şahıslarımızı aşan belli ilkeleri savunuyoruz. Anayasayı bugünkü haline getirmek bizim için imkânsızdı. Yıllardır biz, AP olarak, böyle bir Anayasa istemedik mi?.. AP felsefesinin ülkeye hizmete devamı açısından bu anayasaya sahip çıkmak, yönetime destek vermek lazım. Bizim felsefemizi bu anayasa devam ettiriyor. Şimdi birleşmek lazım çünkü, bu anayasayla sağ, bir bütün olarak iktidara gelebilir"[147]

"Sözde demokrat", siyasi varlığını askeri yönetimin "buyruğunda" değil "yanında" olmayla açıklayan ve askeri yönetimin yaptığı anayasanın Türk sağını birleştirecek politik zemin olduğunu savunan bu görüşler kendi içinde mantıki bir bütünlük taşımaktadır. Bu görüşler ışığında 12 Eylül yönetimi ile AP kadroları arasındaki mutabakat ve sağı iktidar yapacağına inanılan anayasal ve siyasal sürece desteğe dönüşmesi iyice açıklık kazanmaktadır. 12 Eylül yönetiminin sağı iktidara getirecek ideal merkez sağ parti formülünü hazırlayan eski AP ve DP kadroları tüzük ve program konusunda AP program ve tüzüğünden esinleniyorlardı.[148] Bu konuda buyruk, Devlet Başkanı Evren'den geliyor. Evren, 1982 Kasım ayı ortalarında "Partiyi Ulusu kursun, kurulacak parti ılımlı ve ortanın sağında bir

parti olsun, çünkü oylar sağ tabanda" diyor. Ulusu'da Adalet Partisi program ve tüzüğünü danışmanlarına göstererek "İşte böyle bir parti programı hazırlamanızı istiyorum"[149] diyordu.

Darbeci güçlerin sağcı politikayı ve programı desteklemeleri sonucunda Demirel'le politik pazarlık yapmaları kaçınılmaz hale geliyordu. Askeri yönetimin arabulucularına Demirel'in verdiği cevap 12 Eylül yönetimine duyduğu tepkinin başlangıç ve bitiş noktasını göstermesi bakımından önemlidir; "Ben anayasanın özellikle geçici maddelerine karşıyım. Nerede görülmüş böylesine siyaset yasakları ve tek bir sandığa atılan oylarla hem anayasayı kabul ettirmek, hem de Cumhurbaşkanı seçmek... Bizim teşkilat yasaklı olmayanlardan bir parti kuracaktır. Sayın Ulusu'nun şahsına hiç bir zaman antipatim olmadı, olmasına sebep de yok. Ama bu iş başka."

Demirel'in Zincirbozan Askeri Dinlenme Tesisleri'ne iki aylığına "sürgüne" gönderilmesine neden olan ve sonradan onun demokratik direnişi olarak yorumlanacak karşı çıkışın temeli budur. Oysa Demirel görüldüğü gibi askeri yönetimin Başbakanı ile siyasi pazarlık yapacak kadar güçlü bir konumda bulunmaktadır. Demirel'in 12 Eylül yönetimine itirazı sadece Ulusu'nun sivil süreçte Genel Başkan olarak sağ bir partinin başında hükümete gelmesi noktasındadır. Demirel'e göre "Sivil" görünümlü olmayan bir Genel Başkan kitlelerin gözünde yeterince inandırıcılık taşımayabilirdi. Çünkü Demirel politik planlarını askeri yönetimin temizlediği zeminde onlarla ilişkili olmadığı görünümünü verecek bir parti - hükümetine göre yapmıştı. Ancak Demirel'in "sivil" kökenli parti liderliğine geçiş stratejisi, daha önce AP'nin başına getirilen Em. Org. Ragıp Gümüşpala'nın yerini daha sonra kendisinin aldığı modelden pek de farklı değildi. Demirel askeri yönetime Odalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar aracılığıyla gönderdiği haberde, "Turgut Sunalp, Ali Fethi Esener ya da Bedrettin Demirel'den biri olsun. 12 Eylül'ün Başbakanı parti kurarsa, taban bunu kabul etmez, taban askeri yönetim sonrasında karşısında sivil birini görmek ister" diyecekti.

Üçü de emekli Orgeneral olan bu kişilerden Bedrettin Demirel'in 12 Eylül'de 2. Ordu Komutanı olduğu düşünülürse, Süleyman Demirel'in Türkiye'deki seçmen tabanının düzeyi ile ilgili olarak bu tabanın bellek zayıflığı ve politik seçme yeteneği eksikliği, tespitine

sahip bulunduğu görülür. Ancak bu tespit 12 Mart'tan 12 Eylül'e ve sonrasına kadar işleyen ordu - AP - tekelci sermaye mutabakatının gelişimi açısından ele alınırsa daha açıklayıcı olacaktır. Bu mutabakatın sağın birliğini sağlamak bakımından yeterince etkin olmadığını düşünen sermaye çevreleri desteklerini ANAP'a kaydırmadan önce duruma müdahale ettiler. Bu müdahaleyi Gazeteci Yalçın Doğan'ın yazdıklarından izleyelim. "İş çevreleri baktılar ki sağ bölünmeye doğru gidiyor, bunun üzerine bir heyet oluşturarak MGK Genel Sekreteri Orgeneral Üruğ'a ziyarete karar verdiler. Kendi aralarında iki noktayı belirginleştirmişlerdi. Önce sağ parçalanıyordu sonrada, parçalanmanın önüne geçmek için, "sivil kökenli bir genel başkan bulunsun" düşüncesine geldiler.

Önerilerini Üruğ'a aktardılar. MG Konseyi Genel Sekreteri, "Sayın Cumhurbaşkanı Ulusu'yu istiyor. Ortaya başka birisi de çıkmadı zaten" dedi. Ordu, büyük sermaye, AP ve sağ "devlet politikacıları" görüldüğü gibi ülkede tüm sosyal ve siyasal hareketliliğin bastırıldığı bir dönemde yoğun bir trafik içinde mutabakatlarını ve sağın birliğini korumaya çalışmaktadırlar. Dikkati çeken bir husus da 12 Eylül yasaları tarafından Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ne dönüştürülen Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğinin işverenler tarafından sağı birleştirmek amacıyla başvurulan bir organ durumunda bulunmasıdır. Tekelci sermayenin Kapitalist Enternasyonal'in ve askeri yönetimin desteği ANAP'a kaymadan önce AP liderleri ve kadroları Büyük Türkiye Partisi formülünü denediler. Bu parti "AP + Ordu = İktidar" formülünü net biçimde ortaya koyuyordu. Kuruluşunda 16 emekli general ile 12 Eylül'ün Danışma Meclisi'nden 16 üyenin bulunduğu bu parti demokratik ilkeleri tümüyle dışlayarak reel politik güç odaklarının, bu gücünü meşrulaştıran politika anlayışının önemli bir örneği oldu. AP'nin Maliye ve Ulaştırma bakanlarından Yılmaz Ergenekon'un tüzük ve programını yazdığı BTP'nin başına Em. Org. Ali Fethi Esener getirildi. Ancak zirvede yaşanan siyasi çatışma içinde Demirel'in dışarıdan yönettiği "AP + Ordu = İktidar" formülünü içeren bu parti MGK tarafından kapatıldı. 12 Mart'tan sonra yaşanan ordu, sermaye, AP mutabakatı kitlesel tabanı ustaca kullanan "popülist" AP yerine siyaseti "siyaset"ten arındırmaya kararlı teknokrat nitelikli ANAP'a doğru

MDP'yi süratle geçerek kaymaya başladı. 12 Eylül ANAP ilişkisi ile ilgili bölümde bu değerlendirmelere tekrar döneceğiz. Bu bölümü başta Süleyman Demirel ve İhsan Sabri Çağlayangil olmak üzere bazı AP'lilerle CHP'lilerin MGK tarafından zorunlu ikamete gönderildikleri Zincirbozan günlerindeki yaşam koşullarına ilişkin notlarla bitirelim. Yalçın Doğan'ın Dar Sokakta Siyaset adlı çalışmasında anlatılanlardan özetleyecek olursak Zincirbozan, Çanakkale yakınında kıyıda kalmış bir askeri tesisti. Bu tesise gönderilen "sürgün"ler yani AP ve CHP'li 16 politikacı tek tek odalarda kaldılar. Bulundukları süre içinde kendilerine sayın misafirler biçiminde hitap edilen politikacılar istedikleri kitabı getirttiler, radyo ve TV yayınlarını rahatlıkla izlediler, aralarında seminerler düzenleyerek Türkiye'nin sanayileşmesi, tarımı, nüfusu gibi konuları tartıştılar. Bu arada Türkiye'nin dört yanından meyve, sebze, et, tavuk, balık adeta Zincirbozan'a aktı. Hatta iki de büyük buzdolabı gönderilmişti. Bol bol denize girip yürüyüş yapan politikacılar yakınlarıyla da istedikleri zaman telefonla görüşebildiler. Ziyaret günlerinde 13-18 arası ziyaretçilerini de kabul edebildiler. Aralarında şimdiki meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk ile CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın daha sonra pek çok kez sürgün olarak niteledikleri Zincirbozan günlerini sol bir tutuklunun soruları ile birlikte düşünmek darbenin bedelinin kimlere ödettirildiğine bir miktar ışık tutar sanırız.

"Soruyorum;. insanların çırılçıplak soyularak, makatlarına parmak sokarak arama yapmak sizce işkence midir? Tutuklu olduğum beş yıl içinde en az üç yılımı havalandırmaya çıkarılmadan geçirdim, bunun adı nedir? Birbuçuk yılımı, uzun süre tüberküloz tedavisi görmeme karşın güneşi görmeden geçirmeye zorunlu bırakılmam, hangi yasa ile açıklanabilir? Kış falakası, meydan dayağı, yerlerde süründürme, ağzına cop sokma ve benzeri yöntemlerle onlarca askerin-sa'dırısı ile yere yıkılıp aranmak size ne anlatıyor?

Üç, dört yıldır ailelerimizle, avukatlarımızla görüşemememiz,, hangi yasaya, hangi mahkeme kararına dayanmaktadır? Piyasada serbestçe satılan dergi ve kitaplara neden cezaevinde yasak konuluyor? Cezaevi mutfak ve kantinlerini haber vermeden denetleyebildiniz mi? Acil durum olmadıkça bizleri hastanelerin kabul etmediğini biliyor musunuz? 600-700 kişilik cezaevinde gece nöbetçi doktorun

olmadığını öğrenebildiniz mi? Ayakkabı verilmediğini, ailelerimizden gelen giyeceklerin içeri alınmadığını bilmiyor musunuz. Koğuşlarda masa, sandalye ve elbise dolabı gibi en basit kullanım araçlarından yoksun olduğumuz gözünüze çarpmadı mı"[150]

Darbeler ve Siyasal Partiler

Bu bölümde darbe öncesi ve sonrasında CHP'nin siyasi tutum ve davranışını olgulara dayanarak belirtmek istiyoruz. 12 Eylül'de askerler tarafından Hamzakoy askeri dinlenme tesislerine gönderilen CHP lideri Ecevit Ankara'ya dönüşünde CHP Yönetim Kurulu Üyeleri ile biraraya geldi. Bu toplantıda CHP Genel Sekreteri Üstündağ'ın söyledikleri şunlar:

"Askerleri sıkıntıya sokmamak gerek, dönüş yollarını açık tutmak gerek. Ne kadar kısa sürede başarılı olduklarına güvenirlerse, o kadar süre içinde kışlalarına dönerler. Bu görüşten hareket ederek üç maddelik bir strateji geliştirdik.

1. 12 Eylül kaçınılmazdı.

2. Türk ordusu bir Güney Amerika ordusu değildir, geleneği vardır, geleneğinde demokrasi vardır. Geçmişteki müdahalelere baktığımızda hep sözünde durmuş ve kışlasına dönmüştür.

3. Bunlardan hareketle biz parti olarak askerlere yardımcı olmaya çalışmalıyız" (Dar Sokakta Siyaset, s. 68)

AP'nin yanında CHP'nin de 12 Eylül darbesine açık desteği üst düzey organlarında karar altına alınmıştır. Daha önce Şili'de uygulanan ekonomik modelin askeri darbe tarafından hükümet programı haline getirildiği bilinmektedir. Buna rağmen daha önce de ordunun demokratik geleneğinden söz edilmekte, kışlasına dönmesinin demokratik tutumunun göstergesi olduğu savunulmaktadır. Askeri darbeye yardımcı olmalıyız ve bunu parti olarak yapmalıyız görüşünü taşıyan CHP yönetim kurulu üyeleri "demokrasiden" tümden

umut kesmiş görünmektedirler. Tıpkı AP gibi "demokrasiyi" milletin parlamento oyunu olarak algılayan ve partilerin açık kalmasını "demokrasinin" yeterli koşulu olarak gören CHP'nin siyasi anlayışında burjuva demokrasisini ilkeler, kurallar, kurumlar bütünlüğü ve tüm bunları her koşulda koruma çabası olarak değerlendirmekten uzaktır. Reel politik dengeleri gözeten ve ordunun fiili güce ve şiddete dayalı otoriter, meşruiyet tekelini açıkça destekleyen bu siyasi anlayış 12 Eylül'ü kabul ederek, bir bakıma 12 Eylül öncesi toplumun her alanında görülen ancak bir program ve örgüt netliği taşımayan zengin siyasi çeşitlilikten ne kadar kaygılandığında ortaya koymaktadır. 12 Eylül öncesi toplumsal hareketliliğini sadece terör bunalımı olarak nitelendirmesi içinde gördüklerini 12 Eylül'ün kaçınılmazlığı yorumunda netleştiren CHP yöneticileri, açıkça askerin başarısını istemektedirler. Hamzakoy dönüşü Ecevit'i ziyaret eden İsmail Hakkı Birler, Ecevit'e "12 Eylül, bir gecede planlanmadı. Askerlerin bir gündemi var, başarılı olmalılar ki gündemlerini tamamlasınlar ve kışlalarına dönsünler. Bu nedenle biz CHP olarak gündeme yeni bir madde eklemeyelim. Askerlerin gündemlerini bitirmeleri için onlara yardımcı olalım. Aksi halde onların kalış sürelerini uzatmış oluruz" demekte. Ecevit'de "Görüşünüze katılıyorum. Gündemlerini uzatmamak gerek" biçiminde cevap vermektedir. (Aynı Eser s. 73)

Darbecilerin gündeminde bulunan konuların Anayasa ve rejim değişikliği, işçi haklarının ortadan kaldırılması, her türlü sol akım ve örgütlenmenin ezilmesi, demokratik kitle örgütlerinin kapatılması ve idamların biran önce gerçekleştirilmesi olduğu bilinmektedir. Bu gündemin bitirilmesi bakımından CHP'nin yardıma hazır oluşu, 12 Eylül öncesi AP'nin izlediği bunalım stratejisinin darbe koşullarında başarıya ulaştığını ve ana muhalefet olan CHP'nin de desteğini kazandığını göstermektedir. Darbe öncesinde AP'nin DGM ve Olağanüstü Hal Yasası ile ilgili tutumu, kamuoyu ve askerleri devlete daha çok yetki tanınması gerekir görüşüne göre koşullandırmak daha sonra CHP'ni baskı altına almak ve giderek CHP'ne dayanarak yetkileri yoğunlaştırmak ve otoriter sivil bir hükümet yapısı oluşturmak biçiminde özetlenebilir. CHP'ni paralelize etme tutumu sol toplumsal muhalefetin yoğun ve parlamentonun açık olduğu dönemde gerçekleşememiş 12 Eylül'le birlikte toplumsal baskıdan kurtu-

lan AP ve CHP darbeye destek konusunda aynı tutumu küçük ayrıntılar dışında açıkça benimsemişlerdir. MGK 16 Ekim 1981 tarihinde aldığı bir kararla siyasi partileri bu arada CHP'nide kapattı. Kapatma kararı üzerine CHP lideri Ecevit'le görüşen parti genel sekreteri Mustafa üstündağ ve diğer üst düzey yöneticileri tarihe belge bırakmak adına dahi olsa yönetimin bu kararını eleştirecek bir metni hazırlamayı ve imzalamayı kabul etmediler. Bu tepkisizlikle ilgili olarak Genel Sekreter Üstündağ'ın gerekçesi şöyle; "Sayın Genel Başkanım, kapatılmış bir parti... Artık hiç birimizin sıfatı yok. Böyle bir kaç kişinin biraraya gelerek bildiri yayınlaması, gizli örgüt olarak bile değerlendirilebilir. 141 ve 142'den bile suçlayabilirler. Arkadaşlarımızın hepsinin çoluğu çocuğu var, ev geçindiriyorlar. Kendilerine göre iş buldular. Onlara "gelin birlikte birşeyler hazırlayalım" demek hakkını ben kendimde bulamıyorum". (Aynı Eser s. 148)

Her fırsatta savaş meydanlarında kurulduğunu ve Cumhuriyeti ilan ettiğini açıklayan sosyal-demokrat misyonun taşıyıcılığını iddia eden bir partinin milyonlarca üyesi ve tüm toplumsal bağlarına rağmen askeri darbe karşısında siyasi varlığını tarihe belge bırakmak adına dahi olsa savunamaması Türkiye'de "demokratik" birikimin hangi düzeyde bulunduğunu göstermektedir. Bu konuda asıl üzerinde durulması gereken karşı çıkışın ortaya konulması bir yana askeri yönetime verilen açık destektir. Partilerin kapatılması ve siyaset yasakları ile ilgili bir kaynak CHP'de şu gelişmeleri tespit ediyor. Bu iki gelişmenin "CHP çevrelerinde de havayı tamamen değiştirdiği söylenebilir. Siyaset yasağının yalnızca iki lider için geçerli kalacağını düşünen kimilerinin, başlangıçta askeri yönetime hizmet yarışına giriştikleri gözardı edilemez. Kimileri de beklemeyi, askeri yönetimi rahatsız etmekten kaçınmayı benimsemişlerdi. Böylece yumuşak bir geçişin mümkün olabileceği kanısındalar.[151]

Darbe sonuçlarının tasfiyesi açısından, bu politik tutumların ahlaki düzeyleri sorgulanmalı ve özünde "demokrat" politikanın ahlaki bir ilkeler bütünlüğüne oturduğu ortaya konulmalıdır. (Robespierre Örneği) Askeri darbe karşısında parti kadrolarının orduya dayanarak birbirlerini tasfiye etme sürecini başlatmaları bir süre sonra darbeye hizmet yarışına dönüşmüştür. 12 Eylül döneminde politik kadroların en çok üzerinde durdukları sorunların başlıcası "yumu-

şak" geçiş üzerine olandır. Eylül darbesi idamları arka arkaya infaz eder, binlerce insanı gözaltına alır, ikibin öğretim üyesini üniversiteden atar, işkence çığlıkları tüm dünyada yankı bulurken politikacıların "yumuşak" geçişten ne anladıklarıda sorular arasındadır. Bu "yumuşak" geçişin ne anlama geldiği konusunda ilginç bir bilgi şöyle, Demirel defterine parti başkanlığı için emekli orgeneraller Sunalp, Demirel, Esener'in adlarını yazarken sosyal demokratlar da birara kendilerine paşa kökenli bir gencl başkan aradılar. "Sol kendine bir başkan bulamaz ve çalkalanırken çeşitli görüşmelerde ortaya iki ismin öne sürüldüğü gözlenmişti: Adnan Ersöz ile yine Bedrettin Demirel. Ersöz 1. Ordu Komutanlığı yapmış, Bedrettin Demirel ise İkinci Ordu Komutanlığı'ndan emekli olmuştu. İki emekli orgenerale sol kesimdc telefon edenler de olmuş, kendilerini ziyarete gidenler de. Hatta sol kesimde işi daha ileri götürenler de vardı. Örneğin bu tartışmalar sırasında ortaya atılan bir fikir de, "Milli Güvenlik Konseyi üyesi ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun'un parti başkanlığı için ikna edilmesiydi" Celasun Paşa'ya gidilecek, kendisi konsey üyeliğinden istifa edecek ve partininde başına geçecekti" (Aynı eser. s. 256)

Darbeyi gerçekleştiren üst düzey komutanların parti transferi çerçevesinde düşünülmesi silahlı kuvvetleri parti ama sürekli iktidar olan en güçlü parti olarak algılamanın sonucudur. Sürekli iktidar partisi olan SKP'den transfer edilecek Paşalarla daha güçleneceklerini ve güvencede olacaklarını düşünenler arasında sosyal-demokrat politikacılar bulunması Türkiye'yi uygarlığın ve insani tüm değerlerin evrensel boyutunun dışına düşürmüştür inancındayız. 12 Eylül döneminde açığa çıkan bu anti-demokratik yaklaşımı kişiselliği aşan ve Türkiye'nin tarihsel siyasi mirası ile ilgili çerçeve içinde ele almak açıklayıcı tutum olur kanısındayız. Ancak bu noktada sosyaldemokrat hareketin lideri Ecevit'in konumunu oldukça iyi vurgulayan bir gözlemi aktarmakta siyasi mirasa ilginç bir boyut eklemektedir. Financial Times'ın "tecrübeli ve Türkiye'yi iyi bilen" biçiminde nitelendirdiği muhabiri David Tonge'la ile görüştüğünü söyleyen H. Cemal bu görüşmeye dayanarak şunları yazıyor. "Ecevit bu rejimin daha uzun sürmesinden yana gözüküyor sanki, çünkü kısa sürede sona ermesini kendi kişisel, parti içi hesapları açısından

uygun görmüyor. Kişisel bir yaklaşımı var". Burada David Tonge'lanın söyledikleri için "Tamamen katılamasam da ilginç bir izlenim David'inki" diyen Cemal şöyle devam ediyor, "Bana göre de Ecevit askeri yönetimin kısa sürede gitmesinden yana değil gibi. Özellikle terörizmle mücadeleyi yarım bırakıp gitmesini istemiyor... Filmin artık koptuğu, 12 Eylül öncesi filmin yeniden oynatılamayacağının da farkında. Rejim konusunda yapılacak değişikliklerin mümkün olduğunca "demokrasi" çizgisinde tutturulmasını istediği açık" (12 Eylül Günlüğü s. 169)

Askeri darbenin ilk günlerinden itibaren siyasi şiddetin etkisizleştiği düşünülürse o dönemdeki resmi "terörizm" tanımının kapsamı içine toplumsal hareketlerin ve işçi, öğrenci, aydın muhalefetinin ortadan kaldırılması konusunun girdiği gelişmeler de iyice netleşmiştir. Askeri yönetim bu hareketliliğin canlı bir bütünlük oluşturmasını imkansız kılacak rejim değişikliklerinin yapılması, "terörizm"le mücadele bahanesi çerçevesinde AP ve CHP tarafından meşrulaştırılmıştır. Nitekim toplumsal muhalefetin CHP'nin gözettiği reel politik dengeleri zorlayan ve sistem içindeki merkezcil konumunu sola açılım sürecine sokan gelişmeler içinde bulunması da darbe öncesi CHP'de Ecevit'in başlıca sorunları arasında yer almaktaydı. 9 Eylül 1980 tarihinde 32 CHP milletvekilinin yayınladığı bildiride bu açılımın dile getirilmesi CHP yönetiminin politikasını simgeleyen "dengeci ve kararsız" tutuma son verilmesinin istenmesi diğer siyasi gelişmelerle birlikte normal parlamenter işleyiş içinde belkide Ecevit'i genel başkanlıktan uzaklaştıracak sonun başlangıcıydı. Bu bakımdan kişisel politik hesaplarını sola kapanma, milliyetçilik ve sürekli siyasi tasfiye temelinde gerçekleştirdiği bu günlerde iyice açığa çıkan Ecevit açısından 12 Eylül süreci güç toplama dönemi olarak yorumlanabilir. Genel başkanlığından ayrıldığı CHP ile hiçbir örgütsel bağı içermeyen, her türlü politik grup hareketini darbenin yerleşme süreci boyunca reddeden ve demokrasi mücadelesini bilinen süreci boyunca reddeden ve demokrasi mücadelesini bilinen tüm kurallarının dışında kişisel olarak yürütebilir bir mücadele yanılsamasına dönüştüren Ecevit askerin yönetimde kalma süresini uzatmalarını bu temelde kabul etmiş görünmektedir. Böyle bir çerçeve içinde mücadelenin örgütsel politik kurallarını önemseme-

yen, CHP genel başkanlığından da istifa eden Ecevit, mücadele boşluğunu kişisel açıdan ikame etmek gibi anti-demokratik bir muhalefet yolu seçmiş ve edebi bir formülasyon olmanın ötesinde siyasi değeri tartışmalı metinlerle kamuoyunu "mücadele"sine ikna etmeğe çalışmıştır. Bu yaklaşımları içinde bir kaç kez yargılanan Ecevit'in kısa süreli hapislik koşulları ile ilgili olarak şu bilgiler bulunuyor. "Ecevit'i tek bir odaya kapattılar. Kapatıldığı oda cezaevi dişçisinin odası. Dolayısıyla bir anlamda diğer mahkumlardan tecrit edilmiş oluyor. Oda birkaç gün önceden hazırlandı. Daktilo, kitap, yatak, sandalye ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabileceği biçimde hazırlandı. Odadaki konfor pek fena sayılmaz" (12 Eylül Günlüğü s. 438)

Bu dönemde yargılanan, tıpkı Ecevit gibi TBMM üyesi olan ve Ecevit hükümetinde Bayındırlık Bakanlığı yapan Şerafettin Elçi'nin gördüğü işkenceler düşünüldüğünde Ecevit'in durumu daha iyi anlaşılmaktadır. MGK'nun oluşturduğu soruşturma komisyonuna getiriliş biçimi hakkında Elçi şunları söylüyor. "Halkın iradesiyle, çatısı altında görevlendirildiğim Parlamento binasının koridorlarında, ellerim kelepçeli, çevrem silahlı Jandarmalarla sarılı, bir cani gibi dolaştırılmamı insan hak ve onuru ile bağdaştıramıyorum." Bağımsız milletvekili ve darbe öncesi Cumhur-başkanı adaylarından Nurettin Yılmaz'ın gördüğü işkenceler darbenin "muhalif" kabul ettiklerine neler yapıldığının göstergesidir. "22 Aralık 1980'de Ankara'dan Diyarbakır'a getirilen Nurettin Yılmaz önce sıkıyönetim komutanlığına, oradan da 2 numaralı askeri cezaevine götürüldü. Saçları ve bıyıkları kesilerek, bir hücreye kondu.

Çıplak hücrede, geç saatlere dek kaldı ve soğuk iliklerine işledi. İki gardiyan er, Yılmazı hücresinden çıkardılar, bir süre sonra Mardin bağımsız milletvekili sevindi. Hiç olmazsa bir yatakta yatabileceğini düşündü. Ankara'da tüm parlamenterlere Dil Okulu'nda insanca davranılıyordu.

Bir iki kat aşağı inildi. Karanlık bir odaya soktular Nurettin Yılmaz'ı. Arkasından on onbeş kişi girdi. önce küfürle başladılar. Sonra sille tokat yere yıkıldı. Bağımsız Milletvekili Nurettin Yılmaz, bayıldı" (Bin Tanık, s. 342). Ecevit'in "muhalif" konumu onu kelepçeli, jandarmalı, dayaklı, işkenceli veya 27 Mayıs'ta yaşandığı gibi idamlı bir yargılama sürecine sokmadı. Burda sanırız Ecevit'in

"gerçekçi", politik dengeleri gözeten şu anlayışının payı büyük. "Önce şunu bilmenizi isterim: 12 Eylül, bir 12 Mart değil. 12 Eylül, geçen yüzyıldan bu yana ordunun ülke yönetimine en ağır müdahalesidir. En kapsamlı, en derin bir müdahaledir. 12 Mart olmadığına göre ve bugün koşullar 12 Mart'tan çok daha farklı olduğuna göre elbette her zaman aynı çıkış yapılmaz. Bundan endişe etmeyin" (Dar Sokakta Siyaset. s. 69).

CHP genel sekreterine ve üst düzey yöneticilerine 12 Eylül koşullarının "çıkış" ve muhalefet konusunda 12 Mart konusunda aynı özellikleri taşımadığını bildiğini belirten Ecevit, darbeye "muhalefetini" örgütsel ve politik tüm bağların dışında ve bu anlamda tehlikesiz biçimde edebi formulasyonlar la ortaya koymuştur. Bu "muhalefet" biçimi askeri darbe yöneticilerini görünürde bir sertlik içine sokmuş olsada özellikle dış politika gerekleri açısından ne kadar demokrasiye dönüşe istekli ve eski liderler hakkında olağanüstü yargılama yapmamaya ne kadar kararlı olduklarını da göstermeye yaramıştır. Muhalefetin sınırlarını kişisel boyutun dışına taşırmama konusunda aşırı özenli bu politika başka bir düzlemde ve 12 Eylül'e destek anlamında üst düzey CHP kadroları tarafından da paylaşılmıştır. 1981 Mayıs'ında toplantı kararı alan CHP yöneticilerinin imzaya açtıkları deklarasyonda şu görüşlere yer verilmektedir. "Amaca uygun davranış, bugünkü yönetime karşı vaziyet almak, onu yıpratmak değil, tersine ülkenin esenliğe kavuşturulması ve özgürlükçü demokratik parlamenter sisteme dönülmesi yolundaki çabalarında yönetime yardımcı olmaktır. Bu doğrultuda atılacak her adımı kolaylaştırmak ve başarılı kılmak, tüm vatan e rımız gibi, partilerimiz içinde kaçınılmaz bir görevdir." (12 Eylül Günlüğü s. 288) Darbe öncesi hükümetin başkanı Demirel'in darbeye üst düzey bürokratlardan destek istemesi gibi CHP'liler de tüm vatandaş ve partilerden destek talep etmekte ve bu desteği darbecilerin "özgürlükçü demokratik parlamenter sisteme dönülmesi yolundaki çabalarında" yönetime destek olma kılıfıyla meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Oldukça yüklü bir gündemle darbe yapan ve toplumda yerleşmiş en küçük demokratik yapılanmaya bile tahammülü olmayan, tek sesli bir toplum düzenini kurulu düzeni restore ederek zorla kurmaya kararlı bir askeri yönetimden özgürlükçü demokratik parlamenter sis-

teme geçiş bekleyen CHP kadroları, vatandaştan yönetime destek isterken bir bakıma hukukun iflasını tescil etmektedirler.

Askeri yönetime destek konusunda CHP lideri Ecevit'in geliştirdiği ilginç bir yöntemide bu çerçeve içine almakta yarar var. Demirel ve Ecevit, Hamzakoy'da bulundukları süre içinde yaptıkları telefon konuşmalarının dinlendiğini ve Konsey'e aktarıldığını bilmektedirler. "Telefon diplomasi'si trafiği içinde Ecevit'in "teybe okuduğu" mesajlardan biri özetle şöyledir, "Ecevit, idamlara da değindi. İdamların caydırıcılığından çok, terörün kaynaklarına inmenin büyük önem taşıdığından söz etti ve bir hatırlatma yaptı: Kendi hükümetleri döneminde hazırlanan ve önemli açıklamalar yapacak teröristlerin, itirafta bulunanların cezalarının indirilmesini öngören bir tasarıdan söz etti" (Aynı Eser s. 87) Pişmanlık Yasası olarak bilinen bu yasanın niteliği üzerine değerli hukukçu Halit Çelenk'in yazdıkları şöyle, "Pişmanlık Yasası, ahlaksal değerleri koruyan bir yasa değildir. Aksine bir sanığı ölüm cezası ile cezadan kurtulma gibi insanlık açısından korkunç bir ikilik arasında bırakan bir yasadır. Bu yasanın sağladığı cezadan kurtulma yolları karşısında, sanık, bütün ahlaki değerlere sırt çevirebilmekte, geçmişini inkar edebilmekte, kendi kişiliğini, kendi vekarını, izzeti nefsini bir kenara itebilmektedir. Suçsuz bir dava arkadaşını suçlayabilmektedir. Devlet nasıl adam öldüremezse, vatandaşın kişiliğini de yok edemez. Ona, suçsuz insanları suçlama yollarını açamaz. Böyle bir tutum çağdaş devlet anlayışı ile bağdaşamaz. İnsanüstü suni kurallar yaratmak ve insanı bu kurallara feda etmek hümanist doktrine ters düşer" (12 Eylül ve Hukuk s. 35)

12 Eylül darbesinin yarattığı yasaların hukuk ve ahlakla ilgisi yoktur. Hukukun insanın kişiliğini, değerini, onur ve haklarını bütünleştiren ve koruyan evrensel çerçevesi 12 Eylül'de paramparça edilirken ahlaksızlığı otorite aracı haline getiren pişmanlık yasasının Ecevit tarafından darbe konseyine hatırlatılması darbenin yasa anlayışının meşruluk kazanması doğrultusunda destektir. 12 Eylül darbesi ile ilgili olarak diğer partilerin durumlarınıda ana hatlarıyla belirlemek Türkiye'de siyasetin işleyiş koşulları tablosunu daha da netleştirecektir.

12 *Eylül ve MHP*

12 Eylül darbesine destek konusunda MHP'nin tutumu da diğer partilerden farklı değildir. MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren'e gönderdiği mektup Türkiye'de yönetimin orduya devrini 12 Eylül öncesinde de talep eden MHP ve Türkeş'in bu anlayışlarının teyidi niteliğindedir. Türkeş mektubunda Evren'e hitaben "Sayın Orgeneralim, 12 Eylül gününden bu yana vaki beyanlarınız, bizim de yıllardır savunmaya çalıştığımız ve bundan sonrada her şart altında savunmaya devam edeceğimiz düşüncelerin değişik bir üslupla teyidi niteliğindedir. Milletimizin geleceği hesabına bundan memnunum... Adil bir yargılama sonunda, bize asla yakışmayan, bölücülük ve ahaliyi mukateleye sevk, ithamından beraat edeceğimizden şüphem yoktur. Bütün kaygım böylesine bir ithamın yarınki Türkiye'de Türk milliyetçiliği aleyhinde devletimizin düşmanları tarafından kullanılabileceğidir.

Türk devletini güçlendirmek, daha mutlu ve aydınlık geleceğimizin temellerini atmak ve hür demokratik rejimi süratle yeniden ikame etmek yolunda zat-ı alinize ve mesai arkadaşlarınıza en samimi başarı dileklerimi sunarım"[152]

Türkeş'in bu görüşlerini, yardımcısı Agâh Oktay Güner, bu düşünceyi yargılandığı askeri mahkemede "Düşüncesi iktidarda, kendi hapisanede olan bir siyasi parti görülmemiştir" diyerek tutanaklara geçirecekti. Yapılacak yargılama sonucunda beraat edeceğine dair kuşku taşımayan Türkeş ileride haklarında açılan dava ile ilgili iddiaların "devlet düşmanlarının" işine yarayacağından kaygı duymak-

tadır. Ancak devlet-parti-ordu üçlemesi içinde ordunun iktidarından rahatsızlık duymayan ve bunun kendi fikirlerinin iktidarı olduğunu vurgulayan MHP yöneticileri bu özdeşlik ilişkisinin karanlık bazı boyutlar taşıdığını da bu dönemde özellikle vurgulamaktadırlar. 12 Eylül'de Dil Okulu'nda bir süre kalan Türkeş, o günlerde sık sık bir olay üzerinde duruyor ve şunları söylüyordu; "Bir birlik var. Ziraat mühendisleri Birliği. Bu sağ eğilimli bir kuruluştu. 1979 yılında tasarlandı. Bana kalırsa sağın uğradığı en büyük saldırılardan bir tanesi. Ölüm ve ağır yaralanma olayları meydana geldi o saldırıda. Biz bunun faillerini tespit ettik, Sıkıyönetim Komutanlığı'na aktarıldılar. Sonra, o faillerin ne olduklarını bilmiyorum". "Türkeş bu örnekle neyi anlatmak istediğini hiç bir zaman açıklamadı" (Dar Sokakta Siyaset. s. 88)

12 Eylül öncesinin binlerce olayından yalnız biri, Ziraat Mühendisleri Birliği olayının üzerinde Türkeş'in durma nedeni ne olabilir? Olayın faillerini belirleyerek sıkıyönetim komutanlığına verdiğini açıklayan Türkeş failler ile ilgili olarak solcu saptaması yapmamaktadır. Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bu konuda yürüttüğü soruşturmanın sonuçları nelerdir? Bu sorular bu gün içinde karanlıkta sorulardır ancak Türkeş'in bu olayla ilgili vurgulamaları yüzeysel sağ-sol basitliğinin dışında devletle ilgili yanları bulunan bir olayı düşündürmektedir. Bu olayla ilgili olarak o dönemde yayılan haberler Ziraat Mühendisleri Birliğinin taranmasında kullanılar silahların daha sonra MHP'lilerde bulunduğu şeklindedir. Kontr-gerilla'nın gün ışığına çıkarılmış uygulamaları yanında, gizli kalmış bütün olaylar ve bu olaylar içinde MHP ve yan kuruluşu niteliğindeki para-militer örgütlerin oynadığı rol ve devletle ilişkilerinin kapsamı 12 Eylül'e giden süreçte önemli yol işaretleridir.

12 Eylül'le sonuçlanan süreç içinde 6 Eylül MSP Konya mitinginin de siyasi önemi vardır. "Kudüs'ü Kurtarma Günü" adı altında Konya'da miting düzenleyen MSP'nin bu mitingde "Şeriat gelecek, vahşet bitecek, Ezan sesi isteriz; Tek halife - Tek devlet - Tek Millet" gibi sloganlar atılmış, coşkulu bir din gösterisi yapılmıştı. 12 Eylül sonrasında Dil Okulu'nda gözaltına alınan bazı MSP'li milletvekillerinin "Allah Evren'den razı olsun, memleketi kurtardı" dedikleri biliniyor. Parti tabanından gelen radikal islamcı baskının 12

Eylül ile kanun dairesi içine alınması ve islamcı dalgayı devletin yönlendirmesi MSP'nin üst düzey kadrolarını rahatlatmıştır. 16 Eylül 1980'de Milli Gazede'de yeralan demecinde MSP Genel Başkanı Erbakan, "Bir gemi, hepimizin içinde bulunduğu bir gemi... Şimdilik karada, güvertede kim var, niçin var, makina dairesinde, dümende olan nedir? Bunları ayrıntılı olarak ele almaya gerek yoktur. Bütün mesele, bu geminin yüzmesi, menzili maksuduna ermesidir. Batarsa hepimiz batacağız, salah ve sükuna ererse yine bizler canlı kalacağız" demektedir. MSP yöneticileri de MHP'liler gibi yargılama sürecinden geçmiş ancak 12 Eylül Mahkemeleri tarafından aklanmışlardır.

12 Eylül darbesinden sonra mülteci olarak yurt dışında yaşamayı seçen TİP Genel Başkanı Behice Boran'ın darbe değerlendirmesi ise şöyledir: "Sol örgüt ve hareketler bu koşullara kendilerini uydurarak yeraltında yaşamaya çalışıyorlar. Bu koşulların uzun yıllar sürmesi beklenebilir, gerçek demokrasiye dönüş umutları yok. Cunta sözünde durup da bir parlamenter demokrasiye dönse bile bu işçi sınıfının, emekçilerin, Kürt halkının ve tüm demokratik ve ilerici kuvvetlerin baskı altında tutulacağı faşist bir rejimi kamufle etmek için olacak. Orada ne bir solcu partiye, ne de işçi sınıfının partisine yer bulunacak.[153]

27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül süreçlerinde iyice belirgin hale gelen sivil "devlet politikacı" tipini hemen her parti içinde görmek mümkün. Partili veya partisiz bu tür politikacıların 12 Eylül darbesi ve partiler karşısındaki tutumlarını ayrı bir başlık altında belgelemek yararlı olacaktır.

Darbeci Bürokrasi

1980 Mart ayından itibaren Kontenjan Senatörü Adnan Başer Kafaoğlu ile eski Cumhuriyetçi Güven Partisi milletvekillerinden Coşkun Kırca, 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi kampanyasına Anayasa'da reform önerisiyle katıldılar. Yeni Forum dergisinin "Rejim ve Anayasamızda Reform Önerisi" başlıklı ekinde yeralan görüşlere göre Türkiye iki büyük tehlike karşısındaydı: "büyük iktisadi buhran ve milletlerarası komünizm". Ekonomik durum "çok ciddi bir denge ve tasarruf siyasetini uzun süre disiplinle devam ettirebilmeyi" gerekli kılıyordu. Köklü bir anayasa reformu temelinde "kuvvetli bir devlet" talep eden yeni forumcu "devlet politikacıları", "Devletin tekrar şahlanması ve düşmanlarını ezmesi" gerekir görüşündeydiler. Devletin şahlanıp, düşmanlarını ezdikten ve herkesi "Atatürk çizgisi üzerine getirdikten" sonraki görevi yeni bir anayasa olmalıydı onlara göre.[154]

Kafaoğlu, Kırca ikilisinin "devletin düşmanlarını ezmek" kapsamındaki görevleri Yeni Forum'un anayasa taslağı ile sınırlı kalmadı. Bu iki "devlet politikacı'sının 12 Eylül darbesine hizmetleri şöyle: Adnan Başer Kafaoğlu ile Coşkun Kırca, Büyük Ankara Oteli'nin bir odasına yerleşmişler harıl harıl 12 Eylül'ün birinci bildirisinin taslağını hazırlıyorlar. Sıcak bir ağustos günü, 12 Eylül'den yaklaşık üç hafta kadar neredeyse 25 yıldır politikanın, diplomasinin, ekonominin içinde olan, sivillerle olduğu kadar askerlerle de ilişkilerini hiç kesmemiş olan Kafaoğlu ve Kırca, şimdi çok tarihsel bir görev üstlenmişlerdi. 12 Eylül'ün birinci bildirisini hazırlamak"[155]

Askeri darbe dönemlerinde yönetime her türlü hizmete hazır bu devlet politikacısı tipi, Osmanlının saray-ordu ikilemi içinde değişen dengelere göre tutum belirleyen, daha sonra bu ikili güç merkezine yabancı elçilikleri gözetmeyi de ekleyen tipik, fırsatçı bürokrat geleneğinin uzantısıdır. Toplumsal konum ve ayrıcalıklarını devlete bağlılığının bir sonucu olarak değerlendiren bu anlayış devlete yönelik her demokratik tepki veya muhalif oluşumu, vatan hainliği ile özdeş tutmaktadır. Osmanlı bürokrasisinden devraldığı entrikacı ve fırsatçı geleneği tek parti dönemi otoriterliği içinde geliştiren ve halka hükmetmeyi doğal ayrıcalığı sayan devlet politikacısı tipi askeri darbelerin en önemli destekçilerindendir. Devletin güç ve konumunun sürekliliğini "çelik çekirdek" olarak da tanımlanabilecek ebedmüdded iktidar partisinin otoritesinde gören devlet politikacıları, devlet-büyük sermaye-tutuculuk eksenine oturan bir siyasetin savunucusudurlar. Ordu merkezli olarak biçimlenen Atatürkçü söylemi ordu ile güçlü bağlar kurmanın teorik aracına dönüştüren devlet politikacıları bu konumlarından her dönemde ustaca yararlanmışlardır. Devleti metafizik bir çerçeveye oturtan bu politikacı tipi Atatürkçülüğü Devlete biçim veren ilahi ve toplum üstü bir meşruiyet kaynağı olarak algılamaktadır. Devletin temelini ve meşruiyetini toplumsal köklerin dışında arayan devlet politikacıları sözde bir sınıfsızlık yanılsaması yaratarak devleti kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendiren ve kullanan büyük sermayeye hizmet etmektedirler. Ancak bunu yaparkende tipik Osmanlı politikacısının iki yüzlü tutumu ile her türlü baskıcı ve otoriter çabayı da devletin ve toplumun bekası için ortaya koyduklarını vurgulamayı ihmal etmemektedirler. Büyük bir kuşkuculuk içinde tüm muhalif toplumsal grup ve hareketlere devletin gözaltı ve baskı uygulamasını isteyen devlet politikacıları sadece orduya güven duymaktadırlar. İktidarı, ordu ile kendileri arasındaki bir koalisyonun paylaşacağı türden bir siyasi sistemi en iyi yönetim biçimi olarak kabul eden bu anlayışın sahipleri toplumsal hareketliliği sınırlı ölçülerde de olsa yansıtan siyasi partilere de düşmandırlar.

Bu noktada Kırca-Kafaoğlu ekibinin 12 Eylül'le ilgili bildiri taslakları konusuna dönmekte yarar var. "Büyük Ankara Oteli'nde hazırlanan taslağın daha sonra tarihe geçecek olan bildirisinde yer al-

mayan çok önemli bir cümle vardı: Partiler feshedilmiştir. Parlamentonun ve hükümetin feshedildiği, hazırlanan birinci taslakta da vardı. Yine aynı taslakta "Partilerin feshedilmesi kararına gelinmişti. Ancak bu kararı veren askerler değil, bildiri taslağını hazırlamakla görevli Adnan Başer kafaoğlu ile Coşkun Kırca idi. Madem ki askerler ülke yönetimine bütünüyle el koyuyorlar ve hatta bununda ötesinde ikinci Cumhuriyetin temellerini atmak için yola çıkıyorlar, o halde partilerde neden bu arada ve başlangıçta feshedilmesindi?"[156]

Partilerin feshedilmesi darbenin gündeminde yer almıyordu. Temel sorun olarak görülenler "terör" gerekçesi kapsamına dayandırılan sol toplumsal muhalefetin bastırılması, düzen içi yönetici sınıf fraksiyonlarının çelişkilerine son vermek, anayasal sistemi değiştirmek, sermaye birikimini önündeki engelleri temizlemekti. Zaten partilerin otoriter hızın işlerliğini güvenceye alacak siyasi sistem değişikliğine itirazları yoktu. Böyle bir itirazın olabileceğini darbe yöneticileri de düşünmüyorlardı. 12 Eylül ordu ile partilerin mutabakatına dayanıyor, partiler darbeyi destekliyordu. Yükselen toplumsal umutların belirli bir program ve örgütsel netlikten uzak oluşu oldukça karmaşık, bölünmüş bir toplumsal muhalefet tablosu yaratmıştı. Bu tablo içinde halkın beklentilerini karşılayacak demokratik kurum ve kuralların uzağında bulunan ve demokrasi adına mücadele, konusunda her türlü oluşumu reddeden demokratik birikiminden yoksun siyasi partiler darbeciler açısından kaygı oluşturmuyordu. Zaten daha sonra gündeme gelen partilerin kapatılması konusundaki temel gerekçede onların demokrasi adına direniş veya örgütlenme iradelerinin belirmesi değil, Silahlı Kuvvetler Partisi'nin tam anlamıyla programına uygun bulduğu katılımı en aza indiren, teknokrat nitelikte ve parlamenter işleyiş içinde darbecileri koruma ve kollamaya azimli parti modeline emredilen süratle uyum gösterme eksikleriydi. Yıllarca, genel oya yön vermeye dayalı "popülist" politikalar izleyen siyasi partilerin "devlet partisi" görünümünü vermekten kaçınmaya çalışmaları siyasi sistem ve mülkiyet rejiminin uzun vadeli gerekleri ile dış politika açısından aslında tutarlıydı. Askeri partinin veya askere dayalı merkez partisinin uzun süreli iktidarı Türkiye'deki siyasi sistemi sosyal patlamalar karşısında bırakabilirdi. Do-

layısıyla sonraki bir tarihte MGK'nın partileri feshetme kararı almasını biçimsel demokrasi adına abartmadan bu çerçevede değerlendirmek doğru olur kanısındayız.

Gelelim 12 Eylül'ün ilk günlerine. Partilerin açık kalmasını sakıncalı bulmayan askeri yönetim başlangıçta devlet politikacılarının bu yöndeki önerilerini kabul etmedi. ama her türlü hizmetlerinden de yararlandı. Askeri yönetime danışmanlık yapan devlet politikacıları arasında en dikkate değer kişilerden biri de Güven Partili Emin Paksüt'tü. Askerlere yakınlığı ile tanınan Paksüt'e Başbakanlık önerilmiş, Paksüt kabul etmediğini belirtmiştir. Paksüt'le ilgili olarak şu bilgileri aktarmak mümkün; "1983 sonuna dek Milli Güvenlik Konseyi'ne ve bu arada özellikle Evren Paşa'ya en yakın sivillerden biri oldu. Bir anlamda askerlerin sivil danışmanı rolünü üstlendi. Ve bir çok siyasal kararda, kararın oluşumunda önemli katkıları olduğunu bugün askerler bile saklamıyor." (Dar Sokakta Siyaset. s.44)

Askeri yönetime devlet politikacıları tarafından verilen desteğin kurumsal bir nitelik kazanması danışma meclisi zemininde gerçekleşmiştir. Doç. Dr. Nurkut İnan'ın bu konuda yaptığı bir çalışma oldukça ilginç bazı sonuçları ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın verilerine göre Danışma Meclisi'nin, 160 üyeliği için 11.125 kişi başvurmuştur. Oysa 1961 Anayasası'nın uygulandığı dönemde yapılan 5 genel seçimde sadece 11.741 kişi milletvekili adayı olarak başvurmuştu. Bu dönemde CHP ve AP'ye milletvekili ön seçimi için başvuranların sayısı 7467 idi. 1981 yılında, 160 üyeli danışma meclisine, bir üyelik için ortalama 70 kişi başvuruyordu. Oysa daha önce yapılan beş seçimde, Türkiye'nin iki büyük partisine 2250 adaylı için ortalama 3 kişi başvurmuştu. Her askeri darbenin vazgeçilmez görevlilerinden sayılan devlet politikacısı Prof. Dr. Sadi Irmak Danışma Meclisi'ne başkan oldu. Irmak'a göre "Türk milleti fiili bir demokrasiye gitmeye kararlıydı. Bu demokrasi bizim demokrasimiz olacaktı." Bu arada devlet politikacılarından oluşan bu kurul MGK'nın yasama faaliyetine de yardımcı olma görevi kapsamında 23 ayda 397 yasa çıkardı. Bu yasalar konusunda reddetme, onaylama, değiştirme ve yayınlama yetkileri MGK'da toplanmıştı. (Doç. Dr. Nurkut İnan, Yasama faaliyetleri açısından 12 Eylül Yapıt 14

Ocak-Şubat 1986) Bu arada kendi koyduğu yasalara bile uyma gereğini duymayan askeri yönetim Danışma Meclisi ile ilgili yasada bu konuda düzenleme yapılmasına rağmen bazı yasaları Danışma Meclisi'nden geçirmeden doğrudan MGK eliyle hazırlıyor ve onaylıyordu. Egemenliğin kaynağını metafizik bir devlet anlayışında gören ve devleti mutlaklaştıran bir anlayışın ürünü olan Danışma Meclisi orta-asyadaki Göçebe Türk boylarının "Kurultaylarına" Osmanlı "meşveret meclislerine" ve "saltanat şuralarına" dayanan bir geleneğin son halkasıydı. Devletin karar süreçlerine "tayin" mekanizmalarıyla katılmaya alışkın bürokrat ve devlet politikacılarından oluşan bu faşizan "kontenjan" aydın kavramının tüm simgelerine düşmanlık temelinde oluşturulmuştu. 12 Eylül'ün "meşveret meclisi" aydın kavramının simgelediği tüm değerlerin karşısında yeralan bir kişilikler topluluğu ortaya koymuştu. 12 Eylül'ün temel amaçları arasında bulunan toplumsal örgütler ve aydınların politik hayat içinde ağırlıklarının ortadan kaldırılması çerçevesi içinde "danışma meclisi" görevini yoğun bir anayasa ve yasama faaliyeti ile yerine getirmiştir. Bu "meşveret meclisi"ni aydın veya elitist olarak değerlendirmek aydınlık düşmanı konumu ve devleti tüm insanlık değerlerinin üzerinde gören anlayışı açısından mümkün değildir. Ancak ne yazık ki 12 Eylül değerlendirmelerinde, bilinçsizce bu yanlışa düşülebilmektedir. Danışma meclisi muhafazakar ve sağcı tutumun açıkça ağırlığını koyduğu bir yapı oldu. Bu çerçeve içinde kendine Atatürkçü liberaller adını veren "milliyetçi-muhafazakar" grup, Toprak Reformu Ön Tedbirler Tasarısına "mülkiyet hakkının kutsallığı" gerekçesiyle red oyu verenlerden müteşekküldür. 16 bin köylü ailesine on yıldır işlettikleri toprakların kullanım hakkını uzatmayı ön gören bu tasarı, "milliyetçi-muhafazakar" grubu ortak hareket temelinde biraraya getirdi ve örgütlenmelerini sağladı. Grubun liderlerinden Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı Danışma Meclisi'nin devlet politikacılarının bir parti çatısı altında toplanmaları gerekliliğini şöyle ifade ediyordu. "Hazırlayacağımız anayasa komünist düzene kapalı bir anayasa olacaktır. Biz bir yandan anayasayı bu fikir etrafında geliştirelim ve çıkaralım, bir yandan da Atatürkçü liberaller olarak belki ileride bir parti kurma çalışmalarına girişelim". (Dar Sokakta Siyaset. s. 168) 1930'lu yılların şefçi devlet-

millet bütünlüğüne dayalı devletçi yapısını diriltme özlemi taşıyan 12 Eylülcüler "tayin" mekanizmaları ile kurdukları "meşveret meclislerini" kontrolleri altında tutma konusunda kararlıydılar. Bu bakımdan o an için tekçi devlet yapısına aykırı gördükleri bu tip oluşumlara izin vermediler. Danışma meclisi'nde temsil edilen muhafazakar-milliyetçi tutumun ince politik oyunları ve 12 Eylül'e hukuki meşruiyet kazandırma çabaları da darbeciler tarafından çok da gerekli bulunmadı. askerlik olgusuyla içiçe geçmiş geleneksel devletin şiddet tekelinin otoriter hızla işletilmesi temeli üzerine kurulu 12 Eylül bu güce dayalı basit formüller dışında idcolojik ve politik inceliklerle fazlaca uğraşmıyordu. "Şahlanan devletin düşmanlarını ezmesi" amacıyla kurulacak anayasal ve yasal düzenin oluşumunda kendisine verilen görevi Danışma Meclisi istekle yerine getirdi. Bu arada meşveret meclisinde beliren eğilim de askeri yönetim döneminin daha fazla uzatılması doğrultusundaydı. Danışma meclisinde hazırlanan anayasa taslağı göstermelik bir nitelik taşıyordu. Sözde bir kurucu meclis havası verilmek istenen "darbe danışmanlar kurulu"na daha önce Kafaoğlu-Kırca ikilisinin biçimlendirdiği AP-işveren kesimi-ordu-sağ basın mutabakatını taşıyan taslakta bulunan genel ilkelere uygun bir metin dikte ediliyordu. Bu konuda darbe danışmanlar kurulunda bulunan asker kökenli üyelerin önünde anayasa komisyonu taslağı dışında bir başka taslağın bulunduğunu belirten bir kaynakta şu bilgiler bulunuyor; "Komisyonun hazırladığı taslak Danışma Meclisi Genel Kurulu'na indiğinde, meclisin özellikle asker kökenli bazı üyelerinin önlerinde de birer anayasa taslağı duruyordu. Ama, bu taslak bir başka taslaktı. Eşref Akıncı, Adnan Orel, İbrahim Orel, İbrahim Şenocak, Ethem Ayan, Rıfat Beyazıt, Hamza Eroğlu, Fevzi Uyguner zaman zaman önlerindeki taslağa bakarak görüşmeler sırasında önerge hazırlıyorlar ve bunu genel kurula sunuyorlardı." (Aynı Eser. s. 181) Bu arada darbe danışmanlar kurulundan bazı üyelerde Süleyman Demirel'le temas halindeydiler. Bu "danışman"lara Demirel "Sizin önemli bir göreviniz var. Anayasa yapmak. Onun için bu memleket sizden yararlanmalı" (Aynı Eser. s. 175) diyordu. Anayasanın yapılış sürecinde bu kurumda görev yapan Yıldırım Avcı'yı daha sonra "emanetçi"olarak kurduğu partinin başına geçiren Demirel Eylül anayasasının ilkeler bütünlü-

ğü ve oluşumu ile ilgili olarak sözlü bir mesaj vermiş oluyordu. Türkiye'de iktidarın meşruiyet kaynaklarına ilişkin ikili yapısı içinde "seçim"le gelen politikacı "tayin" mekanizmasıyla gelen devlet politikacısını bir bakıma ebed-müdded iktidar partisinin temsilcisi saydığından onun iktidar süreçleri içindeki yerini sorgulamaz ve doğal iktidar ortağı olarak kabul eder. Devletin mutlak gücü, hizmetin sürekliliği, millet olarak güçlü bir biçimde varolmanın gerekleri gibi otoriter kalıplara göre şartlanmış "seçim" politikacısı kendisiyle ortak değerleri paylaşan "darbe" politikacısı ile arasındaki ilişkiyi ve ortaklığı doğal kabul eder, ve işbirliği yapar. Bu çerçeve içinde düşünüldüğünde Demirel'in "darbenin danışmanı" kadrosunda görev alıp, darbenin anayasa ve yasalarının hazırlanmasına katılan bir devlet politikacısını kurduğu partinin başına getirmesi, Türkiye'nin siyasi geleneği ile kişisel açıdan Demirel'in politik evrimine uygun bir tutumdur. Darbenin danışma kurulu, diktatörlük rejimi altında "demokratik" bir anayasa hazırladıklarını savunan darbe ideologlarının bulunduğu tek kurum değildir. Türk-İslam sentezi çerçevesi içinde faşizmin ideolojik ve siyasi yapılanmasını yönlendiren bir başka danışman topluluğu da Aydınlar Ocağı'nda çalışmaktadır. Bu yapıyı ve siyasi gelişmelerdeki rolünü ayrı bir başlık altında incelemekte yarar var.

Aydınlar Ocağı

Aydınlar Ocağı, 14 Mayıs 1970 tarihinde kuruldu. Başkanı İbrahim Kafesoğlu, ikinci başkanı Süleyman Yalçın olan Ocak, o dönemde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından da desteklenmişti. Amacını "Türk Milletinin tarihi misyonu ve bunun manevi mirasını sahiplenmek, bu misyonun gereği olarak görüşlerini siyasi kadrolardaki etkili ve yetkili kişilere iletmek" olarak belirlemişti. 1970'li yıllardan itibaren devletin çelik çekirdeğinin "danışman"lığını yapan, devlet politikacıları ve akademisyenler topluluğundan oluşan Aydınlar Ocağı kadrosu Türk-İslâm sentezi görüşü'nü formüle etmenin yanında Necmettin Erbakan'dan Turgut Özal'a kadar sağ yelpazenin tüm önemli isimlerinin belirli sürelerle içinde yer aldığı kapsayıcı bir niteliğe sahiptir. Türkiye'de Türk-İslam sentezini devlet ve millet varlığının varolma koşulu olarak gören bu kadrolar, 1975-1984 arasında yoğun bir faaliyet içinde olmuşlar, Türk sağının önemli görüş ve projeleri Ocak tarafından hazırlanmıştır. Aydınlar Ocağı "1. M.C. Hükümeti"nin kuruluşunda aktif bir rol oynamış, Ocak üyelerinin sürekli yazdığı Ortadoğu Gazetesi'de milliyetçi partilerin komünizm tehlikesine karşı birleşmesi için etkili bir kampanya yürütmüşlerdir. M.C.'nin kuruluşunun sağlanması amacıyla 14 Ocak'lı üyesi profesör o dönemde bir çağrı yayınlamışlardır. Aydınlar Ocağı önce Ocaklı bir profesörün başbakanlığında tüm sağı birleştirecek hükümet formülünü ortaya atmış, ancak daha sonra Demirel'in başbakanlığını savunmuştur. "Gittikçe ilerleyen 565.000 oyu ile kudretli gençliği, yılmaz kararlılığı beraberinde vazgeçilmez

bir güç olan M.H.P.'nin " koalisyona dahil edilmeside ayrıca istenmiştir. (Milliyetçiler Korkmayınız Birleşiniz, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar. s. 204). Aydınlar Ocağı, Türk-İslâm Sentezi çerçevesinde AP-MHP-MSP'nin kesişme alanında yeralmakta ancak "Türk milliyetçiliğinin herhangi bir partinin davası olmadığı; Türk milliyetçilerinin bütün partilerde görüşlerini hakim kılmaya çalışmaları gerektiğini" etkin olduğu tüm dönemler boyunca savunmaktadır. Ebedmüddet iktidar partisinin ve güçlü devlet idealinin yanında olan Ocak 1975-1984 arasında yoğun bir anti-komünizm anlayışı içinde çalışmalarına yön vermiş ve bu bağlamda yüksek düzeyde asker-sivil bürokratları kaynaştırmıştır. Devletin çelik çekirdeğini oluşturan kadrolarla yakın "danışma bağları" bulunan Ocaklılar Türkiye'de milliyetçi sağın gücünü partilerin değil devletin sürekliliğinden görmüşler ve bu anlamda 12 Eylül darbesinin danışman kurullarında etkili olmuşlardır. Komünizm tehlikesini engellediği sürece MHP'nin para-militer kuruluşlarına hoşgörüyle bakan Ocak açısından MHP dahil hiçbir parti vazgeçilmez değildir. Devletin otoriter hızını yavaşlatacak her türlü radikal muhalefetin engellenmesinden yana olan Ocak, M.C. Hükümetlerini ve MHP'de sol radikalizmi bastırmaya yönelik şiddet politikalarını sonuna kadar desteklemiştir. İktisadi düzen tasarımlarında statükocu, büyük sermaye yanlısı olan bu tutumu konusunda Ocak'ın etkili ismi Süleyman Yalçın şunları söylüyor: "24 Ocak kararlarının hazırlanışı Aydınlar Ocağı'nın ürünüdür. Türkiye'nin sosyo-ekonomik çıkmazları ve çözümleri başlıklı ekonomik programı Turgut Bey hazırlamıştır. İçimizde beş ayrı oturum yaptık. Sonunda bir model çıktı ve hakikaten o model fikri tatbik edildi."[158] 24 Ocak kararlarınının bir yanıyla devlet içinde ekonomik bürokrasiyi tümden TÜSİAD' ın temsil ettiği tekelli sermayeye devreden bir "darbe" olduğu düşünülürse bu darbede milliyetçi-muhafazakar, devletlü Türk-İslam sentezi ideologları ve devlet politikacılarının işlevsel konumları oldukça netleşir. Özel teşebbüscü ve serbest piyasa yanlısı Ocakcı kesimin devlet içinde gerçekleşen 12 Eylül öncesi "bürokrasi darbesi" ve 12 Eylül Askeri Darbesi ile gelişen süreçte devlet kadrolarının kilit noktalarını ele geçirmesi devlet içinde bulunan sol Kemalist kadro kalıntılarının tasfiyesinide beraberinde getirmiştir. Bu sürecin yönlendirilmesinde MC deneyle-

ri ile de güç kazanan Ocaklılar ve büyük sermaye Kemalizmin eklektik yapısı içinde bulunan otoriter söylemi faşist bir yorum içinde iyice ön plâna çıkarmışlardır. Kemalist devletçiliğin KİT uygulamaları, devletin ekonomiyi kontrol mekanizmaları türünden 1930'lu yıllara özgü ekonomik-siyasal programı, bu programı temsil eden kadroların devletten tümden tasfiyesi ile sonuçlanmış, ancak bu arada Kemalizmin siyasi devletçilik ve devletin otoriter hızını işler hale getiren tek partili Takrir-i Sükuncu pratikleri Türk-İslâm senteziyle kaynaştırılmıştır. Kemalizm'in devletin "resmi ideolojisi" olma anlamında toplumsal akımların çeşitliliğini kucaklayamaması, bu anlamda 12 Eylül konusunda güçlü ve kalıcı bir toplumsal mutabakatın oluşumunu engeleyebilirdi. Bunun bilincinde olan Aydınlar Ocağı 12 Eylül'ün siyasi-ekonomik ve anayasal kurumlaşma sürecinde darbenin ve devletin otoriter hızını yeniden örgütlemesinin ideolojik ihtiyaçlarına uygun teorik açılımlar gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede İslâmiyeti lâikliğin demokratik yöneliminin dışına çıkaran açılımlarla din öğesi resmi otoriter ideolojiyle bütünleştirilmiştir. 12 Eylül'ün koruyucu İslâm kuşağı doktrini ile geliştirilen ABD merkezli yeni Ortadoğu politikasının gereklerini de gözeten İslâmcı politika Ocağın danışmanlığında askeri yönetim tarafından devletin resmi politikası olarak uygulamaya konulmuştur. Bu politikanın işlemesinde Atatürk'ün sıkı bir Türk milliyetçisi, şiddetli bir anti-komünist olduğu tezleri dinle birlikte 12 Eylül öncesinde yaygın sol hareketlilik yaşayan Türkiye'de egemen ekonomik-siyasi blokun toplum üzerinde yeniden ideolojik hegemonya kurmasının araçları olmuşlardır. Bu teorik araçlarla ilgili olarak Aydınlar Ocağı'nın vurguları geçmişe dayanmaktadır. Kuruluşundan itibaren sağ iktidar bloğu ve seçmen tabanının partiler arasında bölünmesinden kaygı duyan Ocak, Türk sağının klasik tezleri ile ebed-müddet iktidar partisinin devletin kurucu ilkeleri olarak gördüğü anti-komünist, otoriter, milliyetçi unsurlarını teorik ve politik bütünlüğe ulaştırma çabası içinde olmuştur. Daha önce örneklerini gördüğümüz ve işveren kesiminde somutlanan sağı birleştirme tutumu, Ocağın devlet politikacısı kadrolarının da temel kaygısıdır. AP ile MHP arasında bu anlamda güçlü bir köprü işlevi gören ve MC deneylerinde AP-MHP birliğini sola karşı güvence olarak algılayan Ocak, sağın temsil ettiği milliyetçi-

lik, muhafazakarlık, anti-komünizm, otoriter devlet anlayışı ideallerinin 12 Eylül yönetiminde somutlandığını ve kurumsallaştığını gördüğü ölçüde klasik sağ partilerden kolaylıkla vazgeçebilmiştir.

Partiler-üstü devlet politikacıları ve danışmanlarından oluşan bu kadro teknokratik ve üst-düzey bürokrat özelliklerinin yanında sermaye kesimi ilede sıkı bağlara sahiptir. Kendilerini "Devlete hizmet eden, devleti taşıyan münevverler" olarak tanımlayan ocaklılar, devletin çelik çekirdeği ile her dönemde uyum içinde olmuşlardır. Partilerin meşruiyetini toplumsal harekctliliği belirli sınırlar içinde tutmaları ile bağlantılı gören ve siyasi devletçi-otoriter anlayış çerçevesinde orduyu devletin öncelikli asli sahibi olarak kabul eden Ocaklı anlayışa ilginç bir örnek Ocağın önemli isimlerinden İbrahim Kafesoğlu'nun yazdıklarıdır. Kafesoğlu "Vatan müdafaasındaki fedakârlığı, eşine az rastlanan kahramanlığı, deha mertebesindeki stratejisi ve yalnız Türke has olup bazen vecd derecesine varan savaş azmi ile binlerce yıllık hayatı boyunca Türk'ün yeryüzünde 'Efendi millet' olarak devamlılığını sağlayan bir milli unsur olarak Türk Ordusu'ndan bahsetmektedir"[159] Bu çerçeve içinde şoven, saldırgan, anti-komünist unsurları ön plana çıkarılan bir ordu-millet yaklaşımı sergilemektedir. Aydınlar Ocağı, 12 Eylül döneminde ordu-millet bütünlüğü yaklaşımını önplana çıkararak askeri yönetimin önemli destek temellerini pekiştirmişlerdir. Desteklerini, darbe danışma kurulunda da sürdüren Ocaklılardan Şener Akyol ile Yılmaz Altuğ, Danışma Meclisi'nde anayasa komisyonu üyesi olarak çalışmışlardır. Aydınlar Ocağı'nın yarattığı gizlilik imajı, masonik hava ve sınırlı sayıda üye politikası (1985 de 130 üye) devletin İttihat-Terakki cemiyetçiliği, tek parti dönemi kadro hareketinde ifadesini bulan güç ve otoriteye tapınmanın ocaklı danışmanlar eliyle restorasyonu gibidir. Devletin sağ siyasi doğrultuda tüm güçlerini otoriter bir hızla ve birlik içinde kullanması ihtiyacının anlatımı olan bu restorayon anlayışında askerlerle ocağın iletişimini güçlendiren etken Atatürkçülük söylemi olmuştur. Atatürk dönemi tek parti uygulamalarının otoriter hızını milli kültüre uygunluğu açısından ele alan Ocak, milli kültüre uygun olarak toplumu biçimlendirmenin tüm şiddete dayalı araçlarını meşru kabul etmektedir. Atatürkçülüğü devletin ebedmüddet iktidar partisinin "Milli Kültürü" esas alan tesbitleri çerçe-

vesinde toplumu otoriter hızla düzenlenmesi bakımından yorumlayan Ocak 12 Eylül'e bu bağlamda tarihsel ve moral meşruiyet sağlamıştır. Halk iradesini millet, milleti ise "milli kültürün" gereklerini belirleyen ve sürekli kılan "Kutsal Türk Devleti" ile bütünleştiren bu anlayışın darbecilerin hizmetine sunulması toplumsal tabana sahip olmayan darbecilerle Ocak arasındaki bağı oldukça güçlendirmiştir. Devletin merkezi gücüne ve orduya sıkı bağlarla bağlanmış Ocak, otoriter bir rejimin ideolojik ihtiyaçlarına yanıt verecek bir yapıya sahiptir. Bu kapsam içinde "Türk-İslâm Sentezi'nin 12 Eylül'de batıcılık unsurunuda içselleştirerek kurulması askeri yönetime büyük "yararlılıklar" sağlamıştır. Pratik siyasal yöneliş ve tasarımlar içinde 12 Eylül öncesinde MSP ile MHP arasında bölünmüş olan İslâmcılık ile Türk Milliyetçiliği 12 Eylül'de resmi ideolojinin otoriter ve faşizan statüko kalıpları ile kaynaştırılmış ve darbecilerin hizmetine sunulmuştur. Bürokratik-otoriter devletin sahipleri tarafından teknolojik, siyasal ve askeri ittifaklar düzleminde batıcılık anlayışının da sentezin unsuru haline getirilmesi pratik-politik işlerliğini kolaylaştırmıştır. Devlet otoritesinin kendi iç çelişkilerini çözerek hızını yavaşlatan parlamento, partiler, yasalar, hukuk gibi bağlardan kurtulması otoriter-faşizan yapılanma içinde senteze yolaçıcılık işlevi kazandırmıştır. MC Hükümetlerinden itibaren sağ siyasi stratejilerin geliştirilmesinde önemli katkıları bulunan Ocak 12 Eylül'ün temel mantık örgüsünün hazırlanmasında Türk-İslâm-Batı sentezini politik stratejinin kolay uygulanabilir biçimsel kalıplarına başarıyla aktarabilmiştir. 1980'li yıllarda, Aydınlar Ocağı tarafından düzenlenen İstanbul "Kubbealtı Akademi Cemiyeti" konferanslarında geliştirilen "Milli Mutabakatlar" başlığını taşıyan tezler, sentezin omurgasını oluşturan görüşlerin formülasyonudur. Bu konferanslarda Türkoloji Profesörü Muharrem Ergin'in "Milli Mutabakatlar" tezlerinin oluşumuna katkıları büyüktür. Eylül 1984 yılında kitap haline getirilen bu konferanslar "ülkemizi 12 Eylül'e Getiren Sebepler ve Türkiye Üzerindeki Oyunlar" seminerinde "Milli Mutabakatlar" başlığı altında ve 40 maddede toplanmıştır. Aydınlar Ocağı'nın bu konferanslarında Muharrem Ergin 12 Eylül'e ilişkin olarak şunları söylemektedir: "Türk Tarihi açısından son 60 yılın birinci büyük hadisesi Atatürk hareketi, ikinci büyük hadisesi 12 Eylül hareketidir.

(...) Birinci hadisede hareketin başında Atatürk'ün bulunması Allah'ın Türk Milleti'ne en büyük lütfu idi. İkinci hadisede de Kenan Evren'in bulunması Allah'ın bir lütfudur".[160]

12 Eylül'ü Türkiye'deki "özgürlük azgınlığının" bir sonucu olarak gören Celal Bayar ve darbe lideri Kenan Evren'le ortak paydalar taşıyan, 12 Eylül'ün siyasi doğrultusunu ve tasarımlarını meşrulaştıran Ergin'in şu görüşleride kayda değer; "Binlerce yıllık devlet nizamı içinde adaleti, hakkı ve fazileti mükemmel bir şekilde yürüten ve kimseyi kimseye ezdirmeyen Türk kültüründe, köleliğin, engizisyonun, zulmün geçerli olduğu batıdaki gibi bir hürriyet meselesi yoktur. Devlete, otoriteye ve cemiyet nizamına karşı bir küfür ve tehdit hürriyeti halinde kalan özenti niteliğindeki hürriyet kavgası demokrasiyi zehirlemiştir. Türkiye siyasi hürriyetin yokluğundan değil, asıl bunun istismarından hürriyet elden gitti yaygarasından ıstırap çekmiştir. Türkiye'nin toplumsal sınıf ve ideoloji farkına dayanmayan bünyesi ve şartları ideolojisiz, doktrinsiz, sağ-sol çatışmasına dayanmayan Anglo-Amerikan tipi kütle ve ekip partileri istikametindedir. Buna rağmen Türkiye'de istikrarsızlık unsuru içeren, latin tipi, en sağ uçtan en sol uca kadar sıralanan fikirler ve partiler yelpazesinin demokrasinin şartı olarak dayatılması yanlıştır. Türkiye, mesela A.B.D.'de olduğu gibi, birbirine yakın iki büyük partinin yürüteceği bir demokrasiye kavuşacağı gün çok rahat edecektir. Yarının Türkiye'sinde sağcı (dinci) ve solcu (marksist) parti olmamalı, bilhassa solsuz sağduyu demokrasisi hakim olmalıdır". Muharrem Ergin, 12 Eylül Anayasası için "Türkiye'nin belkide en az yüzyıllık ihtiyacını karşılayan 1982 Anayasası" tanımı kullanmaktadır. Devletin restorasyon ihtiyacının bilincinde olan Ergin, otoritenin etkinliğini sınırlayan ve hızını azaltan bağlardan kurtulmasını Takrir-i Sükun'da simgelenen Kemalist Otoriteryanizmle özdeşleştirmekte, "Demokrasinin her yerde aynı olduğunu söyleyen klasik demokrasinin insan tabiatına ve ayrı ayrı cemiyetler gerçeğine aykırı olduğunu belirten ve disiplinli demokrasi isteyen Ergin, Ocak'ın biçimci demokrasi anlayışını sadece serbest seçimler ve parlamentonun varlığı ile sınırlamaktadır. Türk-İslâm Sentezi için de İslâmı, Brezinski Doktrini'nin dost ülkelerde "kanun dairesinde tutulmalı " ilkesinden algıladığı belirgin olan Ergin, "Türkiye dinci olmayacak fakat da-

ima dindar kalacaktır" demektedir. Ergin'e göre "Bir huzur ve sükun müessesesi olarak dinin cemiyet hayatındaki yeri büyüktür ve İslâm, Türklüğü koruyan çok önemli bir manevi silahtır". Ergin ve Aydınlar Ocağı Türkiye'de dinden beklenen işlevlerin, devletin müdahale ve kontrolü ile sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu kapsam içinde, Aydınlar Ocağı Türkiye'de dinden beklenen işlevlerin, devletin müdahale ve kontrolü ile sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu kapsam içinde, Aydınlar Ocağı 9-10 Mayıs 1981'de "Milli Eğitim ve Din Eğitimi" konulu bir seminer düzenleyerek "devletin zorunlu din eğitimi vermesi ve laikliğin zorunluluğu din eğitimi ile çelişen yönünün bulunmadığı" görüşlerini ortaya atmıştır. Sonuçta, ortaöğretimde zorunlu din dersi uygulaması 1982 Anayasası'nda hüküm altına alınarak yürürlüğe konmuştur. Bu doğrultuda 1983 tarihini taşıyan ve DPI tarafından hazırlanan Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda Atatürk'ün "Türk Milletinin dindar olması gerektiği doğrultusundaki" direktifleri belirtilmiş ve 12 Eylül yönetimi "dinci olmayan dindar devlet" ilkesini resmileştirmiştir. 12 Eylül darbesinin, Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam sentezi tasarımıyla bağdaşması resmi ideolojinin kutsal devletçi-otoriter unsurları ile eklemlenerek devlet-ordu nezdinde resmileşmesini sağlamıştır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu başkanı Em. General Suat İlhan devletin resmi görüşü haline gelen Türk-İslâm sentezine ilişkin olarak şunları yazmaktadır: "Türk Milleti dört asır önce asrına ismini vermiş bir büyüklükten gelmektedir. Asya bozkır medeniyetinin temsilcisidir. İslam medeniyetinin gelişmesinde büyük katkılarda bulunmuştur. Türk ve İslam medeniyetlerinin sentezini gerçekleştirmiş ve bu sentez medeniyete dayalı dünyanın en uzun ömürlü ve en büyük imparatorluklarından birisinin kurucusu olmuştur. Bu imparatorluğun devlet düzenini ve yapısının üstünlüğü, büyüklüğü her yeni incelemede biraz daha su yüzüne çıkmaktadır. Türk milleti ikiyüze yakın devlet kurmuştur. İstiklal Harbi, Türk-İslam sentez medeniyetinin yücelttiği Osmanlı İmparatorluğu'nda bu sentez medeniyetin kendi kendisini yenileme gücünü yitirip yenik düşdüğü noktadaki savaştır. İstiklal Harbi ve inkilaplar, Türk-İslam sentez medeniyetinin batı medeniyeti ile yeni bir sentezе ulaşması amacına yöneliktir. (Resmi İstikamet Türk-İslam Sentezi,

2000 Doğru 25.1.1987 s. 8-13) Tüm bir toplumun evrimini tarihe kendiliğindenci kutsal bir amaç yükleyerek 12 eylül'ün Türk-İslam-Batı sentezini restore etme amacına bağlayan bu metafizik görüş tüm parlak ifadelere rağmen Pentagon politikalarıyla da uyum içindedir. Bilindiği gibi 1978 İran-İslam Devrimi'nin ardından Resmi-Yasal İslama dayanarak Sovyet tehdidi ve ABD çıkarlarına karşı gelecek Radikal İslama karşı Türkiye-Suudi Arabistan-Pakistan'ı kapsayan Yeşil Kuşak projesi Pentagon tarafından formüle edildi. Bu çerçevede Türkiye hem İslamiyeti destekleyip, hem de ne bir dini müessesenin ne de müslüman uçların devlet işlerine karışmalarına izin vermeyen dinci olamayan dindar devlet eksenine oturtuldu.[61] Bu kapsam içinde düşünüldüğünde resmi ideolojinin yanında emperyalizmin bölgedeki siyasal ve ekonomik çıkarlarının örtüşmesi bakımından da Türk-İslam sentezi teorik bir dayanak oluşturmuştur. Aslında, anti-komünizm ekseninc oturan sağcı islam politikası DP döneminden itibaren ABD'nin bölgedeki askeri siyasi çıkarları doğrultusunda sürekli gündemde tutulmaya çalışılmıştır. 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbeleri birçok başka alanda olduğu gibi 1960 hareketi ve 1961 Anayasası'nın kazanımlarını toplumdan kazıma anlamında Bayar-Menderes dönemi uygulamalarını kaldığı yerden devam ettirme özelliğine sahiptirler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra NATO ve ABD'nin İslamı anti-komünist bir güç olarak konuşlandırma isteği DP iktidarının resmi görüşü İslamla kaynaştırma ve açık tarikat bağlarınıda içeren kitlesel İslami canlılıktan yararlanma yönündeki politikasını güçlendirmiştir. Bu noktadan itibaren sağ iktidarların oy deposu haline getirilen islamcı kesim, 60'lı yıllar boyunca anti-emperyalist motiflerle harekete geçen solun bastırılmasında kullanılan bir vurucu güç haline gelmiştir. Kanlı Pazar, toplu namazlar sonrası sol kuruluşlara ve kişilere yönelik saldırılar bizzat sağ iktidarlar tarafından planlanmış ve islamcılar bu doğrultuda terör aracı olarak solun üstüne saldırtılmıştır. Koyu bir Atatürkçülük ideolojisini gündeme getiren 12 Mart dönemi yükselen sol dalgayı kırma konusunda islami gücü desteklemiş ve geniş yığınları kazanma adına "dindar devlet" uygulamalarını Milli Eğitim alanı başta olmak üzere gündeme almıştır. Bu çerçeve içinde toplumda sol akımlar ve marksist eğilimlerin güçlenmesini önlemek bakımından "milli ve manevi

değerler ile örf ve adetleri" güçlendirmenin gerekli olduğuna karar verilmiş, bunun için en etkili önleminde imam-hatip okullarını lise haline getirmek olduğu vurgulanmıştır. Bu politikaya uygun olarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun işlerliğine son verilmiş ve islami bilgiler okutan bu okulların lise sayılması ve üniversiteye girme haklarının düzenlenmesi ile Türkiye ikili eğitim-öğretim yapısına geriletilmiştir. 12 Eylül darbesi sonrasında resmi devlet politikası haline getirilen Türk-İslam Sentezi 12 Mart'ın din politikasının oldukça yetkin biçimde sürdürülmesi ve devletin ideolojik hegemonyasını tekrar kurmasının teorik aracıdır. Bu sentezin ideolojik vurguları ile değişmeyen bir toplum yapısı ve otoriter bir siyasal rejimi temel alan darbeciler kim tarafından ve nasıl saptanacağı belli olmayan "milli kültür" kavramına dayanarak toplumsal yaşamın ve siyasal kurumların düzenlenmesi konusunda meşruiyet duygusu ile hareket etmişlerdir. Aydınlar Ocağı bu noktada darbecilerin büyük desteği olarak, Türkiye'de iktidarın meşruluk kaynağını milli kültüre bağlamış, oy çoğunluğunu elde etse bile milli kültür politikasını kabul etmeyen iktidarın meşru olmayacağını vurgulamıştır. Sentezciler toplumun büyük çoğunluğu tarafından bile oy çoğunluğu ile meşru biçimde değiştirilemeyecek bir milli kültür tanımı yapmışlardır. Bu milli kültür tanımının arka planında Türkiye'de ordunun ve giderek emperyalizmle güçlü bağları olan tekellerin ve siyaset planlaması yapan devlet politikacılarının siyasal iradelerinin bulunduğu açıktır. Bu siyasal iradeyi Türkiye'nin lanetli siyasi mirası ile sentezleyen Ocakcılar devlet içinde ciddi bir kadrolaşmaya gitmişlerdir. Bu kadrolaşmanın niteliğine ilişkin şu bilgiler tamamlayıcı olacaktır: Eylül darbesinin sonrasında Aydınlar Ocağı'nın başkanlığını da yapmış olan Salih Tuğ İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dekanı, muteber üye Ahmet Somer Ankara Ün. de, Ümit Akkoyunlu Erzurum Atatürk Ün. Dekan, Ayhan Songar-Leyla Ebruz ve Zeynep Korkmaz TRT Yönetim Kurulu Üyesi oldular. Ocak çevresiyle oldukça iyi ilişkileri olan Tarık Somer Ankara Ün. Rektörlüğü'ne, Erol Cansel Rektör yardımcılığına getirildiler. Bu arada ocak çevresinden olan ve Türk-İslam sentezinin doktriner savunucusu olan akademisyenlerin üniversite içindeki üssü durumuna getirilen Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünü de ele almak gerekir. 20.7.1982 tarihinde Milli Güvenlik Konse-

yi'nin çıkardığı bir yasa ile "Atatürk ilke ve İnkılaplarını araştırmak ve bu konuları üniversite öğrencilerine anlatacak öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla" kurulan enstitünün ilk genel müdürlüğüne ülkücü yayın organlarının konuk yazarlarından Pof. Dr. Aydın Taneri atandı. Taneri'nden sonra bu göreve 1944 Türkçülük-Turancılık davası sanıklarından Türkistanlı Prof. Zeki Velidi Togan'ın, daha sonra Aydınlar Ocağı'nın ilk genel başkanı İbrahim Kafesoğlu'nun asistanı olan, MHP'nin 1977 seçimlerinde Adana'dan milletvekilliğine aday gösterdiği Mustafa Kafalı getirildi. Bu arada ülkücü camianın ünlü isimlerinden Bahaeddin Ögel ve Rafet İnanç da Türk İn. To. Ens. Yönetim Kurulu üyeliklerine atandılar. Bu enstitüde kurmay subaylara da doktora yapılması imkanı tanındı. Ayrıca enstitü üyesi ocaklı ülkücü devlet politikacılarına Milli Güvenlik Kuruluna danışmanlık statüsü sağlandı. 1970 yılında kurulan Aydınlar Ocağı Türkiye'de geçerli mülkiyet rejimi ve dünya kapitalist sistemi ile eklemlenen sosyo-ekonomik formasyonun siyasi omurgası olan büyük sağ federasyonun bölünmesine devletlü kesimin tepkisidir. Tekelli sermayenin orta sınıflarla mesafeyi açması ve bu bağlamda keskinleşen çelişkilerin sermaye fraksiyonlarını çeşitli sağ partiler içinde bölünmeye uğratması, bu sınıfsal-toplumsal ayrışma temelinde ciddi bir ideolojik hegemonya ve politik irade krizi yarattı. Toplumsal muhalefeti derinliğine olmasa da yaygınlığına kucaklayan sol (eylemli sol) hareketlilik devletin kuruluş ilkelerinde bulunan "uç" siyasi ve askeri eylemsellik ile bunun enternasyonal olabilecek bağlarının tehlike kurgusu ile birleşince "devletin şahlanıp, düşmanlarını ezmesi "gündeme getirildi. Gündemin belirlenmesinde ebedmüddet iktidar partisinin en büyük desteği masonik bir kapalılık içinde örgütlenmiş, dış politik merkezlerle ve büyük sermaye ile bağlantılı siyaset planlaması yapan devlet içinde de örgütlü kurullardı. Bu kurulların açığa çıkmış örneklerinden Aydınlar Ocağı'nın niteliğini 12 Eylül'le bağlantıları içinde kavramak Türkiye'nin gerçek siyasetinin kimler tarafından, nasıl, hangi yöntem ve ilkelerle belirlendiğinin zengin bir örneğini teşkil etmektedir.

Gencay Şaylan'ın "İslamiyet ve Siyaset" adlı çalışmasında "Türkiye'nin 'Opus Dei'si" olarak nitelendirdiği Aydınlar Ocağının resmi ideolojinin biçimlenmesinde oynadığı rolün onu "Opus Dei"nin

büyük gücüne ulaştırmaya yeterli olmayacağı açıktır. Ancak Türkiye'nin "Opus Deisi" anlayış ve kurumlaşmasını örneğin TİSK, TÜSİAD, Aydınlar Ocağı ve istihbarat kuruluşlarının kesişme alanında yöntemsel bir açıklık aracı olarak görmek sanırız çok yararlı olacaktır. Opus Dei nedir? Değerli bir çalışmanın bilgileri: Opus Dei (tam adıyla Sociedad Sacerdotal de la Santa Cruz de Opus Dei), 1928 yılında İspanya'da Katolik bir rahip tarafından kurulan bir örgüttür. Opus Dei, Latince Tanrının Yapıtı demektir. Dört düzeyli üyelik hiyerarşisinin alt basamağındakiler hariç, diğer üyelerin bağlılık ve gizlilik andı içmeleri gerekliydi. Üyeliğe seçkin ve önderlik niteliğine sahip kişiler kabul edilir. Zaten Opus Dei üyeliği başlıbaşına bir seçkinlik, üstünlük nedeni olarak algılanmaktadır. 1950 yılında Papa tarafından resmen onaylanması, Opus Dei'nin saygınlığıyla birlikte seçkinci ve masonik yapısını pekiştirdi. Örgüt, kadrolaşmada elbette yönetici çekirdek dışında-büyük mülk sahipleri ve siyasetçilerden çok; her alanda uzman, teknokrat unsurlara ağırlık vermeye yönelmişti. İspanya İç savaşı'ndan sonra üniversitelerin yönetiminde etkin bir konum elde ederek özellikle yurt dışı burs, doktora vs. imkanların kullanımını yönlendirmeleri, bu stratejiye büyük yarar sağladı. Sonraki aşamada örgüt bizzat orta ve yüksek öğretim kurumları ve yurtları açarak eğitim sektöründeki denetimini kurumlaştırdı. 1950'lerin ortalarından itibaren, artık iletişimden sanayi ve teknolojiye, kamu yönetimine kadar hemen her alanda, iyi yetişmiş genç "parlak" kadroların önemli bir bölümü, Opus Dei üyesiydi. Örgüt böylelikle hem devlet üzerindeki etkinliğini, hem de "partiler üstü" bir görünümle saygınlığını geliştirdi. Bu yapı, Opus Dei'nin kökenindeki Katolik muhafazakarlığı temelli otoriter faşizan ideolojinin; siyaseti dışlayan (apolitik), teknokratik pozitivist bir söylemle ve ahlakla rötüşlanmasını beraberinde getirdi. Bu söylem, kendisini siyasi tercihlerle ve terimlerle değil, "nesnel" bilimsel mesleki gerekliliklerle ifade ederek otoritenin tartışılmazlığını "sağduyulu" bir şekilde dayatmaya elverişliydi.

Opus Dei'nin gerçekleştirdiği kadrolaşma ve ürettiği ideoloji, Franco Faşizmi'nin 1950'lerdeki bunalımından kaynaklanan ihtiyaçlarıyla örtüştü. Franko rejimi, büyük toprak sahiplerinden burjuvazinin değişik fraksiyonlarına, kiliseye ve orduya uzanan geniş

yelpazeli anti-komünist ittifaka dayanıyordu. İç savaş sonrasından itibaren, bu ittifakın ortak paydasını oluşturacak bir iktisadi-siyasi program ve ideolojik söylem üretmekte zorlanmış; giderek bir temsiliyet ve hegemonya bunalımına düşmüştü. 1956 yazında bunalımın dip noktasında, sanayi burjuvazisinin tercihleri ve IMF'nin bununla uyarlı önerileri doğrultusunda yeni bir iktisadi program uygulamaya konuldu. Bu program, esas oyarak "ihracata yönelik sanayileşme" ve "enflasyonla birlikte büyüme" önceliklerine dayanıyordu. Opus Dei bu programın saptanmasının, yürütülmesinin ve meşrulaştırılmasının baş aktörü olarak devreye girdi. Programı yürütecek olar hükümetin kilit bakanlıklarında, Opus Dei üyesi teknokratlar yer aldılar. Opus Dei teknokratlarının, demokratikleşmeyi milli gelir hesaplarına indirgeyen, her türlü siyasal toplumsal talebin karşılanmasını sorumlusunun-uzmanının "nesnel" bilgisine-yetkisine terk etmeyi vaazeden yaklaşımları, resmi ideolojiye nüfuz etti. 1950'lerin ikinci yarısından itibaren Franko rejminin çöküşüne dek temel politikaların belirlenmesinde ve bütün hükümetlerde Opus Dei, "perde arkası" denemeyecek kadar belirgin rol oynadı. 1974'de İspanya Hükümetinin 19 bakanından 10'u Opus Dei üyesiyde. Opus Dei, eğitim sektöründen sonra iletişim sektörüne, ardından sanayi, ticaret ve bankacılığa el attı. Sahip olduğu veya denetlediği büyük holdinglerle, firmalarla büyük bir güç haline geldi. Bu güç iktisadi olarak da yoğundu. 1982'de İspanya'da iktidara gelen (sosyal demokrat nitelikli) Sosyalist Parti, sahiden iktidar olabilmek için ordu ve kilise ile birlikte Opus Dei ile mücadele vermek zorunda kaldı (...). Örgüt, Portekiz'de ve Latin Amerika ülkelerinde de örgütlenerek, bütün diktatörlük rejimlerine kadro, danışmanlık, para yardımı ve ideolojik destek sağlayan büyük bir güç odağı olmuştu. CIA ile "akademik" görünümlü sıkı işbirliğini kurumlaştırdı. Papalık, katolik muhafazakarlık için oluşturduğu dayanağın yanında, güçlü antikomünist misyonu nedeniyle açık destek verdiği Opus Dei'nin statüsünü 1982'de yükselterek, örgüt önderine, tarikat başkanlarına mahsus "piskopos" ünvanını bahşetti.[162]

Türkiye'de bulunan Opus Dei'nin önemli güç odaklarından yalnızca birini oluşturan Ocaklı akademisyenler 12 Eylül'ü II. Türk rönesansı olarak değerlendirdiler. Milli kültürü, "kültür, bir milletin

her şeyden önce milli güvenlik meselesidir" [Milli Mutabakatlar s. 33] biçiminde yorumlayan Muharrem Ergin, Milli Güvenlik Stratejisi'ne uygun bir kültür kuramını formüle etti. Milli Güvenlik Devleti doktrininin gerekleri doğrultusunda Ergin'e göre "Bir daha ele geçmeyebilecek olan 12 Eylül fırsatı" iyi değerlendirilmelidir. 12 Eylül öncesindeki "çöküş"ün nedeni olarak, milli devlet olmanın şartlarının yerine getirilmemesi, yani milli kültür politikasının güdülmemiş olmasını gösteren Ergin, milli güvenlik doktrini-milli kültür bileşimi içinde tam bir Takrir-i Sükun özlemini ortaya koymaktadır. Pentagon kökenli anti-komünist doktrinleri devletin kuruluş ilkeleri arasında bulunan "sol alternatifi" ortadan kaldırma geleneği ile birleştiren bu milli kültür anlayışının asr-ı saadet devrini Ergin şöyle açıklamaktadır: Türkiye'de siyasi huzurun tam olduğu Atatürk devri ve 1938-1945 arası devre. Atatürk'ü en büyük Türk milliyetçisi ve milli kültürcüsü olarak tanımlayan Muharrem Ergin, onu hümanist beynelminelci gösteren kozmopolit münevverlere karşı çıkmaktadır. Türkiye'de yanlış demokrasi uygulandığını ileri süren Ergin'e göre doğru demokrasi "milli irade (?) demek, milli irade ise milli kültür demektir". 12 Eylül'ün milli kültüre dönüş hamlesini başlatmasını darbenin meşruluk gerekçesi olarak gören Ergin, Pentagon kaynaklı, Takrir-i Sükun özlemli 12 Eylülcü "milli kültür" rönesansının uluslararası boyutunu da "Yanlış demokrasiye müdahale edip Türkiye'nin çökerek Ortadoğu'daki hassas dengenin bozulması ve hür dünyanın komünist dünya karşısındaki dayanma stratejisinin altüst olmasının engellenmesi" olarak görmektedir. Milli kültür odaklı ve milli güvenlik doktrini ile çerçevelenmiş, Pentagon'un "seçmeli caydırıcılık" formülünü sol hareketi bastırmada ilke edinmiş 12 Eylül'ün danışmanı Türk-İslam sentezcileri, disiplinli ve otoriter bir toplumun nasıl kurulacağını temel sorun olarak ele aldılar. Toplumsal sınıfların mevcut statükonun değişmezliğini kabullenecekleri, aydınların ve emekçi sınıfların mümkün olduğu kadar az talepte bulunacağı, herkesin toplumsal konumuna rıza gösterip bunu değiştirme konusunda umut taşımayacağı bir toplum modeli ve siyasi sistem bu soruya verilen cevabın özünü oluşturdu. Her türlü toplumsal muhalefeti ortadan kaldırmaya yönelen 12 Eylül darbesinin otoriter ve faşizan toplum düzenini kurumlaştırma konusunda çizdi-

ği siyasi hat üzerinde Türk-İslam sentezi açıkça siyasi bir program olarak uygulandı. Üniversiteler, YÖK, TRT, Atatürk Yüksek Kurulu gibi ideolojik devlet aygıtları, Aydınlar Ocağı ve sentezcilerin kontrolüne bırakıldı. Güçlü devletle bütünleşen total toplum anlayışı askeri yönetim tarafından "milli kültür kılıfıyla halka zorla kabul ettirildi". 12 Eylül yönetimi, Türk-İslam sentezi kurulurken sentezin Türk tarafına Atatürk ve Atatürkçülüğü yerleştirdi. Başlıca 5 yıllık kalkınma planı ile ilgili ihtisas komisyonu raporunun 517. sayfasında yeralan görüşler bu noktada oldukça aydınlatıcıdır: "Atatürk, milletin cehaletten kurtulması için uğraşmıştır, ama dininden ve ahlakından uzaklaşmamıştır. Türk milleti dindar olmalıdır. Türk milleti mütesaviyen dinini öğrenmelidir. Dinini öğrenmek için tek bir yere muhtaçtır, orası da mekteptir demiştir. Bunun için Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkartıp, herkesin aynı öğretimden geçmesini istemiştir... Bu kanuna ve direktiflere dayanan Milli Güvenlik Konseyi din ve ahlak derslerini bu sebeple mecburi hale getirmiştir". Bu rapor Türk-İslam sentezini devletin resmi görüşü haline getiren darbecilerin hangi görüşlerle hareket ettikleri konusunda oldukça ilginç veriler sunmaktadır: "Herşeyden önce dinin sadece bir vicdan meselesi olduğu ve vicdanlarda hapsedilerek ferdi davranışlarda ve toplum hayatında hiçbir yankısının olmadığı fikri isabetli değildir... Bir takım dini emir ve kuralların canlı bir şekilde yaşanmakta olması, dinin toplumdan ayrı tutulamayacağını göstermektedir". Dini toplumsal yaşamın düzenlenmesinde temel unsur haline getiren sentezci görüşün bir adım sonra siyasi sistemin düzenlenmesini dinsel esaslara dayandırmayı bir eğilim haline getirme manevrasını şimdilik saklı tuttuğu devletin bu çok önemli raporundan anlaşılmaktadır. 1983 yazında DPT tarafından yayınlanan bu belgenin hazırlandığı makamın adı ile Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu raporu olması Türk Opus Dei'sinin devletle içiçe geçmiş niteliğini, görülerinin devletteki ağırlığını simgelemektedir. 12 Eylül darbesinin kurumsal kazanımlarını zorba bir biçimde hukuki kalıplara döken 1982 Anayasası'nın 24. maddesi "din ve ahlak eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer almaktadır" hükmünü getirerek laik aydınlanmacılığa milli eği-

timin kapılarını tamamıyla kapatmıştır.

Eğitimin bir bütün olarak milli güvenlik doktrini çerçevesinde düzenlenmesi Ocaklı kesimin "kutsal devlet" görevlerinden en başta geleniydi. Bu amaçla, Atatürk ilke ve inkılapları ile ülkemizin stratejik kaderine bağlı tehdit konularının" işlenmesi karara bağlandı. Türk Opus Dei'sinin istihbarat bağlantıları konusunda açık verdiği alanlardan biri de budur. Zira, "tehdit konuları seminerler, paneller, konferanslarla işlenirken, MİT, Emniyet Genel Müdürlüğü, Genel Kurmay İstihbarat Başkanlığı ile işbirliği yapılacağı belirlenmiştir. Bu çerçevede yüksek öğretim gençliğinin milli değerler, hedefler ve Atatürk ilkeleri yolundan sapmalarına sebep olabilecek ideolojik tehditleri belirleyecek, karşı önlemleri gösterecek ve sürekli görev yapacak bir "kurul" görevlendirilerek Türk Opus Dei'si eşliğinde gizli istihbarat örgütleri üniversiteye bir daha çıkmamacasına yerleştirildi. Devletin resmi ideolojisini Türk-islam sentezinin verileriyle güçlendiren sentezciler üniversite ve istihbarat kuruluşları ile kolkola yerleşirken üniversite içinde büyük bir tasfiye süreci yaşanmış, 2000 kadar öğretim üyesinin işine son verilmiştir. Türk-İslam sentezcileri 12 Eylül'ün devletle içiçe geçme imkanını sağlayan ideolojik yapılanmalar sürecinde sağ parti tabanları karşısında 1980 öncesi taşımak durumunda oldukları tüm sivil ve bazen muhalif görünüm taşıyan süslerinden de soyunmuşlar, devletlü, istihbaratçı ve devlet siyaset planlayıcısı rollerini hakkıyla oynamışlardır. Türk-İslam sentezinin devlet içindeki uygulayıcıları, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile A.Ü.'ne bağlı Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü oldular. Sürekli olarak bir generalin başkanlığında yapılan Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tartışmaları büyük bir gizlilik kaydı ile yayınlanmamıştır. Kurul toplantılarında sentezin Kürtler'le ilgili yanı da ele alınmış ve sorunun çözümü, Türk-İslam sentezinin milli kültürün özünü oluşturan içeriğinin Kürtlere kabul ettirilmesi ve bu konuda dinden yararlanılmasına bağlamıştır. Kurulun toplantılarında ileri sürülen görüş ve önerilerle ilgili olarak açığa çıkan bilgiler önemli ipuçları içermektedir. Kurul toplantılarının birinde küçük risaleler halinde hazırlanacak kitapların Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde dağıtılması gündeme getirilmiş ve dağıtılacak kitap konusunda kurul üyelerinden biri şunu önermiştir; "Bahis ko-

nusu halk kitabı için Prof. Dr. merhum İbrahim Kafesoğlu'nun Türk-İslam Sentezi adı ile basılan eserinin seçilmesinin uygun olacağını düşünüyorum." Örgütçülüğün geçerliliğine inanan bir başka üye TRT ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan yararlanılmasını önermiş ve "Yeri gelmişken yazmadan edemeyeceğim. Tek başına iktisadi imkanları sağlamakla bölücülük önlenemez. İktisadi faaliyeti kültürle beslemek lazımdır. Bu konuda da belli illerde görevlendirilecek insan unsuru birinci planda gelir. Vali, kaymakam, nahiye müdürü, müftü, imam-hatip, vaiz, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerini mutlaka özel bir şekilde seçmek gerekir. Bu konuda kanunun yüksek kuruma verdiği yetkiye dayanarak ilgili bakanlarla işbirliği yapmak ve yukarıda saydığım görevlileri seçmek gerekir" demiştir.

Görüldüğü gibi Devlet personel kanununa tâbi görevliler için bazı (özel) kıstaslar aranmaktadır. Devletin kültür politikasının üretimini üstlenen kurulun bazı yetkilere dayanarak doğrudan bakanlarla işbirliği yapması ve belirli nitelikler taşıyan görevlileri seçme durumunda olması kurulun kültür politikasını belirleme, siyaset planlaması yanında aktif istihbarat görevleri olduğunuda ortaya koymaktadır. Ocaklı kesimin ve diğer Türk-İslam sentezcilerinin ordu temsilcileri ile birlikte çalıştıkları kurul (kültürel savaşın politika ve kadrolarını belirleyen yarı gizli bir daire) gibidir. Kurulun görüşmelerinde ortaya çıkan bir başka öneride devletin Kürt politikasının kültürel boyutunu özetlemektedir. (Biz ne kadar vatandaşlarımızı Türk kabul etsek de onlar kendilerini bizden saymıyorlar. O zaman Müslümanlık fikrinden hareket edebiliriz. Bunun laikliğe aykırı bir tarafı yoktur. Zümre ve guruplara göre hitap etmek gerekecektir. Bazende onların Türk olduğunu anlatacak Tarihi gerçekler aramalıyız) Bu arada gündeme getirilen bir öneri TRT'de bu gün GAP programlarının yürürlüğe konulduğu düşünüldüğünde kurumun devlet içinde siyaset planlaması açsından güçlü konumuna bir karinedir. Arzu edilen hedefe varmada zaman kazandırıcı faktör TV'dir. Bu araçtan her nedense yeterince yararlanılmamaktadır. İkinci bir kanal açılması veya hususi paket programlara dayalı sabah ve akşam saatlerini içine alan yayınların yapılması gerekir. Türkiye'nin bütünlüğü meselesinde ikinci kanalın maliyeti üzerinde durmayı sağduyu ile bağdaştıramıyorum. Bunu ilgililere ısrarla tekrarlamaktan yanayım.

Bizim kanunumuzun 6/b maddesi gereğince bunu hayati nitelikli çerçeve içinde değerlendirip, tatbikini şiddetle talep etme hakkımız vardır." Kurumun hayati nitelikte gördüğü milli kültürle ilgili konuların propaganda edilmesinde askeri darbenin propaganda bakanlığı yetkileri ile donatıldığı görülüyor. Türk-İslam sentezcilerinin önemli merkezlerinden olan kurumun, sentezin politik işlerlik kazanmasında oldukça incelikli ve klasik istihbaratçı yöntemlerini kullandığı kuruma görüş bildiren bir üyenin şu uyarısından da anlaşılmaktadır: "Bu kitapların ilmi ölçüler içinde hazırlanması gerektiğinde hiç kimsenin şüphesi yoktur. ancak dikkat edilmesi gereken en önemli hususun bunların belli bölgeler için hazırlandığı intibaının verilmemesi olduğunu sanıyorum". (Eylül İmparatorluğu, Erbil Tuşalp, s. 329...332) Milli güvenlik doktrinine dayalı milli kültür anlayışının teorik ve pratik amaç ve araçlarını geliştirmekle görevli Yüksek Kurum, yapısal açıdan birer kurumlaşmış kültür unsuru kabul edilen din, ahlak, hukuk, ekonomi, politika, basın-yayın ve kitap konularında politika üretme, istihbarat toplama, kadro oluşturma yetkileri ile donatılmıştı. 12 Eylül'le en üst düzeyde kaynaşan Ocaklılar bu tip kurumların vazgeçilmez üyeleri oldular. Bu üst düzey bağlantıyı ocağın ileri gelenlerinden Prof. Süleyman Yalçın şöyle anlatıyor: "1975-1980 arasında oldukça etkili faaliyet yapan Aydınlar Ocağı, hayatta insanı cemiyet içinde izah eden bir çaba, tarih içinde Türklerin müslüman olmasından sonraki oluşumun bir neticesidir. 12 Eylül'le birlikte, Necdet Üruğ Paşa 1. Ordu komutanıydı, daha önceden temaslarımız vardı, severiz, sayarız, bizim görüşlerimizi paylaşan bir insandı. Gördüler ki Türkiye'de, Türk devletine ve milletine yabancılaşmış bir grup insan var (...) Milliyetçi bir zemine oturmak ihtiyacını hissettiler. Fakat o devrede YÖK geldi, üniversiteleri yok etti adeta. Ama solun, marksizmin şerrinden kaçmak için işin başına milliyetçi-muhafazakar insanlar getirmeye çalıştılar. Pek çok dekan, rektör bu gruptan insanlar oldu"[64] Türk Opus Dei'si içinde generallerin de aktif olduğu ve teorisyenlerin görüşlerini siyasi pratikte geçerli kılmaya çalıştıkları açıkça görülüyor. 12 Eylül darbecilerinin milliyetçi zemine oturdukları, üniversiteyi solculardan temizleyerek milliyetçi-muhafazakarlara teslim ettikleri, dekan ve rektörlerin Türk-İslam sentezcileri oldukları Süleyman Yalçın tarafından belir-

tilmektedir. Sağ federasyonun partilerarası dağılmışlığından kaygı duyan milliyetçi-muhafazakar, kutsal devlet ve otorite yanlısı sağ entelijansiya partilerin tasfiyesini devletin bekası açısından zorunlu görerek darbeye bu konuda da en büyük desteği vermişlerdir. Bunu ikame etmek için toplumsal dayanaklarını güçlendirme adına sentezcilerin çabalarıyla yetkin bir uygulama kazanan islamcı dalga hayatın her alanına ağırlığını darbe sonrasında eskisinden daha büyük bir güç ve örgütlülükle koymuştur. Bu güç ve örgütlülükle ilgili olarak Gencay Şaylan'ın İslamiyet ve Siyaset adlı çalışmasından özet bilgiler aktarmak darbenin şeriatçı içeriğini aydınlatmak açısından yarârlı olacaktır. Adı geçen çalışmanın verilerine göre; "1980 öncesinde genellikle sol akımların ve örgütlenmenin etkin olduğu ODTÜ, Boğaziçi, İTÜ, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. gibi seçkin kuruluşlarda halen örgütlü ve ortada gözüken tek siyasi hareket islamcılardır." İmam-hatip lisesi kökenli gençlerle, islamcı hareketin sözü edilen kuruluşlarda ve diğer yüksek öğretim kurumlarında etkinliğini arttırmakta olduğu gözlemlenebilmektedir. Siyasi morali oldukça yüksek bulunan akımların "gelecek bizimdir" inancına sahip olduğu görülmektedir. Prof. Dr. Onur Kumbaracıbaşı'nın yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına görede 12 Eylül darbesinden sonra islamın önemli bir gelişme gösterdiği varsayımı doğrulanmakta olup, 1981-1986 arasında dinsel bağlılığın arttığı ifade eden kesimlerin özellikleri "gelecek bizimdir" umudunun dayanaklarını ortaya koymaktadır. Dinsel bağlılığın son beş yıl içinde arttığını belirterek görüş bildirenlerin mesleklere göre dağılımı:

Bir mesleği olamayanlar	: %21.7
İşçiler	: % 12
Memurlar	: %30.1
Serbest meslek	: %6.1
Öğrenci	: %20.5
Esnaf ve zanaatkar	: %9.6

Devlet kurumları içinde eğitim gören ve çalışan memurlar ile öğrencilerin islama dönüş hareketinde başı çekmesi çarpıcı bir olgudur. Devletin Türk-İslam sentezini resmi görüş haline getirmesi sonucunda islamcı kadrolaşma güçlendiği gibi yüksek öğretim kurumlarının imam-hatiplere açılması buradaki islamcı oluşumları yoğun-

laştırmış görünmektedir. Belirleyici olan bu kişilerin bireysel bir vecd ve mistik tasarım sonucu islama bağlanmaları değil devletin islamcı akımlara güç kazandıran dindarlık siyasetidir. 12 Eylül sonrasında tarikat örgütlenmesi daha da güçlenmiş, Suudi sermayesi tarafından finanse edilen, mali açıdan büyük kaynaklara sahip vakıflar ortaya çıkmıştır. Türkiye'de bulunan 57.000 civarında camii, 374 imam-hatip okulu ve 6000 civarında Kur'an Kursu, Nakşibendiler, Nurcular, Süleymancılar, Bahailer, Kadiriler, Rıfailer, Asyacılar, Işıkçılar, Fethullahçılar, Hizbullahçılar ile ilişkileri içinde düşünüldüğünde devletin Diyanet İşleri bütçe ve kadrosunda somutlanan muazzam din desteği yanında İslami örgütlenmenin gücüne hiçbir itirazı olmadığını göstermektedir. Bu boyutta bir örgütlenmeye verilen destek devletin baş örtü yasağı türünden göstermelik çıkışlarıyla gündem dışında tutulamayacak kadar önemlidir. İslamcı etkinliğin büyük bir yayın bolluğu içinde gelişmesi ve 1980 sonrasında adeta bir dergi ve kitap patlaması yaşaması, hakkında "beraat" kararı verilmiş 133.000 kitabı sosyalist klasikler olduğu için önce "tutuklayan" sonra yakan sıkıyönetim uygulamaları ile birlikte düşünülmelidir. İslam, İcmal, Tavır, Girişim gibi islamcı akımın sözcüsü konumunda bulunan dergilerin satış rakamları bu yayınların içeriklerini belirleyen şeriatçı görüşlerle birlikte düşünüldüğünde islamcıların politik etkinliğinin sözde laik Türkiye'de ne kadar büyük olduğu görülmektedir. Bu yayınlar arasında bulunan İslam dergisinin tirajı 115.000 civarında olup islamcı yayınların gücünü ve yaygınlığını simgeleyen listeye şunları da eklemek mümkün; İcmal-Kadirilere yakın bir dergi olup tirajı 70.000 civarında; Sur-Nurculara yakın ve sadece abonelere dağıtılan aylık dergi tirajı 20.000, Mektup, Altınoluk, Aile ve Kadın gibi Nakşibendilere yakın üç derginin toplam tirajları ise 115.000 dolayındadır. Ayrıca islamcı akımlara sempati ile bakan Milli Gazete, Zaman, Türkiye, Yeni Nesil türünden 4 Gazetenin ortalama günlük tirajı 213.000 civarında bulunmaktadır. Bu yayın imkanları, devletteki kadroları, üniversitelerdeki örgütlülüğü yanında tarikatların özellikle DP döneminde açığa çıkan siyasi etkinlikleri 12 Eylül döneminde ve Eylül yönetiminin sürdürücüsü ANAP zamanında zirveye çıkmıştır. Örneğin Nakşibendilerin Türk siyasal yaşamını belirleyen faktörlerden biri olduğunu artık kimse

tartışmaya bile gerek duymamaktadır. Türk-İslam sentezinin düşünsel ve siyasal düzlemde islama evrilmesi kaçınılmaz bir olgu olarak kendini dayatmıştır. Bu olgunun 12 Eylül partileri düzeyinde yansımalarını Şaylan'ın kitabında yeralan bilgilere göre eski bir MSP yöneticisi şu biçimde vurgulamaktadır: "Türkiye'de bir tarikat üzerine oturmayan ya da o yönde gayret göstermeyen sağcı parti yoktur"[167] İslamcı akımların sağ partilere ilişkin destekleri hakkında başka bir kaynak ise şu bilgileri içeriyor: "Yeni Nesil ile Yeni Asya çevreleri DYP'cilik-Demirelcilik yarışı içinde, gözü devlete sadık mümin kadrolar yetiştirmekten başka bir şey görmeyen Fettullah Hoca şu an doğal olarak ANAP'cı, politika yapmayı kendilerine zarar gelmemesi için en güçlü sağ partiyle iyi geçinmek olarak gören Süleymancılar, Adıyaman Dergahı gibi yapılanmalarda ANAP ile iyi geçiniyorlar. Başta Erenköy Dergahı'nın İstanbul Kolu olmak üzere, bir dizi küçük gelenekçi cemaat ANAP'a yalnız oy değil, kadro da veriyorlar."[168] 12 Eylül'ün Türk-İslam sentezine dayalı, milli güvenlik doktrini çerçevesinde geliştirilen ve istihbarat kuruluşları-ordu-Aydınlar Ocağı-sağcılaştırılan üniversite eksenine oturtulan ve solun politik, ideolojik, toplumsal etkinliğini kırmaya yönelik islamcı-şeriatçı politikası toplumla devlet arasındaki bağda tarikatlara örgütsel meşruiyet tanımıştır. Her türlü demokratik ara kurum ve örgütsel oluşumu solcuların kullanabileceği saplantısıyla reddeden devlet, toplumu tarikatlar, islamcı akımlar, islamcı eğitim kurumları, büyük bir din adamları topluluğu ile kontrol altında tutmayı 12 Eylül'le birlikte temel politikalarından biri haline getirmiştir. 12 Eylül partilerinin kuruluş sürecinde bu politikanın sonuçlarını çarpıcı bir biçimde ortaya koyan ve muhafazakar parti lideri Mehmet Pamak'ın "destek" talebine Türkiye'deki Süleymancıların lideri Kemal Kaçar'ın verdiği cevabı içeren simgesel tutum şöyledir: "Bizim Türkiye çapında müesseselerimiz var, bunların varlıklarını idame etmek için iktidara yakın olmak zorundayız. Kimi oy bakımından destekleyeceğimiz 5 Kasım'da belli olur. Bize şu anda en yakın görünen Özal, onu desteklemeyi düşünüyoruz."[169] Son derece monolitik ve hiyerarşik bir yapıya sahip ve Türkiye genelinde 1600 erkek ve 300 kız Kuran kursu çerçevesinde örgütlenen Süleymancıların bu kurslarının kapasitesi 100.000 kişi olup, esas birim olan tekke ya da der-

gahlarda yer alanlar bu sayıya dahil değildir. Ayrıca 7.10.1983 tarihi itibarıyla 904 dernekte örgütlenen kurs ve okul talebelerine yardım dernekleri federasyonunun herbirinin bir yurt açtığı düşünülürse bu yurtlara 90.000 civarında öğrencinin devam ettiği görülecektir. 12 Eylül sonrasında tüm Süleymancı yurtlarında Kenan Evren köşeleri açıldığı da Ayet ve Slogan isimli eserin 133. sayfasında yer almıştır. Bugün yalnızca Almanya'da 150'yi aşkın camiinin Süleymancıların kontrolünde olduğu biliniyor. Bu kadar yaygın ve güçlü bir örgütlenmeye sahip Süleymancıların Türkiye'deki islamcı akımlardan yalnızca birini temsil etmesi gerçeği ile birlikte darbenin toplumun diğer örgütlenme düzlemlerdeki bastırıcı ve yokediciliğine bakmakta yarar var: 12 Eylül darbesi İzmir Sıkıyönetim komutanlığı emriyle sadece İzmir'de 589 dernek kapattı. Kapatılan derneklerden bazıları: Torbalı Kasaplar Derneği, Ödemiş Patates Ekicileri, Fidancılar ve Pamukçular Der., Sağırları Koruma Der., Fakir Hastalara Yardım Der.[170] TMMOB'nin genelkurul toplantısında solcu avlayacağını düşünen askeri yönetim, toplantıya katılacak delegelerin isimleri, işyerleri, oturma adreslerini istemiştir. Ankara Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdürünün imzasını içeren yazıda bu bilgilerin verilmesinden sonra "Genel kurulunuzun yapılıp yapılmayacağı ayrıca bildirilecektir" uyarısı yeralmıştır. Türkiye Barolar Birliği Adalet Bakanlığına, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Bayındırlık Bakanlığına, Türk Tabipler Birliği Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığına bağlanırken, islamcı akımlarda yayınların yanı sıra vakıf, dernek, kurs patlaması da yaşanıyordu. Toplum ile devlet arasında bulunan muhalif ara yapıların ortadan kaldırıldığı bu süreçte kendini "İslam Dindarlığı" çizgisinde ifade etmek zorunda bırakılan Türkiye toplumunu 12 Eylül yönetimi her türlü aydınlanmacı ve eşitlikçi insani değerlerden "izole" ediyordu. İslamcı akımların açık desteklerine gelince; örneğin, Fettullahçılara yakın olan nurcu gruplardan Türkiye Öğretmenler Vakfı'nın dergisi Sızıntı, 12 Eylül'e desteğini şöyle ifade ediyordu: "Her milletin tarihinde asker tepe bir varlıktır (...) Bir de anadan doğma asker-millet vardır. O asker doğar, askerlik türkülerinden ninniler dinler ve asker olarak ölür. Aşıktır askerliğe, serhad boylarına, akına ve kavgaya... Onun süngüsü yüz defa iniltimizi dindirdi ve ateşimize su serpti. Yakın tarihimizde dahi kaç defa

onda mazinin tebessüm eden çehresini ve yıldırımlaşan celadetini gördük... Eğer atik davranıp da yıllardan beri hazırlanan karanlık emellerin önüne geçmeseydi, bütün bir millet olarak inkisar içinde ağlamadan başka çaremiz kalmayacaktır. Tuğa selam, sancağa selam ve ölçülerimiz içinde onu tutan yüce başa binlerce selam..."[171] Sızıntı başyazarının Çağ ve Nesil adı altında birleştirdiği yazılarından birinde 12 Eylül darbesi için Düşmanı kıskıvrak yakalama ve zaferdir. İçtimai bünyenin, harici bir kısım erâciften temizlenme, arındırılma ve aslına ircâ zaferi... Ümidimizin tükendiği yerde, hızır gibi imdadımıza yetişen mehmeçiğe, istihâlerin son kertesine varabilmesi dileğimizi arzediyoruz." (s. 9) demektedir. Çeşitli islami akımların bu türden görüşlerini içeren örnekleri çoğaltmak mümkün, 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbelerine islam kesimi birkaç marjinal çizgisi dışında tümüyle destek verdi. Darbelerin geniş kitleler nezdinde meşrulaştırılmasının propagandasını yaptı ve anti-komünizm temelinde oluşturulan her türlü sol akımı yok etmeye kararlı askeri darbelerin toplumda gerçekleştirdiği otoriter disiplinin sürdürücüsü oldu. Bu otoriter disiplinin faşizan renklerinin şeriatçı islam tarafından da benimsenmesi konusunda Ahmet Güner ve Hakkı Karadeniz'in Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan "Türkiye'de Mezhep ve Tarikatlar" başlıklı çalışmalarının 17.5.1986 tarihli bölümü Süleymancıların bir toplantısından yola çıkarak yapılan çok ilginç ipuçları içermektedir: 1- Güç ve yaygınlık: Yurdun dört bir yanında bini aşkın kurs binası, buralarda barınan en azından yüzbin genç, yurtdışındaki 215 islam kültür merkezi. 2- Yasallık ve modernlik: Yasalara göre kurulmuş dernekler ve basına açık genel kurul; ülkenin önde gelen isimlerinin kutlama telgrafları, öte yandan herkesin kravatlı olması. 3- Disiplin ve itaat: Zamanında başlayıp biten bir toplantı, hep birlikte alkışlayan, ayağa kalkan beşbin kişilik bir kalabalık, Kemal Kaçar'a katıksız bir itaat ve saygı. Kaçar'ın tekbir el işaretiyle alkışların duruvermesi... Türk-İslam sentezi doğrultusunda toplumsal muhalefeti durdurma ve solu etkisiz kılmada otoriter ve dindar devletle islamcı kesimin ana akımları devletle birçok noktada içiçe geçmiş, bu doğrultuda islami özelliklerini korumakla birlikte bir çoğu devletin kitleleri hizaya çekmesinde otorite ve disiplinin toplumsal aracıları olarak faşizan yapıya sahip örgütlenmeler içine

girmişlerdir. Bu noktadan Türk-İslam sentezi çerçevesinde solu önlemeye yönelik tüm hareketleri "milli kültür"ün korunması kapsamında değerlendirilen Ocaklı kesimin ünlü ismi Muharrem Ergin'in faşizmi anti-komünist işlev açısından olumlayan görüşlerini aktarmak islamcı kesimide kucaklayan politik misyona ışık tutar niteliktedir. Ergin'e göre "Faşizmde bir diktatörlüktür... Faşizm de siyasi hürriyet yoktur. Fakat ferdi mülkiyet ve sosyo-kültürel hürriyetle iktisadi hürriyet vardır. Bu bakımdan faşizm eski mutlakiyet idarelerinin hanedana dayanmayan ve tahakkümü daha mutlak olan modern bir şekli gibidir. Sınıf mücadelesine asla imkan vermez ve komünizmin en amansız düşmanıdır. Yalnız faşizmdir ki bulunduğu yerde komünizm kesin olarak ortadan kaldırılır... Faşizm birçok yerde sırf komünizm tehlikesine karşı koymak üzere işbaşına geçer. Dolayısıyla faşizmi davet eden mühim sebep komünizmdir. Komünistler sınıf mücadelesine imkan vermeyen idareye faşizm derler, fakat bu tarif doğru değildir ve faşizmin komünistçe tarifidir. Halbuki faşizm, evvelcede temas ettiğimiz gibi komünizmin diktatörlüğünün ve zulmünün yanında çocuk oyuncağı kalır."[172] 12 Eylül darbesi koşullarında tekelli sermayenin çıkarlarına uygun merkeziyetçi, otoriter, militarist ve şoven yönleri Türk-İslam sentezi çerçevesinde global bir toplum ve siyaset projesine dönüştürülen "sağ federasyon", islami güçlerin anti-komünist ideolojileri ve düzen içi bağlarıyla ve kadrolarıyla bütünleşerek ABD emperyalizmi yörüngesine "dindar devlet" anlayışı ile otururken resmi kültürün cilasını oluşturan laiklik sözde aydınlanmacılık, klerikal geleneğe karşı olma gibi sol kemalist yüklerin tasfiyesi sağlandı. Bu tasfiye laik devlet illüzyonuna bağlı kadroların devletten dışlanması ile birlikte gelişti. Toplumun bilimsel yöntemlere dayalı ve insanlığın ortak aydınlanma mirası ile bütünlenen diyalektik akılcılığa tümüyle kapatılması laikliğin zaten zayıf olan kültürel ve sosyal temellerini çözdü. Devletin görünür yüzünde içi boşaltılmış bir kurallar ve kurumlar manzumesine dönüştürülen laiklik son gösterisini tiraji-komik biçimde başörtü yasağıyla yaptı. Toplumun çağdaş değerlerden, yani eşitlikçilik temelinde özgürlük anlayışından demokratik ve bilimsel değerlerden "izole" edildiği bir ortamda laiklik hemen hemen tüm varlık koşullarını yitirdi. Toplumsal örgütlenmenin kişisel otoriter bağlar içeren tarikat,

islami vakıf kuran kursu, dergah örgütlenmelerinin akıldışı ve hiyeyarşik yapısına bağlandığı 12 Eylül koşulları, dini örgütlenmeler ile kadrolaşmalar dışındakilere yaşam hakkı tanımadı ve bu örgütsüzlüğü sürekli kılacak siyasal, hukuki mekanizmalar oluşturdu. Hükümete gelmek bir yana parti vasfını kazanmak için bile olsa islamcı güç odaklarının her türlü desteğinden yararlanmayı zaten geleneğinde taşıyan sağ federasyon özellikle ANAP döneminde karşılıklı yarar esasları doğrultusunda islamcı akımı devletin yanısıra tekelci sermaye ile de kaynaştırdı. Bu süreçte eklektik bir yapı olmanın esnekliğini taşıyan Türk-İslam sentezine önemli misyonlar yüklenmesinin yanında, iyice "sopa" çekilen toplumun önüne "havuç" olarak devletin toplumsal alandaki total uzantıları olan islamcı örgüt ve şeriatçı çözümler konuldu. Anlatılan bu süreçte Aydınlar Ocağı ve SİSAV (Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Vakfı) türünden Opus Dei örgütlerin kesişme noktasında yeralan yapıların Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu türünden "gizli" çalışmalar yapan istihbarat yetkilerine sahip kuruluşların, Milli Güvenlik Konseyine danışmanlık statüsü ile bağlı ve adının içerdiği "masum" bilimsel anlam dışında görevleri olan Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü türünden kuruluşların konumlarını irdelemeye çalıştık. Tüm bu kurumlar içiçe geçmiş olup tek bir hedefe, statükonun ve mülkiyet rejiminin inisiyatör ve garantörü olan "kutsal devletin" güçlendirilmesi ve ezici bir otoriter hıza kavuşturulması hedefine doğru seferber olmuşlardır. Bu kurum, anlayış, siyaset ve yönelişlerin doktriner ve resmi ifadesi Türk-İslam sentezi uygulamadaki ifadesi ise devletin tüm demokratik oluşumları eşitlikçi değer ve örgütlenmeleri "her türlü sol akım" temelinde bastırmaya yönelik büyük şiddet politikasıdır. Biriken şiddetin sonuçları itibarıyla topluma, ideolojik kanallarla yansıtılması devletin restore edildiği 12 Eylül sürecinde ve sonrasında alabildiğince kurumlaşmıştır. Bu kurumlaşma 12 Eylül döneminde devlet terörü-bunun meşrulaştırılması için propaganda-devlet terörünün ve propagandanın birikimlerinin resmi kültüre aktarılması döngüsünde gerçekleştirilmiş, 12 Eylül'ün yarattığı şiddet fırtınasıda eylül öncesindeki terörizm gerekçesine bağlanarak haklı gösterilmeye çalışılmıştır.

Gazi Mahallesi Raporu (İnsan Hakları Derneği)

12.3.1995 günü saat 20.45'de Gaziosmanpaşa ilçesi Gazi Mahallesi'nde 4 kahvehane ile 1 pastane kimliği belirsiz kişilerce tarandı. Olayda 2 kişi öldü, çok sayıda kişi yaralandı. Gazi Mahallesi halkı, kahvelerin taranmasından bir, bir-buçuk saat sonra kitleşelleşerek Gazi Polis Karakolu'na doğru yürüyüşe başladı. Gazi Polis Karakolu polis panzerleri, çevik kuvvet ve uzun namlulu silahlarla donatılmış sivil ekipler tarafından çembere alınmış durumdaydı. Sayıları yaklaşık olarak 3 bin kişiyi bulan topluluk polisin havaya ateş açması üzerine geri dönerek Cemevi'ne doğru yürüyüşe geçti. Topluluğun dönüş yolu üzerinde bulunan bir taksi durağı ile bazı işyerleri ve kahvehane bu arada tahrip edildi. Cemevi önünde biraraya gelen halk olaya nasıl tepki gösterilmesi gerektiğini tartışmaya başladı. Halkın genel eğilimi Gazi Karakolu'nda yaşanan daha önceki işkence ve işkencede ölüm olayları ile karakolun MHP yandaşı tutumu nedeniyle protestonun polise yönelik olması doğrultusundaydı. Bu sırada Gazi halkıyla dayanışma için 300 kişilik bir topluluk Cemevi'ne geldi.

13 Mart saat 1.30'da gece yarısı Gazi Karakolu'na doğru tekrar yürüyüşe başlandı. Bu yürüyüş esnasında bazı dükkanların camları küçük yaşta göstericiler tarafından kırıldı. Halkın içinden pek çok kişi bu tür cam kırma ve işyerlerini tahrip eylemlerini önlemek için gayret göstermelerine rağmen eylemleri önleyemediler. Gazi Karakolu'na yaklaşan halk panzerlerle karşılandı. Bu arada slogan atılmaya başlandı. Polis herhangi bir uyarıda bulunmadan havaya ateş

açtı. Havaya ateş açılmasına rağmen dağılmayan halk protestolarını sürdürdü ve polisi taşlamaya başladı. Polis panzerleri halkın üzerine su sıkarken, panzerle hareket eden polisler halkı copladılar. Halkın dağınık biçimde kaçmaya başladığı esnada tek tek kurşun sesleri ile vurulan bazı kişilerin haykırışları duyuldu. Dağılan halktan geriye iki ölü ve çok sayıda yaralı kaldı. Yaralıların birkısmında kurşun, çoğunlukla cop darbeleri sonucu oluşan yaralar vardı. Cemevine çekilen topluluk burada beklemeye başladı. Saat 4.30 soralarında polis panzeri Cemevi yakınlarına kadar geldi ve Cemevi önünde toplanan kalabalığın üzerine ateş açtı. Bu saldırıda biri olay yerinde, diğeri yolda iki yurttaş hayatını kaybetti. Ayrıca çok sayıda kişi yaralanırken Hacı Bektaş Kültürünü Tanıtma Derneği'ne de mermiler isabet etti.

13 Mart Pazartesi sabahı Cemevi ve Hacı Bektaş-ı Veli Kültürünü Tanıtma Derneği önünde toplanan halk tekrar Gazi Polis Karakolu'na doğru "Katil Polis", "Katil Devlet", "Katiller Karakolda" sloganları atarak yürümeye başladı. Dörtyol durağına gelindiğinde sayıları yaklaşık 20 bini bulan topluluk, panzer, çevik kuvvet ve asker barikatıyla karşılandı. Bu sırada güvenlik güçleri havaya ateş açtılar. Aralarında yaşlılar ve çocukların da bulunduğu topluluk dağılmadı. Çevik kuvvete mensup polisler, polis barikatının sol tarafında bulunan okulun ara sokağından girip halkı kuşatarak dağıtmak istediler. Bunu farkeden bir grup genç polisleri taşlamaya başladı. Çevik kuvvet mensubu polisler, sivil polisler ve olay yerinde bulunan binalarda mevzilenen bazı görevliler nişan alarak insanların üzerine ateş açtılar. Polisin ateşiyle ölen ve yaralananlar oldu. Yaralılardan bazıları olay yerinde 20-30 kişilik polis grupları tarafından dövüldüler. Dövülenler arasında 71 yaşında (Musa Çimen) bir yurttaş da var. Polis tarafından ayağından vurulan bu kişinin akciğer zarı tahrip olmuş. Çok sayıda resmi polis tarafından "Vurun, bu Alevilerin kökü kazınsın" denilerek yaralı olduğu halde dövülmüş. Daha sonra Cemevi önüne çekilen halk burada beklemeye başladı. Panzerleri sabah yapılan saldırıdan sonra geriye çeken polisle halkın arasına askerler yerleştirildi. Üç-dört saatlik bir bekleme süresi içinde Alevi dernek temsilcileri cenazelerin Cemevi'ne geleceğini anons ederek halkın orada toplanmasını istediler. Halk bu çağrı üzerine Cemevi

önünde toplandı. Bu arada bekleyen topluluğun sayısında bir miktar azalma görülürken askerler panzerlerin gerisine çekildiler. Panzerler ileri geri hareket etmeye başladı. Çevik kuvvet polisleri panzerlerin arkasında biriktiler. Panzerden duyulan siren sesiyle birlikte doğrudan halkın üzerine polisler tarafından ateş açıldı. Halk, polisin bu saldırısına taşlarla karşılık verdi. Özellikle barikatın sağ tarafında ara sokaklarda sıkışan insanların üzerine sivil ve resmi görevliler tarafından nişan alınarak ateş açıldı. Ana cadde üzerinde panzer ilerlerken, sokak aralarında sivil ve resmi görevliler kovaladıkları insanların üzerine ateş ettiler. Polisin kalabalığın kaçtığı yönlere doğru ateş açması, yakaladıklarını cop ve demir çubuklarla dövmesi ölü ve yaralı sayısını arttırdı.

Saat 15.30-16 arası meydana gelen olaylarda ve öncesinde Toplum Dispanseri dışında hiçbir sağlık kuruluşu yaralılara yardım etmediler. Bazı klinik ve eczaneler olaylar esnasında kapalı kalırken, hatta dışardan gelen ambulansların görev yapması polis tarafından engellendi.

Gazi Mahallesi'nde meydana gelen olaylarla ilgili gelişmeler ana hatlarıyla bu biçimde cereyan etmiştir. Polis, siyasi iktidar, sağlık hizmetleri, basın ve halkın tepkisi anlamında ayrıntılandırılarak diğer hususlar da aşağıda sunulmuştur.

Polisin Tutumu;

Gazi Paşa karakolu konusunda halkın uzun zamandan beridir yoğun şikayetleri bulunmaktadır. Gaziosmanpaşa karakolunda Emniyet Müdürü olarak görev yapan Mehmethan Tokuş 25 Ağustos 1975 tarihinde Kemal Köksal ve Mehmet Karakaya'ya işkence yaptığı gerekçesiyle Kırşehir Asliye Ceza Mahkemesi'nde yargılanmış, 2 Kasım 1882 tarihinde 2.5 ay hapis ve "memuriyetten men" ile cezalandırılmıştır. 1987-1991 yılları arasında SHP Artvin Milletvekili olarak görev yapan Ayhan Arifağaoğlu, Tokuş için "kendi görüşünden olmayan herkesi düşman olarak görürdü. GOP olaylarından sonra onun ismini görünce işin bu kadar büyüdüğüne hiç şaşırmadım" demiştir. Arif Ağaoğlu, Mehmethan Tokuş'u kafatasçı bir MHP'li olarak nitelendirmiştir. Sekiz ay önce simitçi bir yurttaşın gözaltına alınarak Gazi Paşa Karakolu'nda ölmesi, siyasi polisin

kahvelere sık sık baskın yapması, karakol ile MHP ve ülkücü kuruluşların sıkı ilişkileri, Cemre Tesisleri olarak bilinen ve Alevi bir yurttaşın işlettiği turistik tesislerin Milli Gençlik Vakfı'na devredilmek üzere Gazi Paşa Emniyet Müdürlüğü tarafından devamlı baskına uğratılması, 2 Temmuz Sivas olaylarının sonra mahalle gençlerinin sık sık gözaltına alınmaları ve gözaltına alınan gençlerin ilçe emniyet müdürlükleri arasında polis araçlarıyla dolaştırılarak gözaltı sürelerinin uzatılması, ağır işkence görmeleri, muhbirlik yapmaları için dövülmeleri bu yaygın şikayetlerden bazılarıdır.

Olay gecesi saat 4.30'dan sonra halkın üzerine ateş açıldığı esnada ilçe emniyet müdürünün "33 22 müdürüm Cemevi'nden ve yan sokaklardan ekiplerimize yaylım ateşi açıldı" anonsu duyulmuş, bu anonstan sonra oldukça uzun bir süre polis telsizlerinden herhangi bir anons duyulmamış, daha sonra 155 Polis İmdat'tan gelen bir ihbara göre İsmet Paşa Caddesi'nde 8-10 kişinin yerde yattığı merkezden anons edilmiştir. Ancak bölgede bulunan ekipler bu anonsa da cevap vermemişlerdir.

13 Mart 1995 günü Haseki'ye gönderilen ve aldıkları cop darbeleriyle beyin travması geçiren çok sayıda yurttaş ile kurşun yarası olan yurttaşlar burada sivil polisler tarafından karşılanmışlar, tedavileri engellenmiş ve gözaltına alınmak istenmişlerdir. Haseki'de bulunan yaralılardan Burhanettin Koç aynı gün saat 18.00'de polis tarafından gözaltına alınmak istenmiş, İHD'li avukatların müdahalesiyle gözaltı gerçekleşmemiştir. Ayrıca, Okmeydanı SSK Hastanesi'nde tedavi gören yaralılardan Cefer Kılıç ve Rıza Akyürek adlı yurttaşlar da 14.3.1995 tarihinde şuurlarının yerinde olmadığı esnada vücutlarında kurşun yaraları bulunurken polisçe ifadeleri alınmış, polisler ifade alırken hastaların yanına gelen hemşireleri kovmuştur. Tutanaklara adı geçen kişilerin bizzat kendilerini suçlayıcı ifadeler yerleştirilmiş, Cafer Kılıç'a ifadesi okutulmadan zorla imzalatılmış. Rıza Akyürek de sırtında kurşunla rontgen çekimi için kolunda serumlarla beklerken, ifadesini imzalamak zorunda bırakılmıştır. Bu arada polisten davacı olmaları durumunda ifadelerinin Gazi Paşa Karakolu'nda alınacağı söylenmiştir. Tüm bu işlemler yapılırken yaralıların yanında hekim bulunmamış, polisler hastane yönetiminden izin almamışlardır.

Morgda bulunan ölüler üzerinde yapılan tetkiklerde kurşun yaralarının yanında çok sayıda ekimoza da rastlanmıştır. Örneğin Zeynep Poyraz'ın vücudunda kalbinde bulunan kurşun yarasının haricinde dövüldüğünü gösteren çok sayıda morluk bulunmaktadır. Dilek Sevinç'te de morgda yapılan incelemede kurşun yarası dışında çok sayıda morluğa rastlanmıştır. Dilek Sevinç'in kardeşlerinden biri çenesinden kurşun yarası almış, ablasının cesedi üzerine kapanan diğer kardeşi polisler tarafından dövülmüş, beyin travması teşhisi ile yoğun bakıma alınmıştır. İHD heyetine yaralı ve ölü yakınları tarafından verilen bilgilerde polisin ölüleri tekmelediği, yaralıların kalabalık polis grupları tarafından dövüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca, ölü ve yaralı yakınları yaralanıp yere düşenlerden büyük bir kısmının polis tarafından dövülerek öldürüldüğünü söylemişlerdir. Olaylar esnasında polisin saldırısı sonucunda yaralanan çok sayıda vatandaş ve yakınlarından bazılarının verdiği bilgiler şöyledir;

"Olayın panigine kapılan halkın arasında bulunan eşim Rafet Dere de kahvehanede bulunan yaralı komşu ve vatandaşara yardımcı olduğu sırada, güvenlik ve emniyet mensupları tarafından darbe alarak her iki kolu da kırılmıştır." (Eşi Sebahat Dere)

"Ben 13.3.1995 günü 12-13.30 sıralarından Gazi Mahallesi'nde polisin halkın üzerine ateş açması sonucu kolumdan vuruldum." (Hıfsullah Kıpçak)

"Gazi Mahallesi olaylarında polisin halka açtığı ateş sonucunda oğlum olan Murat Bilgili kurşun yarası alarak yaralandı. Ameliyatı yarım bırakılmış olarak polis ve gazetecilerin baskılarına dayanamayarak oğlumu hastaneden çıkarıp eve getirmek zorunda kaldım." (Annesi Gülşen Bilgili) Beyin kemiklerinde ciddi zedelenmeler olan Murat Bilgili polisler tarafından bir buçuk saat sorgulanmış, bunun üzerine annesi tarafından hastaneden çıkarılmıştır. Basının verdiği haberler üzerine babası da MİT tarafından sorguya alınmıştır.

"Kardeşim Ali Lale 13 Mart 1995 Pazartesi günü GOP Gazi Mahallesi olayında polisin açtığı ateş sonucu yaralanmıştır." (Ağabeyi Süleyman Lale)

"Oğlum Sinan İğit Gazi Mahallesi olaylarında kafasından kurşunlandı. Halen Haseki Hastanesi beyin cerrahide yatmaktadır." (Babası Hüseyin İğit)

"Oğlum Deniz Aslan Gazi Mahallesi'nde polisin açtığı ateş sonucu ayağında kurşun yarası ve dayak atması, kulağın yırtılması, kafasının yarılmasına sebep olunmuştur." (Asuman Aslan)

"Oğlum Ali Lale 13 Mart 1995 Pazartesi günü GOP Gazi Mahallesindeki olayda polisin açtığı ateş sonucu sağ kolundan giren kurşun akciğerine saplanmıştır." (Annesi Yeter Lale)

Bu beyanların yanısıra SDP İstanbul İl Başkanı Uğur Cankoçak basına yaptığı açıklamada şunları söylemiştir. "Tepede helikopter, önde panzerler, arkada ise polis. Helikopter tepeden yönlendiriyor, panzerler yürüyor, polisler de ateş ediyorlardı. Ara sokakların birinde, biraz yüksekçe bir yerden seyrediyordum. O sırada yürüyen polislerin arka sırasından üç polis ayrıldı. Bir sokağa girdiler ve tabanca sesleri duydum. "Eyvah öldürüyorlar" diye bağırdılar. Polisler, ara sokaktan çıkıp tekrar sıraya girdiler. O sokağa koştuk. Gerçekten 25 yaşlarında bir kişi yerde yatıyordu... Gencin kalbi durmuştu. Masaj yapıp 10 dakika uğraşarak adrenalin yaparak genci hayata döndürdüler. O sırada doktor sedye istedi. Sedye kanlar içindeydi. Kanlar yerlere aktı. 1228 numaralı sokaktı bu." (Cumhuriyet 15 Mart 1995)

Bu arada olayların geliştiği 15 Mart gecesi saat 00.25 sıralarında Cemevi'nin üst tarafından 5 dakika süreyle taciz ateşi açılmış ve "Kahrolsun PKK" sloganları duyulmuştur. Taciz ateşini takiben saat 1.30 sıralarında panzerler tekrar harekete geçmiş ve barikatı aşamamışlardır. Bu olaylar esnasında Cemevi'ne ateş açıldığı Gazi Mahallesi olaylarını izleyen ve Gazi Mahallesinden olan Av. Muharrem Sarıgül tarafından da doğrulanmıştır. Sarıgül'e göre valinin "İki tuzak önledik. Cemevi'ne patlayıcı taşıdılar. En büyük tuzak Cemevi'ne ateş açılmasını sağlamaktı, bunu başaramadılar." açıklaması gerçeklerden uzaktır. Bu açıklamaya cevaben Av. Sarıgül, "Valinin iddiası halkın Cemevi'ne ateş açılmasını provake etmesi savına dayanıyor. Bu doğru değil. Bunu polisin yapmasına gerek yok ki. Halkın böyle bir provakasyon niyeti olsa kendi içinden ateş açardı. İkincisi polis zaten bunu yapmıştır. Polis zaten Cemevi'ne ateş açtı. Size anlattığım olaylar bu yüzden çıktı." (Milliyet, 19 Mart 1995)

Bu arada olayları izleyen basın mensuplarından Meydan muhabirleri Hasan Yıldırım ile İhsan Aykın, Hacer Yıldırım (Söz Dergisi

muhabiri) bir grup polisin coplu ve tekmeli saldırısı sonucu yaralanarak tedavi altına alındılar. (Meydan, 14 Mart Salı) Polisin tutumuna ilişkin olarak Zübeyde Hanım Mahalle muhtarına vekalet eden Turan Ergin'in açıklamaları şöyle: "Kahvesi taranan Şevket arkadaşımız durumu polise bildiriyor. Kahveler taranıyor. 20 dakika süreyle ateş ediliyor. Bu insanlar durumu bildiriyor, karakoldan hiçbir cevap gelmiyor... Karakola gidip de haklı tepkilerini dile getirenlere karakoldan ters cevaplar verildi." Ergin açıklamasında "özellikle PTT binasının önündeki kırmızı arabanın yanında bir polis oturmuş 16-17 yaşlarında bir çocuğu hedef alarak ateş ediyordu. Benim bildiğim havaya ateş edildiği zaman mermiler vurulur." diyor. (16 Mart, Milliyet)

Yaralılardan Binali Reçber sırtından vurulmuş, akciğerinde halen mermi bulunuyor. Açıklamalarında "Polisin açtığı ateş üzerine bir inşaata sığındım. İnşaatın ikinci katına çıktığımda, ellerinde uzun namlulu silahlar olan kişiler gördüm. Kendimi ikinci kattan aşağı attım. Sırtımdan vuruldum." diyor. Ayrıca otopsilerde öldürülenlerin yarısından fazlasının sırtından vurulduğu öğrenilmiştir.

Gazi olaylarında yaralanan yurttaşlardan bazıları yaralı oldukları halde polis tarafından gözaltına alınmış ve karakollarda işkenceye maruz kalmışlardır. Örneğin olaylarda yaralanan Orhan Moroğlu yaralı olduğu halde günü gözaltına alınmış, Küçükköy karakolu tarafından raporuna el konulmuş, kötü muameleye maruz kaldıktan sonra da serbest bırakılmıştır.

Hüseyin ve Gülizar Aktan. Her ikisi de kafatasından yaralı. 19.3.1995 tarihi itibarıyla Gülizar Aktan'ın beyin tomografisi çekilmemiş, bu durum Tabip Odası hekimleri tarafından tespit edilmiştir. Hüseyin Aktan'ı yaralı haliyle pazartesi günü Şehremini ve Fındıkzade Karakolu'nda tutmuşlar, elinden ve kafasından yaralı bu kişinin Gazi Mahallesi'nde dövülerek gözaltına alındığı tespit edilmiştir.

Nurten Korkutan. Kolundan yaralı. Polislerin Okmeydanı'ndan gelen Gülçiçek isimli bir kızın pantolonunu çekip indirdiklerini söyledi. "Bunun ırzına geçip öldürün" deyip dövmüş ve yaralamışlar. Bu arada yukarıda sözü geçen Musa Çimen adındaki yaşlı yurttaş Gazi Mahallesi'ndeki olayları gözlemleyen İHD heyetine şunları

söyledi: "Başımızda olayın ilk günü helikopter dolanıyordu. Barikatlarda herhangi bir taşkınlık yoktu. Ne olduysa panzerler hücum edince oldu. Polisler ateş açmaya başladılar. Ben polislerin ortasında kaldım. "Vurun bu alevilerin kökü gelsin" diye bağırıyorlardı. Sopayı dikine dikine vurdular kafama. Sayamadım bile. En az otuz polis vardı. Beni köşeye sıkıştırmaya çalıştılar. Karanlık bir dibe (boşluğa) çekselerdi öldüreceklerdi. Mermiyi sürdü. O arada yaralandım. Hastanede 5 kere ifademi aldılar. Gözlüklerim olmadığı için okumadan imzaladım." Musa Çimen'in bacağında kurşun yarası, elinde çatlak var.

Bu arada Gazi Mahallesi'nde bulunan Alevi vatandaşlar evlerine bir hafta önce tehdit bildirileri bırakıldığını belirterek, "Mektuplarda Alevileri burada istemiyoruz. Buradan çekip gidin. Yoksa sonunuz Maraş ve Sivas gibi olacak yazıyordu. Karakola giderek önlem almasını istedik. Kimse aldırmadı." dediler.

Sağlık Hizmetleri;

12 Mart 1995 günü başlayan olaylarda öldürülen Halil Kaya'nın cenazesi durum polise, savcıya Adalet Bakanı'na bildirilmesine rağmen 3-4 saat öldürüldüğü kıraathanede kalmış, olay 20.45'de olmasına rağmen şavcı 1.30'da gelmiş ve cenaze ancak saat 3 sularında kaldırılabilmiştir. 13 Mart günü meydana gelen olaylarda devlet tarafından yeteri kadar sağlık hizmeti sunulamamış. İsmet Paşa Caddesi üzerinde ve halkın kurduğu barikatların arkasında bulunan Toplum Dispanseri dışında bölgenin tüm özel klinik ve eczaneleri kapılarını kapatmışlar, hasta kabul etmemişlerdir. Toplum Dispanseri'nde bulunan iki hekim ve birçok personel 200 civarında yaralının ilk tedavilerini yapmışlar, bu yaralıların 6 tanesi olay mahalline en az 30-40 km mesafede bulunan hastanelere ulaşamadan ölmüşlerdir. Toplum Dispanseri doktorlarının olağanüstü çabalarına rağmen devletin sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve olay yerine ekip, malzeme göndermemesi kayıpları arttırmıştır. Hastanelere ulaşan yaralılar açısından da olumsuz bir tablo ortaya çıkmıştır. Şöyle ki;

Hastanelere ulaşabilen yaralılardan ilaç, ameliyat vs. giderler için 3 ila 60 milyon TL. arasında değişen rakamlar talep edilmiştir. Örneğin ciddi bir beyin ameliyatı geçirmesi gereken Murat Bilgi-

li'nin (18) tedavisi için ailesi tarafından 50 milyon harcanmıştır. Omurgasında kurşun yarası bulunan Zeki Genç'in (50) ödediği ilaç parası 30 milyon TL olup, sosyal güvencesi yoktur. Sinan Yiğit kurşunla yaralanma sonucu felç olmuş ve konuşamıyor. Ailesinin yaptığı masraf 30 milyon TL. tutarında. Hiçbir sosyal güvencesi yok. Hıfzullah Kıpçak, sol kolunda kurşun yarası mevcut. Mikro cerrahi sinir onarımı gerekiyor. Bunun için protez, ilaç ve kana ihtiyaç var. Hiçbir sosyal güvencesi yok. Umut Kaya (18) kafasında travma sonucu çatlak, vücutta darp izleri. 15 milyon TL. ilaç masrafı ailesi tarafından yapılmış. Haseki Hastanesi ortopedi servisinde ameliyat olacak Barış Kılıç'ın ailesinden ilaç masrafı dışında 50 milyon TL. istenmiştir. Hastanelere ulaşan yaralılardan çoğu kısa süre tutulduktan sonra herhangi bir müdahale yapılmadan taburcu edilmişlerdir. Bu durumdaki yaralılardan Binali Reçber'in akciğerinde bulunan kurşun Çapa Tıp Fakültesi'nde çıkarılmamış, hasta 6 saat hastanede tutulmuş, anti-biyogram testi yapılmadan iki kutu antibiyotik ve balgam sökücü ile taburcu edilmiş, bu arada ailesinden 3 milyon TL. para talebinde bulunulmuştur. Ayrıca hastayı sonradan muayene eden Tabip Odası'nın bölgede görevlendirdiği hekimler hastaya epikriz tablosu verilmediğini tespit etmişlerdir.

Mahallede bulunan yaralılardan bazılarının devlete güvenmedikleri için kendi imkanları ile tedavilerini sürdürdükleri iddiaları vardır. Ayrıca Toplum Dispanseri'nin verdiği ve Tabip Odası görevlilerinden Dr. Hasan Kendirci'nin teyid ettiği yaralı sayısı 500 civarındadır. Yaralıların çoğunluğu hekimlerin beyanına göre kurşun ve jop darbeleriyle yaralanmışlardır. Bu kadar çok sayıda yaralı olmasına rağmen daha önce belirtildiği üzere Toplum Dispanseri dışında halka sağlık hizmeti verilmemiştir. Halen de tüm taleplere rağmen Gazi Mahallesi'nde tam teşekküllü bir ambulans bulunmamakta, devlet ilaç sorunu ile ilgilenmemekte, hekimlerin gönüllülük temelinde sunduğu desteğin dışında devletin bölgeye yönelik bir sağlık desteği bulunmamaktadır. Onlarca yaralı gönüllü hekiller ve Toplum Dispanseri hekimlerinin verdiği hizmet oranında tedavi edilmekte ve pansumanlar yapılmaktadır. Halen mahallede gece nöbeti temelinde sağlık ekibi görevlendirilmemiştir. Olayların yoğun olduğu 13.5.1995 günü saat 20[45]'te mahalleye girmek isteyen sağlık he-

yetine polis tarafından engel olunmuş, gece boyunca mahalle içinde bulunan yaralılar evlerde ve Cemevi'nde tedavi edilmeye çalışılmıştır. Olaylar boyunca Gazi Karakolu ve civarı polisler tarafından tutulmuş, yaralılar ancak ara yollardan oldukça uzak mesafelerde bulunan hastahanelere özel araçlarla taşınmıştır. 130 bin kişilik mahallede sağlık hizmetlerinin bir kaç özel kuruluş tarafından verilmesi ve tam teşekkülü hastanelerin olay yerine uzaklığı, yaralı taşıma sorunu ve buna polisin engel olmasıyla birleşince olayın sonuçları vahim boyutlar kazanmıştır. Ayrıca olaylar süresince mahallede yiyecek sıkıntısı başgöstermiş, elektrik kesilmiş, mahallenin telefonları dışardan mahalle aranamayacak biçimde kesilmiştir. Bir ara telefon haberleşmesi tamemen durdurulmuştur. Olaylar sırasında Toplum Dispanseri, Tabip Odası Hekimleri, İHD ve Cemevi'ne çok sayıda kayıp başvurusunda bulunulmuş olup, kayıplarla ilgili listeler ilişikte sunulmuştur.

36 saatini savaş ortamında geçiren Gazi Mahallesi sakinleri 15 Mart 1995 günü ilk kez ekmek alabildiler.

Siyasi İktidar, İdare ve
Diğer Kurumların Tutumu Açısından Olaylar;

Gazi Mahallesi'ne polis saldırıları devam ederken mahallede çok sayıda yaralı ile Cemevi'nde iki ölünün bulunduğu ve sokağa çıkma yasağının ilan edildiğ 13 Mart 1995 günü İHD heyeti SHP İl Merkezi'nde SHP'li yöneticilerden Adalet Bakanı Mehmet Moğoltay, Genel Başkan Yrd. Mustafa Timisi, Çalışma ve Sosyal Güvelik Bakanı Nihat Matkap, Milletvekilleri Ali Dinçer, Salman Kaya, Algan Hacaloğlu, Parti Meclisi Üyesi Tülay Ateş ve GOP İlçe Merkezi'nden oluğunu söyleyen bir partili ile görüştüler.İHD heyeti Gazi Mahallesi'nde çok sayıda yaralı bulunduğunu, halkın devlete ve polise güvenmediğini, yaralılarını ve cenazelerini teslim etmek istemediğini, mahallede yiyecek sıkıntısı olduğunu, halkın polisin o gece operasyon yapacağına dair beklenti içinde bulunduğunu, telefonların dışarıdan aranamadığını, yaralılara yardım ulaştırılamadığı için halkın büyük bir tepki içinde bulunduğunu belirtmişlerdir. Heyet CHP'li yetkililerden gerekli girişimlerde bulunarak İHD ve diğer sivil toplum örgütlerinin o akşam mahalleye girmeleri için izin alınması hu-

susunda yardımcı olunmasını istemişlerdir. Telefonların kesik olduğunu kabul etmeyen yöneticiler orada bulunan parti yetkilisinden mahalleyi aramasını istemişler, arama sonucunda telefonların dışarıdan kapalı olduğu anlaşılmış, bir süre kendi aralarında tartışmışlar, böyle bir izin verilmesi için girişimi destekleyeceklerini dair muğlak ifadeler kullanmışlar, daha sonra Bakan Moğoltay partili milletvekillerinin tartaklandığından bahisle oraya her türlü yardımı yaptıklarını, ambulans gönderdiklerini, halkın partisine yönelttiği tepkiyi anlamakta güçlük çektiğini, kendilerinin İnsan Hakları Bakanlığı kurduklarını, insan hakları konusunda kimsenin tekeli olamayacağını, İHD gibi bir kuruluşun hangi etkinlik ve güvene dayanarak mahalleye girmek istediğini anlayamadığını, İçişleri Bakanı'nın kendisine söz verdiğini, mahallede gözaltı uygulaması yapılmayacağını söylemiştir. Heyet cevaben sorunun insani boyutlarının ortaya çıkarılmasının şart olduğunu, polisin saldırıya hazır beklediğini, içeridekı yaralılara acilen ulaşmak gerektiğini, gece oraya giden bir heyetin daha sonra çıkacak tatsız olayları önlemek bakımından çaba göstereceğini halkın tepkisini sürekli motive eden cenazeler, gözaltında bulunanlar, yaralılar sorununun çözülmesinin olayların ateşini bir miktar düşüreceğini belirtmiştir. Bakan, Gn. Başkan Yrd. Timisi'ye hitaben oraya derneğin değil partinin girmesi gereklidir, girebiliyorsanız siz girin anlamında sözler sarfetmiş, insan hakları konusunda derneğe yönelik eleştirel tutumunu sürdürmesi ve herhangi bir girişim konusunda isteksizliği nedeniyle heyet toplantıyı terketmiştir.

Bu arada 14 Mart 1995 günü İHD İçişleri Bakanı'na da ulaşmaya çalışmış, ancak Bakanlık Özel Kalem Müdürü telefon edildiği gece o anda birşey yapamayacaklarını, bakana ancak ertesi sabah 9^{30}-10^{00} arasında ulaşabileceklerini belirtmiştir.

Olayların meydana geldiği 13 Mart gecesi 2^{15}'de basın toplantısında bulunan İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir'e olaylarla ilgili ilk bilgiler ulaşmış, Menzir haberi getiren görevliyi "ne gerekiyorsa yapılsın" şeklinde yanıtlamıştır. Bu arada olaylar devam etmiş ve saat 4|5 itibarıyle çatışma bölgesine ilişkin telsiz anonsları durmuştur.

Öte yandan CHP Gn. Başkanı Hikmet Çetin, yanında Gn. Sekr. Adnan Keskin ile birlikte Gaziosman Paşa Kaymakamlığı'nda Ko-

zakçıoğlu ve diğer yetkililerle toplantı yapmış, Kozakçıoğlu ve diğer yetkililer Çetin'in mahalleye girmesine izin vermemişlerdir. CHP Gn. Başkanı Gazi Mahallesi yerine Taksim'deki İl merkezi'ne doğru hareket edince makam otomobilinin çevresini saran yurttaşların tepkisiyle karşılaşmıştır.

İçişleri Bakanı Menteşe, polisin Gaziosmanpaşa'daki olaylar sırasında ateş açınama emrine uyduğunu söylemiş, ateş etmeme emrine polisin uymasına karşılık bazı kişilerin silah kullandığını bildirmiştir. (15 Mart 1995 - Yeni Yüzyıl)

Olaylar sürerken RTÜK'ün Kanal D, Umut Radyo, Ulusal FM, HBB ve Mersin'den üç radyoya uyarıda bulunduğu görülmüştür. Ayrımcılığı körükleyerek, kitleleri şiddete sevkedebilecek yayınlar yapıldığını bildiren RTÜK radyo ve televizyonların toplumu şiddete yöneltecek yayınlara imkan verilmemesi ilkesine uymaları gerektiğini vurgulamıştır. 15 Mart 1995 gecesi sat 1'de basım mensupları can güvenliği olmadığı gerekçesiyle bölgeyi terkettiler. Bu arada İHD tarafından basın kuruluşları bölgeye gitmeleri talebiyle arandı. Kanal D muhabirleri bölgeye girmek için çaba sarfettiklerini belirterek yardım talebinde bulundular.

Öte yandan Gazi Mahallesi olaylarını kınamak üzere Ankara'da yapılan protesto yürüyüşünü 17 Mart 1995 tarihinde manşetten haber yapan Sabah gazetesi "Polis Objetifinden Terör koalisyonu" başlığıyla yürüyüş hakkını kullanan vatandaşlardan İlker Durmuş, İsmail Özbek, Yadigar Dönmez ve Mustafa Coşar'ın geçmişte politik düşüncelerinden dolayı yargılanmış olmalarına atıfta bulunarak bu kişileri kışkırtıcı olarak göstermiştir. Tecrübeli militan olarak lanse edilen bu kişilerin fotoğrafları polis tarafından çekilmiş ve gazete yetkililerine ulaştırılmıştır.

Bu arada14 mart günü saat 14'de Demokrasi Platformu toplanmış, Platform yürütmesi ve aydınların katılacağı bir arabulucu heyetin oluşturulması karar altına alınmış, ayrıca gözaltında olanların serbest bırakılması, cenazelerin topluca verilmesi, polisin çekilmesi talepleri gündeme getirilmiş, platform 15 Mart saat 13^{00}'de toplanma kararı almış, İnsan Hakları Derneği Heyeti bu saate kadar beklemenin doğru olmayacağı düşüncesiyle GOP'a gitmiş, Emniyet Md. Yrd. ve Vali muavini ile görüşmüş, yaralıların tedavi edilmediği,

basının mahalleye sokulmadığı, bir an önce cenazelerin verilmesi gerektiği hususunu dile getirmiş, Vali ile görüşme talebinde bulunmuş, Çarşamba sabahı saat 9^{00}'da Vali ile görüşülebileceğine dair bilgi Eğit-Sen'de bulunan İHD heyetine bildirilmiştir. İHD ısrarla olayların vahim sonuçlar doğuracağını belirtmiş, temaslarını sürdürmüş bu arada 15 mart çarşamba günü saat 9^{00}'daki görüşme gerçekleşmemiş, görüşme saat 10^{30}'a Valilik tarafından ertelenmiştir. İHD HEyeti saat 1030'u beklemeden Gazi Mahallesi'ndeki barikata ulaşmış, burada cenazelerin Cemevi'ne gelmesi, gözaltında bulunan kişilerin serbest bırakılması, yaralılara derhal gerekli müdahalenin yapılması hususlarını dile getirmiş, Emniyet Müdür Muavini, "sorun çözülmek üzere, siz ne istiyorsunuz" diyerek heyetin beklemesini istemiştir.

Bu arada 14 Mart salı akşamı Gazi Mahallesi'nin bitişiğinde bulunan Fatih Caddesi'nde 15-20 kişilik bir grup korsan gösteri düzenledi. 630. Sokak'ta barikat kurarak lastik yakan grup, akrabalarını ziyarete gelen Mehmet Sevi yönetimindeki 34 JPZ 60 plakalı özel otomobili durdurdu. Göstericiler otomobilin camlarını kırarak içeriye molotof kokteyli attılar. Yanan mavi renkli Doğan marka otomobilde bulunan Şefika Sevi, Gülistan Sevimlikurt otomobil sürücüsü Mehmet Sevi ile Cemal Sevimlikurt yaralandılar. Tanınmayacak şekilde yaralanan Şefika Sevi hastahaneye kaldırılırken yolda öldü.

Olaylar esnasında İsmetpaşa Caddesi'nde ve Gazi Mahalle'sinin muhtelif bölgelerinde çok sayıda işyeri bazı göstericiler tarafından taşlandı. Yer yer dükkanlardan bir takım gereçler alındı.

15.3.1995 günü saat 2145 sıralarında Cemevi'nde yakalanan bir kişi basına gösterildi. Bu kişi MHP'li olduğunu söyledi. O arada hırpalandı. Ayrıca bir grup gösterici kereste deposundan kereste alarak barikat yapmada kullanmışlardır. Olaylar sırasında biri fırın 97 işyeri tahrip edildi. 13 otomobil ile 2 iş makinesi yakıldı.(Milliyet 16 Mart 1995)

Olayların büyümesi gerekçe yapılarak Topkule Kışlası'ndaki 66. Zırhlı Tugay Komutanı Tuğgeneral Ergül Yurttaş komutasında 5 bin kişilik bir birlik Gazi Mahallesi'ne sevkedildi. Mahalleyi kuşatan ordu birlikleri sokakları dikenli tel ve bidonlarla kapattılar. Tuğgeneral Rıza Küçükoğlu ise Cemevi'ndeki görüşmeler esnasında orada

bulunanlara "Devletin sabrı bitti. Dışarıdakileri üç- beş tane it kopuk yönlendiriyor" biçimide sözler sarfetmiş, bu sözler tepkiyle karşılanmıştır. Halkın mahalleye giriş çıkışı askerlerin kurduğu barikatla engellendi. Sadece Kaymakamlık'tan izin kağıdı alabilenler mahalleye girebildi. 15 Mart çarşamba günü asker barikatını aşarak evlerine ulaşmaya çalışan yüze yakın insanın mahalleye girmesine izin verilmedi.

Ümraniye Olayları

Olaylar bu şekilde gelişirken ve cenazeler toprağa verilirken Ümraniye'de polisin halkın üzerine ateş açtığı haberi geldi. Ümraniye Mustafa Kemal Mahallesi'nde 15.3.1995 tarihinde saat 11[00] sıralarında kepenk kapatma eylemi başladı. Daha sonra saldırıları protesto etmek amacıyla küçük gruplar halinde bir araya gelindi. 1540 sıralarında 30 Ağustos İlkokulu önüne gelen 200-300 kişilik bir grup Çevik Kuvvet barikatıyla karşılaştı. Topluluğun arasında bulunan sivil bir kişi ilkokulun camlarına doğru iki el ateş etti. (Bu kişinin kemikkıran lakabıyla anılan ülkücü görüşe mensup Turan adında bir sivil polis olduğu çok sayıda tanık tarafından belirtildi.) Hemen arkasından bahçe duvarının arkasında mevzilenmiş, ellerinde uzun namlulu silahlar bulunan sivil kişilerin topluluğun üzerine ateş açtığı görüldü. Bir kaç dakika süren tarama sonucunda Genco Demir, İsmihan Yüksel, İsmail Baltacı, Hüseyin Poyraz, Harun Çakır öldüler. Çok sayıda kişi yaralandı. Yaralılar, Göstepe, Haydarpaşa Numune, Atakent hastanelerine götürüldüler. Olaydan hemen sonra çok sayıda resmi polis ilkokul bahçesine girdi. Sonradan okul bahçesinde boş mermi arayan mahalle sakinleri hiç birşey bulamadılar. İlkokulun arkada bir başka kapısı daha mevcut olup sözkonusu ilkokul Ümraniye Emniyet Müdürlüğü'ne çok yakın mesafede bulunmaktadır.

Ümraniye'de yaralananlardan bir kişi Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde yoğun bakımda tedavi görürken polis tarafından gözaltına alınmak istenmiş, Av. Ercan Kanar'ın girişimiyle bu durum önlenmiştir. Sokağa çıkma yasağı ilan edilen Ümraniye'de belediyede halka su dağıtmamış, burada da yiyecek sıkıntısı başgöstermiştir. Ayrıca 16.3.1995 tarihinde SİP Genel Başkanı Aydemir Güler, Sü-

leyman Baba (MYK üyesi), Adnan Marangoz (İlçe Başkanı ve MYK üyesi), Nihat Çağlı (Sarıgazi Belde Başkanı ve MYK üyesi) 1 Mayıs Mahallesi'ne girerken gözaltına alınmış, daha sonra serbest bırakılmıştır.

Ümraniye olaylarında yaralanan çok sayıda kişiye Gazi Mahallesi'nde olduğu gibi sağlık hizmeti ulaştırılamamıştır. Yaralılardan Hakan Çabuk'un akrabası Naci Coşkun'un belirttiğine göre, hiç bir müdahalede bulunulmayan yaralıların sayısı 60-70 civarındadır. Ayrıca hastanede yaşam makinesine bağlanmış olan Hakan Çabuk'a 22.3.1995 tarihine kadar hiçbir ciddi müdahalede bulunulmamış, tedavi giderleri için ailesinden yüksek miktarda paralar alınmış olup bu yaralının yurtdışında tedavisinin mümkün olduğuna dair hastaneye gelen uzman hekimler tarafından görüş belirtilmiştir.

Türkiye'de Ordu Nereye?

Türk Silahlı Kuvvetleri Yeni Dünya Düzeni'nin askeri-siyasi yapılanması içinde yerini arıyor. Klasik burjuva devlet kurumlaşmasının tıkanıklığı ordunun iç savaş sürecinde gelişen problematikleri ile kaynaşıyor. Politik etkinliğinde kırılmalar yaşayan ordu, tekelli devlet yapısının merkezi gücü konumunu koruma ve kollama konusunda şiddetli bir sürece açılıyor. Açılım ordu içi hizipler, general partilerinin tasfiye ile sonuçlanan iç çatışmaları, ABD-Almanya eksenli tercihler ve tekelli sermaye gruplarının etkinlikleri yumağının belirleyiciliğinde gelişiyor.

Öte yandan iç savaş sürecinde ortaya çıkan ve ülke dışına yaklaşık 53.000 asker gönderilmesi (Kıbrıs, Somali, Bosna) ile boyutlanan hareketlilik yeni organizasyon planlarını gündeme sokuyor. İç savaşın askeri zorunlulukları çerçevesinde geleneksel bölük temeline dayalı garnizon yapısından özel birlik -müfreze-tabur düzenine geçiliyor. Ayrıca iç savaşın yanısıra Ortadoğu ve Kafkasya'da çevik kuvvet görevi yapacak tarzda mekanize, hava indirme, zırhlı birlik yapılanması geliştiriliyor.

Yürütülen savaş gerekçe yapılarak AKKA anlaşması hükümleri dışında tutulan Türk ordusu hızla silahlanıyor. Tank modernizasyonu programı ile 800 M-60 tankı ordunun elinde bulunan teknik açıdan yetersiz M-48 tanklarıyla değiştiriliyor. Cobra, Super Cobra helikopterleri yanında eski Sovyetler Birliği ülkelerinden MI-8, MI-17, MI-27 helikopterleri ve 110 adet BTR-80 satın alınıyor. 616 avcı ve bombardıman uçağı ile bölgede önemli bir hava gücüne de sa-

hip olan Türk ordusu, İsrail'le birlikte YDD'nin askeri görevlerine uygun bir silah üretim programı geliştiriyor. Aralarında büyük ölçekli silah üreten 22 sermaye grubunun bulunduğu devlet destekli sanayii yaklaşık 13 bin kişiyi istihdam ediyor, bu sayının önemli bölümü mühendislerden oluşuyor.

Sermaye Ordu İlişkisi

Savaşın ilk yıllarında militer birikim modelinin uzun vadeli sonuçlarını gözeten burjuvazi, kozmetik bir demokrasi çerçevesinde askeri-sınai kompleksin temellerini atmıştır. Çok uluslu silah tekellerinin komisyonculuğu ile işe başlayan Türk burjuvazisi TÜSİAD-Ordu eksenli eylülizm sürecinde geliştirilen militarist dalgayı silah üretimi aşamasına ulaştırmada dayanak yaptı. Ermeni-Rum-Kürt deportasyonlarında militarist devlet kadroları ile suç ortaklığı yapan ve bundan ilksel sermaye birkimi doğrultusunda yararlanan Türk burjuvazisi geleneksel tavrını sürdürüyor. Kapitalist para devresinin işlerlik kazanmasında savaş çarklarının döndürülmesine dair kurgular sistemin yapısal özelliği haline getiriliyor. Yaşanan kanlı savaştan sorumluluğunu ibra etmeye çalışan tekelli burjuvazi, askeri sınai kompleks temelinde reforme etmeye başladığı devletin, militer birikim yapısıyla bütünleşen özünü düşük yoğunluklu demokrasi ile örtmeye uğraşıyor. Bunu yaparken klasik burjuva devletin hantal, ceberrut, garnizon ordu anlayışına dayalı ölü kabuğunu tasfiye etmeye çalışıyor. Ancak ne devletin Gladio ağları ile örülen temel iç savaş aygıtları ne de yaklaşık 30 yıldır devrimcilere yönelik kanlı terörün koordinatörü olan ve bu görevi en önemli devlet "rakımlarında" halen yerine getirenler tartıştırılmıyor. Emperyalist bir güç haline gelen Türkiye'nin yayılmacılıkla bütünleşen bölgesel konumunu sürdürmesinden en önemli dayanakların ordu ve artık soğuk savaş yıllarının temsili tasavvur sınırlarını oldukça aşmış, Türk egemenlik sisteminin işleyiş güvencesi haline gelmiş Gladio ağları olduğu biliniyor. Dolayısıyla sistemin en mücehhez gücünü temsili yanında, YDD içindeki emperyalist bölgesel yayılmacılıkta temel dayanak olan ordu, tekelli sermayenin iç işi oluyor.

Tüm programlarını emperyalist bir güç olmanın koşulları ekseninde geliştiren tekelli sermaye polisin ordulaşması, ordunun

YDD'nin polisi haline gelmesi süreci ile operasyonel düzlemde ilgileniyor. Öyle ki oligarkların bir bölümü kendi adlarını taşıyan "devlet karakolları" yaptırırken, bir diğer bölüm general partileri ile akçalı işlere girişiyor. Bu gelişmelerin odağında yer alan ordu ise, sermaye hiziplerinin prizmasından süzülenleri sert tasfiyelerle dışa vuruyor. Ayrıca tekelli sermaye düzeninin OYAK temelinde önemli güçlerinden olan orduda general partileri ile egemen sınıf koalisyonu içinde değişen dengelere operasyonel anlamda katkılarını sunuyor. 25 civarında iştiraki, çokuluslu Fransız, ABD şirketleri ile ortaklıkları sahibi bulunduğu Boston Bankası ve büyük rantlar sağlayan gayrımenkulleri ile "nev'i şahsına münhasır" konumunu sürdürüyor. Tekelli sermayenin "zinde" güçlerinden OYAK, Türk ordusunun emperyalist Türkiye koordinatları çerçevesindeki misyonuna sınıfsal-ekonomik bir içerik de kazandırıyor. Bu ölçekte bir ekonomik güce sahip olmanın egemen sınıflar koalisyonu içindeki politik avantajlarını değerlendiren ordu, iç tasfiye süreçleri, burjuvazinin reform programlarının uygulanma hızı gibi konularda devletin bekası adına görece "özerk" politikalar geliştirebiliyor. Ancak, tekrar olsun, bu özerklik silahlı bürokrasinin tekelli sermaye devletindeki sistemin uzun vadeli çıkarlarına yönelik geleneksel özerklik nüansının dışındadır. Sözkonusu durum, ordunun emperyalist Türkiye'yi niteleyen birikim yapısı temelinde oligarşik bir güce bizzat sahip olmasıdır.

Türk egemenlik sisteminin bu boyutu özünde bir geleneğe işaret ediyor. İttihat ve terakki döneminin ordu-cemiyet bütünleşmesi ekseninde gelişen "Milli A.Ş."leri, bankaları, vagon ticareti, Cumhuriyet'in Millli İthalat ve İhracat A.Ş. ile İş Bankası'nda boyutlanan kapitalist sınıf-üst düzey silahlı bürokrasi özdeşliği, OYAK'ın tarihsel akış içindeki yerini netleştiriyor. Bu tablo Gladio ağları ile bütünleşen kıyı bankacılığı, uyuşturucu ve silah ticareti temelinde tamamlanıyor. Egemen sınıflarla ortaklık, birikim süreci ile bütünleşme, karlı yeraltı ekonomisini kontrol mekanizmaları (JİTEM Binbaşısı Ahmet Cem Ersever'in açıklamaları, Tahsin Şahinkaya olayı) orduyu ve Gladio ağlarını tekelli sermaye siyasetlerinin planlama ve uygulamasında "zinde" ve sisteme tutkun güçler haline getiriyor. Şovenizm, dincilik, liberal pragmatizm bulamacı içinde "zinde güç-

ler" sistemin korku jeneratörü, otoriter hızının uygulayıcısı olarak her türlü çürümüşlüğü insana inat "koruma ve kollama" görevini yerine getiriyor.

Ordu İçi Hizip Mücadelesi

Artık Türkiye'de ordu darbe de yapmıyor. Gelinen noktada demokrasinin güvencesi konusunda düşük yoğunluklu bir barış mutabakatı sağlı-sollu ilan edilmiş durumdadır. Askeri bir darbenin, askerlerin uygun bulduğu gerekçelerini gündemden kaldırma konusunda YDD'nin örgüt ve kavga taktiklerinde uzmanlaşmış kadroları görevleri başındadır.

Tüm bu karmaşık yapı içinde giderek netleşen çizgilerden biri ordu hizipleri ve tasfiye süreçleridir. Ordu değişen dengeler temelinde, savaş, kriz hizbi ile düşük yoğunluklu çatışma hizbi eksenli bir süreç yaşıyor. Bu hiziplerin egemenlik sisteminin iç dengelerine oturan ayrıştırmalı şiddet yoğun tasfiyeleri tüm siyasi coğrafyaya taşırıyor. ABD-Alman ekollerinin referans noktalarını da içeren bu oluşum, ordu dışı dinamiklerin baskısı ile sorunu çok boyutlu bir siyasi soruna, giderek bir "devlet" sorununa dönüştürüyor. Savaş sürecinde gücü ve politik etkinliği artmış jandarma ekolünden Teşkilat-ı Mahsusa epiğine bağlı subaylar savaş-kriz hizbinin omurgasını oluşturuyorlar. Bu ekolün temsilcilerinden Cem Ersever'in Teşkilat-ı Mahsusa eylemlerine övgüler içeren iç savaş vurguları, "ot bitirmem" stratejileri ile bütünleşerek savaş-kriz hizbini sürekli savaş, daha fazla şiddet, açık-örtülü muhaberenin karma uygulamaları temelinde birleştiriyor. Bu arada JİTEM'in yeraltı ekonomisi ile ilişkileri, kaçakçılık sektörünün savaş-kriz hizbinin gözetim ve desteğinde mali sermaye içinde kazandığı konum, savaş ağalarının bu hiziple bütünleşen çıkarları karmaşık güç ilişkilerini devreye sokuyor.

Öte yandan, düşük yoğnuluklu çatışma hizbinin yeraldığı güç denklemlerinde West Point anlayışının kurmaylığında tekelli sermayenin finans ve imalat kesimlerinin ağırlığı görülüyor. Kürt hareketine karşı silahlı mücadele yanında politik olarak ve YDD'nin demokrasi saldırısı ile uyum içinde seçmeli caydırıcılığın geniş eylem yelpazesinin dayatılması bu grubun gündemini oluşturuyor. Demografik savaştan, çok kimlik, çok kültür problematiğine dayalı ve sınıf

mücadelesini dışlayan açılımlara kadar birçok seçenek bu grubun programında görülüyor. Savaşın ilk yıllarında savaş-kriz ekseni dışında her türlü çözümü, çözülme olarak gören tekelli sermaye savaş-kriz hizbini yedeğe çekmeyi planladığına dair işaretler veriyor. Orduda ağırlığın şimdilik savaş-kriz hizbinde olduğu görülüyor.

Halen soğuk savaşın diliyle konuşan ve özünde bu dili SSCB'ye karşı olmaktan ziyade toplumsal muhalefeti baskı altında tutmakta kullanan ordu, seçmeli caydırıcılık startejisinin esnek gereklerini uygulamakta zorlanıyor. Ancak emperyalist bir güce dönüşmenin politik-askeri-ekonomik paydaları arttıkça Türk ordusu kapitalist enternasyonalin verdiği görevler konusunda daha hızlı hareket etmenin dayanaklarını oluşturmayı ihmal etmiyor. Bölgesel güvenlik konseptini İsrail ile birlikte çizen Türk ordusu, bölgedeki devrimci dinamiklerin açılmasını önlemeye yönelik bir çevik kuvvet organizasyonuna dönüşüyor. Ateş gücü yüksek, sayıca az, profesyonel ve siyasi karargahları düşük yoğunluklu çatışma gereklerine göre donatmış bir ordu yapısı, tekelli sermayenin devlet reformu programının başında geliyor. Ancak reforma açılan yollar şiddetle döşeniyor. Biriken sol potansiyel ve toplumsal muhalefet güçlerinin Kürt hareketi ile birlikte Türkiye'yi sola açacağı kaygıları ölüm mangalarını işbaşında tutuyor.

Reform sürecine içerilecek şiddetin, maliyet-kar analizi ise yapılmaya başlanmıştır. Dökülen kan ve yoğunlaşan sefaletin "özlemi" çekilen demokrasi ile dengelenmesi konusundaki çağrıya bu kez radikal bir yanıt vermek gerekiyor. Türkiye'yi yoğun bir şiddet, egemenler arası tasfiye arkasından sol görünümlü YDD demokrasisine iman etmiş yeni bir "Mavi Karanlık" dalgası bekliyor. Bu kez geçit yok...

Özel Savaşın Siyasal İktisadı

Kontrgerilla cumhuriyetinin çeteleri paylaşım savaşı veriyor. Özel savaş rantlarının paylaşımında sorunlar çıkıyor. Sahnenin önünde "Söylemez Çetesi", üst düzey polisler ve korucubaşı Bucak bulunuyor. Ancak sahnenin arkası oldukça kalabalık. Ayrıca, olgusal düzlemde bağlantıları irdeleyen bir yaklaşım da henüz ortada yok. Sürekli değiştirilen gündem ve ortaya dökülen çürümüşlüğün etkilerini silmek için toplumsal muhalefete yöneltilen şiddet, örtüyü kalınlaştırıyor. Bazı gerçeklerin çarpıcı yalınlığı bile bu örtüyü aralamaya yetmiyor.

"Söylemez Çetesi" olarak isimlendirilen devlet çetesi Özel Harp Dairesi ve JİTEM ile bağlantılı subay ve astsubaylardan oluşuyor. "JİTEM grup komutanlarının alt kadrosunda bir veya iki subay ile birkaç ast subay görev yapıyor... JİTEM komutanları dışında hiç kimseden emir almayan ve kendi başını buyruk çalışan bu timler, 'çok iyi Kürtçe' bilenlerden oluşuyor". Kürt kökenli Söylemez'lerin JİTEM bağlatıları araştırılmıyor. Oysa onların da içinde yeraldığı özel savaş süreçlerinin aydınlatılmasında bu bağlantılar önemli oluyor. "İran'dan, Irak'tan, Suriye'den gelen uyuşturucular JİTEM arabalarına yükleniyor. Uyuşturucuyu alan JİTEM arabaları duruma göre Van veya Diyarbakır'a gidip uyuşturucuyu teslim ediyor. Uyuşturucular buradan İstanbul'a, Mersin'e gidiyor."[173]

Özel savaşın siyasal iktisadı, tekelli sermayeye muazzam fonlar yaratırken, ölüm mangalarını da servet sahibi yapıyor. Bir astsubay şunları söylüyor: "JİTEM timlerinde görev yapan subay ve astsu-

bayların, Batıya tayin olduktan sora nasıl zengin oldukları! Son model arabaları, apartmanları, daireleri nasıl aldıkları! Araştırırlarsa bulurlar zengin olmayan JİTEM komutanlarının bulunmadığını."[174] Aynı kişi JİTEM timleri, kaçakçılığı ilişki içinde oldukları korucubaşları ve itirafçılar aracılığıyla yapıyorlar" diyor. Geçen yıl JİTEM'in kapatıldığı resmen açıklanıyor, ancak ölüm mangalarının faaliyetleri devam ediyor. Özel savaş rantlarının paylaşımında sorunlar çıkması, JİTEM çetecileri ve bağlantılı oldukları polis şefleri ile korucubaşı Bucak'ı karşı karşıya getiriyor. Bu çatışmanın ipuçlarını ilk kez JİTEM şefi Ersever veriyor ve "Koruculuk ucube bir teşkilat" açıklamasını yapıyor. Ersever'in açıklamasının, korucubaşları ile onların devlet içi müttefikleri açısından nasıl değerlendirildiği biliniyor!

"Söylemez Çetesi" adı verilen JİTEM'cilerle birlikte, bazı siyasetçilerin isimleri de gündeme geliyor. Sanki Türkiye'de, kontrgerilla yapıları politikacılar ve devlet partileri ile ilk kez ilişki kuruyorlarmışçasına özel savaş basını telaşlanıyor! Oysa, ölüm mangalarının şefi JİTEM'ci Ersever, zamanın TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk ile oldukça yakın ilişkiler içindeydi. Cindoruk, Ersever'e, "Terörle mücadele konusunda bir müşteşarlık kurulacak. Sana müsteşar yardımcılığı görevi verilecek" demişti. JİTEM'ci Söylemez'lerin, Cindoruk'a oldukça yakın olan Banker Bako ile ilişkilerine dair haberlerin basında yeralması tesadüf olmuyor. DYP'nin finansmanında, karanlık ilişkilerinin sunduğu olanakları kullanan bu zatın, konumu aydınlatıcı oluyor.

Özel savaş, tüm partileri, politikacıları kuşatıyor, içeriyor, çürütüyor. Özel savaşın siyasal iktisadı, ahtapot kollarını her yere uzatıyor. Yaşananlar sürekliliğe işaret ediyor. 70'lerin ikinci yarısına yayılan iç savaş döneminde, kontrgerilla timleri silah ve uyuşturucu kaçakçılığını yönlendiriyor. Gladio'nun kontrolünde MHP ve faşist ölüm mangaları, bu ticaretle bütünleşiyor. MHP Davası Gerekçeli Hükmü'nün 796. sayfası, Ülkü Ocakları Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, Yüzbaşı Cem Ersever ile Nejat Söyler adlı bir silah kaçakçısının ilişkilerine ayrılıyor. Yazıcıoğlu'nun, Nizam-ı Alem'cileri ve Hizbul-Kontra'nın "eski" ülkücüleri ile Ersever'in Hizbul-Kontra bağlantıları ilginç bir kesişme alanı yaratıyorlar. Kahta'da görev ya-

pan JİTEM'ci Ersever. Menzil Şehni Raşit Erol ve Erol'un müridi Muhsin Yazıcıoğlu devletin bekası adına stratejik bir üçlü oluşturuyorlar. Bugün, iktidar denklemlerinde önemli bir konumda bulunan BBP'nin, Genel Başkanı Yazıcıoğlu JİTEM'ci Ersever'le 70'li yıllardan itibaren işbirliği yapıyor. Ersever öldürüldükten sonra olaya en geniş yer veren yayın organı Nizam-ı Alem'ci Yeni Hafta dergisi oluyor...

JİTEM'ci çetecilerin, özel savaşta görev yaptıkları yerler ve işledikleri savaş suçları araştırılmıyor. Ancak MHP'li işadamı Bekir Kutmangil'in öldürülmesinden Çetinsaya cinayetine kadar birçok kanlı hesaplaşma bu gruba yazılıyor. Kontrgerillanın yayın organı Hürriyet "İşte Gladio" manşetiyle, yeni başlayan bir tartışma ve hesaplaşmanın önünü kesmeye uğraşıyor. Özel savaşın siyasal iktisadı, karmaşık güç ilişkileri ve şiddet yumakları yaratıyor. JİTEM'in tasfiyesi, polis ordusundaki operasyonlar birleştiriliyor. Anılan çete gündeme getirilmeden önce, Emniyet Genel Müdürü kurmaylarıyla İstanbul'a geliyor ve Levent Emniyet Amirliği'nde başlatılan soruşturma yayılıyor. JİTEM'cilerle bağlantılı bu soruşturmalar, Mehmet Ağar sözkonusu olunca durduruluyor.

Tüm bu olaylar, sistemin çürümüşlüğü yanında başka olguları gündeme getiriyor. Birkaç ay önce, MİT, basına yapılan bir açıklama ile "Kuruma yönelik yıpratmalara izin verilmeyeceğini" bildiriyor ve devlet içindeki bazı güçlere uyarıda bulunuyor. Aynı açıklamada, MİT'te "Kontr-Terör Merkezi" adında yeni bir yapılanmaya gidildiği bildiriliyor. Merkezin başına, MİT raporcusu Mehmet Eymür getiriliyor. Eymür'ün ilk icraatlarından biri, "global terörizm"in Washigton Zirvesi'ne katılmak oluyor. CIA, BWD, BND, MOSSAD, FBI ve MİT yetkilileri, bu toplantıda önemli kararlar alıyorlar. Devrimci güçlere yönelik savaşın, kapitalist enternasyonalin gizli orduları tarafından ve merkezi stratejilerle yürütülmesi deklare ediliyor. Bu arada, PKK "dünyanın en tehlikeli örgütü" olarak belirleniyor. Özel savaşın yürütülmesinde, bu global stratejinin gerekleri ile uyum sağlaması mümkün görülmeyen örgütler ve kadrolar devre dışı bırakılıyor. Oldukça bağımsız davranan kendi silah depoları ve finans kaynakları bulunan JİTEM türü örgütlenmelerin bazı kadroları tasfiye ediliyor. Kontr-terör Merkezi türünden komuta kontrol

ve politik planlama merkezleri, bu operasyonları bizzat yürütüyorlar. Eymür gibi, MİT raporu eksenli tasfiye süreçlerinde görev yapmış ve özel savaş kadrolarının iç dengelerini iyi bilen kişiler, bu süreci arka planda yönetirken eski "acemilikleri" tekrar etmiyorlar. Ağar-Eymür vs türde kişisel düzlemdeki çelişkilerden ziyade, devlet içi arınma vurgusu ön plana çıkarılıyor.

Ancak, bunun arınma ile ilgili olmadığı G-7 toplantısında Türkiye'ye yönelen "yeraltı ekonomisi" uyarısı ile netleşiyor. Türkiye'nin, özel savaşla beslenen yeraltı ekonomisi, "neo liberal ekonomik gelişme süreçleri" önünde engel olarak algılanıyor. TC'nin, narkotik trafiği-kontrgerilla örgütleri-özel savaş feodalitesi üçgenindeki konumu kapitalist enternasyonal forumlarında kaygı yaratıyor. Globalleşme ideolojisinin "meşruluğunu" tehdit eden bu muazzam fonlar ekseninde Türkiye, "kara para cenneti" kabul ediliyor. Koç Holding, Enka vb. büyük tekellerin de içinde yeraldığı "mafios" hayali ihracat olgusunun, kontrgerilla örgütlerinin de payını aldığı bir yağmaya dönüştüğü biliniyor. MİT müsteşar yardımcısı Bülent Öztürkmen'in adının karıştığı hayali ihracat vakasından sonra, büyük tekeller silah üretim ve ticaretine yönelirken, özel savaş örgütleri ile bağlantılı bazı sermaye grupları ise narkotik trafikle bütünleştiler. Sonuçta, sermaye sınıfı, bir bütün olarak özel savaş rantları temelinde, Türkiye'yi "anayurt sömürgesi"ne dönüştürdü. Ancak bu paylaşımda, muazzam fonlar biriktiren sermaye, kirli işler imparatorluğunun görünür hale gelmesinden oldukça rahatsız! Global kapitalizme eklenme sürecinde, sermaye sınıfı, kadim ortakları ölüm mangaları ve özel savaş feodalitesi ile hesap kesiyor.

Bu konuda, sadece MİT'in operasyonel çalışmalarıyla yetinilmiyor. Son günlerde kapitalist Enternasyonal'in örgütleri de devreye giriyorlar. G-7'ler, OECD; Avrupa Konseyi kapsamında 24 ülkenin üye olduğ "Mali Faaliyetler Özel Görev Kuvveti" adı verilen "Çevik Kuvvet" örgütü Türkiye'ye önerilerde bulunuyor. Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası yetkililerinin katıldığı toplantılara denk düşürülen "Söylemez Operasyonu" aslında çok şey söylüyor. Özel savaş ekonomisi "kayıt dışı" ekonomisi özünde özel savaşın nasıl muazzam bir sömürüye dayandığını gösteriyor. 1.5 katrilyon repo parası, böl-

ge halklarının kan bedeli oluyor. MİT raporlarında, Behçet Cantürk ve Hüseyin Baybaşin'in açıklamalarında ilişkileri gözler önüne serilen Mehmet Ağar, G-7 "Çevik Kuvvet"inin yarattığı baskı ile antimafia yasa tasarısı hazırlıyor. Öte yandan, TBMM Bütçe ve Plan Komisyonu; "kara paranın aklanmasını önlemeye ilişkin" tasarı ile narkotik ve psikotrop maddeler trafiğinin önlenmesine ilişkin iki tasarıyı alelacele gündeme alıyor. Ancak, en büyük sermaye gruplarının hayali ihracattan pay aldığı ölüm mangalarından muhafız orduları kurduğu, kontrgerillanın parti sahibi olduğu bir ülkede bu tür yasaların uygulanma sınırı biliniyor...

JİTEM çetelerinin, merkezkaç yapıları nedeniyle özel savaşta yedeğe çekilmesi, bu önemli rant ekibinden kurtulan korucubaşlarını rahatlatıyor. Ankara, İstanbul gibi kentlerde tatlı kar alanlarına yatırım yapan korucubaşları, "işadamı" statüsüne terfi ediyorlar. Kendilerine açılan alanın verdiği güvenle söylem geliştiriyorlar. Kapitalist enternasyonal yöntemlerinin şiddetini henüz tatmayın bu hain topluluk, El Salvador'da, "düşük yoğunluklu demokrasi" reformları sürecinde sokaklarda sopa yiyen aşağılanan "ölüm mangaları" üyelerinin durumundan habersiz görünüyor. Önümüzdeki günlerde "neo liberal ekonomik gelişme süreçlerinin" önünde engel sayılan yeraltı ekonomisi fonlarının, kardan beyaza aktarılması yanında bu ekonomiyle bütünleşmiş korucu topluluklarının tasfiyesi de gündeme gelecektir. Bu sefillerin başında bulunan özel savaş ağalarına, metropol mafios çetelerinde "işadamı" sıfatıyla yer bulunur, ancak kapıkullarına devlet hangi işlemi uygular bilemiyoruz?

Yeni bir şiddet dalgası ile "düşük yoğunluklu demokrasi" reformlarına açılma işaretleri veren tekelli polis devletinin, çürümeden kurtulma imkanı yoktur, bin tane "Söylemez" çetesini de ortaya çıkarsalar sonuç değişmez, arınamazlar...

Ordulaşan Polis

Türkiye'de Polis-Ordu Partisi

Günümüzde Türkiye'de polisin durumunu irdelemek artık kaçınılmaz oldu. Her toplumsal olayda kitleler karşılarında sayıları belki de kendileri kadar bir polis ordusuyla karşılaşıyorlar. Sayıları, eğitimleri, teknik donanımları ile polis, özellikle metropollerde giderek ağırlığını koyuyor ve bir ordu ve aynı zamanda devlet içindeki konumlanışı itibariyle de siyasi bir parti görüntüsü veriyor. Bunu sadece bir görüntü olarak değerlendirmek eksik olur; polis gerçekte de bu noktaya gelmiş bulunuyor. Bu araştırma bu sürece neden ve nasıl gelindiğini ortaya koymayı amaçlıyor.

Ordulaşmaya Doğru

Emniyet teşkilatının yasal kadrosu 170.928 kişiyi buluyor. 1994 yılı rakamlarına göre fiili kadro 146.303 kişi olarak belirtilirken, münhal kadro miktarı 24.625 kişiye ulaşıyor. Bu kadroları yönetenler "çekirdek" giderek özel eğitim veren akademilerde yetiştiriliyor, ancak üniversiteler de, polise beşeri kaynak sağlamaya devam ediyor. 10.700 üniversite mezunu polis, ağırlıklı olarak yönetici pozisyonlarda yer alıyor. Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü Toptan, havacılık mühendisliğine kadar değişik alanlarda çok sayıda öğrenciyi "resmi kıyafetle" okutuyor. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin benzeri bir uygulama ile 1995 yılı rakamlarına göre 159 öğrenci "üniformalı" olarak üniversitelerde polis kuvvetleri adına öğrenimlerine devam ediyor.

"Özel eğitim" normları ekseninde belirginlik kazanan polislik bilinci, ordunun "cumhuriyetin yılmaz bekçiliği" misyonu ile rekabet içine giriyor. "Türk Polis Teşkilatı" kendisine jeopolitik ve stratejik anlamda görev tanımları geliştiriyor. Eski Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar, bu görev tanımını, "Son yıllarda dünyada ve özellikle ülkemiz sınırları çevresinde meydana gelen olaylar ve değişimler sonucu Türkiyemiz odak noktası haline gelmiştir. Gerek jeopolitik ve gerekse stratejik konumu bakımından büyük öneme sahip bulunan ülkemizin, bölgede istikrarlı ve güçlü olmasını istemeyen dış mihraklar, rejimimize yönelik terörü destekleyerek amaçlarına ulaşmak istemektedirler." diye ifade ediyor. Polisin görev sınılarını jeopolitik ve stratejik kavramlar temelinde formüle eden bu anlayış, ordulaşan polisi özel savaşın gerekleri doğrultusunda eğitime tabi tutuyor.

Ordulaşan Polise Özel Eğitim

Eğitim sürecinde en önemli odak Polis Akademisi oluyor. Akademiye girişte öncelik çeşitli olaylarda ölen polis çocuklarına veriliyor. Yakınlarını kaybetmiş insanların psikolojik durumlarından yararlanmaya yönelik bu uygulama, "şehitlik" söylemi ile bütünlüklü olarak düşünüldüğünde ortaya olumsuz bir tablo çıkıyor. 1994-1995 eğitim-öğretim yılında bu kapsam içinde 125 öğrenci akademide öğrenim görüyordu. Bir başka program çerçevesinde de Polis Akademisi'ne alt-emperyalist aşamada bulunan Türkiye'nin açılımlarına uygun biçimde yabancı öğrenciler alınıyor. Örneğin, geçen yıl Kırgızistan'dan 27, Türkmenistan'dan 38, KKTC'den 17, Arnavutluk'tan 10 ve Azerbaycan'dan 12 olmak üzere toplam 104 öğrenci geldi. Harp okullarındaki yabancı öğrenci programına uyarlı biçimde eğitim gören bu öğrencilerin, Türkiye açısından kanat ülke kabul edilen bölgelerde TC güdümlü "güvenlik" siyasetlerinin alt kadrolarını oluşturmaları amaçlanıyor.

Akademide verilen eğitimin önemli bir boyutu da polis-üniversite işbirliğidir; 1994-1995 eğitim öğretim yılında çeşitli akademik ünvanlara sahip 240 üniversite öğretim üyesi, polisin "akademik" eğitimine katkıda bulunmuştur. Asıl önemlisi bu öğretim kadrosunda bir çok askeri uzmanın da yer almasıdır. Mesela, Özel Harp Da-

ire Başkanlığı da yapmış olan Yarbay Korkut Eken bunlardan biridir.

Ortaöğretim kurumlarını da kendi ölçütleri doğrultusunda biçimlendirme ve akademiye beşeri kaynak sağlama çerçevesinde ayrıca polis koleji faaliyete geçirilmiştir. Bu eğitim sisteminin yaygın işlerliğini sağlayan 21 polis okulu da kısa süreli eğitim vermektedir.

Hayatını kaybetmiş polis memurlarının "eş ve çocukları"na 2330 sayılı yasaya göre polis okullarına girişte öncelik tanınmaktadır. Bu yasa hükümleri belli ölçülerde göz kusuru olan, hatta boy ve kilo şartları tutmayanları bile okullara kabul etmektedir. Ayrıca bu öğrenciler için yazılı sınavda alınan puana bakılmamaktadır. Kollektif bilincin şoven, şiddet dolu ve devlet fetişisti motifleri ile bütünleşen, "şehit"lik ritüellerini intikamcı bir ruh temelinde bu okullara taşıyan programın sonuçları görülmeye başlanmıştır. Şiddet kadrolarının, süreklilik ve şevklerini güvenceye alan bu uygulama devlet açısından ucuz maliyetli kabul edilmektedir.

1994 yılı içerisinde 12.410 kapasiteli mevcut 21 polis okulundan eğtim ve öğretime açık olan 17 tanesinden 11.507 öğrenci mezun olmuştur. 12.08.1993 tarih ve 21666 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun bir maddesinde değişiklik yapılmasına dair 490 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca polis okullarının niteliklerinde değişiklikler yapılmıştır. Sözkonusu kararname doğrultusunda 17 Eylül 1993 tarih ve 21701 sayılı Resmi Gazete ile 30.10.1994 tarih ve 21834 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren bir yönetmelikle "Özel Harekat Polis Okulları" açılmıştır. Bu okullara fiili askerlik hizmetlerini komando olarak yapan ve terhis tarihinden itibaren 18 ay içinde müracaat eden adaylar mülakatla alınmaktadır. Askerliği sırasında "operasyon"lara katılmış, insan öldürmüş ve yoğun bir şiddeti yaşamış kişilerin polis içinde özel eğitimli bir birime dönüşmeleri polisin "örtülü muharebe" görevleri almasını kolaylaştırmıştır. Ordulaşan polis dinamiği açısından askeri eğitim veren bu kurumların yapılanması önemlidir. Özel harekat alan bilgisi, devlet güvenliği ve istihbarat, yakın savunma ile silah bilgisi ve atış özel harekat okullarında verilen eğitimin temelini oluşturuyor.

Ordulaşan polisin, büyük bir güç odağı olarak devletin çelik çe-

kirdeğine ortak olmasında eğitim süreçleri ön plandadır. Bu eğitim programı çerçevesinde "Terörle Mücadele Eğitim Planı" hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. 1992 yılı itibariyle OHAL ve özel statülü olarak nitelendirilen illeri kapsayan bu program halen yürürlüktedir. Bu temelde OHAL'de görevlendirilen personele "Olağanüstü Hal Bölge İllerine atanan personele uygulanacak oryantasyon eğitimi" adlı bir eğitim programı verilmektedir.

Öte yandan Bilderberg türünden uluslarüstü kapitalist enternasyonal örgütlerinin politikaları doğrultusunda polis giderek uluslararası nitelikte bir güce dönüşmektedir. Bu kapsamda çok sayıda polis yurtdışına eğitime gönderilmektedir. 1994 yılında "eğitim" amacıyla 113 polis çeşitli ülkelere gitmiştir. Bunların 72'sinin ABD'de eğitim görmesi ve 20'sinin "modern soruşturma kursu" için bu ülkeye gönderilmiş olması oldukça ilginçtir! Öte yandan aralarında İsrail, ABD, Almaya gibi ülkelerin de bulunduğu çok sayıda ülkeye yüzlerce polis "teknik işbirliği" gerekçesiyle eğitime gitmiştir. Bu arada devlet lisan okulunda polislere ayrılan kontenjan miktarı arttırılmıştır. Yabancı kültür derneklerinin Emniyet Genel Müdürlüğü'ne tanımış olduğu kontenjanlar ise uluslararası bağlantıların niteliği açısından aydınlatıcıdır. Türk-İngiliz, Türk-Amerikan, Türk-Fransız, Türk-İtalyan, Türk-Arap kültür dernekleri çok sayıda kontenjanı polis kadrolarına ayırmışlardır...

Polis Partisi'nin Yasama Faaliyetleri

Polis giderek kendi mevzuatını ve kurallarını yaratır duruma gelmiştir. Türkiye'de silahlı kuvvetler dışında "hukuk" yaratma ayrıcalığına sahip ikinci güç polistir. Polis mevzuatının temelleri 1845 yıllarına uzanmaktadır. Restorasyon Fransası'nın gerici ve entrikacı polis şefi Vidocq'un tecrübeleri doğrultusunda hazırlanan polis nizamnamesi kendisinden sonraki gelişmelerde etkili olmuştur. Örneğin; 1845 tarihli Polis Nizamnamesi'nin 12. maddesi, "işini, gücünü bırakarak kamu düzenini bozan 'fitne ve fesat' derneklerini ortadan kaldırma ve ihtilali önleme görevini" polise vermiştir. Aynı nizamname'nin 13. maddesine göre polis, "zararlı yayınların önlenmesi" ve "tüm kitapçı dükkanlarına dikkat etmekle ve yurt dışından gelen kitaplara, risalelere ve evraklara yayımlanmadan önce bakarak gere-

kiyorsa yasaklamak ve toplamakla görevlidir. 1845'lerden günümüze egemen sınıfların yönetim ilkelerinde temelde bir değişiklik olmadığının en iyi göstergesi polis "nizam"ları konusundaki sürekliliktir. Bu süreklilikte kozmetik demokrasinin biçimsel temsil organlarının "polisin elinin soğutulmaması" konusundaki iradesinin izlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda polisin çalışmalarına dair kaynakların girişinde Atatürk'ün şu sözlerinin yer alması ilginçtir. "Polise karışılmaz, vazifesini yaparken serbest bırakılmalıdır"...

Polisin işine karışılmaması kurallarını kendi belirleyen, otoriter ve ezici bir gücün toplum yaşamına damgasını vurmasını getirmiştir. Burjuva devletinin temsili organlarının göstermelik nitcliğinin doğal sonucu olarak polis fiili durumun yanında yasalarını da yapmaya başlamıştır. Bugün, Emniyet Genel Müdürlüğü kapsamında yoğun bir mevzuat çalışması gündemdedir. 1993 yılında 2 adet kanun, 2 adet kanun hükmünde kararname, 2 adet tüzük, 16 adet yönetmelik çalışması yapılmıştır. Polisin bu "yasama" faaliyeti 1994 yılında da devam etmiş 1 adet kanun, 5 tüzük, 43 adet yönetmelik yapılan yoğun çalışmalarla yürürlüğe konulmuştur. Bu "yasama" faaliyetleri temelinde sürekli olarak birtakım yönetmelikler hazırlanıp hızla uygulanmasına geçilmektedir. Örneğin, merkez ve taşra teşkilatı arasında koordinasyonu sağlamak ve hizmetin daha etkin, verimli bir biçimde yürütülebilmesi amacıyla Merkez teşkilatı ile il emniyet müdürlükler birimlerinin "Kuruluş, Görev, Çalışma, Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliklerin" hazırlanması ve polisi ilgilendiren mevzuatın föyvolant şekline dönüştürülmesi gündemdedir. Polisin "yasama" faaliyetleri kapsamında, kozmetik demokrasinin onay makamına dönüştürülen parlamentoya sunduğu ve yasalaşmasına çalışılan bazı teklifler şunlardır:

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa Bir Madde Eklenmesi Hakkında kanun tasarısı; buna göre terör konusunda maddi destek sağlayan esnaf vergi indiriminden yararlanacaktır.

Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına ve Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun tasarısı.

2908 Sayılı Dernekler Yasasının Değiştirilmesine Dair Kanun tasarısı.

3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununa Bir Ek Madde Eklen-

mesine Dair Kanun Tasarısı; Bu tasarı ile temel eğitim sonrası muvazzaf askerlik hizmetinin emniyet örgütünde yerine getirilmesi düzenlenmektedir. Bu tasarı dönemin Milli Savunma Komisyon Başkanı Baki Tuğ'a elden verilmiştir.

Öte yandan, Emniyet Teşkilatı Kanunu üzerindeki çalışmalar da, Genel Müdürlük bünyesinde yapılmaktadır. Bu amaçla kurulan Araştırma-Planlama ve Koordinasyon Dairesi Bakanlığı'nda çok sayıda uzman çalışmaktadır. Polis örgütü, jeopolitik ve stratejik kavramları da içeren görev tanımlarına uygun biçimde "yasama" faaliyetinin gereklerini kendi yerine getirmektedir. APK temelinde Emniyet Genel Müdürlüğü, bakanlıklar ve giderek hükümetler üstü bir kurumun işlevleri ile donatılmaktadır. Polis örgütünü ilgilendiren mevzuatın (Kanun, KHK, Türk yönetmelik) dairelerle koordine edilerek yasallaştırılması ve diğer bakanlıklarca hazırlanan mevzuata ilişkin Genel Müdürlük görüşünün belirlenmesi APK tarafından gerçekleştirilmektedir. Devletin "çelik çekirdek" yapıları içinde yasama fonksiyonuna sahip olmanın getirdiği avantajlarla polis örgütü, yürütme açısnda temel bir güce dönüşmüştür. Parlamento-hükümet ekseninde boyutlanan klasik burjuva devletin çerçevesi artık hukuki olarak ta bir anlam ifade etmiyor. Örneğin; İçişleri Bakanlığı artık göstermelik bir icra organı niteliğindedir, tüm işlevi polis örgütünün uygun gördüğü çalışmaları yapmaktır.

Öte yandan, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün temsili konumu dışında tek tek Daire Başkanlıkları'nın bile olağanüstü geniş yetkileri vardır. Daire başkanlarının bu yetkileri varolan hukuki rejimi polis devleti olarak tanımlamaya yetecek kapsamdadır. Polis devleti kavramı bir soyutlama olmaktan çıkmıştır. Artık hukuk rejiminin tüm kamusal alanlarında polis örgütünün çizgilerini görmek mümkündür. Bu değerlendirme kapsamında sadece APK'nin görev ve yetkilerine ilişkin birkaç tespit bile yapılan değerlendirmeye hak verdirecektir. APK daire başkanlığının görevleri:

1. Uzun vadeli planlarla, kalkınma planlarında ve yıllık programlarda öncelikle yer alması gerekli hizmet ve tedbirlerin ve bunlarla ilgili temel politikaların ilmi araştırma esaslarına göre tespitini sağlamak, Bakanlık Makamına sunmak ve Devlet planlama teşkilatına göndermek.

2. Bakanlık İcra Planı'na, Genel Müdürlük hizmetleri ile ilgili olarak girecek konuları tespit etmek, planlamasını yapmak ve Bakanlık İcra Planı'nda yer almasını sağlamak.

3. Kanun, Tüzük ve Yönetmelik Tasarıları ile kanun tekliflerine ilişkin Genel Müdürlük görüşünün tespitine yardımcı olmak...

APK'nın bu sayılanlara benzer bir çok görevi vardır. DPT ile kalkınma planlarını düzenleme konusunda koordinasyon dahil daha pek çok fonksiyon polis örgütünün devlet içindeki konumuna ışık tutuyor.

Polis Kökenliler ve Parlamento

Yapılan teklifler "mevzuat" kapsamına alınırken, parlamento ve hükümet sadece sıradan bir onay makamı konumunda bulunuyorlar. Parlamento'da polisin yönlendirmeleri doğrultusunda hareket eden geniş bir topluluk yer alıyor. Polis kökenli milletvekillerinin dışında Baki Tuğ benzeri birçok "devletlü" siyasetçi parlamentoda polisin öncelik verdiği konuların takipçisi oluyor.

Öte yandan Meclis'te tüm partilerden üyelere sahip ve "Polis İdeolojisi" çerçevesinde çalışan geniş bir grup bulunuyor. Polis kökenli milletvekilleri ile bu grup birlikte, parlamentodaki "Polis Partisi"ni temsil ediyorlar. Bir parti olmanın tüm özelliklerini taşıyan ve hizipleri de olan bu grup Türk Polis Partisi (TPP)'nin yaşam içindeki kolunu teşkil ediyor. Kamu emekçilerinin Parlamento'da temsil edilmediği düşünülürse, geniş bir temsilciler grubuna sahip polislerin neden kamu emekçisi sayılmayacaklarına dair ölçütlerden biri daha ortaya çıkıyor.

Otoriter devletin, ideolojik normları ile eğitilen, ordu disiplini ile hareket eden, hizipleri olan partinin tüm özelliklerini taşıyan polis kamu emekçisi sayılmıyor...

Polise Ordu Bütçesi

Türk polis kuvvetleri, kamu kaynaklarının oldukça büyük bir bölümünü kullanıyor. Bu konuda sahip olduğu bütçe olanakları örneğin Jandarma Genel Komutanlığı 'nı geride bırakıyor. Transfer ödenekleri Maliye Bakanlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı bütçelerinde görünmese de Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesi genel bütçe

içinde muhtemelen iki veya üçüncü sırada yerini alacaktır. Umarız bu yanlışlık düzeltilir de polisin devlet içindeki şan ve şöhretine uygun olarak eğitim, sağlık bütçelerinin önündeki yeri bir an önce verilir. Genel bütçe dışında, Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı ile Trafik Hizmetlerini Geliştirme Fonu da polis örgütüne kaynak sağlamaktadır.

Ayrıca, dış ülkeler ve uluslararası kuruluşlardan da yardım alınmaktadır. Öte yandan, silahlı bürokrasinin özellikle polis kuvvetleri kesimine yakın duran Sakıp Sabancı gibi oligarkların da mali destekleri anılmaya değer; "Sakıp Sabancı" adının verildiği karakollar, polis evleri sahilleri süslemektedir.

Ayrıca, ticaret ve sanayi odaları türünden kuruluşlar da periyodik olarak polise araç vs. yardımlarda bulunmaktadırlar. Belirli bir yılı temel alarak izlersek polis kuvvetleri bütçesinin büyük artışlar kaydettiğini görürüz.

Örneğin; 1993 yılı bütçe rakamı 12 trilyona yakın iken, bu rakam 1994 yılında %75.4 oranında bir artışla 23 trilyona ulaşmıştır. 1995 yılı bütçesi ise yine %75'lik bir artışla 40 trilyon olarak bağlanmıştır.

Özel Savaş Süreci Polis Ordusu'nu Yaratti

Aslında, polis kuvvetlerinin geliştirilmesi programı uluslararası sermaye örgütlerinin (Bilderberg) önerileri doğrultusunda (1980-1983) Eylülizm döneminde gündeme alınmış ve 90'lı yıllarda zırhlı birliklerin oluşturulması ve hava gücü ile yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu programının adına (REMO) benzer bir adlandırmayla, EMREMO 12 Eylül generallerinin Danışma Meclisi'nde planlanmıştır. Danışma Meclisi'ne sunulan bu tasarı ile 15 yılık bir süre içinde polis örgütüne helikopter, deniz botları, mühimmat, muharebe cihazları alımı gündeme getirilmiş ve bu proje için 1983 rakamları ile yaklaşık 100 milyar TL. yatırım yapılması kararlaştırılmıştır. Başlangıçta, ordunun kontrolünde gelişen süreç, uluslararası sermayenin polis kuvvetleri ile gerçekleştirdiği ilişkilerin de etkisiyle daha özerk bir nitelik kazanış ve TSK çelik çekirdekte, yeni bir ortak edinmiştir: Polis...

Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinin alt birimleri temelinde

incelenmesi bazı soruları gündeme getiriyor. Örneğin; 1994 yılında, istihbarat Dairesi Başkanlığı'na teçhizat alımı ödeneği 6.500.000.000 TL. tutarındayken, bu rakam 1995'te 112.225.000.000 TL. olarak belirlenmiştir, artış oranı %1627 gibi çarpıcı bir rakamdır. MİT, Genelkurmay istihbaratı ve diğer devlet istihbarat örgütleri yanında polis istihbaratına bu ilçüde kaynak aktarılması polisin toplum üzerindeki sürekli gözleyen ve izleyen konumunu destekleyen totaliter bir siyasetin sonucudur. Ayrıca, devlet içi tasfiye süreçlerinde MİT raporu ile patlak veren gelişmelerin de bunda etkisi olmalıdır. Türkiye'nin, istihbarat geleneği içinde bu örgütlerin iç politika kapsamında, devletin kanatları arasındaki mücadele ve tasfiyelerde rolü biliniyor. Giderek ordulaşan ve hizipleri olan bir parti biçiminde gelişen polis kuvvetleri, devletteki konumunu istihbarat faaliyetleri ile daha da güçlendirmiş, işi başbakanların telefonunu dinlemeye kadar vardırmıştır. Öte yandan, İstihbarat ve Hareket Dairesi Başkalığı'na ayrılan fonlar da büyük miktarlarda arttırılmıştır. 1994'te 1.000.000.000 olan teçhizat alımı ödeneği 1995'te 57.658.764.000 TL.'ye ulaşmıştır. Artış oranının %5665.88 olduğu düşünülürse ve diğer ödenek kalemleri ile birlikte değerlendirilirse polis istihbaratının tekelci devlet yapısı içinde diğer geleneksel kanatlara göre gücünün kaynağı daha iyi anlaşılır.

Özel Tim, Polis Ordusunun Vurucu Gücü

Polisin genel bütçe dışındaki gelir kaynaklarında biri de Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı tarafından yapılan yardımlardır. Bu kapsam içinde 1991 yılı itibarıyla 1.294.055.776.652 TL. polise aktarılmıştır. İstanbul gibi büyük kentlerde önemli rant alanı olan otoparklar da polisin kontrolüne alınmış ve buralar yeni gelir kaynağına dönüştürülmüştür.

"Faili Meçhul" Asayiş

Polis kuvvetlerinin önemli bir bölümü asayiş Daire Başkanlığı'na bağlıdır. Özellikle, toplumsal ve siyasal muhalefetin eylemlerine yönelik olarak organize edilen çevik kuvvet birimleri bu başkanlığın en önemli unsurudur. Çevik Kuvvet birimleri ve onların bünyesinde yer alan özel timler, polis ordusunun vurucu gücünü

oluşturmaktadır. 66 il ve 41 ilçede çevik kuvvet ekipleri bulunmaktadır.

Asayiş kapsamına alınan toplantılar, gösteri ve yürüyüşler ile grevler tüm bu eylemlere katılan muhalif kişi ve örgütleri çevik kuvvet nezdinde asayişi bozan suçlular haline getirmiştir. Tekelci polis devleti ile bütünleşen polis ideolojisi asayişin teminini, muhalif kitlelerin suskunluğunun şiddetle sağlanmasında gördüğünü defalarca kanıtlamıştır. Ancak öte yandan, doğrudan asayişle ilgili konularda polis büyük bir başarısızlık sergilemektedir. 1994 yılı rakamlarına göre 10.809 oto hırsızlığı olayının 8.360 tanesinde failler meçhuldur, 59.004 çeşitli hırsızlık olaynıda ise meçhul fail 37.411'dir. Genel toplamda ise asayişle ilgili 187.872 olaydan faili meçhullerin sayısı 51.347'dir. Ancak polise mukavemet kapsamındaki 2.648 olayda sadece 6 faili meçhul vardır. 1994'te meydana gelen olaylarda "yakalanan" erkek sayısı 183.547, kadın sayısı ise 9.320'dir. Asayiş olaylarının neredeyse üçte birini aydınlatamayan polis on binlerce kişiyi yakalamıştır. Bu insanların polis merkezleri ve adliyelerde yaşadıklarının ortaya büyük bir devlet şiddeti tablosu çıkardığı biliniyor. Öte yandan kendine yönelik olaylar konusunda büyük bir duyarlılık gösteren polisin öznel ideolojik tutum içinde "ben devletim" mantığına uygun olarak failleri (!) "meçhul" bırakmadığı görülüyor. Türkiye'de oldukça güvensiz bir toplumsal yaşamın en önemli göstergesi sonu ölümle biten adli olaylardır. Kapitalist dehşetin tüm boyutlarının yaşandığı Türkiye'de 1994 yılında meydana gelen adli olaylarda 1.187 kadın 3.530 erkek öldürülmüştür. 1993 yılı içinde de bu rakamlar 1094 kadın ile 3.160 erkektir. İki yılda 8.971 insanın polisin sorumluluk bölgesine giren alanlarda öldürülmesi sadece toplumsal cinnet olarak yorumlanamaz. 180.000 kişilik polis ordusunun toplumsal güvenlikle ilgili olmadığının, tekelci devlet yapısının sürdürülmesine hizmet ettiğinin çarpıcı göstergeleridir bu rakamlar. Terörün gerçek sahiplerini gizlemek amacıyla yaratılan ve "terör" ilüzyonuna dayalı kurgularla temellendirilen "ideolojik olaylar" kartegorisinde ise 1994 yılı itibarı ile 3.570 olay vardır. Bu olaylarda polis tarafından 216 kişi öldürülmüş, 22 kişi de yaralanmıştır. 216 ölüye karşılık 22 yaralı polisin bulunması, polisin infaz eylemlerinde öldürme kastıyla hareket ettiğinin en iyi

göstergesidir. İdeolojik olaylar ölçütüne dayandırılan bu tür olaylardan dolayı 5.614 kişi yakalanmış, bunlardan yalnızca 1.837'si adliyece tutuklanmıştır. Asıl ilginci "güvenlik güçleriyle çatışma kapsamında suçlanan 370 kişiden sadece 80'inin tutuklanmış olmasıdır. Polisin, ideolojik taraf olduğu siyasal ve toplumsal muhalif eylem ve gösterilerdeki öznel yaklaşımının en doğrudan göstergeleridir bu rakamlar...

İŞKENCE

Kapitalist piyasanın işlerliğini tehdit etmediği sürece insanlara zarar veren her türlü eylemin serbest olduğu Türkiye'de; tekelli polis devletinin otoriter hızının en saldırgan yöntemlerinden biri de işkencedir. 1991-1995 arasında (ilk altı ay) toplam 3.394 işkence olayı belirlenmiştir. Mağdurlarının herhangi bir açıklama ve başvuruda bulunmadığı işkenceler bu sayının dışındadır. Bu işkencelerin ağırlıklı olarak polis merkezlerinde yapıldığı biliniyor. Tekelli mülkiyet rejimi temelinde en aşağılık yöntemlerle hergün insanlık suçları işlenirken buna karşı çıkanları Manisa'da yaşandığı gibi -14 yaşındaki çocuklar da olsalar- işkence görmeleri doğal bir uygulamaya dönüşmüştür.

POLİS DEVLETİ YANLILARININ GERÇEKLEŞEN DÜŞLERİ: TÜRKİYE

Polisin ordu-parti diyalektiği içinde ve tekelli polis devleti kapsamındaki öznel ideolojisi ekseninde bir iç örgütlenmeye gittiği görülüyor. Asayiş Daire Başkanlığı'ndan, Güvenlik Daire Başkanlığı'na kadar hep aynı ölçütleri algılamak mümkün. Güvenlik Daire Başkanlığı'nın kuruluş amacı şöyle formüle ediliyor: "Devletin Anayasal Düzenine, iç ve dış güvenliğine, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne ve kamu düzenine yönelik yıkıcı faaliyette bulunan kişi veya teşkilatları tespit etmek, bunları zararsız hale getirmek için gerekli tedbirleri almak, bazı Anayasal ve yasal kurum ve kuruluşlar ile demokratik kitle örgütlerinin yasa hükümlerine uygun olarak kurulmalarını ve faaliyette bulunmalarını izlemek, taşra teşkilatının bu yöndeki faaliyetlerine yön vermek, koordinesini sağlamak ve bunları izlemek üzere Güvenlik Daire Başkanlığı kurulmuştur." Devletin güvenliği kavramının ortaya çıkardığı bu birim, Eylü-

lizmin anayasal düzenini koruma iradesinin bir sonucudur. Eylülist anayasanın içerdiği eşitsizlikçi, şoven, emekçi düşmanı ve kutsal devlet güvenliği ilkelerinin özüdür. "Demokratik kitle örgütleri" hatta kim oldukları belirtilmeyen, "bazı Anayasal ve yasal kurum ve kuruluşların izlenmesi" Türkiye'yi kuşatan totaliter ve baskıcı polis devletinin işleyişine ilişkin önemli bir ip ucudur. Polisin "anayasa" da belirtilmiş düzen içi kurum ve kuruluşları bile gözetim altında tutması TSK ile polis kuvvetleri ve partisine dayalı çelik çekirdek çözümlemesine hak verdirtecek niteliktedir. Kendisini ülkenin gerçek sahibi zanneden bu çelik çekirdek, temsili organları elinde tutmaktadır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri yeterli görülmemiş olacak ki, devletin güvenilği adına bir de özel yetkileri olan polis birimi kurulmuştur. İstihbarat faaliyetleri yanında muhtemelen siyaset planlaması da yapan bu tür bir birimin işleyişini araştırmak tekelli polis devletine ilişkin olgusal açıklıklar sağlayacaktır. Nedir bu birimin görevleri, bu konuda işte birkaç örnek:

- Anayasal düzeni yıkmaya yönelik yıkıcı faaliyetlerle ilgili gelişmeleri izleyerek raporlar hazırlamak suretiyle ilgili makamlar nezdinde uyarılarda bulunarak yapılacak çalışmalar ve alınacak tedbirlere ışık tutmak.

- Ülke çapında ve iller düzeyinde meydana gelen devlet güvenliğini ilgilendiren olaylar ile legal olarak faaliyet gösteren kişi ve kuruluşların çalışmalarını izlemek, değerlendirmek.

- Türkiye'de ikamet eden veya çeşitli nedenlerle bulunan azınlıkların her türlü faaliyetlerini izlemek.

- Uzman, araştırıcı, gözlemci olarak veya öğrenim, burs, inceleme gibi amaçlarla Türkiye'ye gelecek kişi ve heyetlerin talepleri konusunda ilgili birimlere teklifte bulunmak.

- Siyasi partilerin kurulmalarına ve teşkilatlanmalarına ilişkin işlemleri yapmak ve faaliyetlerini izlemek.

- İşçilerin ve öğrencilerin toplanma, dernek kurma ve diğer yasal hak ve hürriyetlerini kullanmaları sırasında devlet güvenliği aleyhinde yıkıcı ve bölücü faaliyette bulunan kişi ve örgütler tarafından meydana getirilmesi muhtemel toplumsal olayları önleyici tedbirlerin alınmasını sağlamak.

- Sendika, federasyon ve konfederasyonların kurulmaları ve teş-

kilatlandırılmaları ile ilgili işleri yürütmek ve bu kuruluşların kanuni ve kanunsuz her türlü faaliyetlerini izleyerek kanun dışı çalışmalarını önleyici gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak.

- Devletin genel güvenliği ile ilgili konularda toplantıya katılacak Bakanlık ve Genel Müdürlük temsilcilerine gerekli dökümanı hazırlamak, "İşçileri, öğrencileri, sendikaları, dernekleri, azınlıkları" izleyen, gözleyen bu siyasi birim devlet kurumlarına yapılacak atamalarda polisin onay mercii konumundadır; Buna göre; "Gizli ve gizlilik dereceli yerlerde çalışacak personel ile Bakanlık ve kamu kurum ve kuruluşlarında yeni işe alıncak personel hakkında gerekli güvenlik soruşturması ve arşiv araştırmalarını yapmak"la görevlidir.

Tekelli polis devletinin belleğini oluşturan arşivlerin, devlet görevine girişte polisin ölçütlerini belirlediği anlaşılıyor. Arşiv araştırması kapsamında binlerce dernek, siyasi parti, sendika yöneticisi fişlenmiştir. Sadece 1994 yılı itibarıyla şahıslarla ilgili 778.395 form polis bilgisayarlarına yüklenmiştir. Bu fişleme faaliyeti polis ordusunun stratejik plan ve yapılanması ile yakından ilişkilidir. Ana Komuta Kontrol Merkezi (AKKM) projelcri uyarınca tüm polis mıntıkalarından aktarılan bilgiler belirli bir merkezde toplanmaktadır. Bu bilgilerin kullanım biçimlerinin devletteki kadrolaşma anlamında da polise bazı imkanlar sağladığı ortadadır. Polisin çelik çekirdekte TSK ölçüsünde söz ve yetki sahibi olmasında bu imkanları değeri yadsınamaz. Siyasi yaşamın kontrolünde söz ve yetki sahibi olan polis kuvvetleri bu kontrolün ideolojik ve politik kıstaslarını özerk bir biçimde tesbit etmektedir.

- "Güvenlik Güçlerimizin Kararlılığı" formülasyonunda ortaya çıkan özerklik vurgusu, polis kuvvetlerini devlet içindeki temsili kurumların üzerinde gören anlaşıyın sonucudur. Parlamento ve hükümeti yer yer kuşatan, protesto eden polis kuvvetleri bu "özerk"liğin tüm politik ayrıcalıklarından yararlanmaktadır. Bu özerklik 1992 yılında istanbul'da yapılan polis gösterileri ile ilan edildi. Polis ordusu generallerinin de kariyerist kaygılarıyla besledikleri "örgüt" tepkisi tipi ideolojik mesajlarıyla ortaya döküldü. 1 Mart 1992 tarihinde "görevli 150 Polis Olarak Tüm Güvenlik Güçleri Adına" imzalı bir bildiri yayımlandı. Bu bildirinin çarpıcı vurguları "ideolojik malzemenin niteliğini oldukça iyi simgeliyor; "Yüce devletimiz", "Allah

için Vatana Ve devlete çalışıyoruz", "Bayrak düşmesin", "Vatan elden gidiyor."

Öte yandan kendini devletin sahibi ilan eden polis ordusu bu söylemini 8 Şubat 1992 tarihinde istanbul DGM Başsavcısı'nın cenazesinde açıkça ortaya koymuştur. Bu cenazede dağıtılan "Türk Polisi" imzalı bildiride polis ordusu bu asil milletin öz evlatları sıfatıyla, "vatanın ve milletin bölünmezliği" adına çıkış yapmaktadır. Bu bildiri ile "yıllardır Türk devletini ve milletini yok etmek için uğraşan dış destekli kızıl bölücü odaklara" ve "polisle silahlı çatışmada ölen vatan hainleri için ayağa kalkan insan hakları savunucusu kuruluşlara" savaş ilan edilmektedir. Savaş ilanı ile ordunun misyonuna ortaklığını açıklayan polis kuvvetleri, ideolojik kaynaklarını özellikle bu tarihten sonra netleştiriştir. TSK ile aynı meşruiyet kalıplarına yaslanan polis kuvvetleri, en önemli desteğini faşist kesimden görmüştür. Sokak infazları ile misyonunu perçinleyen, her türde polisiye olayı "savaşlaştıran" polis ordusu 90'lı yıllar boyunca çelik çekirdekteki yerini sağlamlaştırmıştır. Bu dönemde, faşist yazarlar polis ordusunu büyük bir şevkle teşvik etmişlerdir. Örneğin Ahmet Kabaklı: "Polis bir iç ordudur" diye yazmıştır.[175] Kabaklı polislerin "devletin görünür timsalleri" olduğun, "herşeyi bırakarak, hatta ordudan evvel, polisi o çaresizlikten kurtarmayı, donatmayı başarma"nın gerektiğini savunmuştur.[176]

TSK ise, metropollerde yoğunlaşan bu arada kırsala da yansıyan bu polis ordulaşmasını çelişkili siyasetlerle desteklemiş, yeni ortağına alışmaya başlamıştır. Bu arada, Pol-Der üyesi 12.000 polisin CHP'nin hükümet ettiği dönemde başlayan tasfiyesi, 12 Eylülle ve ordu planlaması ile doruğa çıkmıştır. Türk-İslam sentezi kadrolarının ideolojik doktrinasyonu açısından bu tasfiyeler gerekli koşulları hazırlamıştır.

Özel savaş sürecinde ordulaşan polis, giderek güvenlik-asayiş politikalarının dışında da söz sahibi olma imkanını bulmuştur. Basın tekellerinin kuş beyinli hale getirdiği kurt kafalı, şiddet düşkünü, şoven kitle insanı, faşist entelijansiyası, sağ kadrolar ile sosyal demokrat siyasetçiler polisi siyasi otoritenin en güçlü odaklarından biri haline dönüştüren süreçlere katkıda bulunmuşlardır. Bu sürecin önemli bir aşamasında, TBMM içinde devletin çelik çekirdeğinin uzantısı

bir yapılanmanın ortaya çıkmasıdır. "Çekirdek grup" olarak adlandırılan bu grup tüm partilerinde milletvekillerini kapsayan bir oluşumdur. "Türk bayrağı altında devlete sahip çıkan bir bilinçlenme"nin öncülüğünü yapan bu devlet partisi girişimi, polis darbesine açılan süreçte üzerine düşeni yapmıştır. "Çekirdek Grup"[177] nitelendirmesi ile anılan bu devlet patisi, polis ordusunun istediği yasaları en kısa sürede çıkarmış ve "sivil" darbede polisle ortak hareket etmiştir.

Polis TSK'nın Yeni Ortağı

Özel savaşın şiddetlenmesini, konumunu pekiştirmek açısından meşrulaştırıcı bir unsur haline getiren polis kuvvetleri cüretini arttırmıştır. Bu bağlamda "Kemalist asker ve Polisler Mücadele Grubu" (KAP) adına gönderilen bildirilen oldukça anlamlıdır. 90'lı yıllara damgasını vuran "Faili meçhul" devlet teröründe bu tür intikam-misilleme örgütlerinin de payı olsa gerek. "Öp öz Türk çocukları olan bizlerin boyunlarını bu kravat artık sıkmış durumdadır" diyen KAP grubu, bildirilerinde "misilleme" yapacaklarını deklare etmektedir. Özel savaşın, faşist ideolojinin kavramlar stoku ile yürütüldüğü süreçte açığa çıkan bu "uç" devlet örgütleri emir-komuta zinciri içine çekilmiştir. Ancak, Polis Ordusu'na terörle (!) mücadele adına "ateş serbestisi" verilmesinde bu "uç"ların yürüttüğü "psikolojik harekatın" büyük katkısı olmuştur. Psikolojik harekatın bir başka boyutu ise sağ ve sosyal demokrat partilerin bölünme psikozu temelinde bütünleşmeleri ile gerçekleştirildi. Polis Partisi'nin yönlendiriciliğinde, basın tekelleri bu "harekat"ta üzerlerine düşeni yaptılar. "Devletimiz kuruluşundan beri karşılaştığı tehlikelerin en büyüğüyle karşı karşıya"[178] tespitinde temellenen siyasetler polisin ordulaşma-partileşme sürecinde dayanağı olurken onu özel savaşın TSK'dan sonra en güçlü odağı haline getirdi.

Polis kuvvetlerinin 1992 yılından itibaren ivme kazanan ordulaşma-partileşme sürecinde ideolojik dayanakları, devlet siyasetlerinin belirlenmesindeki özerk konumlarını pekiştirmiştir. Bu konuma en aktivist destek ise ülkücülerden gelmiş ve "kanımız aksa da zafer islamın" sloganı tüm korsan polis gösterilerinde bağırılmıştır. Polisin ordu-parti yapılanmasında başı çekenler mhp ve ülkücü kadrolardan gelen polislerdir. Özel tim kadrolarında, DAL'da yoğunlaşan ülkücü

polisler Gladio-MHP eksenli kesişelerin polisteki uzantılarıdır. Bu oluşumun yansıdığı bir rapora göre MHP'li Emniyet Müdürleri (raporun basında yer aldığı tarih itibariyle) şunlardır. Adana; Ramazan Er, Antalya; Mete Altan, Artvin; Tahsin Demir, Bolu; Uğur Gür, Çanakkale; Fevzi Ergül, Diyarbakır; Rıdvan Güler, İzmir; Kemal Yazıcıoğlu, Muğla; Erdal Gökyüzü. Bu isimlere ilişkin bazı bilgileri sunmak kadroların niteliği açısından aydınlatıcı olacaktır. "... ihbar üzerine komiser muavini Mete Altan komutasındaki bir ekip evi sarmıştır. Komiser muavini ile bir polis memuru tabancalarını çekerek eve girmişlerdir. Atilla Özkan, kardeşi Ali Naki Özkan ve Seyfi Cansu karışlarında tabancalı kişiler görmüşler, atilla, komisar muavininin eline sarılarak tabancayı almak istemiştir. Boğuşma sırasında polis memuru ateş ederek Atilla'yı öldürmüştür." Resmi açıklama böyle. Zeytinburnu'nda 1976 yılında yapılan insan avı neticesinde Hasan Aksu, Ali Naki Özkan, ve Seyfi Cansu'ya akıl almaz işkenceler yapıldı. Aksu'nun tırnakları söküldü. Bu avın devamında iz sürenler Süleyman Cihan'ı takip ettiler. Zeytinburnu katliamının sonucunda temel hedef haline gelen Cihan, 29 Temmuz 1981'de gözaltına alındı. 30 Temmuz'da Kadıköy'de bir apartman katından kendisini attığı söylendi. 1976'da başlayan insan avı 1981'de neticelenmişti.[179] Bu operasyonları yönetcn MeteAltan şu anda Kürtlerin yoğun olduğu bir ilin Antalya'nın Emniyet Müdürü. Erdal Gökyüzü ise 12 Mart döneminde deşifre olmuş bir ajan provakatör. Bu konuda Uğur Mumcu'nun kitaplarında bolca bilgi bulmak mümkün...

TUTANAKLAR

Eski İzmir, şimdiki İstanbul Emriyet Müdürü Kemal Yazıcıoğlu'na gelince: Ankara'da DAL (Derin Araştırma Labaratuarı) Başkanlığı yapan Yazıcıoğlu'nu Dev-Yol davası tutanaklarından izleyelim: "Zaman zaman da Başkomiser Kemal Yazıcıoğlu da bu işkence seanslarına katılıyordu"[180] "Bana yapılan tüm bu işkencelerin ve Ankara'Da yapılan işkencelerin sorumlusu Kemal Yazıcıoğlu'dur. Kemal Yazıcıoğlu'nun yakalandığımızdan bir ay sonra söyledikleri ilginçtir. Artık faili meçhul olay kalmayacak bu olayların büyük bir kesimini sizlere ve kalanını da sizden öncekilere yıktık"[181] Hepsi bu kadar değil. Kemal Yazıcıoğlu, Yaşan Gündoğdu'yu işkence ile öl-

dürmekten yargılandı ve "aklandı".

MHP ile bağlantılı bu kadronun özellilke Kürt nüfusun yoğun olduğu Antalya, İzmir, Çanakkale, Adana, istanbul gibi illerde görevlendirilmesi tesadüf değildir. 70'lere açılan iç savaş süreçlerinde kendisini kanıtlamış ve 12 Eylül'de DAL dahil önemli işkence merkezlerini yönetmiş bu kadrolar oldukça etkin konumlara getirilmişlerdi. Kontr-Gerilla yöntemlerini bilen ve yurtdışı eğitim olanaklarından yararlanmış bu polis şeflerinin, düşük yoğunluklu savaş stratejisinin metropol bölümünü uygulayacakları ortadadır. Bu noktada İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne atanan, DAL Başkanı Kemal Yazıcıoğlu'nun, hiçbir tekpi almadan görevine başlaması anılan savaş startejisinin "sol" içinde bazı "merkezlerle" bağlantısı olduğunun kanıtıdır. Milli Güvenlik Akademisi'nde ders veren düşük yoğunluklu savaş spesiyalistlerinin "sol"daki manüplasyonları etkisini göstermektedir. Son yıllarda düşük yoğunluklu savaş kadrolarının üniversite kökenli olmaları ve deşifre edilmelerindeki güçlük düşündürücüdür. Bu bağlamda Milli Güvenlik Akademisi-polis-üniversite eksenli kadrolar ve bunların rolü izlenmelidir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün APK Daire Başkanlığı, "çağdaş teknolojisinin ithali ve uygulanması amacıyla" ODTÜ ile protokol yapmıştır. Öte yandan, üniversite öğretim üyelerinin katılımıyla bir dizi çalışma yapılmış ve "Terörle Mücadele Planı" adı altında "üst makamlara" sunulmuştur.

Özel Savaş ve Polis Ordusu

Polisin ordulaşması sürecinde Özel Harekat timlerinin önemi büyüktür. 1982 yılında Asayiş Daire Başkanlığı bünyesinde "Faili Meçhul Olaylar Şube Müdürlüğü" ismi altında faaliyet gösteren bu birim çeşitli yasal düzenlemeler sonucunda 13.7.1993 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Harekat Daire Başkanlığı'na dönüştürülmüştür. Polis Ordusu'nun, zırhlı araçlarının bir çoğunu kullanan timler, OHAL bölgesi dışında da görevlendirilmektedir. Giderek yaygınlık kazanan bu timler 1 Daire başkanlığı, 38 şube müdürlüğü, 1 Grup Amirliği biçiminde organize olmuşlardır. Özel Harekat timlerinin amaçları şöyle formüle edilmektedir. "Ülkemizdeki birlik ve beraberliğe gölge düşürmek, devlet düzenini değiştirmek amacıyla

örgütsel faaliyetlerde bulunan kişi ve kişilere karşı ani müdahale etmek, baskın... yok etmekle görevlidirler."

Özel Harekat Timlerinin yetkileri oldukça geniş bir yasal malzemeye dayalıdır: 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı kanunu (madde 1), 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu (3233 ek 5-6-7 maddeleri) 2803 sayılı Jandarma Selahiyet Kanunu (madde 10) 2935 sayılı OHAL Kanunu (madde 11), 285 sayılı KHK (madde 4), Özela Harekat Birimleri Yönetmeliği (madde 11.)

Özel Harekat timlerinin yanısıra Terörle Mücadele ve Harekat Dairesi Başkanlığı da polis ordusunun önemli bir unsurudur. Bu birim uluslararası ilişkilere sahip "özerk" bir yapılanma içindedir. Ayrıca psikolojik savaşın Türkiye dışında yürütülmesi için gerekli materyaller adı geçen birim tarafından hazırlanmaktadır. İstihbarata ilişkin görevleri de olan birim, polis tarafından şüpheli kabul edilen kişi ve kuruluşların takibini yapmaktadır. Polis kuvvetlerinin basın ile ilişkilerinin düzenlenmesi de Terörle Mücadele ve Harekat Dairesi'nin yetkisi kapsamındadır. Polisin ordulaşması sürecinde "terör" gerekçesiyle hayatın tüm alanlarını kapsayan bir denetim ve gözetim mekanizması kurulmuştur. Bu mekanizma, TC'nin militarist aygıtlarının egemenliğini korumaya yönelik bir yapılanma içindedir. Orwelyen toplum yapısının gerçekleştirilmesinde, basın tekelleri ile bütünleşmiş polis kuvvetlerinin iradesi belirleyicidir. Bu belirleme temelinde, kuruluş, kurumlaşma ve işleyiş gerekçelerini "terör" kavramı ile açıklayan adı geçen birim, düşük yoğunluklu savaşın tanımlarına netlik kazandıran bir görevler manzumesine sahiptir. İşte bu görevlerden bazıları:

- Terör odaklarına dönük operasyon planları hazırlamak suretiyle, operasyonlara katılacak personeli eğiterek yetiştirmek, operasyon ve sorgu sonuçlarına göre elde edilen bilgilerin değerlendirilmelerini yaparak Taşra Teşkilatı'nca sürdürülecek yeni operasyonlara destek sağlamak.

- Bakanlık emri veya illerin talebi üzerine sorgu ve operasyon için ekip görevlendirilmesi hazırlıkları yapmak ve sevk etmek.

- Devlet güvenliği ile terörist kişi ve örgütlerle alakalı yapılması gereken tüm işleri yapmak, ilgili Daire Başkanları ile koordine sağlamak.

- Azınlıkların teröre destek sağlamasını ve yurt dışında propaganda faaliyetlerini önlemek.

- Türkiye aleyhine faaliyet gösteren kişi ve kuruluşların tespitini sağlamak.

- İşçi ve öğrenciler arasında ve toplumun diğer kesimlerinde sürtüşmelere, huzursuzluklara ve çatışmalara yol açabilecek faaliyetleri izlemek ve meydana gelmesi muhtemel olayları önleyici gerekli tedbirleri almak ve bu yönde istihbarat değerlendirmeleri yapmak.

- Terörizmle ilgili toplantıya katılacak Bakanlık temsilcilerine gerekli dökümanı hazırlamak.

- Daire Başkanlığı ile ilgili konularda sorulan yazılı ve sözlü soru önergelerinin cevaplarını hazırlamak, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde basına yapılacak açıklamalar ile ilgili olarak durum değerlendirmesi yaparak ilgilileri uyarmak...

Basınla ilişkilere dair görevlendirmelerin özel savaşın gerekleri ile uyumlu olduğu bir çok örnekle kanıtlanmıştır. Bu dairenin basında MİT raporunda adı geçen ve İstanbul medyasıyla oldukça iyi ilişkilere sahip Cevdet Saral'ın bulunuyor olması düşündürücüdür. İşçi, öğrenci eylemlerinde polisin bakış açısıyla olaylara yaklaşan Show TV'ydi TGRT türünden yayın organlarının işleyişleri bu birimin görev tanımlarıyla uyum içindedir. Terörle Mücadele ve Harekat Dairesi'nin basın bürosu gibi çalışan yayın organları zihin polisi işlevleri ile tekelli polis devletinin psikolojik savaş ağıtlarıdır.

Öte yandan "İstihbarat" vurgusunun polis ordusunun tüm birimlerinde yoğun biçimde görev tanımına içerildiği görülüyor.

Polisin istihbarat imkanlarının geliştirilmesinde ilk önemli çalışmalar Ecevit'in damgasını taşır. Bilderberg örgütünün adamı olan Rockfeller burslusu Ecevit, bağlı olduğu uluslarüstü sermaye örgütünün siyasetlerine uygun hareket etmiştir. Bilderberg'in polisin ordulaşması ve uluslararası sermaye örgütlerinin denetimine alınmasına dair formülasyonu ilk kez Ecevit hükümetleri döneminde uygulamaya konulmuştur. Gladio'nun ünlü "Marmara Brifingi"nin toplandığı Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Marmara Köşkü Ecevit'in "istihbarat çalışmalarının karargahı haline getirilmiş, İstihbarat'ın reorganizasyonu kapsamında danışmanı Senatör Sebahattin Babüroğlu ve İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş ile çalışmalar yapan Ecevit,

Emniyet Genel Müdürlüğü istihbaratını güçlendirme konusunda büyük adımlar atmıştır. Ecevit'in başbakan olduğu 70'lerin sonunda "Cumhuriyet döneminde yetişenlerin beş katı" sayıda polis ajanı yetiştirilmiştir.

Bu arada ilerici güçlerin yer aldığı Pol-Der Ecevit hükümeti döneminde kapatılmıştır.

Polis Partisi'nin Gölge Hükümeti

Polisin uluslararasılaşması süreci kapitalist enternasyonalin Yeni Dünya Düzeni Stratejileri ile uyumlu biçimde geliştirilmiştir. Türk Polis Ordu Parti'si "dış ilişkiler" konusunda da özerk birimler oluşturmuştur. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, "Polis'in Dışişleri Bakanlığı gibidir. Polis, 19 ülke ile 27 işbirliği anlaşması, 16 ülke ile 21 protokol imzalamıştır. öte yandan "güvenlik işbirliği" başlığı altında birçok ülke ile "ortak komisyon" oluşturulmuştur. Dış ilişkilerini özerk biçimde düzenleyen polis kuvvetleri bölge gücü olmaya çalışan emperyal Türkiye açısından "güvenlik koordinasyonu" görevini yerine getirmektedir. Bu tür uluslararası bağlantıların önemli bir unsuru da İnterpol ile ilişkileridir. Türkiye, İnterpol'e 8.1.1930 tarih ve 8761 sayılı Atatürk'ün imzasını taşıyan Kararname ile üye olmuştur. TC, interpol'e ilk üye olan devletlerden biridir. Kapitalist enternasyonalin gizli ordularından İnterpol ile Türk Polis Kuvvetleri bir çok ortak operasyona imza atmışlardır. Özellikle PKK hedeflenerek yürütülen psikolojik savaşta, İnterpol, Türk polisinin "enformasyonu" doğrultusunda çalışmakta ve kapitalist enternasyonalizm istihbarat örgütlerinin finans kaynağı olan uyuşturucu ticareti PKK'nin üzerine yıkılmaya çalışılmaktadır. Oysa yıllardır asit anhidrit tekelini elinde tutan devletin bu işteki rolü birçok olayda net olarak ortaya çıkmıştır. Adana Emniyet Müdürü Pol-Der'li Cevat Yurdakul'un da ünlü bir oligarkın ülkücü komandolar tarafından korunan fabrikasında ortaya çıkardığı uyuşturucu imalathanesi nedeniyle ve faşist milletvekillerinin işareti ile öldürüldüğü ortadadır.

Ulu Göz Devleti ve Polis

Polis kuvvetleri, toplumu sürekli gözetim altında tutan Orwelyen "büyük birader" konumuyla bilgisayar ağları oluşturmaktadır. Bilgi

İşlem Dairesi adıyla organize edilen bu sistem oldukça yaygındır. Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, uygulamaya konular "Polis Bilgisayar Ağı"nın merkez ve taşra teşkilatlarında yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla, il Emniyet Müdürlükleri'ne kurulu bulunan "Özel Teknik Şube Müdürlüğü"nün ismini "Bilgi İşlem Şube Müdürlüğü" olarak değiştirmiş, daha sora 64 ilde Bilgi İşlem Büro Amirliği'nin kurulmasını ve faaliyete geçmesini sağlamıştır.

Tekelli polis devletinin "veri bankası" işlevini yerine getiren bilgisayar ağları totaliter düzenin temel taşlarındandır.

Polisin ordulaşma sürecini hızlandıran en önemli etkenlerden biri de haberleşme ağlarının özerk nitelik kazandırılmasıdır.

Öte yandan kendi hava gücünü geliştiren polis ordusu artık Hava Filoları kurma aşamasındadır. 19 Ekim 1981 tarihinde Fransız yapımı olup, Alman yardımıyla sağlanan 18 adet SA-318 keşif gözetleme helikopteri Polis Hava Kuvvetleri'nin nüvesini oluşturmuştur. Diyarbakır, Adana, İstanbul'da Polis Kuvvetleri'nin hava üsleri vardır. Özel Harekat timleri ile içiçe geçmiş hava gücü Havacılık Daire Başkanlığı çerçevesinde organize edilmiştir.

Polisin, ordu-parti bağlamında gelişen güçleri onu TSK ile birlikte devletin çelik çekirdeğinde asli unsur haline getirmiştir. Yasama, yürütme, yargı fonksiyonlarında polisin ağırlığı her geçen gün daha yoğun hissedilmektedir. Öte yandan banka sermayesi ile bütünleşen polis şefleri tekelli düzenin işadamlarına dönüşmektedirler. Polis şeflerinin "Burjuva Kirli İşler imparatorluğu"ndan aldıkları pay devletin istihbarat raporlarında da tescil edilmiştir. Tasfiye süreçlerinde karşılıklı olarak birbirlerinin pisliklerini ortaya döken devlet içi örgütler MİT-Emniyet çatışmasında devletin çelik çekirdek kadrolarının ahlaki çürümüşlükleri gözler önüne sermişlerdir. Şükrü Balcı'dan, Mehmet Ağar'a, Menzir'den, Kozakçıoğlu'na tekelli sermaye ile ilişkili, ismi akçalı işlere karışmış polis generalleri kuşağı, sınıf bilincine sahip politikacı nitelikleriyle de "temayüz" etmişlerdir. Polis ordusu, siyaset planlaması yapan bir güç konumundadır. Artık, üniforma ve coptan ibaret görülmemesi gereken bir yapıyla karşı karşıya olunduğu ortada. Bu güç içerdiği şiddet potansiyeli, ideolojik motiflerinin militer-şoven niteliği ve devlet içi tasfiyelerdeki tututumu nedeniyle büyük bir çelişkiler yumağı yaratmış-

tır. Bu yumak çözülecektir, ancak çözmeden önce çözümleme ile başlanmalıdır...

Savaş Sanayii

Askeri Sınai Kompleks

Tekelli sermaye, militer birikim modelinin sunduğu olanaklarla güçleniyor. "Kar, silahların ateşlendiği değil, imal edildiği yerdedir" ilkesine uygun stratejiler geliştiriliyor. Ordu ile bütünleşen tekeller yeni bir sömürgecilik türü yaratıyorlar ve kendi ülkelerini sömürgeye dönüştürüyorlar. "Anayurt sömürgesi", askeri-sınai kompleksin kıskacına alınıyor. TekeL karlarının güvencesi muazzam bir savaş ayğıtının ihtiyaçlarını oluşturuyor. Türk egemenlik sistemini özünü askeri-sıai kompleks belirliyor. Tanklar, uçaklar, bombalar, zırhlı araçlar üretiliyor ve tekelli sermaye dev boyutlarda kazançlar sağlıyor. Türkiye emekçileri, görülmemiş bir soygunun öznesi oluyor. Şövenist yalanlar, gerçeklerin üzerini örtemiyor; yurtseverlik sLoganları, askeri-sınai kompleksin sömürgeye dönüştürüldüğü Türkiye'nin kaba mezar taşları oluyor.

General partileri, askeri sınai kopleksin politikacıları, bankacılar, müteahhitler sanayiciler, tüccarlar, büyük bir kar ortaklığını işletiyorlar. Türkiye her yanı kan ve barut kokan bir işletmeye dönüyor.

Askeri ihalelerin sağladığı büyük karlar, ipleri ellerinde tutanları küçük bir azınlığa, oligarşik bir yapıya dönüştürüyor. Savaş araçlarının üretimini gerçekleştiren, askeri-sınai kompleksin işlerliğini sağlayan, işadamlarının kırbacına sırtını uzatan bu araçları hizmete sokan ve onları kullanırken ölenler ise emekçiler oluyor. Tekelli sermayenin, savaş ağaları ve siyaset efendilerinden müteşekkil kadroları ise bu gerçekleri dinden, şovenizme kadar her türlü ideolojik

imkanı kullanarak gizlemeye çalışıyorlar.

Türkiye'de, Osmanlı'dan günümüze önemli silahlanma çalışmaları yapılıyor. Başlangıçta mütevazi ölçülerde ordinat fabrikaları kuruluyor. 1. Dünya savaşı öncesi silah sanayinde bazı adımlar atılıyor. Kemalist rejim bu çalışmalara ivme kazandırıyor. Şeyh Sait Hareketi ile eş zamanlı olarak "istiklal göklerde" aranmaya başlanıyor. Britanya'nın, Ortadoğu stratejilerinde hava kuvvetlerinin ön plana çıktığı döneme denk geliyor. 1925 azadi hareketi ile sarsılan kemalist rejim, göklere sığınıyor. 1925'te "kamuoyunun havacılık sorunlarına eğilmesini sağlamak.... kampanyalarla birlikte ücretlerden ve gelirlerden yapılacak kesintilerin yardımıyla uçak satın almayı mümkün kılmak" amacıyla Türk Hava Kurumu oluşturuyor. 1927 başında THK Kayseri'de Hava Junkers fabrikasının şubesi niteliğinde bir uçak fabrikası kuruyor. Bu arada, 1926 yılında, Yeşilköy'de uçak teknisyenleri için bir okul yapılıyor.

Savaş Ekonomisine Geçiş

1939'dan sonra, Türk ekonomisi "savaş ekonomisi" olarak geliştiriliyor. 1939'dan 1945'e kadar devlet bütçesinin ortalama yüzde 54'ü savaş giderlerine ayrılıyor. Tüm sanayi birimleri 550.000 kişiyi bulan ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde düzenleniyor. Bu dönemde askeri planlama kapsamında bazı projeler geliştirildi; alçak gerilim aygıtlarının imalatı, askeri motorlu taşıtların montajı ve uçak imalatı için elde bulunan tesislerin genişletilmesi söz konusu projelere örnektir.

1937'de Kayseri'deki uçak fabrikasında GO-145 eğitim uçakları üretilirken, Yeşilköy ve Beşiktaş tesislerinde ünlü fabrikatör Nuri Demirağ, NU.D.-36 diye adlandırılan, bir talim uçağı imal ediyordu. Sermayenin faaliyetleri bunlarla sınırlı değildi. Enver Paşa'nın kardeşi eski Teşkilat-ı Mahsusa'cı Nazi'lerin adamı Nuri (Killigil) Paşa'da, Kasımpaşa'da hafif silahlar üreten bir fabrikaya sahipti. 1945'ten sonra ABD'nin teşvik ve yardımıyla askeri altyapının geliştirilmsei gündeme alındı. Silah ve cephane üreten Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) 1952'de THK'nin üretim tesislerini devraldı ve MKEK-4 Uğur adlı bir tali uçağını geliştirdi. 1967'den sonra Türk Silahlı üretimin organizasyonunda Alman-

ya'nın büyük katkıları oldu. MBB (Messerschmid Bölkow Blohm) firması "Cobra" tanksavar roketlerinin kısmi üretimi ile G-3 ve M-1 tüfekleri ve çeşitli cephanenin üretimine gerekli lisansları sağladı. Kıbrıs işgali sonrasında, burjuvazi, silah sanayi konusundaki çalışmalara hız verdi. 1974 Aralık ayının sonunda Ankara'da biraraya gelen sanayiciler silah sanayinin sorunları ve geleceğine ilişkin bir seminer düzenlediler. 1975 Şubat'ı sonunda Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, TBMM'de yaptığı bir konuşmada 4 yıla bölünecek 25 milyarlık "özgür bir fon" kurulacağını ve hükümetin yılda yüzde 25'e kadar bir enflasyon ayarlanmasına hakkı olduğunu açıkladı. 6.3.1975'teki kabine toplantısından sonra "DPT ile Sanayi ve Ticaret Odaları", "silah sanayiinin kurulması için eldeki imkanları süratle denetlemek" üzere görevlendirildiler. Bundan sonraki gelişmeler günümüzde askeri sınai kompleksin oluşumuna açılan koşullara ışık tutar mahiyettedir. Türk tank birliklerinin modernizasyonu kapsamında Koç grubu devreye girmiş ve Braunschjeig'taki Luther fabrikası ve Krupp ile ortak, Arifiye'de tank onarım ve montaj tesislerinin kurulması gündeme gelmiştir. Bu arada tank zırhı üretimi için gerekli olan çelik, Koç grubu tarafından kurulan Asil Çelik (1974) tarafından sağlanmıştır. Koç, çelik üretiminde uzmanlaşmış (Alman) Deusche Edelstahljerke ile de bir anlaşma yapmıştır. Öte yandan, bu dönemde, Kırşehir Holding, Türk Otomotiv Endüstricileri A.Ş., Petkim ve OYAK silah üretim projelerini yönlendiren kuruluşlar arasındadır. 1975'te Gölcük tersanesinde, Kiel Howald fabrikasıyla işbirliği yapılarak iki tane 1000'er tonluk denizaltı üretimi de gündeme alınmıştır. Ayrıca, BMC, MAN ve International Harvaster firmalarının lisansları ile motor üretimine başlanmıştır. (1974-75) Tekelli devlet kapitalizminin öncü kuruluşları Petkim, MKEK ve diğerleri, finans araçlarının sağlanması, teknik ve örgütsel planlama konularında özel sektörün önünü açarken, silah sektörünün dinamikleri temel ve yan sanayileri dağ gibi sarmaya başlamıştır. Ordu'nun yanısıra kapitalist devlet kuruluşları, Türk sanayi sermayesi ve finans kapitali ile sanayi ekseninde içiçe geçmişlerdir. 1975'ten sonra DPT "silah sanayiiyle dolaylı ya da dolaysız ilişkisi olan kurumların ötekilere göre öncelik taşıyacaklarını" açıklamıştır. REMO olarak isimlendirilen, Türk ordusunun Reorganizasyon planı

konusunda, devlet yetkilileri, 1975 haziranından itibaren "silahlanma alanındaki devlet büyük projeler öteki altyapı ve ağır sanayi projeleri karşısında kesin öncelik tanınacağını" belirttiler. Militer birikim modelini niteleyen bu projeler, genel altyapı çalışmalarını, bilimsel-teknik araştırmaları ve ödenekler bilançosunu savaş aygıtının çürütücü etkilerine göre düzenleyen anlayışın ürünü oldular. Militarist ve şoven siyasetlerinin pragmatik uygulayıcısı Ecevit, Kıbrıs işgali sonrasında savaş sanayiin oluşumu için elinden geleni yapmıştır. Bu silahlanma girişiminin bedeli oldukça ağırdır. Türk ordusunun Modernleştirilmesi ve Reorganizasyonu programının başlangıcından üç yıl sonra ve Kıbrıs Savaşından bir buçuk yıl sonra Türkiye mali ve ekonomik bir çöküntü içindedir. Döviz rezervleri 1973 başında 2 milyar doların üzerindeyken 1975, Haziran'ı sonunda 1 milyar dolardan az kalmıştır. 1975'in ilk üç ayında temel giderler yüzde 45 oranında artmıştır. 1975 bütçesinde "savunma, güvenlik yönetimi ve iç güvenlik giderleri" aynı yıl yatırım amaçları için ayrılan toplam finansman araçlarının yaklaşık yüzde 55'i kadar tutuyordu. 1975 bütçesinde askeri giderlere yüzde 25 pay ayrılırken, köy kalkınması yüzde 4.7, tarımsal reform programları yüzde 1.8, enerji üretimine yüzde 0.95, sağlık sektörü'ne yüzde 3.8 ayrılıyordu. Bu koşulların yaşandığı dönemde, 1974 Ekim'inde Ankara'da "Türk Uçak Sanayii A.Ş."nin kuruluşu gerçekleştiriliyor. TUSAŞ, 200 savaş uçağının üretim ve montajı, uzaktan kumandalı silahların imalat faaliyetleri, askeri uçaklar için elektronik aksam gibi konularda yüksek maaliyetli projeler başlatılıyordu. TUSAŞ'a bu faaliyetleri kapsamında beş çok uluslu tekel öneri getiriyordu; Northrop (ABD), Lockheed (ABD), Hawker-Siddeley (İngiltere), BAC (British Aircraft Corporation), LTV (ABD), TUSAŞ'ın projeleri kapsamında ABD ve Avrupa firmaları ile sık sık işbirliğine gidiliyor. Çokuluslu tekellerin çıkar stratejileri ekseninde "ulusal" silah sanayii geliştiriliyordu. Askeri-sınai kompleks boyutlanırken, bu tekellerin ilişki kurduğu sermaye grupları ve silahlı bürokrasiye mensup üst düzey görevliler ön plana geçiyordu. Bu ilişki ağları, general partileri ile çokuluslu tekeller arasında doğrudan bağlantıları gündeme getiriyor ve lockheed rüşvet olayında görüldüğü gibi generaller "ses duvarını aşıyorlardı". Öte yandan, 1975 yılı bütçe görüşmelerinde,

Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, "bu arada biz, nükleer enerji alanında da faaliyetteyiz. Atom bombaları ve atom reaktörleri yapmayı planlıyoruz" diyordu. 1970'lere damgasını vuran, militarist "mavi karanlık" dalgası eşliğinde, Türk savaş makinası hızla geliştirildi. 1975 yılı temel alınarak, bir kaç yılda satın alınan silahların dökümü aşağıda sunulmuştur. 1970-1975 tarihleri arasında gerçekleştirilen alımlar özellikle 1975'te büyük ivme kazanmıştır. Silah sanayii projelerinin yanısıra çok uluslu silah tekellerinin ordu ile ilişki ağlarını olgunlaştırdıkları dönemdir 1975 ve sonrası.

1975'ten itibaren hızlanan savaş sanayii çalışmaları 1990'lı yıllarda muazzam bir militer birikimi ortaya çıkarmıştır. Tekelli sermayenin önemli grupları, askeri-sınai kompleks içinde yerlerini almışlar. Gelişmelerin yönüne ayak uyduramayanlar ise tasfiye edilmeye başlanmışlardır. Ordu ile kurulan köklü ilişkiler sayesinde, finansman, koordinasyon, ihale sistemi ve gümrükler konusundaki sorunlarını çözen gruplar, büyük gelişme göstermişlerdir. Savunma Sanayi Müsteşarlığı, tekelli sermayenin silah projelerinin desteklenmesinde öncü rolü oynamaktadır. Müsteşarlık, 1986-1994 döneminde 26 projeye 2 milyar 873 milyon dolar verirken, 1996 yılında 806 milyon dolar ödeme planlanmıştır. Türk silah sanayiinde faaliyet gösteren firma sayısı 22. Ancak yan sanayiilerle birlikte düşünüldüğünde, silah sanayiinin boyutları büyüyor. Bu firmaların niteliğine ilişkin bazı bilgiler şöyle sıralanabilir.

FMC-NUROL Savunma Sanayii

Bu firma, Savunma Sanayii Müsteşarlığının gözdelerinden. Mayıs, 1988'de, müsteşarlık ile "zırhlı araç" projesi imzalayan firma, taahhütlerini 1996 yılında gerçekleştirecekti ancak süre 1999 yılına kadar uzatıldı. 1 milyar 76.3 milyon dolar olarak belirlenen proje bedeli, daha sonra bir miktar indirildi. NUROL tesislerinde bugüne kadar, 1032 zırhlı araç üretildi. ilginçtir! Devlet, Somali'ye, Yeni Dünya Düzeni kurmaylarından Orgeneral Çevik Bir'i göndermedi yalnızca, NUROL'un zırhlı araçları ilk kez Somali'de kullanıldı, şimdi de Bosna'da iş başındalar. 105'i yönetici-mühendis, 243'ü teknik personel olmak üzere toplam 398 kişinin çalıştığı FMC-NUROL, 100'e yakın sanayi kuruluşu ile çalışıyor. Yan sanayii için fir-

manın yarattığı finansman 100 milyon dolar. Müteahhitlikten Borsa'da aracı kurum sahipliğine kadar geniş bir faaliyet alanına sahip FMC-NUROL'un sahibi Nurettin Çarmıklı'dır. Menkul kıymet piyasaları ile silah firmaları arasındaki ilişkilere oldukça iyi bir örnektir NUROL grubu.

MİKRODALGA ELEKTRONİK (MİKES)

10 milyon dolar sermaye ile Amerikan Loral ve Türk Kavala şirketleri tarafından kurulan firma, 1989'da 325 milyon dolar tutarındaki F-16'ların elektronik harp sistemleri projesini aldı. Bu projenin yatırım tutarı 11 milyon dolar. Firma, 32 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirdi. 144 personel istihdam ediyor. İletişim yayınlarının büyük hissedarlarından Osman Kavala, devletin "solcu" silah tüccarlarındandır.

MARCONİ TELEKOMÜNİKASYON

78 kişi istihdam eden kuruluş, 1990 yılında ssm ile 9 milyon sterlik tutarında bir sözleşme imzaladı. 6.2 milyon sterlin, tutarında askeri telsiz yatırımı gerçekleştirdi. 1996 yılı ihracat hedefini açıklayan firma 20.3 milyon sterlinlik rakamdan sözediyor.

AYDIN YAZILIM VE ELEKTRONİK

Firmanın büyük ortakları, Aydın Investment ve Aydın Corporation. SSM ile 55 milyon dolarlık sözleşme imzaladı (1990). Firma 1990-1995 arası 34.1 milyar liralık ihracat yaptığını açıklıyor. 225 personeli olan firma metal işleri, atölyeler, kaplama, nikelaj ve boya yan sanayii ile çalışıyor.

ROKETSAN

Stinger füzeleri üretiyor. Firmanın toplam yatırım tutarı 46 milyon dolar. 53'ü yönetici mühendis, 102'si teknik olmak üzere 293 kişi çalışıyor ve yan sanayiye 5 milyon dolarlık iş hacmi yaratılıyor.

Kilometre Taşı: 12 Eylül

Silah sanayiinde faaliyet gösteren firmaların durumu yan sanayiilerle birlikte düşünüldüğünde, silah sanayiinin boyutları büyüyor.

Silah sanayii firmaları giderek cezbediyor. İşte silah sanayii alanında faaliyet gösteren firmalar.

SEDEF GEMİ ENDÜSTRİSİ

SSM ile 1993'te Deniz ikmal gemisi projesi için sözleşme imzaladı. Firmanın toplam yatırım tutarı 25 milyon dolar. 1990-1995 yılları arasında 94.5 milyon dolar iç pazara satış, 216.4 milyon dolar ihracat gerçekleştirildi. 200'ü yönetici mühendis, 11'i teknik personel olmak üzere 351 personel istihdam ediyor. Gemi başına yan sanayi çin aktadığı iş hacmi 1 milyon dolar.

THOMSON-TEKFEN RADAR SANAYİ

1990'da SSM ile sözleşme imzalayan firma, Mobil Radar Kompleksleri Projesi'ni üstlendi. 150.5 milyon dolarlık proje için 40 milyon franklık yatırım yapıldı. İç pazara 25.6 milyon dolarlık satış gerçekleştirildi. 37'si yönetici mühendis, 11'i teknik personel 67 kişi istihdam ediliyor. Bünyesinde 20 şirket 9 iştirak bulunan Tekfen grubunun ortaklarından Peyyaz Berker, tekelci Sermaye örgütü TÜSİAD'ın ilk kurucularından ve başkanlarından. Türk-Amerikan İş Konseyi'nin Başkanlığını da yapan Berker Bildenberg üyesi. Nato ihalelerinin aslan payını alan TEKFEN, Uluslararası Boru Hatları Müteahhitler Birliği (IPLCA)'nin da tek Türk üyesi. Grubun üç büyük ortağı "Feyyaz Berken, Nihat Gökyiğit, Necati Akcağlılar, ABD üniversitelerinde eğitim gördüler. Berker ve Gökyiğit Michigan, Akçağlılar ise İllionnis Üniversitesinden mezun. Nihat Gökyiğit, Türk-Amerikan İş konseyi başkanlığı konusunda nöbeti Berker'den devraldı. Devletin, askeri sınai kompleksini simgeleyen bu isimler son yıllarda ön plana çıkmamayı yeğliyorlar.

TUSAŞ HAVACILIK VE UZAY SANAYİ (TAI)

Yüzde 42 hissesi lockheed Fort Worth, yüzde 49 hissesi Türk Uçak SAnayi (TUSAŞ), yüzde 7'si General Electric'e ait. TAI, F-16 projesinin yanısıra CASA firması ile yaptığı sözleşmeyle, hafif nakliye uçağı ve Agusta ile yaptığı sözleşmeyle de, temel eğitim uçağı projelerini aldı. Ayrıca F-16 elektronik harp tadilatı projesini üstlendi. TAI 1995 Temmuz'una kadar 21 CSA CN-235 hafif nakliye

uçağı siparişini teslim etti. 1997'de sona erecek proje 56.2 milyon dolarlık iç pazara yönelik satış ile 239.5 milyon dolarlık ihracat yaptı. 838'i yönetici-mühendis 845'i teknik personel olmak üzere 2.279 kişi çalıştıran TAI'nin yan sanayiye aktardığı iş hacmi 85 yılı rakamlarıyla 7 milyon dolar.

TÜRSAV AĞIR MAKİNA SANAYİ

1991 yılında SSM ile 145.7 milyon dolarlık ZMA motor transmisyon projesini imzaladı. Firma (95 yılı rakamları ile) 99.6 milyarlık yatırım yaptı. 1990-1995 yılları arasında iç pazara 349.2 milyar liralık satış gerçekleştiren Türsav 22.3 milyar liralık ihracat rakamına ulaştı.

ASELSAN

484 milyar lira sermayeli kuruluşun en büyük ortağı yüzde 89.4 hisse ile Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı SSM ile gece görüş sistemleri ve veri terminali projeleri için sözleşme imzaladı. 115 milyon dolarlık gece görüş sistemleri projesinin ilk ürün testleri 1994'te tamamlandı. Aselsan'da 594 yönetici-mühendis, 623'ü teknik eleman olmak üzere 2.279 kişi çalışıyor.

ÇANSAŞ SİLAH SANAYİ

750 milyar sermayeli kuruluşun SSM ile imzaladığı sözleşmenin tutarı 18.7 milyon dolar. Firma 35'i yönetici mühendis, 27'si teknik eleman olmak üzere 397 kişiyi istahdam ediyor. 107 mm ÇNRA, ZOMM Uçaksavar topu U.S üretiyor.

TUSAŞ MOTOR SANAYİ (TEL)

300.9 milyar lira sermaye ile kurulan şirketin yüzde 46.2'si General Electric'e yüzde 50'si TUSAŞ'a ait F-16 motorlarını üreten kuruluş, SSM müsteşarlığı projelerinde bugüne kadar yer almadı. 1990-95 arası iç pazara 11.3 milyon dolarlık satış yapan kuruluş 72.1 milyon dolarlık ihracat yaptı. Firmada 69'u yönetici-mühendis, 217'si teknik eleman olmak üzere 426 personel çalışıyor.

THOMSON-TEKFEN YÜKSEK TEKNOLOJİ

313 milyar lira sermayeli şirketin yüzde 51 hissesi TEKFEN, yüzde 49 hissesi de Thomson-CSF'nin. Firma, 95'te 75 milyon fransız frangı tutarında yatırım yaptı.

OTOKAR

Koç Holding bünyesinde yeralan Otokar, gelişmiş silah sistemleri ve teçhizatları ile devriye araçları, Zırhlı personel taşıyıcılar, keşif araçları, komuta kontrol araçları, silah platformları, iç güvenlik araçları üretiyor. Otokar, SSM'nin zırhlı tekerlekli araç üretimi, mayın avlama gemileri ve sahil güvenlik bot programlarında yeraldı. Şu anda zırhlı tekerlekli araç üretimini tümüyle üstlenmiş durumda.

COŞKUNÖZ A.Ş.

Aslında otomotiv yan sanayii ve makine sanayii olarak hizmet veren Coşkunöz firması SSM projelerine de katkı sağlıyor. SSM'nin top mermi kovanı üretimi ve stinger programında yeraldı. Stinger füzelerinin taşıma ve muhafaza kutularını imal ediyor. Şirkette 526 kişi çalışıyor.

MES MAKİNE

SSM'nin roket ve çok namlulu roketatar, lav alüminyum alaşım ve voltaj regülatörleri üretiyor.

MUHİMMATSAN

Milli Savunma Bakanlığı'nın uçaksavar, havan obüs ve topçu mühimmatını karşılayan Muhimmatsan'da 2087 kişi çalışıyor. Kuruluş bugüne kadar 120 civarında mühimmat projesine ilişkin ürün geliştirdi.

MERCEDES-BENZ TÜRK

Firma MSB ve Kara Kuvvetleri için tank taşıyıcı üretimi yapıyor. SSM'nin Ünimoy üretimi projesinde de yeralan şirket Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mobil radar kompleksi ihalesi için araç üretiyor. Otomarsanda da askeri araç üreten Mengerler, Has Holding'le de bağlantılı, firma Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, İş Bankası,

Suudi National Otomobile Ind. Gibi kuruluşlarla da ortak. Mengerler holding kurucusu Tatar Kökenli Ahmet Veli Mengerler ise II. Dünya savaşında Nazi hücreleri içinde bulunmuş ve soğuk savaşta "Odesa grubu"nda faaliyetleri olan bir işadamı olarak biliniyor. Has grubu ile de ortaklıkları bulunan Menger'ler silah işlerine girdikten sonra ekonomik açıdan içinde bulundukları dar boğazdan kurtuldular.

İbrahim Örs Tarım Alet ve Makinaları Sanayi

Firma SSM'nin mobil radar kompleksi, insansız uçak projesi, bomba yükleme aracı projesi, mayi oksijen tanklar projesi gibi projeler de yeraldı.

Barış Elektrik

Firma silah sanayinde kullanılan elyaf takviyeli kompozit borular üretiyor. Stinger füzelerinin lonçer borus ile gyro aktivatörlerini imal eder şirket, tank modernizasyon projesi çerçevesinde tank namlu ısı ceketi imalatı, lancer imalatı ve stinger imalatı projelerinde yeraldı.

Nitrosan

Türkiye'de nitroselüloz esaslı sevk barutları üreten tek şirket olan Nitrosan 42 kişi istihdam ediyor. Tüfek, tabanca, sevk barutlarını bu şirket imal ediyor.

Aremsan

Döner alanlı elektrik makineleri ile bunlara ilişkin kontrol kumanda sistemleri ve yardımcı birimlerin tamirini de yapan firma, aselsan'la birlikte bazı SSM projelerinde yer adı. TSK için eletrojen gruplar ve frekans konvektörleri üretimini gerçekleştirdi.

SSM projeleri temelinde silah firmalarının bazı özelliklerine değindik. Ancak, Türkiye'de üretilen silahlar bu listede bulunanlarla sınırlı değil. Elektronik harp sanayiinde Tayvan ve Kore'nin önünde bulunan Türkiye İsrail'i yakalamış durumda.

Bölgesel güç olma peşindeki tekelli devlet, askeri-sınai kompleksin emellerini pekiştirmek amacıyla tüm kaynaklarını seferber

ediyor. Ortaya çıkan silah üretimi tablosu sağlık, beslenme, barınma ölçütleri ile birlikte düşünüldüğünde ürkütücü boyutlarda. Türkiye'de üretilen silah araç ve gereçleri ise şöyle sıralanabilir.

F-16 savaş uçağı (TAI), CN-235 nakliye uçağı (TAI), GEF-110 jet motoru ve muhtelif havaalanı destek cihazı (HİBM Teknoloji Ticaret, İ. ÖRS), Type 209 dizel/elektrik denizaltı (Gölcük), Meko 200 T fırkateyni (Gölcük), FPB-57 tipi füzeatar hücumbot (taşkızak), muhtelif devriye ve sahil güvenlik botları, (Taşkızak, Gölcük ve özel tersaneler), muhtelif destek gemileri (askeri ve özel tersaneler), paletli zırhlı muharebe araçları (ENSS), tekerlekli ve paletli zırhlı personel taşıyıcılar (FNSS, NUROL, OTOKAR), Zırhlı keşif ve sınır devriye araçları (OTOKAR), hafif arazi araçları (OTOKAR, Tuzla Jip fabrikası), askeri kamyonlar ve otobüsler (MAN, Mercedes-Benz Türk Otosan), muhtelif hafif silahlar (MKEK), havan topları (MKEK), 20 milimetre ve 25 milimetre uçaksavar topları (MKEK), 25 mın'lik otomatik top, 105 mm. tank topu, 155 mm otobüs (MKEK), tanksavar, topçu ve genel maksat roketleri (MKEK), 7.62 mm. 203 mm. arasındaki çaplarda muhtelif mühimmat (MKEK), uçak bombaları (MKEK), el bombaları, muhtelif patlayıcılar ve tahrip bombaları (MKEK), muhtelif istihkam donanımı (MKEK), Stinger uçaksavar füzesi (Roketsan), hava arama radarı (Thomson-Tekfen), kara gözetleme radarı (Aselsan), telsiz sistemleri (Aselsan, Marconi Komünikasyon), muhtelif muhabere donanımı (Aselsan, Feletaş), gece görüş cihazları (Aselsan, Fransvaro), termal kameralar, lazer mesafe ölçme cihazları (Aselsan) topçu atış kontrol bılgisayarları (Aselsan), muhtelif gü üniteleri ve elektrik aksamı, askeri üretim tesisleri, uçak pisti, uçak hangarı, askeri tesis inşası faaliyetleri (Alarko, STFA, Gemaş, Yalçın Teknik vb.) Üniforma, kask, paraşüt vb. destek aksamı (Sümerbank), seyyar mutfak ve diğer sahra donanımı (İ. Örs),. Tekelli sermayenin birçok büyük grubu silah sistemlerine yönelik çalışmalar içindedir. Çokuluslu tekellerle ortak ve general partileri ile içli-dışlı bu gruplara, yukarıda birçok örnek verdik. Öte yandan ihale, komisyon vs. sistemler çerçevesinde faaliyetlerini yürüten çok sayıda kişi ve firma da bulunmaktadır. Ankara'nın vergi rekortmenleri arasında adı geçen Duralar, silah ticaretinin önemli ismidir. Kanada, İtalya, Hindistan, İngiltere Men-

şeli birçok silah firmasının temsilciliği yanında, Lockheed'in temsilciliğini de uzun yıllar yürütmüşlerdir. İsimleri Lockheed rüşvet olayında dönemin Hava Kuvvetleri komutanı ile birlikte anılmıştır. Bu tür ilişkiler kapsamında oldukça iyi bir örnek de; Türk Silahlı Kuvvetleri Entegre Haberleşme Sistemi (TAFICS) projesi çerçevesindeki gelişmelerdir. TAFICS projesine ilk teklifler "Netaş, STFA, TELETAŞ, TİMKO, AYDIN YAZILIM, HESFİBEL" firmalarından geldi. "Netaş, yabancı ortağı Nortel ve Erko inşaat ile birlikte TAFICS'e katılırken, STFA, Enerkom ve Savronik ile kendi bünyesinden geliştirdiği çözüme, sistem ederek Vega 2001'i oluşturdu. Simko, yabancı ortağı Siemens'i yanında inşaat işleri için Maktaş'ı seçerken, Alcatel Teletaş ise inşaat işleri için Atilla Doğan ile bir çözüm oluşturdu. Marconi İtaliana ile Page Europa ve Alsim Alarko ile Aydın Yazılım ise Özgün Kablo ve Öztaş ile tafıcs'e katıldılar". Savaş sanayii, ihaleler, komisyonculuk faaliyetleri ile bütünleşen askeri-sınai kompleks tüm sanayi dallarını kontrol eder hale gelmiştir. Savaş sanayii diğer sanayii kolları ile içiçedir. Makina, kimya gibi temel sanayiler yanında optik, motor, elektronik, eletromanyetik vs. gibi konular da savaş sanayinin kapsamı içindedir. Dünya'da ve Türkiye'de silah üreticileri aynı zamanda makina, kimya gibi dallarda da faaliyet göstermektedirler. Gemi inşa, otomotiv, elektronikte de durum böyle. Sivil talepte azalış sözkonusu olduğundan, savaş sanayiine dönük üretim gündeme gelmektedir. Türkiye gibi ücretlerin son derece düşük olduğu bir ülkede, tekelli sermayenin emperyalist aşamaya gelmesini sağlayan talep olanakları, savaş sanayiinin ihtiyaçları sayesindedir. Savaş ürünlerinin alıcısı olan devlet ve ordu, "ucuzunu alıp vaziyeti idare edelim" tercihi yapamaz. Düşman tarifi kapsamında nitelikli mala yani "iyi" silahlara sahip olmak esastı. Türkiye gibi "iç ve dış düşmanları "bol" ve bölgesel güç haline gelme temellerini, güçlü bir militarist aygıtla arayan bir devlet açısından, silahlanmanın maliyeti muazzam boyutlardadır.

Militer birikimin ve savaş sanayiinin geliştirilmesi bağlamında" 1939 ve 1975 dönemeçleri önemlidir. Ancak, askeri-sınai kompleksin oluşumu açısından kilometre taşı 12 Eylül faşizmidir. Bu dönemde, ordu-tekelli sermaye çıkarları özdeş sayılmış ve tekelli sermayenin birikim sorunları ile hızla gelişmesi çerçevesinde, savaş sa-

nayii üzerinde durulmaya başlanmıştır. 1981'de yapılan 2. iktisat Kongresi'nde Türkiye'nin yoğunlaşacağı önemli sanayilerden biri olarak tanımlanan savaş sanayiine ilişkin bir tebliğde, şu hususlar belirtilmiştir: "Savunma sanayiinin, yüksek teknoloji gereği makina imalat, metalurji, kimya, elektronik sanayi sektörleri ile çok yakın işbirliği, sanayimizin geliştirilmesine büyük katkılarda bulunacaktır."

Yaratacağı yan sanayii kullanımı, üretim kapasitesinin artmasına ayrıca destek olacağı gözörüne alınarak bu sanayi kolunun desteklenmesi gereklidir".[182] 1980'lerin başlarında yoğunlaşan silah sanayii çalışmalarının en önemli adımı, F-16 projesidir. Görüşmeleri 3 yıl süren bu pojenin anlaşması, 14 aralık 1983'te 12 Eylül hükümetinin "son icraatı" olarak imzalanmıştır.

1970-1975'TE TÜRKİYE'NİN SİLAH İTHALATI TABLOSU:

Silah Tipi	Adet
F-4E Phantom 2 (ABDE / Mc Donnel-Douglas)	40
F.1045 (İtalya/Aeritalia)	36
F.104 Starfighter (İspanya)	7
F.5 (Libya Aracılığıyla ABD)	7
T.42 Baran (ABD-Beech)	5
Agusto-Bell 205 (ABD-Bell)	3
Jaguar Savaş Uçakları Uzaktan Kumandalı Silahlar (Özellikle Rapier Uçaksavar Roketleri) (İngiltere/BAC)	25
Britten Norman BN-2 (Slander İngiltere)	2
Transall C-160 (Federal Almanya-Fransa)	20
DO-28 (Federal Almanya-Dornier)	2
M48 Tankları (Tadilat için gerekli malzeme) (ABD)	885
Leopart 1 Tankalrı (Federal Almanya Krauss-Maffei)	70
209 Sınıfı Denizaltılar (1000t) (Federal Almanya/HOW)	4
209 Sınıfı Denizaltılar (450+) (Federal Almanya/HOW)	2
SAAR IV Rakenbest Hücümbotu (İsrail)	3
Gabriet II Gemi Roketleri (İsrail)	150
Rafael-Shafrin Havadan Havaya Roketleri	80

(SIPRI 1975 Yıllığı)

Kâr ve Savaş Sanayiinin Keşfi

13 Kasım 1985'te "Savunma Sanayiini Geliştirme ve Destekleme Dairesi Başkanlığının Kurulması" adlı bir yasa çıkarıldı. Bu piyasa düzenleme çerçevesinde, savaş sanayiinde kullanılmak üzere özel bir fon kuruldu. Bu fonun kaynakları, emekçi halk kesimlerinin soyulmasından elde edilenlere dayalıdır. Yasaya göre, içki ve sigaradan yapılacak kesintiler, akaryakıt tüketim vergisi miktarı üzerinden yüzde 3'lük kesinti, Milli Piyango, müşterek bahis gelirleri, bedelli askerlik gelirleri, ücret dışı gelir ile kurumlar vergisinden yüzde 2.5'luk pay, oyun salonları gelirlerinin bir kısmı, ayrıca MSM bütçesinden silah için ayrılan ödenek her yıl bütçeye konulacak ödenek ile silahlı kuvvetler vakıflarına transfer edilecek gelirler fonun kaynaklarını oluşturuyor. Mülksüzleştirilen, yoksullaştırılan emekçi kesimlerin, umutlarının sömürülmesine dayalı talih oyunlarından, her türlü kumar gelirine kadar birçok "kaynak" çürümeyi varlık koşulu sayan militarizmin, savaş araçları yatırımlarının temelini oluşturuyor. Fonda biriken muazzam kaynaklarla iştahı kabaran tekelli sermaye, 80'lerden itibaren savaş sanayii yatırımlarını planlamaya bşlamıştır. Özellikle otomotiv ve elektronik sektörünün devleri, savaş sanayiine ilişkin hazırlıklarda dikkati çekmişlerdir. Örneğin; Koç'un fırın, şofben vs. dayanılı tüketim malları üreten Demirdöküm'ü ile beyaz eşya üreten arçelik tesislerinde, Ford Reorospaca'den teknik elemanlar incelemeler yapmışlar ve Ford Avrupa Yönetim Kurul Başkanı Robert A. Lutz "Aralarında gece görüş araçları da olan geniş bir yelpazedeki askeri elektronik teçhizat üzerine fizibilite çalışmaları sürüyor. Bunun içinde ısıya duyarlı sidevinder füzeleri de var."[183] biçiminde açıklama yapmıştı.

Firmalar Piyasaya El Atıyor

Sabancı Holding ise Akkardan adlı, motorlu taşıtlara transmisyon mili üreten tesislerini geliştirerek, savaş sanayiine adım atma isteğini açıklamıştır. S. Sabancı, "Akardan'da mekanik üretimler yapıyoruz. Mesela burada savunma sanayii ile ilgili parçalar yapabiliriz"[184] diyordu. Sabancı Holding Yönetim Kurul Başkanı, aynı açıklamasında, "İngiliz Tigerfiş'e ortak yatırım teklifi yaptık. Yabancı

firmalar bilgisayar çağına yakışan kafa ve teknolojiyle gelirlerse ortadoğu bizim için savunma sanayi ile alakalı büyük bir pazar olabilir" değerlendirmesini yapıyordu.

Alarko Holding İkinci Başkanı Üzeyir Garih ise, Holding, "İstanbul Ümraniye'de üç büyük elektronik malzeme üretimi yapan fabrikaları" olduğunu belirterek, "Bu fabrikalarda yapacağımız küçük bir değişiklikle silah sanayinin ihtiyacı olan tüm elektronik aksamlarını üretebiliriz" açıklamasını yapıyordu. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren tekelli sermayenin büyük grupları, silah sanayiine yöneliyorlardı. Otomarsan, Vestel, Profilo, Teletaş, Ercan Holding mevcut fabrikalarında savaş sanayiine yönelik adaptasyon planları olduğunu açıklıyorlardı. Silah yapımına girdi sağlayan tesislerin sahibi bu firmalar, üretimlerini silaha yönelik olarak reorganize ediyorlardı. Mevcut tesislere işgücü ve ekipman eklenmesi ile ek ürün üretimine girişme, savaş sanayiinin özünü oluşturuyor. Endüstri terminolojisinde "sinerji" adı verilen bu faaliyet biçimi, Türkiye'de yoğun şekilde uygulanıyor. Sinerjik uyum organizasyonları ile yetinmeyen devlet, ayrıca yeni tesislerin kurulması amacıyla tekelli sermayeye muazzam fonlar aktarıyor. Bu arada, tekelli sermayenin birikim, pazar sorunlarının çözümünde devlet desteği harekete geçiriliyor ve savaş sanayii dinamo işlevi görüyor. Bu konudaki yaklaşımın ipuçlarını, 2. İktisat Kongresi'nde bulmak mümkün kongre de formüle edilen görüşler şöyle: "Otomotiv sanayimiz bir darboğazdan geçmektedir. Bugün silahlı kuvvetlerimizin ihtiyaçlarını kısıtlayacak şekilde organize edilerek orta vadede kendisine yeni bir pazar imkanı yaratabilmektedir. Halen bütün silah sistemlerinin ana bölümünü elektronik sistemler oluşturmaktadır. Otomotiv ve elektroniğin oluşturduğu sanayiler, devlet teşviki ile silah üretimine yönelik biçimde reorganize edilirken, ihracat güçlükleri içinde bulunan bu sanayiilere yeni bir soluk getirilmiştir. Devletin "milli" hedefleri, tekelli sermaye-ordu-çokuluslu silah tekelleri üçlüsü tarafından belirlenmektedir. Bu süreçten payını almayan tekelli sermaye grubu yok gibidir. Savaş sanayii ve ordu ihtiyaçları, tekelli sermayenin muazzam karlarının güvencesi haline gelmiştir. Sermaye, militarist devletinin en büyük dayanağı ve yaratılan kan deryasının doğrudan sorumlusudur. Tekrar olsun, askeri-sınai kompleks içinde yeralan te-

kelli sermaye kuruluşlarının başlıcaları şunlardır. Koç Holding, Tekfen, STFA, Sabancı Holding, Ercen Holding, OYAK, Kavala, FMC-NUROL, alarko, ENKA. (Enka, ABD firması United Technonologies ile ortaklaşa Black Hawk helikopterlerinin montajını yapıyor.)

Savaş sanayiini, yan sanayiiler, askeri ihaleler, silah komisyonculuğu kapsamında ele aldığımızda militarize olmuş bir ekonomi ile karşı karşıya olduğumuz görülüyor. Bu bakımdan, TSK'nin Mart ayında sanayici ve işadamları ile yaptığı toplantı ilk değildir. Askeri sınai kompleksin oluşumunun oldukça uzun bir geçmişi vardır. Ancak, özel savaş ve devletin bölgesel güç olma siyasetleri bu konuda daha hızlı adımlar atılmasını zorunlu kılmaktadır. TSK-Tekelli sermaye işbirliği yeni bir aşamaya ulaşmıştır. TSK "uzun dönemli tedarik planlarını sanayici ile paylaşmaktadır". Tekelli sermayeye verilen "brifing"te Tümgeneral Ersin YIlmaz tarafından "amaçlar" şöyle sıralanmıştır:

- Yurtiçi sanayi kuruluşları arasında işbirliği imzalarını geliştirmek.
- Türk silahlı kuvvetlerini ihtiyaçlarını ülke içinde üreterek savunma güvenliğini sağlamak.
- Gerektiğinde teknoloji mübadelesi yaparak çokuluslu ortaklıklara katılmak.
- Yurtdışında satış imkanları yaratmak.

KÂR ORANI YÜKSEK SEKTÖR: SAVUNMA SANAYİİ

1995-2004 dönemi için stratejik Hedef Planın'da 1523 adet proje tasarlanmış olup, toplam kaynak tutarı 67 milyar dolardır. Milli Savunma Bakanlığı bütçesine yakın miktarda bir kaynak da SSM'lığınca modernizasyon projelerine ayrılmaktadır. Söz konusu brifingte, NATO ve BAB'in silahlanma işbirliği programları Türk işadamlarının katılımı istenmiş "Türk sanayicilerinin bu tür konsorsiyumlardan önemli iş payları alabileceği değerlendirilmekte ve desteklenmektedir." denilmiştir. Askeri-sınai kompleksin ordu kanadı, tekelli sermayeye tatlı kar alanları bulma konusundaki kararlılığını açıkça ilan etmektedir. "Savunma sanayii kar oranı yüksek bir sektördür" tespitini yapan Tümgeneral Ersin Yılmaz, TSK'nin "milli hedefleri"

ile tekelli sermaye karları arasındaki bağlantıyı da gerçeğe uygun olarak vurgulamaktadır. "Günümüzün en gelişmiş ülkesi ABD, 1993 yılında savunma yetki kanuna eklenen bazı maddelerle, yüksek teknoloji üreten 35 savunma sanayii firmasını özel koruma altına almış"tır değerlendirmesi ile adı geçen general "pentagonizm konusundaki, TSK, yorumunu da yansıtmış olmaktadır. Ordu sözcüsü, askeri sınai kompleks çerçevesinde savaş sanayiine, daha yoğun ilgi gösteren sermaye gruplarının, ordu korunmasında olacağını ihsas etmektedir. Kamu kaynaklarının, denetim ve dağıtımında, tekel yetkilerine sahip ordu açısından, herşey, askeri-sınai kompleksin çerçevesi içinde olacaktır. Parlamentonun göstermelik niteliğini gözler önüne seren şu satırlar da dikkatle okunmalıdır: "Genelkurmay Başkanlığınca onar yıllık periyodlar halinde tespit edilen TSK ihtiyaçlarının, TBMM'de onaylanarak sanayiciyi teşvik edecek şekilde yasalaştırılması ve her yıl bütçe yasası kapsamında kaynak ayrılması, bu alanda yatırım yapacak sanayii kuruluşlarına güvence kazandıracaktır." Ordu parlamentoyu, militarist siyasetlerin onay makamı olarak gördüğünü böylece bir kez daha teyid etmektedir. Kamu kaynaklarının planlama ve dağıtımında, tekelli sermaye önceliklerini, savaş sanayiiadına parlamentodan talep etmektedir. Militarist blokun temsilcisi ordu, tüm siyasal, sosyal ve kültürel kurumları askeri-sınai kompleksin uzantısı haline getirme kararlılığını da deklare ediyor. Anılan brifingte, "Bu anlaşıyla devlet-sanayici-üniversite arasında yakın işbirliği tesis edilerek kamu ve özel ilgili tüm kurum ve kuruluşların potansiyeli koordineli bir biçimde harekete geçirilmeli, dış satım ve kabiliyeti geliştirilmeli ve yurtiçi üretim çabalarının desteklenmesi temel prensip olarak kabul edilmelidir" diyor. TSK temsilcisi general, askeri sınai kompleks kapsamında, tekelli sermaye ve onun silahlı bürokrasisini, en önemli güç odağı yapma kararlılığının ifadesidir bu açıklama.

Savaş Sanayiinin Toplumsal Yapıya Yönelişi

Tüm toplumsal yapıyı, meta zincirleri ile bütünleşmiş emir-komuta ilişkisi temelinde düzenlemeye yönelik, bu militarist anlayış, her türlü demokrasi söylemini de, kozmetik bir ayrıntıya indirgemektedir.

Toplumsal yaşamda, hiç bir sivil alan bırakmama kararlılığının göstergesi olan bu anlayış, devleti, tüm siyasi çoğrafyada muazzam bir baskı, tehdit unsuru haline getiriyor. Savaş sanayiin ve askeri sınai kompleksin, önceliklerine göre potansiyelleri değerlendirilen ekonomi, askeri bir nitcliğe büründürülmektedir. Açlığa mahkum edilen kitleler, anayurdundan sürgün insanlar, vahşice sömürülen kadın ve çocuk cmeği, hastane kapılarında ölen cmekçiler, örgütlenmiş cinayct, devletleşmiş yağma bu muazzam silahlanma çabasının arka yüzünü oluşturuyor. Öte yandan, bilimden, ve bilim adamlarından arındırılmaya çalışılan üniversiteler, savaş aygıtının bir uzantısına dönüştürülmeye çalışılıyor. Tekelli sermaycye verilen brifingte, üniversitelere biçilen rol, şöyle belirtilmektedir. "Araştırma geliştirme için yeterli kaynak ayrılmalı, ayrıca, üniversitelerde mevcut potansiyel, savunma sanayi sektöründe değerlendirilmelidir." Bu kapsamda, TÜBİTAK ile ODTÜ, BİLKENT gibi üniversitelerde askeri sınai kompleks önemli kadrolar oluşturmuştur. Öte yandan, militarist aygıtın gelişimini engelleyebilecek, sistem karşıtı muhalif güçlerin, üniversitelerde odaklanmasını engellemek amacıyla birçok özel savaş spesiyalisti, "rejim bekçisi" sahte sol kadro, ağırlıklı olarak sosyal bilimlerle ilgili bölümlere doldurulmuştur. Devletin istihbarat örgütlerinin, siyaset planlama, faaliyetlerine de katkıda bulunan bu kesimler, askeri sınai kompleksin Kürt sorunu, gençlik, emekçi sorunları vs. siyasetlerine "incelikli" katkılarda bulunmaktadırlar.

İLİŞKİLİ TEŞVİK

Tekelli sermaye düzeni ile bütünleşmenin unsurlarına ilişkin son derece çarpıcı göstergeleri, ortaya koyan ordu sözcüsünün, şu açıklaması da önemlidir. "Türkiye'nin de... savunma ürünlerini yabancı ülkelere pazarlanması konusunu, devlet politikası haline getirmesi gerekli görülmektedir. TSK, ABD, İngiltere ve diğer gelişmiş ülkelerdeki gibi, sanayicilerimizin ürünlerini tanıtmak için her türlü gayret ve çabayı göstermeye hazırdır." Bu "çabaların" neler olabileceğine dair değerli bir kaynakta şu ipuçları var. Dünyanın büyük silah tüccarlarından Fransa için, bakın neler yazılıyor. "Daha çok silah satmak için devlet, krediyi genelleştirmiş, kendi garantisini sunmuş, rüşvete izin vermişti. Gizli bir raporunda, Maliye müfettişi Pierre

Meyer devletten devlete yapılan satışlardan ödenen komisyonların, özel şirketlerin ödediklerinden çok daha yüksek olduğunu açıklıyordu"[185]

Askeri sınai kompleksin yarattığı global çürümüşlük, Türkiye'de, temel "milli güvenlik" siyasetlerine içeriliyor. Askeri sınai kompleksin, Fransa'da yarattığı çürüme, ilginç parallellikler taşıyor. "Komplcksi", birlik olarak tanımlayan aynı kaynakta şu bilgiler yeralıyor:

"Savunma Bakanlığı'nda bir sürü silah mühendisi, etkin bir biçimde bu birliğin çıkarlarını gözlüyorlar, gereken dayanışma ve ilişkileri kuruyorlardı. Meslektaşları maliye müfettişleri ve silah kontrolörleri kollayanlar askeri emekliliklerini, kaybetmeden, devlet sektöründen, özel sektöre aktarıveriyorlardı. Daha da vahim olanı, çok yüksek rütbeli askeri yetkililerde bu mikroba bulaşmışlardı ve yasaların çiğnenmesi pahasına yeni işlere giriyorlardı. Bu davranışların faal hizmetteyken orduya malzeme sağlayan kişilere karşı gösterdikleri esneklik ve bağlılığın sonucu olmaması temenni ediliyordu." Emperyalist Türkiye kurgusu çerçevesinde "kamu kurumları ile ticaret ve sanayi kuruluşlarının ve savunma sanayii alanına yatırım yapmak isteyen özel ve tüzel kişilerin, bir bütün olarak gayret göstermeleri" isteniyor. Askeri sınai kompleks, oligarşik bir çeper öneriyor. Sanayileşme modelinden ticaret, finans vs. tüm alanlara, tekelli devletin özünü oluşturan "kompleksi"in, el koyacağı ilan ediliyor. Ordunun denetim, gözetim ve yönlendiriciliğinde geliştirilen militarist birikim ve üretim sürçci, merkezi bir "komuta-kontrol" yapısına bağlanıyor. "Üretim ve tedarik hizmetlerini sağlıklı bir biçimde yürütmek, diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak ve Ar GE çalışmalarını yönlendirmek için, merkezi bir koordinasyon teşkilatının oluşturulması uygun mütalaa edilmektedir. Bu maksatla TSK bünyesinde bir çalışma başlatılmış bulunmaktadır" deniliyor. "Kompleks" planlama örgütü kuruyor, bundan sonra ekonomik yaşamda doğrudan ve güçlü araçlara sahip militarist bir hegemonyanın gündeme geleceği gerçeği netleşiyor. Tekelli sermayenin önemli grupları, bu faaliyetin en önemli dayanağını oluşturuyor. Ordunun övgüsüne mazhar oluyorlar, "ülkemizde savunma sanayii alanında faaliyet gösterebilecek imkan ve kabiliyete sahip çok sayı-

da sanayi kuruluşu da mevcuttur. Endüstrinin ulaştığı seviye ve bilgi birikimi düzeyinin ileri teknoloji ürünü araç, gereç ve sistemlerin dizaynını yaparak yurtdışına know-how satacak düzeye ulaştığı da bilinmektedir" açıklaması TSK görüşünü vurguluyor. Kapitalist enternasyonal çağında, "milli endüstri"den sözedenlere, silah sanayii alanında, Türkiye'de bulunan tekelli sermaye grupları ile içiçe, çokuluslu şirketlerden birkaçının adını vermek gerekiyor. işte, devletin "milli silah endüstrisi"nin ortağı "dost"ları; Philips (Hollanda), Texas Instrument, Litton BD, Zeiss, Rheinmetall, MTU, GLS (Almanya), Northrop (ABD), Rolls Royce (İngiltere), Sergeant Fletcher (ABD), SIAI-Augusta (italya), Heckler-Koch (Almanya), General Defence Corporation (ABD), General Electric (ABD), Kalus Maffei (Almanya), Alwis GKN (İngiltere), Westinghouse (ABD), GEL MARCONI (İngiltere), CASA (İspanya), General Dynamics (ABD). Lockheed (ABD).

Türkiye Silaha Doymuyor

TSK envanterinde bulunan silahların modernizasyonu için gereken rakam, 1995 fiyatları ile 150 milyar dolar. Bu muazzam kaynağın, çokuluslu tekellerle ortak sermaye gruplarına akıtılması için, ordu, kararlılığını ortaya koyuyor. Bu arada, Türk devletinin militarist yapısı, emperyalist-kapitalist dünya sisteminin, "bölge" çıkarları açısından vazgeçilmez duruma geliyor. Tüm ekonomik, toplumsal kaynakları yağmalanan, özel savaşla kuşatılan bölge halkları, tarihin en büyük şiddet dalgalarından biriyle karşı karşıya bırakılıyor. Devletin, emperyalist statüko açısından konumu ve stratejik hammadde kaynaklarının emperyalizm adına korunmasındaki rolü, başta ABD olmak üzere metropol güçlerin silah desteğini sürekli kılıyor. Bu desteğin sürekliliğinde, bölge haklarından gaspedilen değerlerin, çokuluslu, tekellere aktarılmasının güvence altına alınması yatıyor. Kapitalist para devresinin işlerliğine dair garantileri bizzat ordu veriyor. Çokuluslu silah tekelleri-banka oligarşileri-NATO, IMF vs. güçler, devletin egemenlik erkleri ile bütünleşiyor. Bütünleşmenin özünde, dev silah harcamalarının devamlılığının sağlanması bulunuyor. "Nato ülkelerince, ABD ve KANADA hariç, son üç yılda verilen, 7.8 milyar dolarlık ihalenin yüzde 25'lik bölümü Türkiye tara-

fından veriliyor."

Öte yandan Türkiye, Suudi Arabistan'ın arkasından dünyanın en büyük silah ithalatçısı oluyor ve 1989-1993 yıları arasında 7.73 milyar dolarlık silah alıyor. Dişinden tırnağına kadar silahlanan Türkiye, silaha doymuyor. Bu muazzam silahlanma faaliyetinde ABD, Almanya, İtalya, Fransa. Hollanda, ingiltere, İspanya ve Kanada ön planda olurken, Pakistan, İsrail ve Şili'den de silah alınıyor. Örneğin Şili'nin eski devlet başkanı Patricia Aylwn, Türkiye'yi ziyaret ediyor ve muhtemelen "misket bombaları" pazarlığı yapılıyor. Devletin, PKK'ye ve bölge halklarına yönelik savaş kaynaklarını, kapitalist enternasyonal besliyor. Değerli bilgiler içeren bir kaynak bu konuda önemli bilgiler veriyor.

ABD'nin Silah Satış Yardımları

ABD, Türkiye'ye 1985-1994 yılları arasında 7.5 milyar dolarlık silah sattı. "ABD'nin Türkiye'ye Dış Askeri Finansman programı aracılığıyla yaptığı askeri yardımın büyük bölümü, ABD Lockheed şirketiyle gerçekleştirilen üretim anlaşması uyarınca Türkiye'de imal edilen F-16 savaş uçaklarının yapımı için başlatılan Peaca Orgx (Barış Tırnağı) programına tahsis ediliyor. 240 uçaklık üretim programı için 7.6 milyar dolar ayrıldı". ABD ayrıca, 1992-1993 yıllarında 1509 adet M-110 howitzer, 489 adet M-113-A-2 zırhlı personel taşıyıcısı, 28 adet AH-1 saldırı helikopteri, 29 adet F-4E savaşuçağı verdi. 1993'te 1.1 milyon dolar değerinde 95 sikorsky 5-70 A Black Hawk helikopteri için anlaşma yapıldı. 1990-1992 arasında 38 Cobra helikopteri Türkiye'ye teslim edildi. ABD ayrıca Türkiye'ye M-16 tüfekeri için bomba fırlatıcılar da sattı. 1980'lerin başından bu yana ABD, Türkiye'ye 40 binden fazla anti-personel ve anti-tank kara mayını ihraç etti. ABD, Türkiye'ye elle yerleştirilen M-18A1 Claymore konvansiyone anti-personel kara mayınlı, uzaktan yerleştirmeli ADAM (Alan koruyucu Top mermisi) mayınları verdi. ADAM, 155 milimetrelik topla fırlatılan, içinde 36 M-74 anti-personel mayın bulunan bir mermi. Patlayan mayınlar her yöne yüzlerce parça saçıyor. ABD Türkiye'ye 34-38 O mayın içeren 952 ADAM mermisi sattı.

ALMANYA: Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsüne (SIPRI) göre, Türkiye 1990-1993 arasında Almanya'ya şu siparişlerde bulundu: 46 F-4 F Phantom savaş uçağı, 46 RF-4E Phantom keşif uçağı, 131-110 milimetrelik LARS roket rampası, 13 adet 203 milimetrelik M-110-A2 otomatik top, 300 BTR-60P zırhlı personel taşıyıcısı, 100 Leopart A-A1 muharebe tankı, 20 M-48 zırhlı kurtarma aracı. Almanya Türkiye'ye eski Doğu Alman ordu depolarından 256.000 Kalaşnikof tüfek, 5000 tüfek, 1 milyon mermi sağladı. Eski DAC ordularından transfer edilen diğer silahlar arasında BTR-60 topları için cephane, kamyonlar, RP6-7 roketleriyle fırlatılan 5600 el bombası ve cinsi belirlenemeyen çeşitli füzeler.

FRANSA: Fransa ve Almanya, 20 tanesi 250 milyon dolarlık bir anlaşma çerçevesinde 1994'te Türkiye'ye satılan Cougar AS-532 UL nakliye helikopterini (Eurocopter) birlikte üretiyor. Haziran 1995'te yapılan bir anlaşmayla Fransa Türkiye'ye 370 milyon dolar tutarında 30 Cougar daha satılmasını onayladı.

İTALYA: SIPRI'ye göre, İtalya, 1991'de AKKA akıtma süreci kapsamında TÜrkiye'ye 100 M-113 zırhlı personel taşıyıcısı transfer etti. İtalya, ayrıca 1990-1992 arasında Türkiye'ye radarlar ve MEKO türü fırkateynler için gemiden havaya aspide füzeleri de sattı.

HOLLANDA: Hollanda Türkiye'ye 1989 ile 1993 arasında 60 adet HF-5 savaş uçağı sağladı. Hollanda Eurometal şirketi de ayrıca Türkiye'ye M-483-A1 top mermisi sağlamak üzere bir anlaşma imzaladı. Türkiye'ye yapılacak ya da yapılması muhtemel öteki satışlar arasında radarlar, Türk donanması için muharebe haberalma sistemleri, Howitzer mermileri için 40 bin fitil ve Leopard-1 tankları var.

DİĞER ÜLKELER: İspanyol şirketi CASA ile Türk şirketi TAL ortaklaşa 52 adet CN-325 uçağı üretiminde anlaştılar. İsviçre firması Oerlikon Contraves Türkiye'ye zırhlı araçlar için 25 milimetrelik toplar sağladı.

Kanada hükümeti, 1986'da Almanya'daki üslerinden Türkiye'ye 50 adet CF-104 uçağı transfer etti.

Türkiye, 1994'te Pakistan'dan belirlenemeyen miktarda 25 ve 500 kiloluk bombalar satın aldı.

Türkiye, 1995 yılı başlarında F-4 Phantom uçaklarının yenilenmesi için İsrail Havacılık Sanayii (IAI) ile 500 milyon dolarlık bir anlaşma yaptı.[186] Aynı kaynakta bu silahlanmanın sonuçları üzerine şu tespitler yeralıyor: "Son onbir yıldır Türkiye... Kürdistan İşçi Partisi (PKK), isyancılarıyla giderek şiddetlenen bir savaşı sürdürüyor. Bugüne değin savaşın yolaçtığı kayıplar arasında, 2000 kadarı ölüm mangalarınca öldürülen PKK sempatizanı olmak üzere, 19.000 ölü, 2 milyon iç göç, ve çoğunluğu Türk Güvenlik güçlerince yakılarak ortadan kaldırılmış 2200 köy var"[187]

"Bölge" halklarına yönelik militarist tehtidin boyutlanmasında, ABD öncülüğünde NATO'nun büyük katkısı bulunuyor. Özel savaşta devleti destekleyen, "NATO'daki ortakları bu dönem öncesinde ve dönem boyunca muazzam bir silah sanayii geliştirmesine yardımcı olarak ve çoğunlukla bedelsiz ya da çok düşük fiyatlarla kesnitisiz silah akışı sağlayarak bu ülkeye cömert siyasal ve askeri destek verdiler"[188]

Bu arada Türkiye'nin özel savaş yürüttüğü bölgeler, AKKA İzleme Grubunun denetimi dışında bırakıldı. (Erdemli, Gözne, Doğakent Ceylan, Feke, Divriği, Pülümür, Tekman, Karayazı, Patnos ve Muradiye'nin oluşturduğu çizgi ile tüm güney sınır bölgesi.)

Türkiye'nin kapitalist enternasyonalc eklemlenmesinde askerisınai kompleks başı çekiyor. "Kuzey'in Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar'daki "polis" konumunda bulunan devlet, militarizmi hızla kurumlaştırıyor. Bu kurumlaşmada, emperyalist meropoller salt askeri değil politik destekler sunuyor. Bu ölçüde bir yığınak aynı zamanda Türkiye'nin "zayıf halkası olması gerçeği ile de örtüşüyor. Bölgeye yayılan devrim korkusu silahlanmayı çılgınlık düzeyine ulaştırıyor. Tüm toplumsal, siyasal yapılar askerileştiriliyor. Militarist cehennem sonun başlangıcına işaret ediyor.

Devletin, militarist envanterini oluşturan güçler rakamsal boyutları ile ve 1992-1993 yılı verilerine göre şöyle:

Toplam Silahlı Kuvvetleri
Aktif: 560.300 kişi,
Yedek: 1.107.000 kişi,

KARA KUVVETLERİ: 450.000 kişi,

Ekipman;

Savaş Tankları: 3928

Adet: 523 M-47, 1.130'u M-48 A1-A2, 1980'i M-48 A5 T1/T2, 195 Leopard 1A3.

Zırhlı Personel Taşıyıcılar: 3860 Adet, 500'ü M-59, 2.460'ı M-113, 600'ü M-2/3, 300'ü BTR-6

Toplam Top Sayısı: 4.235 adet,

Çekili Toplar: 1.740 adet,

Kundağı Motorlu Toplar: 546 adet,

Havan Topları: 1929 adet,

Tanksavar Güdümlü Silahlar: 4000 ated,

Cobra: 3000 adet,

SS-11: 516 adet,

Tow SP: 392 adet

Milan Roketatarlar, M-72 Geri Tepmesiz Roketatarlar:1631 adet,

M-18 57 mm: 2300 adet

M-40 A1 Hava Savunma Silahları: 1285 adet, 200'ü GA1-DO1 20 mm, 260'ı GDF/3.35mm, 725'i L60/70 40mm, 100'üM-42A1

Karadan Havaya Füzeler: 12 adet Rapier, 150 Stinger,

Redeye Uçaklar: 163 adet, 8'i Cesna 206, 4'ü Cesna 421, 1'i Cherokee, 40 adet Citbira, 1 adet DHC-2, 2 adet DO-27A, 19 adet DO-28D, 50 adet O-1E, 15 adet K-42A, 20 adet U-17,

Helikopterler: 323 adet 5'i AH-1, 20'si AB-204 A-1, 30'u AB-205, 20'si AB-206A, 3'ü AB-212, 30'u OH-13H, 70'i TH-55, 30'u UH-1D, 15'i UH-1H.

DENİZ KUVVETLERİ: 52.300 kişi.

Ekipman;

Denizaltı: 12 adet

Destroye: 12 adet

Fırkateyn: 8 adet

Hücumbot: 16 adet

Torpido Gemisi: 2 adet

Devriye Gemisi: 29 adet

Mayın Arama-Tarama Gemisi: 37 adet
Amfibiler: 7 adet
Destek ve Yardımcı Gemileri: 28 adet

HAVA KUVVETLERİ: 58.000 kişi.
Ekipman;

Savaş Uçakları: 12 Uçak Filosu, 5 filo FSA/B (RF-5A, RT-33A)lardan, 4 filo F-4E (RF-4E)'lerden, 3 filo F-16'lardan, 5 filo F/TF-104G'lerden oluşmaktadır.

Avcı Uçakları: 2 Uçak filosu. F-104 S/G ve TF-104 G'lerden oluşmaktadır.

Keşif Uçağı: RF-5A, RF-4E,

Uçaklar: 100 adet F-16 C/D, 136 adet F-5 (48 adet F-A, 10 adet F-B, 18 adet RF-5A, 60 adet NF-5A/B), 143 adet F-4E, 161 adet, F-104, 34 aedt S-217/ET racker, 9 adet C-130, 20 adet C-160D, 3 adet Viscount, 54 adet C-47, 4 adet Citation 1, 3 adet Citation 111, 2 adet CN-235, 15 ated SF-26000, 2 adet BN-2A, 95 adet T-33, 12 edet T-34, 42 adet T-37, 28 adet T-38, 18 adet T-42.

Helikopterler: 45 adet UH-1H, 4 adet AS-380

Karadan Havaya Füzeler: 128 adet Nike Hercules, 24 adet Rapier.[189]

Türkiye, belirtilen tarihten sonra da yeni silah sistemleri satın almış veya bu konuda projeler oluşturmuştur. Askeri sınai kompleksin önemli kuruluşlarında FBC-Nurol'un, bu doğrultuda geliştirdği zırhlı araç sistemleri, ilginç bir örnek oluşturuyor. Nurol Grubu, 25 mm, Bushmaster Toplu 2 MA, 25 mm Oerlikon Toplu 2MA, 25 mm Giat Toplu 2MA, İki Lançerli TOW II roket ve 50 kalibre MK. Tüfekli 2TA, Cad Gage Kopola ve 5 kalibre MK. Tüfekli G2PT, Standart Kopola ve 50 kalibre MK. Tüfekli, G2TP, 81 mm Havan ve 50 kalibre MK. Tüfekli 2HA, MArtin Marietta/Mavser Tareti içerisinde 120 mmın Yivsiz Havanlı 2HA üretiliyor. Bu silahlar "bölgede" kullanıldığı gibi ihraç da ediliyor. askeri-stratejik sanayi dallarında, Araştırma-Geliştirme bölümleri de kapsamlı çalışmalar yapıyor. FMC-Nurol'un yanısıra birçok firmanın bu tür bölümleri bulunuyor. örneğin; askeri haberleşme dalında "IFE teçhizatı ve elektronik mesaj terminalı üreterek, TSK'ya hizmet eden Netaş'ın Arge bölümün-

de 300 mühendis ve teknisyen çalışıor. Bu sayılar, çarpıcı gerçekleri ortaya koyuyor. Türkiye'de mühendis kadrolarının önemli bir bölümü silah sanayii veya onun yan dallarında çalışıyor. İTÜ-ODTÜ gibi sol dalganın yoğun yaşandığı okulların, sektörlerde ağırlığı biliniyor. Öte yandan ünlü silah tacirleri, yayın vs. birçok faaliyet içinde bulunuyor ve Türkiye'nin politik, kültürel kavramlar stoğunun oluşumunu yönlendirebiliyorlar. Bu sade militarizm, askeri sınai kompleks temelinde ve tekelli sermaye vurgusu ile Türkiye'de en az tartışılan konulardan biri oluyor. Bu arada, Tacikistan'dan getirilen uzmanlarla nükleer çalışmalar yapılıyor. Atom Enerjisi Kurumu, TÜBİTAK gibi merkezlerde, MHP koruyuculuğunda yoğun bir faaliyet gelişitiriliyor. İsrail-TC stratejik işbirliği anlaşmasının önemli boyutlarından birini de muhtemelen nükleer işbirliği oluşturuyor. Öte yandan, devletin kimyasal silahlar konusundaki deneyimi, "bölgede" biliniyor. 19.8.1985 tarihli Eleftrotipia gazetesinde şu dikkate değer bilgiler bulunuyor: "Geçen kıştan beri bir Türk subay grubu ABD'de Maryland'da kimyevi savaş konusunda eğitim görüyor. ABD ile yapılan anlaşmaya göre Ankara yakınlarında, yeni Amerikan kimyevi maddelerinin denemesinin de yapılabileceği bir tesis yapılacak. Tesis, 1998 yılına kadar tamamlanacak. Bu çerçevede Türk devlet firması MKE ile Suudi Arabistan ortaklaşa kimyevi madde üretimi için bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma F. Almanya ve Amerika'nın iştirakini öngörüyor."

ABD'nin stok fazlası kimyasal savaş malzemeleri Türkiye ve Almanya'da depolanmıştır. NATO anlaşmaları çerçevesinde bu iki ülkeye kimyasal başlıklı mühimmat yerleştirilmiştir. Ayrıca idda ediyoruz, özel sektör grupları da, gizli olarak kimyasal silah üretimi işinin içindedir.

Askeri sınai kompleks'in ortaya çıkışı, gelişiminde 1925 Şeyh Sait Hareketi ile Kemalist rejimin "istikbali göklerde arayışı, 1939 Milli faşizm dönemeci, 1952 Nato ile bütünleşme, 1974 Kıbrıs işgali sonrasında Ecevit'in "mavi karanlık" dalgasının önünü açtığı MC'nin 1975'te TSK ile başlattığı girişimler, 12 Eylül faşizminin 1981 İktisat Kongresi'nde silah sanayiine ilişkin açılımları, PKK'nin 1984 atılımı sonrası gelişen özel savaş ve 1996 yılı itibarıyla Orgeneral Çevik Bir'in temsilciliğini yaptığı ABD-TC-İsrail it-

tifakı ve Askeri sınai kompleksin tüm siyasal, ekonomik, sosyal yaşama el koyduğunun ilanı önemli aşamalardır. Tekelli sermayenin yağma, zulüm, sömürü ve şiddetini simgeleyen askeri sınai kompleks tüm bölgede muazzam bir çelişkiler zembereğine sürüklenmiştir. Bu zemberek mutlaka boşalacaktır, açık zor siyasetleri, bir çok devrimcinin yaşamına malolsa da gelecek bölge halklarınındır, emekçilerindir. Bundan sonrası, militarist aygıtları kırıp-atmış, savaş makinasını parçalamış, meta zincirlerinden kurtulmuş Doğu Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği aşamasıdır. Mümkündür ve geleceğimizdir. Silahları korkularının göstergesidir.

Kuşatma ve Şiddet

Konvansiyonel Kuşatma

Bayar-Menderes istibdadının üst düzey komutanlarla birlikte yürürlüğe koyduğu sıkıyönetim rejimi, iktidarın anti-sosyal ve liberal ekonomik politikasının doğurduğu tepkileri bastırmanın aracı haline getirilmiştir. Kentli orta sınıfların siyasi aksiyona tarihsel nedenlerle de yatkın olan güçleri aydınlar, küçük memurlar ve alt kadrolarda bulunan genç subaylar, izlenen politikaların yükünü çekmekle birlikte en erken tepki gösteren kesimler olmuştur. Ancak bu tepki, sınıfsal keskinliğin yoğun olmadığı bir ortamda işçi sınıfının ekonomik mücadele araçları veya diğer araçlarla dışa vurulamamıştır. Bu nedenle, 27 Mayıs'a yönelen mücadele sürecinde asıl belirleyici düzlem siyasi düzlemdir.

DP'nin siyasi muhalefeti bastırmak amacı ile aldığı önlemler, Takrir-i Sükun döneminden 1960'lı yıllara kadar sınıfsal ve sosyal kompozisyonu oldukça gelişen Türkiye'nin toplumsal dinamiklerini hesaba katmamıştır. Özellikle küçük burjuvazinin özerk bir parti veya siyasi programa oturmayan hoşnutsuzluğu temelinden yoğunlaşan muhalif birikim, ana muhalefet partisi CHP üzerinde sistemin uzun vadeli geleceğini güvence altına almak bakımından uyarıcı etki yapmıştır. Dünya ölçeğinde güçlenen anti-kapitalist ve anti-emperyalist arayışlar, Türkiye'de gelişecek dizginsiz bir toplumsal muhalefet akınının kurulu düzeni altüst etmesi korkusunu yaratmıştır. Bu bakımdan taşıdığı bazı radikal renkler, 1961 Anayasası'nın sosyal devlet, sosyal adalet, sosyal haklar gibi vurgulara da yansıyan

muhalefeti düzen içi kanallarda muhafaza etme görevi CHP'ye düşmüştür. CHP'nin kontrol etmeye çalıştığı, ancak, statükocu ve siyasi devletçi yapısı nedeniyle onu reddetmeye başlayan muhalefet, tarih içinden gelen örgütlenme biçimleri ile bu eksikliğini aşma çabasında olmuştur.

Genç subay hareketinin toplumsal muhalefetin diğer kesimleri ile bütünleşmesi, bu kesimin radikal gelenekleri ve kısa sürede örgütlenebilme imkanları ile birleşince muhalefetin devlet içinde de bir çizgiye oturması mümkün olur. Muhalif potansiyelin toplumsal köklerini ve yaratacağı siyasi canlanmanın ortaya çıkarabileceği katastrofu görme yeteneğinden yoksun DP kadroları, CHP ile ordu ve diğer devlet kanallarında biriken muhalefeti neredeyse sistemin uzun vadeli işlerlik koşullarını tıkayacak şekilde ana muhalefet partisinin kişiliğinde ezmeye kalkışmışlardır. Devletin kurucu ilkelerini yaratmış, statüko ile özdeşleşmiş bir partinin, muhalif birikimi kontrol etme, iktidar olma ve dış politika açısından taşıdığı anlamı kavrayamayan DP yönetimi, kısa sürede ABD desteğini de kaybetmiştir. Giderek çözülen iktidar temellerini güçlendirmek uğruna toplumsal muhalefetin gerçek dinamizmini temsil etmekten uzak olan CHP'yi temel hedef haline getirmiştir. CHP'nin mallarına bir "kanunla" el konarak bunlar hazineye aktarılmıştır. Siyasi partilerin radyodan seçim konuşması yapmaları ve seçim dönemi dışında toplantı, gösteri yürüyüşü düzenlemeleri yasaklanmıştır. Ara seçimler yapılmamış, muhalefetin seçimlerde işbirliği yapması yasaklanmıştır. İç tüzük değişikliğiyle, meclisteki muhalefetin soru ve gensoru yoluyla denetimde bulunması engellenmiştir. Meclisteki kurulan tahkikat encümeninin yargı yetkileri de tanınmıştır.

Tüm bu tedbirler, statükocu ana muhalefet partisini, giderek güçlenen muhalefet cephesinin tepkileri ve talepleri doğrultusunda kemikleştirmiştir. Muhalif siyasi canlanmanın yarattığı tepkilerden, giderek gelişen gücü oranında iktidar ve program netliği doğrultusunda yararlanmaya kararlı sanayi burjuvazisi de diğer kentli orta sınıflarla koalisyon halinde muhalif cepheye katılmıştır.

27 Mayıs darbesine yönelen süreçte ekonomik ve siyasal bunalım, canlı toplumsal hareketlilik, Türkiye'nin bulunduğu siyasi coğrafyada ortaya çıkan ve sosyalizmin bazı uygulamalarını üçüncü yol

arayışında temel alan milliyetçi uyanışın etkileri de oldukaça karmaşık bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bu karmaşa içinde 1960'dan kısa süre önce netleşen siyasi hat, büyük ticari burjuvazi-toprak sahipliği temelinde ortaya çıkan egemen ittifakın siyasal tekelini kırmaya yönelik olmuştur. Bu siyasi tekelli ümmetçi şeriatı akımların ve üst düzey komutanların desteğinde korumaya karalı DP hükümeti, sıkıyönetimin baskıcı uygulamalarını güvence saymıştır. Bu niteliği ile DP'nin varlık biçimi tamamen anti-demokratik, toplumun canlı siyasal dinamizmini temsil eden güçlerin direnişi ise demokratik niteliğe sahiptir. Sınıfsal kompozisyonu açısından ve muhalefet ettiği egemen ittifakın siyasi tekelciliğini korumaya yönelik otoriter baskıcı gücüne karşı çıkış anlamında 27 Mayıs hareketi, iktidarı askeri darbeyle almış olsa da kökleri sivil toplumda bulunan tarihen meşru, demokratik bir harekettir. Ancak, egemen ittifakın siyasi tekel ve otoritesinin çözülmesi oranında demokratik direniş potansiyelini ortaya koyan muhalif güçler çok kısa süreli bir konjonktür dışında iktidara ağırlıklarını koyamamışlardır. Muhalif siyasi hattın küçük burjuva niteliği, programsızlığı ve özerk bir örgütlenmesinin bulunmayışı, hareketin yarattığı siyasi ve sosyal radikalliği bir an önce düzenin sınırlarına çekmeye kararlı CHP'nin, Silahlı Kuvvetler Birliği'nin ve iç çelişkilerini yumuşatan büyük sermayenin işini kolaylaştırmıştır. 1961 yılı başlangıç olarak alınırsa, siyasi iktidar yoğun bir anti-komünist propaganda eşliğinde statükocu güçlerin eline geçmiştir. Ancak, 27 Mayıs hareketi içinde giderek radikalleşen sol akımlar, 1960'lardan sonra örgütlülük ve siyasi canlılık anlamında büyük bir sıçrama kaydedeceklerdir. 27 Mayıs, bu yönelişle birlikte düşünülürse, kendisini vareden unsurlardan bazıları açısından, aşağıdan yukarıya, tepedeki egemen güç blokunun siyasi tekelini kırmayı hedefleyen bir harekettir.

27 Mayıs'ı basit bir bürokratik darbe kapsamı içinde görmek, ortaya çıkardığı toplumsal dinamiklerin 27 Mayıs sonrasında gerçekleştirdikleri ideolojik ve toplumsal açılımlarla bir arada değerlendirildiğinde iyice anlamsızlaşır. 1961 Anayasası'nın yapılış sürecinde siyasi tekelciliğin otoriter yapısını reddeden muhalif güçler, restorasyon yanlılarının statükoyu koruma doğrultusundaki çabalarına rağmen otorite çözülmesinin yarattığı siyasi boşlukları iyi görmüş-

lerdir. Bu bakımdan 1961 Anayasası özellikle temel hak ve özgürlükler rejimi açısınan "demokratik" bir yapıya sahip olmuştur. Ancak, 27 Mayıs hareketinin istenmeyen radikal sonuçları ve muhtemel sosyalizan açılımlarını önleme kararı korumunda CHP ile Silahlı Kuvvetler Birliği uzlaşmasının düzenc yönelecck muhalefeti, sistemin iç işleyiş mekanizmaları içinde eritmc politikası da bunda etkili olmuştur.

Sosyal patlamalara yol açmadan, alt kadro subay harekcti radikalizmini hukuksal düzlemin sunduğu anayasal programın reformist kalıpları içine alarak, ilericilik illüzyonu yaratmaya yönelmesi gibi pratik politik yönler taşıyan 1961 Anayasası'nın demokratik radikalliği uysallaştıran reformist biçimlcnişi Bülent Tanör şöyle anlatıyor:

"Temsilciler Meclisi, partisel eğilimi bakımından CHP, sosyal kompozisyonu bakımından da aydın ağırlıklıydı. Böylece, normal koşullarda elde edemeyccekleri bir temsil gücüne erişen bu kanat, anayasa yapımında asıl ağır basan güç oldu. İşçi kökenli sadecc 6 kişinin (sendikacı) bulunduğu, topraksız ve yoksul köylülerin temsil olunmadığı Temsilciler Meclisi'nde, asıl mücadele reformcu aydınlar vc siyaset adamlarıyla, genellikle tarımdaki egemen çıkarları temsil eden üyeler arasında cereyan etti. Sosyal devlet, sosyal adalet, sosyal haklar gibi konulardaki tartışmalarda, orta tabakalardan gelen reformist aydınlar sosyalliği savundular. Bunlara karşı çıkanlar ise genellikle büyük sermaye ile büyük toprak sahipliğinc yakın temsilcilerdi. Bunlar, bazı hükümlerin yumuşatılmasını sağlamayı da başardılar. Eklemek gerekir ki, reformist aydınların tercihleri sosyal mağduriyetlerden olduğu kadar, kısmen komünizmi sosyal demokrasi yoluyla önlemck gibi bir düşünceden de kaynaklanıyordu.[190]

1961 Anayasası'nın yapılış sürecine zoraki muhalefet, CHP'nin ağırlığını koyması, cumhuriyetin kuruluşunda ittihatçı radikalizmden geriye çekilirken ölçüleri oluşturulan statükocu reformizmin bilinen kalıplarını anayasaya taşımıştır. Nasırcılık, Baaçılık, Arap Milliyetçiği, Sosyalizm ve El Fetih gerillacılığının Ortadoğu'da toplumsal kaynamalar yarattığı 50'li yıların ikinci yarısının gittikçe radikalleşen Türkiye'dcki muhalefeti, siyasi ve ekonomik statükonun

özünü zedelemeden içerikten yoksun bir reformculuğun sınırları içinde tutmak, CHP'nin başlıca çabası olmuştur. Özellikle 1961 ve 1963'te CHP hükümetleri döneminde ortaya çıkan darbe girişimleri, ordu içindeki uçların tasfiyesi ile birlikte reform vurgusu yoğun bir programın gündeme alınmasını getirmiştir. Bu reformcu çizginin 1961 Anayasası'na dayandırılan orta sol temeli, bir yandan işçi sınıfı ağırlığının arttığı sosyalist hareketin gelişimini durdurmaya yönelirken, diğer yandan devlet içi hukuksal temele sahip reformist ve anti-komünist içeriğini ön plana çıkarmıştır. 1961 Anayasası'nın CHP reformizmine uygun çizgisini sürdüren orta sol siyasetin, yukarıda açıklanan yönlerine dair 1966 yılında Bülent Ecevit'in yazdıkları, sonraki gelişmeler açısından da oldukça aydınlatıcıdır:

"Halkı adaletsizlikten, yoksulluktan, baskıdan kurtaramayan toplumlarda bu tehlike daha da büyüktür. İşte o zaman aşarı sol akımlar, bu isyan duygusunu yıkıcı ve yaygın bir sel haline getirebilir. Ortanın solu, bu sele karşı en sağlam duvar, en etkili settir" [191]

CHP reformistliği, sanayileşme sonucunda ortaya çıkacak işçi sınıfına dayalı sol akımların önlenmesi ile özdeş gören bu statükocu anlayış, orta sol programı 27 Mayıs öncesinden gelişmeye başlayan radikal, sosyalizme açık, giderek aydınların ve öğrencilerin işçilerle birleştiği düzene muhalefet karşısında "en sağlam duvar olarak" tanımlamaktadır.

1960 hareketinin tüm sınıflar üzerinde etkide bulunduğu açıktır. İlk iktidar şaşkınlığını üzerinden atan MBK, Cemal Gürsel'in ağzından Ağustos 1960'da grev hakkına hemen izin verilmeyeceğini açıklamıştır. CHP'nin daha sonra "vermekle" övündüğü grev ve çalışma yaşamı ile ilgili haklar, aslında 27 Mayıs öncesinden başlayan gelişmelerin canlandırdığı yoğun bir işçi hareketi ile mümkün olmuştur. 1961 yılında sendikalarla ilgili olarak kanun taslağı hazırlayan hükümetin grev hakkını ancak yetkililerin izniyle taşıyacağı konusunda basında çıkan haberler üzerine maden, deri, tekstil, inşaat, demiryolu işçileri ve sendikaları tarafından protesto gösterileri düzenlenmiştir.[192] 31 Aralık 1961'de yaklaşık 100.000 işçinin katılımıyla Saraçhane'de o güne kadar yapılanların en büyüğü olan bir işçi mitingi yapılmıştır. Konuşmacılar, "grev ve toplu sözleşme hakkını almak için ant içtiklerini, eğer yetkililer bu hakları kanuni yol-

larla vermezlerse genel grev ilan edileceği"ni söylemiştlerdir.[193] Bu arada Ankara, İzmir, Zonguldak ve Eskişehir'de işçiler gösteriler düzenlemişlerdir. 1961 yılı sonunda 20.000 liman işçisi greve gitmiştir. 1962 yılında ise, Antalya'da yapılan işsizlik gösterisine küçük esnaflar da katılmışlardı. 1962 Mayısı'nda, Ankara'da 5000 inşaat işçisi parlamentoya yürümüş ve temsilcileri senato, meclis başkanlarıyla görüşmüştür.[194]

Haziran 1962'de Çiğli Havaalanı (Hava Kuvvetleri Üssü) inşaatında, Türk işçilerle üssü yapan Amerikan şirketi temsilcileri arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Haziran sonunda Lastik-İş Sendikası Başkanı Rıza Kuas, ABD Başkanı'na Goodyear işçileri adına bir telgraf çekerek; "işçileri aşağılayan, onları köle gibi sömüren, işyerine hükümet gözcülerini, sendika temsilcilerini sokmayan, anti-demokratik ve kanun dışı yöntemlerle sendikayı parçalamaya çalışan" işletme yönetimini protesto etmiştir. Bu arada NATO hava üssü ile Ereğli Demir-Çelik Fabrikaları'nda çalışan işçiler de ABD'li işvereni protesto gösterileri düzenlemiştir. 12 Ağustos 1962'de ise 103 sendika temsilcisinin ve Türkiye'nin her köşesinden gelen işçilerin katıldığı binlerce kişilik miting, anti-Amerikancı bir gösteriye dönüşmüştür. Süleyman Demirel'in bir zamanlar temsilciliğini yaptığı Morrison-Knudsen Company adlı ABD şirketinin, Türk işçilerine karşı keyfi davranışına ve gayrı insani sömürüsüne karşı çıkan işçiler, normal çalışma koşulları ve işten çıkarmalara son verilmesini istemişlerdir. Morrison-Knudsen ile işçiler arasındaki anlaşmazlıkla devreye giren ikinci koalisyon hükümetinin orta solcu çalışma bakanı Bülent Ecevit, Türkiye toprakları üzerindeki Amerikan askeri üslerinin denetiminde Türk makamlarının yetkisiz olduğunu kabul eden bir demeç veriyordu. Tarihsel bir ironi sonucu o dönemin sendikacıları tarafından Ecevit'e de Morrison Firması temsilcisi Süleyman Demirel'e takılan lakabın aynısı takılıyordu; Morrison Ecevit.

Bu yoğun işçi hareketliliği neticesinde CHP'nin ve Ecevit'in daha sonra pek çok övündüğü 274 Sayılı İşçi Sendikaları Kanunu ile 275 Sayılı Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu 15 Haziran 1963'te parlamentoda kabul edilmişti. Bu kanunla her grevde özel izin almak için uzun bir muamele süreci getiriliyor, hükümete herhangi bir grevi erteleme yetkisi tanınmıyor, bazı sanayi dallarında

grev hakkı, lokavt serbest bırakılıyordu. 1960 canlanmasının ardından ortaya çıkan bu yaygın işçi hareketi mücadelesinin ilk döneminde grev ve toplu sözleşme hakkını kısıtlı da olsa yönetime kabul ettirmiş, sendikal hareket güçlenmiş, işçi hareketi sola açılmış, 1961 Şubat ayında bazı işçi liderlerinin öncülüğünde TİP kurulmuştur.

Tüm bu gelişmeler içinde Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile Batı Almanya ve ABD'deki sağ kanat sendika temsilcileri etkisinde bulunan reformist sendikacıların etkinliği azalmıştır. ABD'deki sendika okullarında ve 1955 yılında Yakındoğu'daki sendika başkanları için Uluslararası İş Organizasyonu tarafından kurulmuş bulunan İstanbul İşçi Enstitüsü'nde eğitim görmüş bu sendikacılar anti-Amerikancı işçi gösterilerinde yoğunlaşan, politik tutumun da zorlamasıyla doğrudan CHP ve daha sonra AP içinde üst düzey parti yöneticisi olarak çizgilerini netleştirmişlerdir.

1960 Hareketinin yarattığı bu kaotik ortamın başlangıcında büyük sermaye kuşkulu bir bekleyişe girmiştir. 1960 yılı itibarıyla 2531 şirket kurulurken, bu sayılar 1961'de 1213, 1962'de 616'ya düşmüştür.[195] Ayrıca, 1959 yılında 1.354.000 lira yatırım yapan özel sermayenin yatırımları 1960'da 1.152.000 liraya inmiştir.

1958 yılında % 57.23 sermaye yatırımı yapan özel kesmin bu payı, 1961'de % 51.19'a gerilemiştir.[196] Büyük sermayenin canlı bir sosyal tabana sahip radikal muhalefetten duyduğu ürküntü, yerini bir süre sonra tepkiye bırakmış, 30 Haziran 1960'da İstanbul Sanayi temsilcileri vali ile yaptıkları bir toplantıda eğer "normal" düzen geri gelmezse, işletmelerini kapatacaklarını belirmişlerdir. Bu arada, ticari sermayenin karlarını tehdit eden 192 Sayılı Kurumlar Vergisi ile 195 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu kabul edilmiş, yıllık geliri 500.000 TL.'sını geçenlerden % 60 oranında vergi alınmasına ilişkin bu kanun Türkiye'de ilk kez tarımı da vergilendirmeyi gündeme almıştır. 1 Ocak 1962'de yürürlüğe girecek kanunu, Ankara, İstanbul ve İzmir'de iş çevrelerinin protestosu ile karşılanmış, sermaye çevreleri, vergiler azaltılmaz ise "yeni yatırım yapılmayacağı, yabancı sermayenin panik yaratıcı bir kopuş gösterceği, ithalatın minimuma düşeceği, tarım ve endüstrinin yıkılacağı ve üretim azaldıkça işsizliğin artacağı" tehditlerini savurmuşlardır.[197] Bunun üzerine Maliye Bakanı Kemal Kurdaş bir bildiri yayınlayarak vergi sorunu-

nun tekrar ele alınacağını, hükümetin en çok "emekten elde edilen gelirlere" konan vergiyi artırdığını, yatırım faaliyetlerine ve sermaye karına düşen vergi yükünün çok hafif olduğunu söylemiştir.[198] Sonuçta vergi yükü işçilerin üzerine yıkılarak sermaye karları korunmuştur. Radikal muhalefetin temsilcisi olarak iktidara gelen MBK, 20 Temmuz 1960'da İstanbul içi çevrelerine Gürel'in konuşması ile, "kim olursa olsun kendisi için zenginlik yaratan her kişiye, bakanların tahakkümüne, enflasyona, Türkiye'nin buhranlı durumuna karşı köklü işlemler" yapacaklarını belirtmiştir. Ancak, CHP reformizmi, yüksek komuta kademesinin gücü, Silahlı Kuvvetler Birliği'nin statükoculuğu eksenine oturtulan süreçte büyük sermaye ve uluslarlarası tekeller yönetimine ağırlıklarını koymuşlardır.

Hayalleri dağılan küçük burjuva reformistleri ise politik yetersizlik içinde halk sözünü dillerinden düşürmeden "kontenjan"a çekilmişlerdir. Büyük sermayenin, kapitalist enternasyonal tarafından desteklenmesi radikal politik açılımın devletten hızlı tafiyesini kolaylaştırmıştır. Bu çerçevede, 1961 Mart'ında Maliye Bakanı Kemal Kurdaş, Sınai Kalkınma Bankası Genel Müdürü Bülent Yazıcı ve AID Başkanı Stuard Van Dyke'ın kararlaştırdıkları "sermaycyi arttırmak ve yeni özel şirketler kurmak için bu banka yoluyla özel firmalara kredi sağlanmasıyla ilgili anlaşmayı gerçekleştirmişlerdir. Bu anlaşma, Sınai Kalkınma Bankası'nın yabancı firmaların küçük anonim şirketler üzerindeki denetmini de kolaylaştıran kısıtlamalar içermiştir. Sınai Kalkınma Bankası, yalnızca önemli miktarda hisse sahibi olduğu Türk şirketlerine, bu ABD fonundan kredi temin etmekteydi. Bu hisseler banka yoluyla yabancı firmalara atılabiliyor ve elde edilen para daha sonra başka girişimlere yatırılıyordu.[199]

Dönüşün işaretini veren bu tekelci uygulamalar ile birlikte MBK, radikallik illüzyonuna devlet güvencesi sağlayan anayasaya bağlılık söylemiyle "demokratik rejimi" ve "sosyal adaleti gerçekleştirmek" misyonunu "aşırı solun duvarı" CHP'ye devrederek, eski Takrir-i Sükuncu, yeni orta solcu İmet İnönü'ye sığınıyordu. 1961 Şubatı'nda sanayi bakanı, İstanbul'lu sanayicilerle yaptığı bir toplantıda, devlet ve özel sektörün "ortak çıkarlarını korumak için tam anlamıyla iç içe çalışmaları" gerektiğini hükümetin özel girişimcilere gerekli yardımda bulunacağını, devlet yatırımlarının yalnız demir

yolları, kömür işletme ve elektrik enerjisi istasyonlarının kurulmasına hasredileceğini bildiriyordu. Bu toplantıyla ilgili bir rapor yayınlayan Türkiye İktisat Gazetesi ise şunları yazıyor: "Sanayi Bakanının bu konuşmasını dinleyen girişimcilerin tatmin olmamaları düşünülemez"[200]

Dönüşün işaretlerini güçlendirme bakımından, 9 Temmuz 1962 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 2. İnönü koalisyon hükümeti programında; "özel girişimi engelleyici devlet faaliyetlerinin ne şekilde kısıtlanacağı, özel sermayeye verilecek teşvikler, özel sermayenin sarsılmazlığını ve selametini" sağlamak için hangi koşulların yaratılması gerektiği konusunda taahhütler yeralmaktaydı. Büyük sermaye ve kapitalist enternasyonalle 27 Mayıs hareketinin içerdiği siyasi, sosyal radikallikten dönüşe ilişkin olarak verilen işaretlerin yeterli olmadığını düşünmüş olmalı ki, "restorasyon" ustası İsmet İnönü, 2. koalisyon hükümetine A. Menderes zamanında ticaret bakanlığı yapmış olan Muhlis Ete'yi, tekrar aynı görevle almıştır. Özel sektörün kayıtsız-şartsız üstünlüğünü savunan, "Türkiye İktisadi Kalkınma Programı"nın yazarı Muhlis Ete, iktisat alanında DP'nin görüşlerini belirleyen kişidir. İş Bankası kurucularından olan Ete, aynı zamanda Türkiye'de kapitalizmin yerleşmesinde büyük öneme sahip olmuş ve kapitalist enternasyonalin Türkiye ekonomisindeki temsilcisi TSKB'nin de kuruluş çalışmalarında bulunmuştur. Kapitalist enternasyonal ile Türkiye büyük sermayesinin bağlarını geliştirmesinin savunucusu olan Ete, "Özel sektör, ülke endüstrisinin önünde yer almalıdır" sloganını ortaya atan kişidir.

DP'nin varılan siyasi yapıyı zorlayarak sosyal tepkiler yaratan ve bu tepkilerin geniş bir muhalefet cephesinde radikal arayışlara yol açan istibdatçı uygulamaları, bu radikaliği yatıştırmak amacı ile kurbanlar verilmesine neden olmuştur. Oyunu kuralına göre oynamayıp sistemi tehlikeye sokacak bir muhalefetin oluşumuna katı tutumuyla yol açan DP, "zoraki muhalif" CHP ve İnönü'nün uyarılarını anlamamıştır. Ancak, siyasi canlılığı ve ucu sola açık radikalizmi saptırmak amacıyla DP kadroları tasfiye edilmiştir. Menderes ve arkadaşları asılırken, DP'nin Ticaret Bakanı ve ekonomik ideolojisini formüle eden kişi, DP dönemindeki göreviyle iş başına getirilmiştir. Herhangi bir kopuş kurgusuna izin vermemeye kararlı İsmet İnönü,

ayrıca, DP hükümetinin Bayındırlık Bakanı ve 9-10-11. dönem DP milletvekili Fethi Çelikbaşı Sanayi Bakanı, DP ileri gelenleriyle sıkı ilişkileri olan Türk Ticaret Bankası Yönetim Kurulu Başkanı Ali Şakir Ağaoğlu'nu da 2. koalisyon hükümetinde Devlet ve Milli Savunma Bakanlığı'na atamıştır. 27 Mayıs'ın büyük sermaye ve kapitalist enternasyonalin işlerliğini olumsuz yönde etkileyecek yansımalarını devletten uzak tutmaya karalı İnönü, sanayi-ticaret-milli savunma konularını, DP'de kilit mevkilerde bulunmuş siyasetçilere teslim ederken, reformist bir illüzyon yaratmanın peşine düşmüştür.

Orta solculuk olarak formüle edilecek bu siyasi program, bir yanıyla büyük sermayenin gücünü ve siyasi etkisini güvence altına alırken, diğer yandan da sola açılmaya başlayan işçi hareketini sistemin sınırları içinde tutma çabasının politik ifadesidir. 1960 Hareketinden kısa bir süre sonra MBK'nın tasfiyesi ve DP'nin önemli temsilcilerini katılımıyla uygulamaya konulmuştur. Bu süreçte ordunun üst yönetimi ile bağlarına dayanan CHP, Silahlı Kuvvetler Birliği ile aynı doğrultuyu paylaşarak MBK'nın devlet iktidarından tasfiyesinde sessiz kalmıştır. Tüm bu siyasi tasfiye süreçleri, daha sonraki dönemlerde görüleceği gibi tekelci sermayenin, sermaye birikimine dönük maddi ve fiziki yoğunlaştırma hızına engel teşkil eden politik, sosyal tortuların temizlenmesi ile ilgilidir. Böylece, büyük sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşmesinin önü 1960'daki kısa kesinti sonrasında CHP eliyle yeniden açılmıştır.

Hilmi Özgen'in, Cumhuriyet Gazetesi'nin 16 Ocak 1965 tarihli nüshasında yayınladığı çalışmaya göre, 1952 yılında 2692 şirketin karları ile ilgili araştırma yapılmış, neticede sermaye açısından en büyük 323 şirketin net karının 1.100.000.000 TL. olduğu, geriye kalan 2369 şirketin ise kar toplamının 233 milyon olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışma sonucunda Özgen şunları söylemektedir.

"Küçük şirketler halinde kurulan kuruluşlar azami kar garanti edememektedirler. Bu nedenle, iktisadi kalkınmamızda model olarak kabul ettiğimiz ABD'deki yolu izlemek zorundadırlar. Yani tröstleşen anonim şirketler, küçük şirketlerin varlığını tehdit etmektedirler." Türkiye'de sermaye birikim sürecinin hızını ortaya koyan bu tespit, 1960'lı yıllarda küçük burjuva radikalizminin teğet geçtiği iktidarın kimlerin elinde olduğunu ortaya koymaktadır. Sermayenin

tekelci yapısının 1960'dan itibaren hızla güçlenmesinin bir başka örneği de özel sermanin en büyük örgütü olan İş Bankası'dır. 1957'de toplam akitleri 1.6 milyar lira olan bankanın aktifleri 1962'de 3 milyar lira'ya 1963'de 3.4 milyar liraya çıkmıştır.[201]

Özel bankanın bu muazzam tekelci gücünü anlamak için 1963 yılında kontrol ettiği para miktarının 6.87 milyar, devlet bütçesinin ise 11.4 milyar olduğunu hatırlatmak yeterlidir sanırız. 1963 yılı itibarıyla İş Bankası'nın net karı, Türkiye'deki özel ticaret bankalarının toplam net karının % 66'sı kadardır.[202] 27 Mayıs'tan sonra daha da güçlenen banka, ABD, Batı Almanya, Fransa ve İtalya'nın çok uluslu tekelleri ile sıkı bir işbirliği içinde büyük serameynin ve kendinin Türkiye içindeki konumunu sağlamlaştırmıştır. 8 Eylül 1964 tarihli İktisadi Yürüyüş Gazetesi, İş Bankası'nın tekelli yapısı ile ilgili olarak değerli bilgiler vermektedir. Gazeteye göre; "çok büyük yatırımcılardan oluşan bir grup İş Bankası etrafında toplanmıştır. Bankanın kendisi cam, tekstil, şeker, çimento, metalurji, un, yağ, konserve, lastik gibi sanayi dallarında en büyük hisse sahibi ve organizatörü durumundadır." Ayrıca, bankacılık, ticaret, sigorta işleri ve hukuk üzerine araştırmalar yapan bir bilimsel araştırma kurumuna da sahip olan banka, özel olarak seçilmiş eserleri yayınlayan bir yayınevinin de sahibidir. Bu arada, büyük sermayenin finansörü ve çok uluslu tekellerin desteklediği Sınai Kalkınma Bankası, 27 Mayıs'tan sonra açtığı bütün kredinin % 78'nin büyük şirketlere dağıtmıştır. 27 Mayıs'tan hemen sonra büyük sermayinin gücünü artırması kapsamında değerlendirilebilecek bir olay da, Vehbi Koç'un Ticaret ve Sanayi Odalar Birliği'ne, iş dünyasındaki otoritesini kullanarak başkan seçilmesidir. (1963 yılında Koç Holding A.Ş. kurulmuş, Koç şirketler bünyesi içinde bulunan A.Ş.'ler merkezi bir yapıya bağlanmıştır.)

Yukarıda belirli rakamlar çerçevesinde anlatmaya çalıştığımız gibi büyük sermaye, montaj ve ticarete dayalı yapısıyla 1960 öncesindeki yoğun faaliyetini, çok kısa süren bir durgunluktan sonra sürdürmüştür CHP'nin ve ordu üst kademesinin, siyasi içeriği yoğun toplumsal muhalefeti reformist kanallar içine çekmenin verdiği rahatlık, CHP ve DP'nin büyük sermayeye dayalı iktisat politikasının verdiği güvenle, sermaye daha da güçlenerek merkezileşmiştir Ser-

maycnin üst kesimleri tekelleştikçe, kilit noktaları ele geçirmiş ve fiziki, maddi kaynaklara el koymuştur Giderek kapitalist enternasyonalle sıkı işbirliğine giren büyük sermaye, ekonomik ve politik etkinliğini kapitalist enternasyonalin desteğiyle artırmıştır Tekelleşme sürecinde büyük mesafe alan sermaye, siyasette tekelleşmeyi gündemine alarak, şeriatçı-ümmetçi kültürün sol düşmalığını siyasal dayanaklarını güçlendirmekte kullanmıştır.

Devlet içi tasfiyeler ve özünde dış politika, ekonomi, büyük sermaycnin gücü gibi temel konularda AP ile paralel olan CHP ise, sistemin toplumsal dayanaklarının güçlendirilebilmesi için, sınai kalkınma ile yoğunlaşacak işçi hareketinin sola açılarak özerk bir siyasi örgütlülüğe ve program netliğine kavuşmasını saptırmanın özverili neferi olmuştur. İsmet İnönü'nün kontrolünde gelişen bu orta solcu yapılanmadaki işlevlerinden sonra, yeni bir çıkışın öncüsü olan genç politikacı, büyük umut imajı içinde artık gücünün sonuna gelmiş İsmet Paşa'yı, temellerini attığı "sola duvar" politikasını uygularken politikadan tasfiye etmiştir.

1961 Anayasası'na içerilen MGK, TDK, TRT, DPT türünden kuruluşlar CHP'nin "sola karşı duvar" politikasının devlet içindeki uzantıları olarak işlevlerini sürdürmüşlerdir. Ancak, MBK'nın "kontenjan" göreviyle dahil olduğu senato ve sol harekete açıklığı kapsamında üniversiteler, bu kutsal uyumu bozucu bir konuma geçmişlerdir. Temel hak ve özgürlükler rejiminin, özellikle toplantı, gösteri, yayın, örgütlenme hakları, bilim özgürlüğü ile ilgili yönleri düşünülürse, bu hakları işçilerle birlikte, belki onlardan daha fazla kullananlar üniversite öğrencileri ve öğretim üyeleri olmuştur. Anayasanın devletçi reformizmine ve bu reformizmin temsilcisi CHP'ye pek itibar etmeden bu kesimlerin "özerk" bir yol arayışı içinde oldukları dönemin gelişmelerinden anlaşılmaktadır.

CHP'nin beklediği gelişmeler ve iktidarı gerçekleşmemiş, YÖN-TİP-MDD-FKF ekseninde oluşan radikal siyasetler, gençliğe, tüm baskı ve tasfiye süreçlerine rağmen, ordu alt kadrolarına, işçi ve yoksul köylülere daha çekici gelmiştir.

Burada DP lideri, İttihatçı, Atatürk'ün başvekili, İş Bankası kurucusu, sivil Cumhurbaşkanı ünvanları ile cumhuriyetin kuruluşundan itibaren devletin soyağacını kişiliğinde toplamış Celal Bayar'ın

aynı kökene dayanan, CHP ve DP ile ilgili görüş farkını açıklayan satırlarına bakalım: "Üstünde çalışılan, fakat bir türlü ifade edilemeyen fikir şudur; Türkiye'de demokrasi, hakimiyet kayıtsız şartsız miletindir ve millet bunu bizzat kullanır ilkesinden harcketle mi uygulanacak, yoksa bazı yerlerde örnekleri olduğu gibi muhtar (özerk) kuruluşlara ve kurallara bağlı olarak mı yürütülecektir? DP birinci fikre, CHP muhalefeti ikinci fikre sahip çıkmıştır."

Devlet aygıtlarının, fiziki, maddi güç birikimini kapitalist mülkiyet rejiminin gerekleri açısından ve sermayesinin siyasi tekelini korumak amacıyla güvenceye almasının hukuk kalıpları ve kurumsal işleyişi ile yakından ilgili olacağı açıktır. CHP'nin tutumu, bu hızı sistemin uzun erimli çıkarlarını güvencye alacak bir zindelik ve işlerlik iradesini özünde reddederek, soyut bir "millet egemenliği" formülünden harekctle doğrudan büyük sağ federasyonun partisinde toplama doğrutusunda olmuştur.

1961 Anayasası bir bakıma bu gerilimi siyasi sisteme taşırken, yarattığı otoriter çözülme hukuk alanında temel hak ve özgürlükler rejiminden toplumsal muhalefetin yararlanma şansını artırmıştır. Özellikle TİP'in Anayasa Mahkemesi'nde açtığı iptal davaları ile anayasanın getirdiği örgütlenme ve gösteri haklarını sonuna kadar kullanan işçi, öğrenci ve yoksul köylü kesimini bu noktada hatırlamak gerekir 1961 Anayasası'nın içinde doğduğu siyasi ve sosyal ortamın canlılığı, anayasanın metnine tümüyle yansımamıştır. Anayasa'nın bu ortamın simgesi olarak algılanması ve siyasal sistemin, sermayenin fraksiyonel yapısının izlerini taşıyan bir gerilim içinde otoriter yoğunluğun hızını düşürmüştür. Toplumsal muhalefetin bu boşluğu, demokratik bir hak arayışı temelinde anayasaya dinamizm kazandıran bir yorumla temel haklar zemininde kullanması, 1961 Anayasası'nı merkezi ve büyük sermaye ile sağ federasyonun tüm kesimlerinin katıldığı, sınıf kinine dayalı bir kampanyanın hedefi haline getirmiştir.

1960 harekctinden kısa bir süre önce ipuçları ortaya çıkan ve 27 Mayıs'tan sonra netleşen politik yönelişler, Türkiye'nin daha sonraki tarihsel evrimine damgalarını vurmuşlardır. 27 Mayıs bu anlamda prizmatik bir işlev görmüştür. Bu yönelişleri özelte toplarsak; büyük sermayenin tekelcileşme sürecinin yoğunluk kazanması, işçi hareke-

tinin güçlenmesi ve öğrencilerden de önce kitle gösterilerine anti-Amerikancı bir renkle ağırlığı koyması, solun örgütlülük düzeyinin nitelik ve nicelik açısından gelişmesi, TİP-YÖN-MDD hareketleri, CMKP'nin şoven açılımları ile para-militer örgütlenmesi, Komünizmle Mücadele Dernekleri'nde açığa çıkan anti-sol kampanyanın şiddeti içeren boyutları, müslüman toplulukların sola karşı kampanyada aksiyoner hale gelmesi, CHP'nin orta sola yazılan devlet politikası, AP'nin de büyük sermayenin temsilcisi olarak ortaya çıkması olarak sıralayabiliriz.

27 Mayıs Hareketi sonrasındaki bu gelişmeler, anayasanın yapılış sürecinde de aktif rol oynayan Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal gibi radikal aydınlar, bir yön arayışı başlatmış, yön arayışı YÖN'ü ortaya çıkarmıştır. YÖN Dergisi, 23 Eylül 1962 tarihli 39. sayısında, Doğan Avcıoğlu'nun kaleminden "Milli Kurtuluş Cephesi" programını açıklamıştır. Bu programda işçi, köylü, aydınlar, gençlik, ordu, milli burjuvazi ve CHP'nin katılacağı milliyetçi demokratik kuvvetlerin birleşeceği bir "Milli Kurtuluş Cephesi" önerilmiştir. YÖN-MDD-TİP arasında, 60'lı yıllar boyunca tartışılacak devrimci programlar ve iktidar tezleri, toplumsal muhalefetin dinamik müdahalesinin anlam kazandırdığı metafizik bir belgeye içkin olmayacak kadar yoğun bir toplumsal dinamizme açıklık misyonuyla ele alınarak, olmulu bir açıdan değerlendirilmiştir. Ancak, 1961 Anayasası'nı büyük sermayenin iktidardaki gücüne ve ağırlığına dayanan fraksiyonel bölünmesini yansıtan siyasi gerilim açısıdan yorumlayamamışlardır. Paradoksal bir durum çerçevesinde, devletin, kapitalist enternasyonalin şebekesi içinde yeralan aygıtlarının ve ideoloji üretmenin özerkliğini içeren merkezlerinin hukuki meşruiyet belgesi olan anayasa, salt haklar alanındaki programatik ileriliği yeterli görülerek, en çok solcular tarafından savunulmuştur. YÖN'ün 1962'deki bildirisinde anayasanın korunması doğrultusunda ortaya koyduğu ilkeye, Türkiye solunun 1971'de silahlı kopuş gerçekleştiren ikişi ve örgütleri dahi, büyük bir vefa ve bağlılıkla sahip çıkmışlardır.

Tekelli Sermayenin Devletleşen Terörü

12 Mart 1971-73 değişiklikleri ile anayasa değişiklikleri, askeri darbe ile sağ ve büyük sermaye mutabakatının temellerinden biri haline getirilmiştir. 1971-73 değişikliklerini önceleyen dönemin en önemli olay ve yönelişlerine değinmek, askeri darbelerin tümünde ortak bazı özelliklerin vurgulanması açısından değer taşımaktadır.

Türkiye 1970'li yıllara yaklaşırken hükümette büyük sermayenin temsilcisi AP vardır. Büyük sağ federasyonun şeriatçı, miliyetçi, liberal tüm kesimlerini bünyesinde temsil etmeye çalışan AP, kapitalizmin toplumsal dayanaklarının güçlendirme adına her tür imkanı kulanmıştır. Bu temelde İslam büyük bir siyasi canlılık içine girmiş ve tarikatlar, mezhepler, politik kişilikleri ile sistemin özünü teşkil eden kapitalist mülkiyet rejiminin gönüllü bekçileri olmuşlardır.

1960'ların sonlarından itibaren, manevi başkanlığını Cemal Gürsel'in yaptığı Komünizmle Mücadele Derneleri'nin açtığı yoldan oldukça örgütlü bir biçimde ilerleyen şeriatçı müslüman kesim, önemli eylemler başlatmıştır. Mehmet Şevki Eygi'nin yönetiminde, kökleri Suudi Arabistan'a kadar uzanan Bugün Gazetesi'nin disipliner propagandası ile[203] İstanbul'un büyük camilerinde (1980'li ve 90'lı yıllarda da izleri görülen) sokaklara taşan toplu namazlar düzenleniyor, sola yönelik slogan, parola ve taktikler ülke çapında bir program dahilinde uygulamaya konuluyor, şeriatçı kalabalıklar cihad motifiyle işleniyordu. 1970'li yıllarda Maraş'ta, Çorum'da, Malatya'da gündeme gelen kütlesel şeriatçı dehşetin temeleri bu dönemde atılıyordu. Bugün Gazetesi'nde Mehmet Şevki Eygi, solculara karşı hazırlanılmasını istiyor ve anti-komünistlere örtülü cihad çağrısında bulunuyordu:

"İhtilal yapacaklarmış. Yapacakları varsa görecekleri de var..."

"Korkaklık ölümdür, cesaretsizlik esarettir, dava uğrunda cimrilik alçaklıktır. Ey bu milletin hür yaşamak isteyen çocukları! Komünizme karşı uyanık ve hazır olunuz!"

"... Bu ülkenin ordusu, jandarması, polisi, adliyesi vardır. Fakat millet, devlet ve ülkelerin maruz kaldığı tehlikeleri bu kuvvetler bertaraf edemezlerse iş halkın kendisine düşer.

İşçisi, köylüsü, esnafı, memuru, talebesi eline çapasını, baltasını, taşını alır ve vazifesini yapar."

Bu çağrılar yanıtsız kalmamıştır. 24 Temmuz 1968'de Konya'da yüksek öğrenim gençliğinin düzenlediği Amerika'yı protesto mitinginde şeriatçı müslümanlar, Konya'da bulunan öğretmen dernekleri, kitabevleri ve solcu sayılan kişilerin işyerlerine saldırırlar. 16 Şubat 1969'da ise daha önce belirttiğimiz gibi ABD 6. filosunun İstanbul'u ziyaretini protesto etmek için Hürriyet Meydanı'ndan Taksim'e yürüyen solcu gençlik üzerine, Dolmabahçe ve Beşiktaş camilerinde toplanan şeriatçı ölüm mangaları saldırır. 2 ölü, 104 yaralının kanları üzerine "kalkın ey ehli İslam, davranın!" diye cihad çağrısı yapan Bugün Gazetesi, Amerikancı İslamın kapitalist enternasyonalle olan ilişkilerini açığa çıkarmıştır böylece.

Bu arada Prof. Necmettin Erbakan'ın temsil ettiği İslamcı sermaye, sahip olduğu tarikat bağlarının Calvinist hristiyanlığın kapitalist birikimine hizmet eden püriten yapısını andırır biçimiyle, büyük sermaye içinde bir fraksiyon olarak ağırlığını koymaya başlamıştır. Necmettin Erbakan, AP tarafından içeri sokulmamasına rağmen, 1968'de Türkiye Odalar Birliği'ne başkan oluyor, böylece büyük sermaye içi bir çekişme Milli Nizam Partisi'nin doğuşuna yansıyordu. 28 Temmuz 1968'de İzmir'in Gümüldür bucağı Akrepkaya yöresinde ilk komando eğitimi kursu açılmış, Ankara'dan gelen iki komando uzman nezaretinde silahlı eğitime başlanmıştı. O zamanki CKMP'ye bağlı 70 ülkücünün katıldığı bu kamplar tüm Türkiye'ye yayılıyor, 1969 sonunda sayıları 35'i buluyordu Bu kurslarda eğitimini ilerleten ülkücüler, 31 Aralık 1968 günü ilk büyük eylemlerini yapıyor ve Ankara SBF yurtlarını basarak solcu öğrencilere saldırıyorlardı.

Buna karşılık 1960'lı yıllar boyunca sola açılan Türkiye işçi sınıfı hareketi ve gençlik, anti-Amerikancı'lık, anti emperyalizm vurgusu oldukça yüksek bir politik netlik doğrultusunda tepkilerini yükseltiyorlardı. Bu bağlamda 1960 sonrasında yönetici sınıfları Dev-Kurt'u da gündeme alacak şekilde harekete geçiren ve korku yaratan en büyük eylem 11 Mart 1965'de Zonguldak'ta ortaya çıkıyordu. Zonguldak'ta 11 Mart tarihinde ocaklardan birinde 1500 işçi greve başamıştır. Bu greve daha sonra 500 işçi daha katılmıştır. O gece, önce Kilimli, Çaydamar, Asma, sonra Kozlu işçileri de işi bırakmışlardır. 40.000 işçinin çalıştığı Zonguldak yöresinde çalışma

hayatı birdenbire felce uğramıştır. Türkiye'nin her yanından işçilerin katılcağı bir genel grev tehdidi ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, AP hükümetinni kararı ile Kozlu'ya 2 piyade bölüğü, 2 topçu bölüğü, 200 denizeri ve çok sayıda polis gönderilmiştir.

Zonguldak, askeri harekat bölgesi ilan edilerek askerlerle doldurulur. Ordu tarafından yörenin, dışarısı ile olan bütün ilişkisi kesilmiş, yolar tutulmuş ve yollar üstüne barikatlar kurulmuştur. İşçi toplulukları üzerine ateş emri verilmiştir. İşçilerin direnişi durdurmaması üzerine askerler ateş açmış ve 2 işçi öldürülmüş, 10 işçi yaralanmıştır. Böylece, yörcyi işgal eden düzenli ordu birlikleri zaferi kazanmıştır. Geriye kalanlar içinden pek çok işçi tutuklanmış, 15.000 işçi ise polis konvoyu altında köylerine gönderilmiştir.[204] Zonguldak merkezli işçi sınıfı eylemleri daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

8 Şubat 1965'de, çalışma komisyonunun belirlediği ücretin işçilere eşit ve doğru biçimde dağıtılmadığı gerekçesiyle başlayan direniş kısa sürede toplum polisi ile çatışmaya dönüşmüştür. Adana'daki Sabancı Holding'in Bossa tesislerinde DİSK'li işçilere komünizme ölüm diye slogan atarak saldırılması olayı, silah ve gaz bombası kullanan polis ile jandarmanın katılması ile boyutlanmış, olayların sonucunda 60 işçi yaralanmış, 160 işçi ise gözaltına alınmıştır.

Karadeniz'de fındık ve çay mitingleri düzenlenmiş, gösterilerde çatışmalar yaşanmıştır. Büyük sağ federasyon DP, MNP, MHP ve Güven Partisi ile AP arasında bölünmüş, henüz orta sol duvarın sistemin geleceği açısından önemini büyük sermayeye tam olarak kavratmaktan uzak olan CHP ise, iktidar adayı olarak ortaya çıkamamıştır. Sermayenin iç bütünlğünü sağlayamaması ve bölünmüşlüğü iktidar boşluğu doğurmuştur. Bunun üzerine, devlet aygıtlarına ağırlığını koyması beklenen ebed-müdded iktidar partisi emir-komuta zinciri içinde ve 1960'dan sonra sermaye ile pekişen bağlarını verdiği güvenle kapitalist enternasyonalin desteğinde harekete geçirilmiştir. Ordu üst kademesi, askeri-sivil istihbarat, büyük sermaye örgütleri ve devlet aygıtlarının yönlendiriciliğinde gelişen faşizan para-militer vurucu güçler, şeriat cephesi, krizin aşılmasına yönelik olarak sistemin mayası olma konumlarıyla ayrı ayrı ancak, birbirini bütünleyen bir olaylar, olgular, iradeler zinciri kapsamında ortaya

çıkmışlardır.

1970 yılı itibariyle, milli demokratik devrim tezi etrafındaki tartışmalar, solu değişik kesimler arasında bölmüştür. El Fetih ile askeri bağlar kurulurken, yükselen işçi ve gençlik hareketinin yarattığı umut dalgası aydınları da harekete geçirmiştir. Dev Genç, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, Türkiye Halk Kurtuluş Partisi, Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephesi gibi "uç" askeri eylemselliği hedefleyen devrimci gerilla ve partizan yapılanmaları, bu dönemin siyasi aktörleri haline gelmiştir. Devrimci hareket, kendi ordusunu radikal canlanma içinde yaratma savaşına girişmiştir. Filistin Kurtuluş Ordusu'nun askeri çıkışlarının tüm dünyaya meydan okuyan yiğitlenmesi, Vietnam savaşı konjonktüründe ve giderek Arap, Kürt hareketleriyle de enternasyonal bağlara oturan "uç" askeri eylemsellik, mantıki ve tarihsel uzantıları anlamında doğrudan ordu alt-kademesinin radikal kanadının arayışlarını da etkilemiştir. Bu etkilerin kaçınılmazlığını hem sol askeri örgütlülükler, hem de iktidar arayışıyla 27 Mayıs'a yönelen radikal subay hareketi modelini farlı bir içerikte tekrar etmeye kararlı aydınlar kabul etmek durumunda kalmışlardır.

Ordu içinden, 12 Mart'ın tasfiye ettiği 9 Martçı Em. Tüm. Gen. Celil Gürkan'ın bu sürece bakışını izleyelim: "Genel konjonktür, silahlı kuvvetler ağırlığını fiilen ortaya koymadan ve rol üstlenmeden, sadece sivil kişi ve odakların, hangi amaca yönelik olursa ve hangi gerekçelere dayanırsa dayansın, bir girişimde bulunmalarına asla olanak vermiyordu. Türkiye'nin sosyo-politik yapısı ve gelenekleri karşısında vermesi de beklenemezdi. Bu nedenledir ki, ister eski askerlerden -emekli veya istifa etmiş- isterse sivil kişilerden kaynaklanan bu kurulu düzeni değiştirmeyi amaçlayan eğilim, sürekli şekilde silahlı kuvvetler içindeki gelişmeleri izliyor, onunla dirsek temasında kalmayı, kısacası silahlı kuvvetlerin koçbaşı olarak kullanılıp yıkacağı sur gediklerinden yönetim kalesine önde görmeyi öngörüyordu".[205]

Celil Gürkan radikal aydınlardan yönelen radikal iktidar talebi programını açıklayan bu koçbaşı teorisi ile birlikte, Demirel'in o dönemdeki siyasi mantığını da yorumlamakta ve Demirel'in 12 Mart'la "mutabakat", 9 Mart'çıların temsil ettiği anlayışla ise çatışma

içinde olduğunu açıklamaktadır. "Demirel'in mantığına göre:

- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tam komutası ve kontrolünü ellerinde bulunduran ve ünlü 12 Mart muhtırasını veren en üst düzeyde dört komutan vardı:

- Bunlar kendi deyimi ile "12 Martçı" idiler.

- Makul ve ılımlı kişilerdi; çünkü parlamentoyu kapatmaksızın güdümlü bir demokrasiye taraftar "güvercin" tabiatlı idiler.

Buna karşılık:

- Bir de sivil idareyi ele geçirmek için parlamentoyu kapatmayı kafalarına koymuş ama üst komutanların emrinde, maiyetinde ve ast kademelerde bulunanlar vardı ve

- Bunlar "şahinler" idi." [206]

Ordu içinde gelişen radikal eğilimi kontrol altına alıp saptırmak amacı ile başlatılan ve üst düzey komutanların bilgisi dahilinde yapılan çalışmaların planlayıcıları arasında yeralan Tüm. Gen. Celil Gürkan'ın kendini tanımlarken ortaya koyduğu özellikler de bu süreç açısından oldukça aydınlatıcıdır. 9 Mart'ta tasfiye edilen kadro, nitelik itibariyle reformizmi askeri sınırlar içine çekmeye kararlı olan ve ordunun 27 Mayıs deneyinden sonra radikal uçlarla üst-kademe arasında kayış vazifesi gören bir kadrodur. Bu kadronun en ilginç tipolojisi Celil Gürkan'dır.

İşte, 9 Martçı Gürkan'ın portresindeki çizgiler:

"Genelkurmay'da, en üst düzeyde dış ve iç NATO ve CENTO karargahlarında, Kıbrıs Üçlü Karargahı'nda çok önemli görevler."

"Büyük müttefikin, Türkiye'de Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı'ndan başka hiç kimsenin bilmeye, görmeye, el sürmeye yetkili olamayacağı şartını koştuğu en gizlilik dereceli dosyaların proje subaylığı."

"NATO formlarında Genelkurmayı temsil edecek derecede Genelkurmay karargahının kilit adamlığı."

"15-16 Haziran 1970 olayları sırasında ülkenin en kritik bölgelerinden birinde (Kocaeli) Sıkıyönetim rejimi altında aylarca Kolordu ve Sıkıyönetim Tali Bölge Komutan Vekilliği."

"Kara Kuvvetleri komutanlığı'nda Plan Prensibler Başkanlığı."

Tüm bu görevler NATO ve Pentagon'a çok yakın, işçi hareketinin bastırılmasında Sıkıyönetim Komutanı olarak görev yapmış ve-

tenekli bir kurmayın mesleki ve o ölçüde politik niteliklerini simgelemektedir. Radikal toplumsal muhalefetin anti-Amerikancı, anti-emperyalist öze sahip gençlik ve işçi eylemselliğini içeren sola açık yapısının, özü daha farklı olan 27 Mayıs türünden bir ordu alt kadro hareketi ile birleşmesi korkusu 9 Martçı'ların kişiliğinde bu tehlikenin bertaraf edileceği bir mekanizmanın kurulmasını zorunlu kılmıştır.

Bu mekanizmanın etkin görevlerine ABD'nin güvenini kazanmış, mesleki kariyeri parlak, devlet reformisti olmaları ölçüsünde solcu aydınların ilericilik illüzyonuna uygun kişiler getirilmiş, 27 Mayıs'ta olduğu gibi kısa süre için dahi olsa, istenmeyen gelişmelerin ortaya çıkmaması sağlanmıştır. 9 Martçı'ların tüm bu niteliklerine rağmen tasfiye edilmeleri, büyük sermayenin hegemonya krizini aşacak yeterlikte güç biriktirmesi ve dış politik konjonktürün ABD desteği ile bunu kolaylaştıracak şartları ortaya çıkarması, ordu üstkademesini bu anlamda müdahale ve tasfiyeye kendini uygun hissetmesi ile imkan dahiline girmiştir. 9 Martçı'larla politik açıdan çok fazla ayrılığı bulunmayan 12 Martçı üst düzey komutanlar, radikal subay hareketi ile aralarındaki zoraki kayışı 9 Martçı'ların tasfiyesi ile koparmışlar ve ülke yönetimine olduğu gibi, giderek ellerinden kaçan ordu yönetimine de kapitalist enternasyonal, Pentagon, büyük sermaye, sağ federasyon desteğinde el koymuşlardır.

Öncesinde ise, 4 Mart 1971 tarihinde Ankara'da NATO'nun Kepekli Boğazı'ndaki Elektronik Taburu'nda görevli 4 ABD'li askerin THKO tarafından kaçırılması eylemi vardır. Dört askerin kaçırılması İnönü'nün öfkesini çekerken, ABD Başkanı Nixon'u da harekete geçirmiştir. Bu arada THKP-C Merkez Komitesi kararı ile 1971'in 17 Mayıs günü İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom kaçırılıyor, bunu, bu eylem üzerine makabline şamil idam cezasını öngören bir yasanın çıkarılacağını açıklayan Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş'ın açıklaması izliyordu. Aynı gün 500'e yakın sol görüşlü aydın, devlet tarafından gözaltı statüsünde rehin alınıyor, sonraki dönemde ise büyük bir insan avı başlatılarak, anti-Amerikancı, Arap ve Kürt hareketleri ile bağları bulunan, emperyalizmin kararlı düşmanı devrimci gerillalar tasfiye ediliyor, Pentagon, büyük sermaye, kapitalist enternasyonal ve devlet, Türkiye'yi yeniden fethe girişiyorlardı.

Bu süreçte orduya yönelik koçbaşlarının ve devrimci gerillaların tasfiyesi ile birlikte "Balyoz" programını uygulayan faşist yönetim, 1961 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükler alanını işlemez hale getirecek tedbirler almıştır. Tasfiye sürreci, 12 Mart'ın ilk reformcu kabinesine uzanıyor ve devlet reformistleri tasfiye ediliyordu.

Toplumsal muhalefetin biriktirdiği güç ve değişim enerjisini saptırarak düzenin kanallarına çekecek orta sol programı, "kazip azimeti" ile başarması imkansız olan İnönü, aslında kendi oluşturduğu programı uygulayacak olan Ecevit tarafından tasfiye edilmiştir. TİP ve Milli Nizamcılar da politik sahnenin dışına itilmiştir. Tüm bu tasfiye süreçlerinde asıl ağırlık, silahlı bir kopuşu programatik ve örgütsel netliğe oturtma gücünden yoksun olsa da, yaratabileceği muhalif sol enerji ve Arap, Kürt hareketi ile bağları olan sol gerillaya verilmiş, ordu içinde alt kadrolarla da ilişkisi bulunan THKP-C ve THKO önderleri büyük bir şiddet dalgası içinde eritilmişlerdir.

Bu ortamda yapılan anayasa değişiklikleri, TSK'nın hiyerarşik yapısının takviye edildiği süreçle birlikte, MGK'yı kuvvet komutanlarının denetimine almıştır. Sıkıyönetim ilan nedenleri genişletilmiştir (Md.124/1). Sivillerin, askeri nitelikte olmayan suçlarından dolayı sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmaları mümkün kılınarak, Takrir-i Sükuncu İstiklal Mahkemeleri pratiğine geri dönülmüş, örgütlenme ile ilgili haklar güvencelerinden arındırılarak işlemez kılınmaya çalışılmıştır. Yürütme organını militarize eden milli güvenlik ve devletin bölünmez bütünlüğü söylemine dayalı bir yönetim anlayışı, boşluk bırakılmaksızın örülmeye başlanmıştır. Türkiye'de Silahlı Kuvvetler Birliği cuntasının MBK'yı tasfiyesi ile 12 Mart ve 12 Eylül'ün temsil ettiği askeri darbelere dayalı yapılanma içinde büyük sermayenin ağırlığını ekonomiye ve siyasete koyması, giderek bu ağırlığı montajcı sanayi burjuvazisinden, tekelci sanayi burjuvazisine dönüştürmesi ve finans kanallarını genişleten tekelci sermayenin siyasi tekelciliğini ilan etmesi süreçleri içe geçmiştir. 1971 dönemi bu açıdan tekelci sermayenin siyasi ve ekonomik tekelciliğini oldukça geliştirdiği bir yönelişi ifade eder. Tekelci sanayi sermayesinin gelişimini Dr. Ahmet Aker 1971-73 dönemini konu alan çalışmasında şöyle anlatıyor: "Sanayide tekelleşme sıçraması iki yönden yürütülmüştür. Teşvik tedbirleri, ücretlerin ve tarım ürünlerinin

fiyatlarının düşük tutulması, kredilerin büyük sanayi sermayesine kaydırılması tekelleşmenin mali kaynaklarını hazırlamıştır. Bu kaynakların bir kısmı doğrudan doğruya büyük sanayi sermayesi ile rekabet eden küçük sanayi üreticilerinden aktarıldığı (hiç değilse, onlara gidecekken büyük sanayi sermayesine yöneltildiği) için daha ilk adımda denge büyük sanayi lehine bozuluyordu. Uygulanan fiyat politikası, enflasyonun körüklenmesi, üreticiler arası anlaşmalı tekelci fiyat uygulamasına göz yumma ve döviz olanakları harcanırken iç tekellerin düzenini bozmayacak bir politika izlenmesi piyasayı tekelci uygulamaya daha elverişli kılmıştır"[207]

Bu dönemde büyük sermayenin işçi sınıfının ekonomik hak mücadelesine karşı geliştirdiği savaşı 25 Aralık 1972 tarihli Yankı Dergisi şöyle yorumluyor: "Tekstil sendikasının grev kararı da tekstil işverenlerinin uzun süredir hazırladıkları lokavt kararını sahneye koymalarına yol açtı... Tekstil işverenleri, 25 milyon TL. lokavt fonu biriktirmişlerdi. Bunun dışında, kendi aralarında bazı prensip kararları da vardı. Grev uygulanmayan işyerleri normal aidatlarını on misline çıkaracaklardır. İş verenler, bunlar da yetmezse, sermayemiz, kredimiz, fonumuz hep prensiplerimizin kazanılması için kullanılacaktır dedik."

Yankı'nın bu yorumuna göre 1969'da sadece lokavt uygulanır ve bu lokavtla 18 işyeri katılıp 180 işgünü kaybedilirken, 1972 yılında 82 lokavta 2728 işyerinin katılıp 185-885 işgünü kaybedildiği bilgisini de eklemek gerekir.[208] Ayrıca 1970'de 56 olan grev sayısı 1972'de 14'e inmiştir.[209] 12 Mart rejiminde Amerika'nın emriyle haşhaş ekimine de son verilmiştir. Konya, Denizli, Uşak, Afyon, Kütahya ve Isparta'da haşhaşın yasaklanması 90.000 çiftçi ailesinin gelirini yüzde %33 oranında düşürmüştür.[210] Bu arada, ABD haşhaş üreticisine ianc olarak 9 milyon dolar göndermiş, bu para da üreticiye ulaştırılmamıştır. Zaten zamanın tarım bakanı haşhaştan başka bir ürünün ekimine geçiş için 400 milyon dolar gerektiğini açıklıyordu. Haşhaş köylüsüne kalan tek yol büyük kentlere göç edip yedek işçi ordusuna katılmak olmuştur. Artan sayıda işçinin ucuz maliyetle emrine verilmesi büyük sermaye için yeni bir teşvik tedbirine dönüşmüştür. Kredilerin tekelci sermayeye katıldığı bu dönemde Türkiye Esnaf Kefalet kooperatifleri Genel Başkanı Kasım Önadım

şunları söylüyordu: "Türkiye'de 15 milyon esnaf sanatkar var. Yalnız 238 bini kredi alabiliyor. Maliye Bakanlığı görevini yapmıyor. 40.000 üyemiz kooperatiften ayrıldı. 20.000'i Almanya'ya gitti".[211]

Büyük sermaye sözcüleri ise sermaye birikimini bir harami mantığıyla ele alıyorlardı. Örneğin; 1972 Mayıs'ı sonlarında, Devlet İstatistik Enstitüsü toplantı salonunda, motor fabrikasını devlet mi yapsın, yoksa özel sektör mü yapsın konusu tartışılırken, Koç grubundan Can Kıraç; "Özel sektör yapsın. İthal edilecek malzemeye %100 gümrük bağışıklığı tanınsın, yatırım indirimi verilsin ve gerekli kredi devlet tarafından sağlansın. Motor sanayiine devlet girerse israf olur" diyor, sadece karı toplayacak bir anlayışı formüle ediyordu.

Ekonomide iyice yerleşmeye başlayan montajcılıktan, devlet kaynaklarının tümüyle emrine verilmesi sonucu sanayi sermayesine dönüşen tekelci sermayenin, bu gücüne, siyasi tekelciliğini kurumlaştırma çabaları eşlik etmiştir. Ancak, yaşanan bu süreç oldukça kanlı olmuştur. Şiddet tekelini meşrulaştıran yasaları ve anayasa değişikliklerini CHP-AP işbirliği ile parlamentodan geçiren 12 Martçı büyük sermaye ve yüksek komuta konseyi, politik açıdan düşman ilan ettikleri devrimci gençleri yasal terörizmi kullanarak ortadan kaldırmışlardır. Yasal terörizmin adeta İstiklal Mahkemeleri'nin Takrir-i Sükuncu özüne uygun biçimde işletileceğini, Elrom'un kaçırılması üzerine açıklayan Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş 17 Mayıs 1971'de radyodan şöyle konuşuyordu: "Hükümet hiçbir pazarlığa girme niyetinde değil. Konsolos en kısa zamanda serbest bırakılmadığı takdirde gizli örgütle yakın, uzak ilişkisi bulunanlar, adam kaçıranlar, bunlara yardım ve yataklık edenlerle, bildikleri halde söylemeyenler için idam cezası öngören bir kanun çıkarılacaktır. Konsolos serbest bırakılmayıp öldürüldüğü takdirde bu kanun makabline teşmil edilecektir".

12 Mart'ın yasal terörizmini simgeleyen en önemli olaylardan biri de Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarıdır. Deniz Gezmiş ve arkadaşları, özellikle anti-Amerikancı ve marksist-leninist kabul edilmeleri nedeniyle asılmışlardır. İdamları TBMM'de iki kez müzakere edilen Gezmiş ve arkadaşları için, CHP anayasa mahkemesi'ne İdam Kanunu'nun iptali için dava açmıştır. Ana-

yasa Mahkemesi, kararı şekil yönünden bozmuştur. Bunun üzerine, ikinci kez görüşme yapılmış ve TBMM, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının asılmasını bir kez daha karara bağlamıştır. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü bu görevinden ayrılmış ve yerine bülent Ecevit vekalet etmeye başlamıştır. Bazı bağımsız milletvekilleri, Ecevit'e idamların iptali için Anayasa Mahkemesi'ne ikinci başvurunun yapılması talebinde bulunmuşlar, ancak, Ecevit'ten red cevabı almışlardır. Bu biçimde Genelkurmay, AP-CHP ve diğer sağ partiler ile kararlı düşmanlarını hiçbir zaman affetmeyen ABD'nin ortak iradesi sonucunda idamlar yapılmış, Gezmiş, Aslan, İnan öldürülmüşlerdir. CHP bu idamların yapılmaması konusunda neden fikir değiştirdiğini halen açıklamış değildir. Ayrıca basın da, CHP'nin bu tutum değişikliğini susarak geçiştirmiş, idamlar ikinci kez mecliste görüşülürken bunu doğru dürüst haber bile yapmamıştır. Siyasetin, alternatifin boğulması ve katli ile eşanlamlı olduğu Türkiye'de, Hamitizm-İttihatçılık-Tek Parti Diktatörlüğü-Takrir-i Sükun ve en son zoraki muhaliflik sürecinden gelen CHP, bu siyasi zincire mavi karanlık dalgasında unutturacağı üç devrimci gencin idamından sorumluluğu da eklemiştir.

12 Mart rejiminin otoriter hızın işleyişini güvence altına almak için dizginlerinden boşalttığı yasal terörizmin şiddetini, AP Malatya Milletvekili Hamdi Öner'in, Gezmiş, Aslan ve İnan'ın idamı ikinci kez görüşülürken yaptığı şu konuşmadan izlemek mümkündür: "Türk Devleti nefis müdafaası olarak ona saldıranları ölümle cezalandırmıştır. Haklıdır ve doğrudur. Devletimizin yaşaması için binlerce kişiyi kurban etmek farzdır arkadaşlar. Elbette ki, bir devlet yaşayabilmek için kendisini savunmak zorundadır. Türk Devleti'ne ve Cumhuriyeti'ne saldıranlar kim ve kimler olursa olsun, ister üç, ister üçyüz bin tepelenmelidir."

Ordu ABD, 12 Mart

CHP-DP-Ordu politikaları açısından, ABD, Türkiye'den emindir. Soğuk savaş dönemi ve anti-komünist dalgadan önce, milli mücadele yıllarında ordunun, uç askeri alternatifin komünizan bağlantılarına karşı duyarlılığı ve bu duyarlılığı 1925 Takrir-i Sükun dönemi ile rejimin temel taşı yaparak sol alternatifi boğan devlet görüşüne

süreklilik kazandırması, Türkiye'de rejimin kurucu ilkesidir. 27 Mayıs 1960 sabahı harekete geçen subaylar, radyoda NATO'ya ve CENTO'ya bağlılıklarını ilan etmekle kalmıyorlar, daha önce belirttiğimiz gibi teamüle uygun olarak radyoda anti-komünist yayınlarıda başlatıyorlardı. Bu yayınlarda, Dr. Uygur Kocabaşoğlu'nun çalışmasında tespit ettiği üzere, "Vatandaş dikkat su uyur, Komünizm uyumaz", "Komünizm tatlı dille arkadan sokan bir yılandır", "Komünist Türk ve Müslüman kılığına bürünerek yaklaşır" türünden spotlar arka arkaya yayınlanıyor. 27 Mayıs, ABD'ye güvence ve anti-sosyalist kampanya temelinde kısa süre içinde sola düşman bir devlet hareketine dönüşüyordu.

Daha sonra Silahlı Kuvvetler Birliği'nin, 1961'de MBK'yi tasfiye ederek hareketi ABD'nin ve egemen toplumsal güçlerin istediği sınırlara çekmesi ile 27 Mayıs hareketinin bu sınırların belirlenmesinde ileri yanları törpüleniyordu. 1947'den itibaren her türlü araç ve gerecin yanısıra askeri danışmanları ve haber alma örgütleriyle de Türkiye'ye yerleşen ABD'nin politik iradesi önemli rol oynamıştır. Nisan 1952'de, 1368 mevcuda ulaşan askeri yardım heyeti, geniş bir örgütlenme temelinde Türkiye'de ağırlığını hissettirmiş, Amerikan müşavirleri tarafından tavsiye olunan organizasyon tablolarını kabul etmek durumunda kalmıştır. Ancak, tüm bağımlılığa ve ödenen bedellere rağmen ABD'nin harb doktrininde Türkiye'nin, Sovyetler'den gelişecek bir saldırıya karşı korunması söz konusu değildi. ABD Genelkurmay Başkanı Bradley'in açıklamalarına göre, ABD'nin, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu kanat ülkelere ilişkin tutumu şöyleydi:

1- "Ancak komünist saldırısına karşı dövüşmeye istekli halklara yardımı düşüneceğiz."

2- "Mahalli harblerin, haksız yere bizi asıl görevimizi yerine getirmekten alıkoymasına kesinlikle müsaade etmeyeceğiz. Mahalli savaşların kaynaklarımızı ve insan gücümüzü, kudretimizi tahrip edecek ve bir dünya savaşında zaferi kazanmamızı tehlikeye atacak ölçüde tüketmesine imkan verilmemelidir".[212]

ABD, o dönemde kesin savaşın Batı Avrupa'da verileceğini düşünüyor, kuvvetlerini bu hesaplaşmaya saklıyordu. Türkiye, ABD'nin, ancak sınırlı yardımda bulunabileceği mahalli bir harp

alanıydı. Bu mahalli harp alanı, Eisenhower doktrininc göre ülke içinden gelecek sol tehtide yönelik olarak yeniden tanımlandı. Bu tanımın kapsamında Türk ordusunun elinde bulunan araç-gereçle NATO misyonunu yerine getiremeyeceği belirlendi. NATO'nun resmi doktrinine göre, Türk ordusunun temel misyonu sosyalizm tehtidini önlemeye yönelik bir caydırıcılıktı. Sosyalizm tehtidi ise sadece Sovyetler'in kaynaklık ettiği bir askeri hareket biçiminde değil, içeriden sol bir kalkışmanın sosyalist iktidar talebi olarak da anlaşılmalıydı. Bu düzenlemeler içinde Türkiye'nin, ABD ve NATO çıkarlarından göstereceği en küçük politik sapma, ABD'nin ülke içindeki yandaşı güçleri harekete geçirmesi bakımından neden oluşturabilmiştir. Bu temelde 1969-1971 yılları, ABD Başkanı Nixon ve ekibinin Türkiye'ye karşı afyon ekimini yasaklatma savaşına giriştikleri bir dönemdir. Ancak, Amerikalı gazetecci Epstein'in de belirttiği gibi, "Türkiye'de biraz sallantıda bir parlamenter demokrasi olması, sorunun çözümünü daha da güçleştirmekteydi. Amerika'nın tutumunu en çok sempatiyle karşılayan bakanlar ve askerler dahi farkındaydılar ki, yarım milyon Türk çiftçisini açlığa mahkum edecek bir hükümet iktidarda bir gün bile tutunamazdı".

Ancak, ordunun, böyle bir uygulamaya rağmen iktidarda tutunması mümkün olabilirdi. İsmail Cem'in "12 Mart" adlı çalışmasında ortaya koyduğu görüşler bu bakımdan anlamlıdır: "12 Mart'taki dış etken, 12 Mart sonrasında kendini olabildiğince açık şekilde ortaya koydu. İktidara gelenler, Amerika'nın kendisine rahatlıkla muhatap olarak alabileceği, Amerika'nın dilinden ve sorunlarından anlayan kimselerdi. Zaten bir kez Demirel hükümeti gidip sivil-asker karışımı bir iktidar geldiğinde, bu iktidarın kendisine çok daha bağımlı ve çok daha kolay etkilenen bir iktidar olacağını, bunun kaçınılmazlığını, Pentagon'un Türkiye uzmanları herhalde görmekteydi. Türkiye yetkilileri ve istihbarat örgütleriyle iç içe yaşayan ajanlarından bu bilgileri almaktaydı. Nitekim, Demirel gittiğinde yerine askeri nitelikteki güçlerin iktidarı kontrol edeceğini, bunlardan ise gerek Tağmaç, gerek Cumhurbaşkanı Sunay kanadının ne ölçüde Amerikan denetiminde olacakları açıktı. Yani, Türkiye'de sivil hükümet yıkılırsa, yerine gelenler, benim politikamı izler mi, izlemez mi diye bir sorun yoktu ABD açısından. İktidarın askerlerin kontrolüne girmesi

1970'li yıllar Türkiye'sinde Amerika açısından yeterli bir güvenceydi. Nihayet NATO'nun bir bölünmez birimiydi, yönetimi alacak olanlar".[213]

Bu değerlendirmeler, dönemin toplumsal muhalefetinin, Demirel Hükümeti'ni baskı altına aldığı gerçeği ile birlikte düşünülürse, popülist bir söylemle iktidar olan AP'nin böyle bir iktidar yükünü taşımakta ne kadar zorlandığını ortaya koymaktadır. Bu durumda ordu-CHP-AP üçgeninde el değiştiren veya ortak kullanılan iktidar, hükümetin ateşte bulunan kestanelerini ordunun alması için, orduya devredilmiştir. İktidardan ayrılan AP'nin bakan desteğiyle kurulan askere dayalı hükümetin ilk işi afyon ekimini yasaklamak olmuştur.

12 Mart'ta, Türk-ABD ilişkileri açısından adeta bir balayı yaşanmıştır. 12 Mart ile birlikte kütlesel düzeyde yapılan ve büyük coşku yaratan Amerikan alkışları gösteriler son bulmuş ve 6. Filo limanları ziyaret etmeye başlamıştır.

Erim Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Osman Olcay şöyle konuşmaktadır: "Sıkıyönetim, aşırı propagandayı susturarak, muhtemelen bizim durumumuzu kuvvetlendirmiştir. Fakat, halk da bizim temsil ettiğimiz hükümet biçimine daha çok güvenmektedir. Amerika ile dostane ilişkiler, Türk halkının genellikle batı yanlısı tutumuna uygun düşmektedir. Türk halkı, kaderinin, batının kaderi olduğuna inanmaktadır".[214]

Osman Olcay'a göre, CIA destekli darbe sonucu iktidara gelen hükümeti halk güvenilir bulmaktadır. CIA'nın ordu için tasfiyeleri ve devrimci yönelişi afyon sorunundan önce, 1966 yılında gündemine aldığı bilinmektedir. Senatör Haydar Tunçkanat'ın kamuya açıkladığı bir CIA raporunda şu tespitler yer almaktadır: "Bu durumdan kurtulmak için izlenecek politika, emir-komutanın tekrar kurulması, devlet mekanizmasının muhalefet yanlısı elemanlardan temizlenmesi, buna bağlı olarak, bazı hükümet tedbirlerinin hazırlanması ve uygulanmasıyla birlikte, rejime sadık olmayan devlet memurları ve subaylardan en tehlikelileri, bir program çerçevesinde tasfiye edilmek üzere saptanmalıdır".[215]

Toplumsal muhalefetin tepkilerine duyarlı alt subay kadrolarının tasfiyesi konusundaki siyasi geleneği CIA ve Pentagon da paylaşmakta, kurdukları, korudukları ABD ve NATO güdümlü rejimin

tehlikeye girmesini önlemek istemektedirler. Türkiye'nin, Ortadoğu politikası, afyon vs. konuların yanında ordunun, ABD politikası standartlarına uygun bir konumda tutulması zorunluluğu, 12 Mart'ı ABD ve CIA'nın ilgi, bilgi, destek ve aktif operasyon alanı içine sokmuştur. 1972 Sonbaharında, Erenköy'deki ünlü kontgerilla üssünde sorgulanan Doğan Avcıoğlu, şu ilginç bilgileri vermektedir: "Erenköy'deki ünlü köşke götürüldüğümde, odamdaki yatak bir Amerikan yatağı idi. Yatağın üstünde markası ve fiyatı yazılıydı (New Beauty Rest. 69,5 Dolar). Pencereler siyah kağıtla kaplanmış ve içinden tüten bir soba borusu geçen eski köşkün harap odasına, 69,5 dolarlık yeni bir Amerikan yatağı pek az yakışıyordu. İhtimal, köşkte benim görmediğim, fakat varlığını fcryatlardan sezinlediğim, Amerikan yardımından sağlanmış bir çok teknik araç bulunmaktaydı".[216]

ABD, gizli ordularıyla 12 Mart'ın içinde olmuştur.

Mektup

Sayın Suat Parlar Bey,

Bu size yazdığım ikinci yazı. İlkini belki alamamış olabilirsiniz diye, tekrar yazıyorum. Yazımın okunaklı olmamasından dolayı özür dilerim. Hem doktor yazısı hemde kurşunla kırılmış bir kolun yardımıyla yazıyorum.

Ben "Demokrasi" okuru değilim. Her gün izleyebildiğim başka bir gazete de yok. Eskiden vardı. Yazınızı avukatım okumuş, bana iletti. Ben de okudum, tekrar okudum ve doğrusu pek bir şey anlayamadım. Şöyle açıklayabilirim:

Ben bir hekimim, genel cerrahım. Çoğu zaman insanlar yakınlarının hastalıklarından söz açarlar bize, ya da duydukları - gerçek yada değil- hastalardan ve hastalıklardan. Biz de bu konularda ancak bize söylenen verilere dayalı olarak görüş bildiririz, ama asla kesin olarak sonuç söylemeyiz, mutlaka hastayı görmek muayene etmek, tanı yöntemlerini seçmek, tanıya gitmek - ki her zaman mümkün olmayabilir- ve tedavi yoluna gitmekten yanayızdır.

Hekim olmanın basit kurallarıdır bunlar. Bir yazardan da aynı şekilde duyduklarını değil yada hayal ettiklerini değil, gerçeği ama pek çok kaynaktan araştırarak bulduğu ve kesin verilere dayalı gerçeği kaleme dökmesini beklerim. Sanıyorum sizin için bu biraz zahmetli olurdu. Ama böyle davranmanız sizin için de iyi olurdu. En azından ben sizi yazımla rahatsız edemezdim. Sizin için zor olanı biraz kolaylaştırabilirim. Kendim ve ailemle ilgili bilgileri vererek yapacağım bunu ve bunlar doğrudur. Ne zaman isterseniz araştırabi-

lirsiniz.

Söylemez ailesi Muşlu'dur. Bütün Muş'lular da tanırlar bu aileyi. Aile Muş'un merkez köylerinden Kırköy'de yerleşiktir.

"Çete" üyeleri olan ben ve kardeşlerim kendi olanaklarımızla, sınavlara girip kazanarak yatılı okullardaki aşamaları geçip, yüksekokullar bitirdik. Yoksul aile çocukları için olabilecek yollardan geçtik. Hepimiz bitirdiğimiz okullara denk gelen meslekleri sürdürmekteydik. Kürt olduğumuz için bu okullarda hor görülmek, sizin yazınızda yazdıklarınızın yanında hiç birşey değil tabi.

Bizler asla kendimizi inkar etmedik. aile bireylerimizi kendimize en yakın insanlar olarak gördük, önce onları sonra diğer insanları sevdik, saydık. Bu anlamda insan olmaya, toplumda "kişi" olmaya çalıştık. Genetik olarak bize aktarılan özelliklere itiraz edemezdik. Haksızlığı hiçbir yerde kabul etmedik. Yalan söylemedik. Başımıza gelen herşeyi yazgı olarak kabul ettik. Ve gereken bedelleri ödedik ve her zamanda öderiz. Haksızlığı kabul edemediğimiz için ezilmek istendik. Bizimle problemi olanların bizi ezmek istemesi doğal, ama sizinki gibilerini anlamak zor.

Öze gelirsek, bizler haksızlığa uğramış bir ailenin üyeleriyiz. Bize haksızlık yapmak isteyenler, bu ülkenin en acımasız insanları ve grupları olmuştur. Ancak düşmanlıkta olabilecek her şeye katlanabilecek güçlü insanlarız biz. Ölmekten de korkmuyoruz. Örnekleri de çoktur. Bizim Türkiye'de veya Türkiye dışında, resmi ya da resmi olmayan, yasal ya da yasadışı hiçbir örgüt, parti yada grupla yada kişi-kişilerle ilişkimiz olmamıştır. Ailemizi korumak ve var olmayı sürdürmeyi istemek dışında bir amacımız da olmamıştır. Bucak ve Çetinsaya aileleri ile kan davamız vardır. Mehmet Ağar Bucak Ailesine yakın biridir. Ağabeyimin ve komiser olan yeğenimin ölümü olayından sorumludur. Bu insanların öldrülmesinin ardından Sedat Bucak'ın verdiği çiğ köfte partisinin de baş misafiri olmuştur. İlişkiiz bundan ibarettir. Ama siz acımasız ve hayali geniş birisiniz. İstediğinizi hayal edebilirsiniz.

Kardeşlerim ve ben bu ailelere karşı işlediğimiz iddia edilen suçlardan dolayı yargılanıyoruz. Başka bir şeyden değil. Şu anda başka cezaevlerindeyiz. Türkiye'de ilk defa olan bir uygulamadır bu. Ve bizim ayrı yerlerde tutulmamız emrini de eski Devlet Bakanı Meh-

met Ağar vermiştir. Herhangibirimizin ölümü halinde kendisinden davacı olduğumu bildirir başvurularım vardır.

Sizden isteğim, dürüst bir gazeteci örneği sergileyerek bu yazımı yayınlamanızdır. Ama öncesinde, köyüme gidebilirsiniz. Bizi tanıyanlara bizi sorabilirsiniz, dava dosyalarımızı inceleyebilirsiniz, gelip benimle yüzyüze görüşebilirsiniz. Dava dosyalarına bakarsanız sözünü ettiğiniz subay- astsubay ve polislerle de ilişkimizi anlayabilirsiniz.

Biz bir toplumda yaşadığımızı hep bildik, saygılı olduk. Ama acımasız ve kötü olduğu herkesçe bilinen insanlar ve gruplardan da korkmuyoruz, yaşadığımız sürece de korkmayacağız.

Yüz yüze görüşebilmek dileği ile esenlikler diler, saygılar sunarım.

Mehmet Söylemez
Tutuklu
Bayrampaşa Cezaevi / Karantina / 9.7.1996

Devlet Solunun Ecinnisi: Falanjist RP

İktidar Fetişizmi ve İslam

Refah Partisi'nin önderliğinde gelişen falanjist islam dalgası yeni bir gündem yaratıyor. Burjuva diktatörlüğüne teokratik ayrıcalıklar sağlayan meşrulaştırıcı bir söylem giderek gelişiyor. Tekelli düzen, dinsel birlik prensibinin güvenceleri ile pekiştiriliyor. Militarist çürüme, yozlaşma ve şovenist katliamların yaşandığı süreçte, siyasi ortama dinsel bir çerçeve kazandırılmasında RP öncülük etmektedir. Bu noktada, islam dininin en önemli özelliklerinden olan din devleti anlayışının sunduğu mutlak hakikat tekeli formülasyonu ön plana çıkmaktadır. İslam dininin dogmalarıyla bütünleştirilen tekelli düzen, mutlak hakikat yolunda önemli bir aşama sayılmaktadır.

RP üzerine oldukça genel bu gözlemlerden sonra islama ilişkin bazı temel noktalara değinmek gerekiyor. İslam, din olarak iktidarı önerir. İktidar yanlısıdır. Tanrının koyduğu asıl yasalar ve kurallar dışında kural koyma olanağı islam dininde tanınmamıştır. Belirli bir devlet biçimini öngörmeyen islam, büyük bir uyumla sınıflı toplumun tüm devlet tezahürlerini kabul eder. İnsanların maslahatları, yaşadıkları toplumun zaman ve ahvali ile bağlantılıdır ilkesini benimseyen islam, dogmalarının kaynağını oluşturan Kuran'da şu ayetler bulunmaktadır.

– "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kafirlerdir".[217]
– "Din olarak yalnız Allah'ınki kalıncaya kadar savaşın."[218]
– "Allah dilediğine sayısız rızıklar verir."[219]
– "Kimimizi kimimizin kat kat üstüne yükselten O'dur."[220]

İktidarı emreden islam "hükümet müminler üzerinde farz"dır prensibini vazgeçilmez sayar.[221] Velayet- i Amme (yani yöneticilerin kullandıkları yetki) tüm müslümanlara yönelik emredici kararlar almanın temelidir ve ancak tanrının iradesiyle sınırlanabilir. Tanrı emri olan hükümeti kurmak, ümmeti yönetmek ile konumu belirginlik kazanan Velayet- i Amme bu işlevini şeriat hükümleri temelinde yerine getirir. İslama göre Velayet- i Amme tartışılmaz bir iktidar ilkesidir. "İster razı olsunlar ister olmasınlar,başkaları üzerinde söz sahibi olmak" anlamına da gelen bu ilke, devleti mutlaklaştırır. Şeriata uygunluk açısından değerlendirilen siyasal-ekonomik düzenler; "kimimizi kimimizin kat kat üstüne yükselten O'dur" ayetinde gelen tanrı emriyle çatışmadıkları ölçüde kabul görürler. Şeriata uygun yönetim, sınıflı toplumun faşizm dahil tüm düzenleri ile uyum içinde olabilir. İslamın varlık temeli olan devletten asla vazgeçilemez. İslamı uygulamak, cihat açmak, ibadeti sağlamak, adalet dağıtmakla görevli devlet olmazsa olmaz bir koşul sayılmıştır. Bu devletin sahibi olan Allah'ın egemenliği ise, Kuranda mülk olarak adlandırılmaktadır. Fetih suresinde;"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır." denilmektedir. Tanrının iradesinin temsilcileri olan yöneticiler, bu iradenin yeryüzündeki yürütücüleri kabul edilmektedir.

İslam anlayışına göre özgürlük, ancak tanrıya kul olmakla mümkündür. İslama bağlanıldığı ölçüde özgürlük mümkün hale gelir ve kul edinmek tanrının hakkıdır. Tanrı, kulluk edenleri ödüllendirir ve onlara akıl, irade, özgürlük verir. "Kimimizi kimimizin kat kat üsütünde yükselten" tanrı, Kuran aracılığıyla, islamın yaşama faaliyetini de gerçekleştirmiştir. Velayet-i Amme çerçevesinde yönetilen ümmet, Kuran'da belirtilen düzene işlerlik kaandırmakla yükümlü kılınmıştır. Bu temelde, tanrı buyruklarını infaz etmek üzere belirlenen ümmet temsilcilerine geniş yetkiler tanınmıştır. Ümmete seçim hakkı da verilmiştir. Ümmetin seçtikleri, emir sahibidirler; bunların görüşleri ümmetin görüşü olarak kabul edilir ve bunların kararlarına uymak gerekir. Emir sahipleri, ehlül'l hal ve ev'l akd kişiler oldukları için bunları bir konuda görüş birliğine varırlarsa, bu görüş Kuran'a uygundur ve itaat etmek gerekir. Ancak, emir sahiplerinin birleşerek yeni bir kural koyma hakkına sahip olmalarının, yeni bir din oluşturmaya kadar gideceği kaygısı, dinden çıkmakla ilgili cezaları

gündeme getirmiştir. Tarih boyunca, emir sahipleri birleşerek yeni kurallar koymuşlar, ancak, hiçbir müeyyide ile karşılaşmamışlardır.

Bu kuralların işlerliği, sınıfsız toplumların gelişiminden bağımsız değildir. "Dilediğine sayısız rızıklar verir" denilen tanrı düzenlerinin, niteliğini fıkıh (İslam hukuku) konusundaki eleştiriylerinde ortaya koyan, İranlı devrimci Ali Şeriati şunları yazıyor: "Fıkıh, feodalite devresinde toprak sahipliğini, sermayedarlığı, hatta köleliği yasaklamamıştır. Fıkıh (ve fakihlerimiz), feodalite devresinde, kendisini büyük hanların, toprak ve köle sahibi soyluların çıkarlarına uygun olarak milyonlarca çiftçi ve kölenin insanlık dışı sömürüsünü izah edebilmiş, şehirlerin gelişmesi, burjuva ve piyasanın olgunlaşması devrinde ise köylerdeki ziarratçinin, şehirlerdeki işçi ve elişçi sanatkarlarının ürününün çok düşük bir değere satın alıp, köy ve şehirdeki tüketicilere yüksek fiyatla satan, bunu da, kendisi çalışmaksızın yapan, kar peşindeki paraperest, para sihirbazı, piyasa oyuncusu ve çalışmadan kaanmak konusunda şeytani bir zekaya sahip, Allah'ın sevgisi ve Allah'ın rızkı için aracı olan hacıbeyler'dir...[222]

"Düzen fakihlerinin yaptığı (...) ayet, hadis ve hükümleri varlıklı sınıf çıkarına yorumlayıp açıklamaktadır."[223] Düzen fakihi Ali Bulç, "İslam çağlar üstüdür; çağ onu geriden izlemek zorundadır. İslam kıyamete kadar yaşayacaktır. İslamdan başka hiçbir düşünce akımı, hiçbir düzen ve ideoloji çağdaş değildir"[224] derken sınıflı düzen arasındaki ilişkiye dair ipuçları sunmaktadır. Egemen sınıfların devrim korkularını yenmeleri açısından kıyamete kadar varolacak bir düzen vaadi son derece çekici olmaktadır. Bu düzen vaadinin, hayatın her alanının devletin denetim ve gözetine alan totaliter içeriği, egmen sınıflar açısından büyük olanaklar sağlamaktadır. Emir sahipleri - tanrı, tanrı iradesi- velayet-i amme özdeşliği, din-devlet birliği ekseninde tekelli devlet düzeninin işlerliğine kutsal nitelikler kazandırmaktadır.

Tanrının özellikleri, devletin mutlak özelliklerine dönüşür. Tanrı tektir, ona ortak koşmak, tövbesi mümkün olmayan en büyük günahtır. Tanrı, kaadir-i mutlak, herşeyi bilendir. Kızgınlığı korkunçtur. İstediği gibi ödüllendirir, cezalandırır. Tövbe halinde bağışlayıcıdır. Tanrının tüm bu özellikleri, devletin bölünmez bütünlüğü, her şeyi gözleyen konumu, militarist şiddeti, diz çökenlere tutumu, uğ-

runa oluk oluk kan akıtılan kutsallığı, amansız kıyıcılığı ile düşünüldüğünde ilginç paralellikler ortaya çıkmaktadır. Burjuva diktatörlüğünün aynı zamanda bir tanrı devleti olduğu ve İslamın kutsal gelenekleri ile uyum içinde olduğu görülmektedir. Bu çerçeve içinde RP ve İslami Hareketi tekelli devlet ekseninde değerlendirmek zorunlu hale gelmektedir.

Burjuva Devlet Partisi: MNS, MSP, RP

RP, Milli Nizam Partisi ile Milli Selamet Partisi çizgisinin uzantısı olan bir parti kimliğini taşımatadır. MNP, 26 Ocak 1970 tarihinde kurulmuştur. Adalet Partisi adayı olarak seçimlere giremeyen ve Ticaret Odaları Başkanlığından, Demirel'in bizzat yürüttüğü bir devlet operasyonuyla kovulan Erbakan, bu partinin kurucusu olmuştur. MNP, "kredileri ve bankacılığı faiz yasağı ile sınırlamak, ekmekleri ile oynayan kapitalist patlamayı din devletinin dizginlerine vurmak, üç kağıtçılık ve namussuzlukla edinildiğine kesin inançları olan sermaye karşısında beş paralık olan itibarlarını yeniden kazanmak ve İslami düzenin getireceği statik bir toplum yapısı içinde herkesin yerli yerini bildiği eski günlere ulaşmak" amacını güdüyordu.[225]

Demagojik unsurlarla bezenmiş bu İslamcı anlayış, özellikle Anadolu sermayesi, küçük ticaret erbabı ve tekelli sermayenin ezdiği kesimlerin desteğinde gelişme göstermiştir. MNP ilk örgütlenmeye başladığı dönemde Nazizm ile suçlanmıştır. 8 Şubat 1970 günü yapılan Kurultay'da ahlak-fazilet-teknik gelişme sentezini formüle eden parti, maddi ve manevi ilerlemeyi Türkiye'nin tarihsel değerleri içinde gerçekleştireceğini açıklamıştır. MNP'nin mutlak hakikat tekeli vurgusunu siyasi faaliyetin odak noktasına yerleştirmesi, disiplinli ve katı bir parti örgütü kuruluşunun temeli olmuştur. "Ahir zamana ait bilimlerin tümünün temelini Kuran-ı Kerim getirmiştir. Onun için, bizim içinde bulunmuş olduğumuz devir, mutlaka Kuran-ı Kerim'in göstermiş olduğu yollar içerisinde kalmaya mahkum bir devirdir."[226] biçimindeki formülasyonlar, parti-hakikat tekeli özdeşliğinde mistik bir dayanak yaratmıştır. Erbakan'ın tartışılmaz önderliğinde, bu dayanak giderek klasik parti bağlarını aşan bir itaate dönüşmüştür. Asr-ı saadet mistiği ile kitleleri seferber eden MNP,

kapitalizme yönelik içi boş demagojik eleştirilerinin yoğunluğu ölçüsünde küçük burjuva dindarların yanısıra, yoksulları da kendine çekebilmiştir. Tekelli sermayenin, 60'lı yılların ikinci yarısından itibaren hızlanan gelişiminin yarattığı derin hoşnutsuzluğun yönlendirilmesinde MNP ve sonrasında MSP etkili olmuşlardır. Büyük sağ federasyonun dağılmaya başladığı 70'li yıllar boyunca, tekelli burjuvazinin temsilcisi AP'nin yarattığı boşluğu gelenek vurgusu ile MNP-MSP hattı doldurmuştur. Sınırsız teşebbüs özgürlüğü söylemine karşı çıkan MNP, Asr-ı saadet mistiği eşliğinde banka oligarşisine, büyük sermayenin sömürüsüne yönelik tepkileri dini kanallarda eritmiştir.

İslamcı-gelenekçi kapitalizm vurgusunu kurtuluş reçetesi olarak sunan parti, sol hareketin siyasal-sosyal destek noktalarını kırmada önemli roller üstlenmiştir. Demagojik bir söylemle, büyük sermayeye karşı çıkan MNP, sistemin anti-tezi konumundaki sol akımlarla uğraşmayı asıl amaç olarak belirlemiştir. MSP sürecinde, büyük sermayenin oluşturduğu cephenin önemli gücü konumunda bulunan parti, MNP döneminde bu görünümü vermekten kaçınmıştır. Oysa, MNP öncesi İslamcı hareket büyük burjuvazinin emrinde sol gelişimi faşist terör yöntemleriyle durdumaya kararlı bir yapıdadır. 27 Mayıs sonrasında Silahlı Kuvvetler Birliği yönetiminde anti-komünist cephede örgütlenen islamcı-faşistler, sola yönelik şiddetin öncüsü olmuşlardır.

1965 yılında dinsel dermeklerin tüm derneklere oranı %27.1'dir.[227] Sola açılışı engellemek amacıyla ve genelkurmay'ın teşvikleri doğrultusunda geliştirilen bu derneklerin yanında Komünizmle Mücadele Dernekleri kurulmuş, manevi başkanlığını bir süre Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in yaptığı bu derneklerin sayısı, 1963'ten 1968'e kadar 15 kat artmış ve 141'e ulaşmıştır.[228] AP milletvekilleri, İlhan Darendelioğlu, Abdurrahman Şeref Laç ve Mevlüt Yılmaz, Özellikle Nurcu Sülyemancı desteğiyle bu örgütlenmeyi oldukça yaygınlaştırmışlardır. Devlet bütçelerinden beslenen bu örgütlenme, Komünizmi ve Gafleti Tel'in mitingleri ile ilk eylemlerini gerçekleştirmiştir. Komünizmi Tel'in namazları ile solculara yönelik faşist terör, dinsel bir ayin niteliğine bürünmeye başlamıştır. İslamcı faşistlerin gerçekleştirdiği Kanlı Pazar Katliamı ve bu katliama yöne-

lik propaganda MNP-MSP-RP çizgisinin siyasi temellerine ışık tutar özelliklere sahiptir. Bugün Gazetesi'nde Mehmet Şevki Eygi'nin kışkırtmaları ile başlayan propaganda MTTB ve Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin çalışmaları ile yoğunlaşmış, gazete manşetlerine şu sloganlarla yansımıştır:

- "Kızıl emperyalizmin para ile tutulmuş uşaklarını, en ufak kıpırdanışta gebertmek için and içildi."
- "Kızılları boğmanın vakti geldi."
- "Ya tam susturacağız, Ya kan kusturacağız."

Komünistlere karşı cihat çağrısı yapan bugünün RP'sinin resmi yayın organı Milli Gazete'nin faşist kalemşörü Mehmet Şevket Eygi, Kanlı Pazar Katliamı'nın en önemli teşvikçisi ve hazırlayıcılarındandır. Dönemin devrimci gençlik liderlerinden Harun Karadeniz bu konuda şunları yazıyor:

"16 Şubat 1969 günü ilk haber Dolmabahçe Camii'nden geldi. Kalabalık bir grup cami çevresinde toplanmış namaz kılıyordu. Saat 10 sularında durumu bizzat görmeye gittim. Topluluğun çoğunluğu sakallı bereli kimselerdi. Bize saldıracak olan bunlardı."[229]

Kanlı Pazar Katliamı olarak bilinen devlet destekli islamcı-faşist çeteler, iki solcuyu öldürüp, yüzlercesini yaraladılar. Katliam öncesi ve sonrası dağıtılan bildiriler Müslüman Türk Gençliği diye imzalanmıştır. ABD emperyalizmine yönelik mücadelede solun karşısına dikilen İslamcı-faşist çetelerin, o dönemde Endonezya'daki solcu katliamların Türkiye'deki yinelenmesi önerileri gündemdedir. Mukaddesatçı-milliyetçi olarak nitelendirilen İslamcı faşistler, DP iktidarının oy tabanını oluşturma misyonuna, 1960 sonrasında sol akımı şiddetle bastırmayı eklemişler ve Müslüman Türkiye'nin kurulması için Kanlı Pazar'da solcu katliamının ilk provalarını gerçekleştirmişlerdir. AP'nin öncülüğünü yaptığı büyük sağ federasyonda MNP örgütlenmesine giderek siyasal rüştlerini ispatlamışlardır.

Burjuvazinin eşitlik, özgürlük, tam bağımsızlık ve sosyalizm talepleri doğrultusunda sıkışmaya başlaması milliyetçi-mukaddesatçı güçlerin saldırı hedeflerini oldukça genişletmiştir. MHP'nin yanısıra, MNP, İslamcı faşist cephenin ikinci önemli gücü olmuştur. MTTB'yi yavaş, yavaş kontrol altına alırken, Akıncılar adı altında para-militer örgütlenmenin ilk nüvelerini oluşturmaya başlamıştır.

Özellikle, Kürt illerinde devletin gizli servisleri ile içiçe gelişen tarikatlar, MNP örgütlenmesinde en önemli unsur olmuştur. Nakşibendi tarikatının yanısıra yer yer Nurcu'ların bir bölümünün de desteklediği MNP, Konya Elazığ, Malatya gibi illerde sokak gücünü ortaya koyabilmiştir. MNP'nin siyasi omurgasını oluşturan güçler, "Özel teşebbüsçüleri birleşip, imansız sol cepheye karşı savaşmamakla suçlamışlardır." 1967 yılında, Milli Mücadele Birliği adı altında kurulan örgüt, mukaddesatçı-milliyetçi tüm sağın birleştiği bir cephe oluşturmaya yönelmiştir. Bu cephenin oluşumundan sonra sola yönelik terör iyice azgınlaşmıştır.

Solun fiilen yokedilmesi çağrılarını tiyatrolara, toplantılara, parti binalarına saldırılar izlemiştir. "Solun katlini vacip gören İslamcı-faşistler", "Komünizme karşı mukaddes cihad" ilan edip, "başkaldırdıkları gün kızılların halk tarafından birer tahtakurusu gibi ezileceklerini", "müslümanların Komünistleri kahredeceğini" vurgulamışlar ve "müslümanlar birleşiniz" sloganını kullanmışlardır. Endonezya'da müslüman Pantja Silla gerillalarının, ABD emperyalizmi destekli solcu katliamının Türkiye'de de gerçekleştirilmesi önerilmiştir. Özellikle Bugün Gazetesi'nde İslamcı-faşist M. Şevket Eygi'nin tahrikleri ile Komünizmi tel'in namazları yoğunlaştırılmış, "vatandaş Komünist avına hazır ol" manşetleri ile mistik bir vecd haline sokulan faşist sürüler, solun üzerine saldırtmıştır. İslamcı cephenin yazarları faşizme övgüler düzerken, sanat, bilim ve kültüre yaşam olanağı tanınmamasını istemişlerdir.[230]

İslamcı yayın organı Bugün Gazetesi'nde ise, Hitler övülürken, onun "milli ve dini hisleri öldürmediği, Yahudileri öldürmekle insanlığa hizmet ettiği", "ölümünün de hayatı kadar şerefli olduğu", "nasyonal sosyalizmin" sosyalist gelişmeyi engelleyecek tek güç olduğu belirtilmiştir.[231] bu tür yayınlarda özel teşebbüsün kutsallığı ve özel teşebbüse güven verici bir siyasi yapının gerçekleştirilmesi konusunda görüşler yeralırken, en ılımlı sol düşünceler bile şiddetle yerilmiştir. Ancak, anti-komünizmle bulamaç olmuş islamcı anlayışın, 60'ların ikinci yarısından sonra kütleselleşen sola karşı mücadelesinin salt şiddete dayalı motifler içermesi, sistem açısından sorunlar yaratmaya başlamıştır. Tekelli burjuvazinin gelişmesinin yarattığı çelişkiler ortamında büyük kayıplara uğrayan sınıf ve katmanların

tepkilerini düzen içi sınırlarda tutmak adına anti-kapitalist, anti-batıcı, anti-laik söylemler geliştirilmiştir. AP'den kopmaların hız kazanması ile birlikte toplumsal değişimi reddeden, tutucu, gelenekçi küçük burjuva kesimler, MNP çizgisinde birleşmiş ve eski toplumsal konumlarına kavuşacakları islamcı bir düzen özlemiyle aksiyoner hale gelmişlerdir. Bu noktada, hem tekelli sermayenin ekonomik-siyasi gücüne, hem de sol hareketin yükselişine tepki içinde bulunan bu kesimlerin tepkileri solun üzerine yöneltilmiştir. Elinde kalanları yitirme korkusu içindeki küçük burjuva kesimler, sol akımların gelişimi önünde barikat oluştururken, devrim korkularını faşist terörün azgınlığı ölçüsünde yenmişlerdir. Tekelli sermaye ile sınıf çelişkilerinin şiddeti temelinde hesaplaşacak politik önderliğin yokluğunda MNP-MHP hattı, bu kesimlerin örgütlenme ihtiyacına cevap oluşturmuştur.

Sola karşıtlık motivasyonunun yoğun biçimde içeren islamcı dalga, faşist söylem ve yöntemin tüm boyutlarını meczederek gelişmiştir. MNP, 20 Mayıs 1971 tarihinde Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır. Ancak, temsil ettiği siyasi misyonun tasfiyesi anlamına gelmeyen bu kapatma, göstermelik bir nitelik taşımıştır. Devlet ve ordu ile bağları bulunan, miltarist yapıda, islamı faşist ölçekler temelinde demagojik bir söylemin parçası haline getirebilen böyle bir siyasi örgütten burjuvazinin vazgeçmeyeceği açıktır.

12 Mart'ta İsviçre'de uykuya yatırılan Erbakan'ın yıpranması önlenmiştir. Bu arada, Sunay-Tagmaç-Türün ekibinin adamı Özel Harpçi Or. Gen. Turgut Sunalp İsviçre'ye gönderilerek, Erbakan'dan Türkiye'ye dönüp parti kurması istenmiştir. General partilerinin farklı bir kanadında bulunan Batur-Gürler grubu da bu oluşumu desteklemiştir. Batur'un bu konudaki yardımını unutmayan N.Erbakan, Eylül öncesi Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde onu desteklemiş ve MSP grup olarak Batur'a oy vermiştir.

MSP, MNP çizgisinin devamıdır. 1973 seçimlerinde %11.8'lik oy oranıyla ve 48 milletvekili ile meclise giren MSP, miltarist Ecevit'in öncülüğünde kurulan koalisyonda yeralmıştır. Bu dönemde içişleri, adalet, sanayi bakanlığı gibi kuruluşlarda güçlü bir kadro kuran MSP, anti-sol tutumunu iktidara da taşımış ve 141-142. maddelerin af kapsamı dışında tutulması çabası içinde olmuştur. CHP-

AP gibi devlet partilerini batılı ilan eden MSP, milli görüş açılımı ile tekelli sermaye düzenine yönelik demagojik bir söylem geliştirirken, küçük burjuvaziyi mutlu edecek toplumsal-ekonomik "Adil Düzen"in köşe taşlarını oluşturmuştur. "Cihad" mücadelesi ile "Adil Düzen" söylemini kaynaştıran MSP, faizin kaldırılacağını, ithalat ve ihracatın devletleştirileceğini, yabancı sermaye egemenliğinin engelleneceğini, propagandasının asli unsuru haline getirmiştir. MSP, savunduğu "milli görüş"ün islamcı devlet biçimini kapsadığını vurgularken, siyasette islamın tek yol olduğunu belirtmiştir. Soyut bir "islama dönüş" anlayışı ile biçimlendirilen görüşler, adil düzen kavramıyla, tekelli sermaye düzeninden zarar gören kesimlerin, ekonomik ve toplumsal özlemlerinin gerçekleşeceği bir yapının adı olmuştur.

I. ve II. Milliyetçi Cephe hükümetlerinde ortak olan MSP'nin, pragmatik önderliği, faşizan yöntemleri, ırkçı siyasetlerle akrabalığı, büyük sermaye ile güçlenen bağları ve özünde tekelli sermaye düzeni ile çelişkilerinin olmadığının anlaşılması partide bazı sorunlar yaratmıştır. 16.1. 1977 tarihinde 16 milletvekili, Erbakan'a bir muhtıra vererek görüşlerini açıklamışlardır. Muhtırada; "davaya samimiyetle bağlı kardeşler arasında meşrep farkı gözeterek cemaat taassubu ile iftiraklara (ayrılıklara) sebebiyet" verilmesi, "şaibeli menfaatperestlerin mühim mevkilere gelmesine müsait bulunup, emaneti ehline vermemek", "muhtelif beyanlarla efkarı ammede davamızın hafife alınmasına vesile olunması", "maslahat icabıdır diyerek mü'min yalan söylemez düsturunun ihlal edilmesi" gibi eleştiriler yeralmıştır.[232] Bu muhtıra üzerine, partide tasfiyeler yaşanmış ve grup partiden kopmuştur.

MC hükümetlerinin faşist teröründe pay sahibi MSP, özellikle Kürt illerindeki desteğini yitirmeye başlamış ve oy oranı 1977 seçimlerinde %8.6'ya düşerken, milletvekili sayısı 24'e inmiştir. Yahudi sermayesi, masonlar, siyonistler gibi düşmanlar icad eden MSP, sınıf çelişkilerini örtmeye yönelik faşist demagojiyi, islamdan aldığı güçle boyutlandırmıştır. MC iktidarlarında tekelli sermayenin ekonomik-politik gücünün yoğunlaşmasına hizmet eden MSP'nin, anti-kapitalist söyleminde Hitleryen ögeler kullanması, kitle desteğinin erimesini engelleyememiştir. Özellikle, İsrail düşmanlığı ekse-

nine oturtulan kitle siyaseti ile muhalif potansiyel, sistem içi kanallara çekilmek istenmiştir. 6 Eylül 1980 Konya mitinginde "Kudüs'ün başşehir ilanının, Anadolu'nun İsrail'e vilayet ilanına musavi" olduğu belirtilirken bu demagoji doruk noktasına ulaşmıştır.

İç savaş sürecinde, amansız sol düşmanlığı konusunda MHP ile yarışan, sokak milislerini Elazığ, Malatya, Bingöl, Maraş, Sivas'ta devrimcilere saldırtan MSP, özünde İsrail'in bölgedeki devrim düşmanlığı konumuyla uyum içindedir. Özellikle sola açılan Kürt illerindeki gelişmelerin, Ortadoğu güç dengelerine taşıyacağı renkler İsrail'in başlıca kaygısıdır. Dolayısıyla, devrimci potansiyeli, faşist demagoji ile bulamaç olmuş islamın yönlendiriciliği eksenine eritmeye kararlı siyasi çizgi, İsrail'in dostudur. Bu dostluk RP iktidarında oldukça görünür hale gelmiştir. Kudüs'ü kurtarma mitingi, MNP-MSP çizgisinin faşist demagojisinin zirvesidir. MSP döneminde, islamcı-faşist çizgi, Akıncı örgütlerini iyice yaygınlaştırmıştır. Judo, karate gibi dövüş sporlarının yanısıra, Akıncı kamplarında silah eğitimi de yaptırılmıştır. Bu para-militer hareket, sokak hakimiyeti için ülkücülerle çatışırken, iç savaşın boyutlandığı dönemlerde, devrimciler ve halka karşı yürütülen katliamlarda onlarla ortak hareket etmiştir. Elazığ, Malatya, Sivas, Maraş gibi illerde yoğun bir Alevi düşmanlığını körükleyen islamcı-faşistler, yerel örgütler temelinde çalışmayı da ihmal etmemişlerdir. Kuran kursları, cami dernekleri, sendikalar düzeyinde örgütlenirken MTTB'ye de damgalarını vurmuşlar ve üniversite-lise öğrencilerine dayanarak oldukça kavgacı bir yapı ortaya çıkarmışlardır. İçişleri Bakanlığı'nın I. ve II. MC dönemlerinde MSP'nin de olması, polis kadrolaşmasında bu partinin etkinliğinin gündeme getirirken, polis kontenjanlarında o dönemden itibaren bu kesimin ağırlığını oluşturmuştur. Türk - İslam sentezinin İslam kanadını oluşturan kesimlerin payına polis kadroları düşmüştür.

Statükonun Garantörleri: MHP-RP

MSP'nin iktidar ortağı MHP ile çatışması sol saflarda illüzyon yaratmıştır. MHP odaklı faşizm tahlilleri, MSP'yi farklı bir konumda algılamayı ve yer yer olumlamayı gündeme getirmiştir. İran devrimi, FKÖ'ye yönelik MSP söylemi, anti-siyonist, anti kapitalist

motivlerle beslenen bu tutum, solda, islamcılarla ittifakı savunan çizgilerin doğmasına neden olmuştur. Faşizmi, MHP ile özdeş gören politik yetersizlik, MSP çizgisinin faşist özünü, devlet ve sermaye bağlantılarını değerlendirememiştir. Oysa, MHP ile aynı oy tabanına dayanan, otoriter, disiplinli, iyi örgütlenmiş MSP'nin bu parti ile çelişkileri uzlaşmaz değildir. Esnek bir uyumla I.-II. MC, AP azınlık hükümeti, Eylülist Türk-İslam Sentezi, RP-MÇP seçim ittifakı süreçlerinde beraber olan bu tekelli düzenin cephe partileri, faşizmin kitle ruhu anlayışında, teröründe, yöntemlerinde ortaktırlar. MHP'nin islama bakışı ile MSP'nin bakışındaki farklar, temel sınıfsal-siyasal gerçeği değiştirmez. MHP'nin, kutsal devlet şiarındaki mistisizm, devletin kendi dinselliği vurgusunu öne çıkarırken MSP-RP çizgisinde ise devlete kutsallığını kazandıran islamdır. Ancak, sentez, sermaye devletinin kutsal olduğu noktasında ortak bir paydaya işaret eder. Türk-İslam sentezinde boyutlanan ortak paydanın yarattığı terörde, her iki çizginin sorumluluğu bulunmaktadır. Bu çizgiler, kökleri devlette yeralan oluşumlarla birlikte ele alınmalıdır. MNP-MSP-RP çizgisi, devletten bağımsız, özerk bir temelde algılanmamalıdır. İktidar stratejileri, ideoloji açılımlarındaki dini motivler, anti-laik çıkışları, islamcı-faşist çizginin devlet dışı bir kanal olduğu illüzyonunu yaratmamalıdır. Tepe demokrasisi olarak tanımlanabilecek egemenler arası söylem ve yöntem farkları kompozisyonunda MNP-MSP-RP çizgisi, en az AP-CHP kadar devlet ve sermaye açısından meşrudur.

•

12 Eylül Faşizmi ve Restorasyon

Eylülizm döneminde islamcı-faşistlere devlet tarafından önemli primler verilmiştir. Sol düşmanlığı ile birlikte islami bir söyleme dayanan 12 Eylül faşizmi, islamcı-faşist örgütlenmeye geniş imkanlar tanımıştır. Süleymancılar, Nurcular, Kadiriler, Nakşıbendiler bu dönemde yoğun bir örgütlenme faaliyetine girişmişlerdir. Örneğin, Süleymanclar 1982 Anayasasına evet oyu verilmesi konusunda askeri yönetim ile müzakereler yürütmüştür. Süleymancıların 1600 erkek ve 300 kız kuran kursunun büyük bölümü eylülizm döneminde açılmıştır. Bu kurslarda eğitim gören öğrenci sayısı 100.000 civarındadır. Faşizan bir örgütlenmenin tüm özelliklerini gösteren Süleyman-

cılar, polis kontenjanlarının doldurulması için ellerinden geleni yapmışlardır. Önderleri Kemal Kacar ile Mehmet Ağar'ın yakın ilişkiler içinde oldukları bilinmektedir. RP'nin geliştiği politik iklimin eylülizmle bağlantılarına ilişkin bir çok ölçüt ortaya koymak mümkündür. Ancak, bu ölçütler arasında en dikkate değer olanı islamcı yayınlardır. Politik eylemlerini ve savaşımlarını daha çok etrafında örgütlendikleri yayın organları aracılığıyla sürdüren islamcıların, eylülizmin damgasını vurduğu yıllarda ulaştığı tirajlar oldukça yüksek rakamlardadır.

YAYİN ORGİNLARI

1. Zafer. Nurculara yakın. (10.000)
2. Sızıntı. Nurculara yakın. (80.000)
3. Köprü. Nurculara yakın bir edebiyat dergisi. (5.000)
4. Doğuş. Nurculara yakın bir dergi.
5. Sur. Nurculara yakın ve sadece abonelere dağıtılan bir dergi. (20.000)
6. Can Kardeş. Nurcuların çocuk dergisi.
7. Mektup. Nakşıbendilere yakın görüşlü bir kadın dergisi. (30.000)
8. Altınoluk. Nakşıbendi öğretisine yakın olduğu söylenen aylık dergi. (25.000)
9. İslam. Nakşıbendilere yakın en büyük aylık dergi. (100.000)
10. Aile ve Kadın: Nakşıbendilere yakın aile dergisi. (60.000)
11. İlim ve İnsan. Nakşıbendilere yakın bilim dergisi. (5.000)
12. İnsan ve Kainat. Nakşıbendi öğretisine yakın görüşler savunan felsefe dergisi.
13. Öğüt. Kadirilere yakın, Trabzon'da yayınlanan bir dergi. (30.000)
14. İcmal. Kadirilere yakın bir dergi. (70.000)
15. Ribad. Konya'da yayınlanan bir dergi. (20.000)
16. Mektep: Nakşıbendi öğretisine yakın, ancak bağımsız olduğunu ileri süren bir grup tarafından yayınlanan bir dergi. (5.000)
17. Girişim. İslamcı bir grup tarafından çıkarılıyor. (7.000)
18. Yazı. Eski MHP'nin islamcı kanadı tarafından çıkarılan bir dergi. (2.000)
19. İktibas. (7.000)
20. Kitap. (20.000)
21. Türkiye Çocuk
22. Atılım
23. İstiklal. (3.000)
24. Tavır
25. Yeni Nesil. Gazete. (8.000)

26. Milli Gazete (30.000)
27. Türkiye (150.000)
28. Zaman. (25.000) [233]

Bu boyutlara ulaşan bir yayın faaliyetini, 1986 yılında solun gelişme çabaları, yayın faaliyetleri, gündemi, üzerindeki devlet terörü ile birlikte değerlendirmek islamcı-faşistlerin tekelli sermaye düzeni içindeki yerini aydınlatacaktır. Eylülizmin islam siyasetleri, yeşil kuşak projesi, ABD-İslamcı Hareket ilişkileri türünden başlıklar bu tabloyu bütünleyecek mahiyettedir. Ancak, bu konular yeterince tartışıldığı için ayrıntılara inmiyoruz.

Eylülizm döneminde devlet-islamcı hareket bağlantılarının en dikkate değer yanlarından biri ise, Özel Harp Dairesi'nin bu ilişkilerin yürütülmesindeki merkezi konumudur. Bu ilişkilerde, Türkiye'den giden emekçilerin yoğun olarak yaşadığı ülkelerdeki Türk Dışişleri misyonlarına önemli roller düşmüştür. Örneğin; Merkezi Brüksel'de bulunan İslam Kültür Merkezi'nin 2. Başkanı TC'nin Brüksel Büyükelçisidir. İslam Diyanet Vakfı, yani Almanya'da daha sonraki yıllarda kurulacak olan Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'nin (DİTİB) ilk çalışmaları 1982'de Belçika'da yapılmıştır. 16 Nisan 1984 tarihli Tercüman Gazetesi'nde bu vakıfla ilgili olarak, Belçika'ya tayin edilen Din İşleri Müşaviri Rıza Selim Başoğlu'nun "imparatorluklar camide kurulur" açıklaması yayımlanmıştır. Ülkü Ocakları'nın eğitimciler kanadından olan bu kişinin, MC hükümetleri döneminde Gümrük ve Tekel Bakanı olan MHP'li Gün Sazak'ın personel müdürlüğü görevini yürüttüğü bilinmektedir.

Bu kısa notun önemi şuradadır; adı geçen şahıs, MGK Toplumla İlişkiler Başkanlığı'nın (yani ÖHD'nin uzantısı) mümtaz şahsiyetlerinden Albay İhsan Beriş'in, Belçika'daki adamlarınandır. TİB'in bu ÖHD kurmayı, generallikten emekliye ayrıldıktan sonra TGRT televizyonuna dahil olmuştur. ÖHD'nin yayın organı TGRT'de, Aydınlar Ocağı ve ÖHD'nin diğer emekli kadroları ile çalışmalarına devam etmektedir. ÖHD eksenli yürütülen irticai faaliyetlerin Atatürk ilke ve inkılaplarının öğretildiği enstitüleri kapsamına aldığı bilinmektedir. Kemalist pozitivizmin, eklektik-pragmatik siyaset yöntemlerine bağlılıkta kusur etmeyen ve bu bağlamda Atatürk'ün dev-

let anlayışını sürdüren ÖHD kurmayları, bu enstitülerden sahte doktora almışlardır. Ülkücü profesörler tarafından verilen bu diplomaları alanlar arasında, Kara Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Dairesi'nde görevli çok sayıda kurmay albayın adı vardır. Bunlar arasında islamcı-faşist örgütlenmenin Avrupa bölümünü yönetenlerin bulunması dikkate değerdir.

Avrupa'da, Türk İslam Birliği adıyla örgütlenen ve kısaltılmış adı TİB olan bu yapılar, MGK Genel Sekreterliği'ne bağlı Toplumsal İlişkiler Başkanlığı tarafından (kısa adı TİB) Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'ne dönüştürülmüşlerdir. Psikolojik harekat olarak nitelendirilen özel savaş yöntemlerinin uygulanmasında islamcı-faşistlerle, devletin kontr-gerilla örgütü içiçe çalışmaktadır. Toplumsal İlişkiler Başkanlığı'nın finans kaynakları, örtülü ödenek, Türk Tanıtma Vakfı ve Dışişleri bütçesidir.

Eylülizmin yerleşme döneminde islamcı-faşist örgütlerin, ÖHD'nin yetki ve sorumluluk sahasına alınmasında Nurettin Ersin önemli roller oynamıştır. MİT Müsteşarlığı kariyerinden gelen ve 1 Mayıs 1977 katliamı dahil birçok olayın sorumlusu olan özel harpçi Ersin, tuğgeneralliği döneminde, MİT Psikolojik Harekat Daire Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Korgeneral rütbesini aldıktan sonra MİT müsteşarı olan Ersin, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ne bağlı TİB organizasyonu ile psikolojik harekat görevini özel harpçi ordu kanadına aktarmıştır.

12 Eylül faşizminin çözümlenmesinde sol akıma barikat olarak geliştirilen islamcı akım-ordu ilişkileri yüzeysel bir biçimde ele alınarak bu ayrıntılar ihmal edilmiştir. Bu verilerden yoksun olarak ele alınan İslamcı Hareket-RP çözümlemelerinin birçok yanlışlık taşıdığı ortadadır. ÖHD ekolünden subay kadrolarının yönlendirdiği islamcı-faşist örgütlenme birçok üniversitede organize olmuştur. TİB, Malatya'da 1986 yılında, Din ve Mezhepler konusunda da sempozyum düzenleyecek ve Aleviliği enine boyuna tartışacak tadar öngörü sahibidir.

Eylülizmin islamcı-faşistlerle ilişkilerini psikolojik harekat stratejilerine göre düzenleyen Nurettin Ersin'in oluşturduğu TİB, hücre esasına uygun tarzda çalışmalarını yürütmüş ve yürütmektedir.

TİB Kadrosu

General Doğan Bayazıt, General Teoman Koman.

Subaylar: Altan Ateş, İhsan Beriş, Tamer Kumkale, Oğuz Kalecioğlu, Ahmet Oyman, İsmet Akyol.

Bu ekipte bulunan subaylardan Doğan Bayazıt ile ilgili olarak şu bilgiler basında yeralmıştır: "12 Eylül'den sonra Gölge Başbakanlık olarak düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ne 30 Ağustos 1993'te atanan Or. Gen. Doğan Bayazıt, ordu içindeki "en Amerikancı subay" olarak adlandırılmaktadır. Özel harpçilik özelliğiyle, ordonat sınıfından olmasına rağmen yükselen Bayazıt, Genel Kurmay Harekat Başkanlığı'ndan Ege Ordu Komutanlığı'na atandıktan sonra sürpriz bir şekilde MGK Genel Sekreterliği'ne getirildi. Bayazıt, Genel Sekreterliği yeniden düzenledi, son MGK toplantısında alınan kararla Kamu Güvenliği Birimi'yle, Türkiye'deki sivil istihbaratı denetim altına alan Bayazıt'ın küçük kardeşi, Oramiral Vural Bayazıt Deniz Kuvvetleri Komutanı. Her iki kardeş de Amerikancı güçler ve masonlarla yakın ilişki içindeler."[233]

Bu yayını yapan gazetenin politik çizgisi bir yana, olgusal anlamda verilen bilgiler doğrulanmıştır. Aynı yayında yeralan; "Seçimleri kan gölüne çevireceklər. Alevi-sünni kışkırtması yapılacak... Yüzlerce insanın ölmesi planlanıyor... İstanbul'da... Büyük olaylar planlıyor..." biçiminde yetkili bir kaynağa dayandırılan görüşler önemli ipuçları taşımaktadır. Gazi Katliamı'nda ÖHD uzmanlarından, özel tim eğitmeni ve MGK danışmanı Yarbay Korkut Eken'in adı geçmektedir. Yine bu gruptan Teoman Koman'ın MİT Müsteşarlığı yaptığı ve Jandarma Genel Komutanı sıfatıyla birliklere ibadet genelgeleri gönderdiği bilinmektedir.

Bu özel harpçi subayların, islamcı-faşist örgütlenmedeki, TİB eksenli çalışmaları bir yana bırakılarak, tutumlarından "laik" anlamlar çıkarılmış ve devlet soluna "Koman Paşa" aşısı yapılmıştır. ÖHD Başkanlığı görevini Tuğ. Gen. rütbesiyle "deruhte" eden Koman Paşa, devletin "camii" kanadının örgütlenmesinde üzerine düşeni yapmıştır. Avrupa'ya yayılan Türk İslam Birliği (TİB) örgütleri, ÖHD'nin din işleriyle görevli kurmaylarının yönlendiriciliğinde gelişmiştir. Psikolojik harekatın gerekleri ile uyum içinde, emekçilere din eğitimi verilirken "irtica" söylemi de ihmal edilmemiştir.

ÖHD'nin stratejisi, "Türkiye'ye Nutuk, yurtdışındaki işçilere Kur'an" olarak belirlenmiştir. Ancak, bir süre sonra, Türkiye'de de işler değişmiş ve yeni taktikler belirlenmiştir. RP içinde kadrolaşan ÖHD'li "emekli subaylar" bu ince taktiklerin uygulanmasında Erbakan'la işbirliği yapmışlardır. ABD'nin "şiddetli islam projesi"ne yönelik mesajlar vermeye özen gösteren RP açısından, Pentagon ile doğrudan bağlara sahip ÖHD ekolüne mensup kurmayların varlığı iyi bir fırsat olmuştur. Bu subaylar arasında, ÖHD ve MİT Marmara bölgesinde görev yapan Kor. Gen. Erşan Nuri Kayra, ÖHD'nin eski başkanlarından, Faysal Eğitim Vakfı Başkanı Em. Tüm. Gen. Sami Karamısır, MGK'nın psikolojik savaş merkezi TİB ile yakın ilişki içinde bulunan İlim Yayma Cemiyeti Başkanı Em. Tuğ. Gen. Hasan Sağlam ilk akla gelenlerdir.

İLİM YAYMA CEMİYETİ

ÖHD'li cami kurmaylarının kontrolünde bulunan İlim Yayma Cemiyeti, Türkiye siyasetinde etkili bir örgüttür. Cemiyetin kaynağı olan akım "Sırat-ı Müstakim" diye anılır ve "doğru yol" anlamına gelir. Geçen yıllarda ölen İskenderpaşa camii imamı Zeyrekli Mehmet Efendi, İlim Yayma Cemiyeti'nin manevi başkanlığını yapmıştır. Bu şahsın, bir yanında Necmettin Erbakan, diğer yanında ise Alpaslan Türkeş oturmuştur. Sağda ilk gençlik örgütlenmelerini (örneğin; Milli Türk Talebe Birliği) islamcılara İlim Yayma Cemiyeti kazandırmıştır. İYC'nin, MHP'nin ideolojisinin oluşturulmasında da emeği geçmiştir. Türk-İslam sentezinin oluşturulmasında katkısı da olmuştur. Tarikatlar, Türkiye'de İYC eliyle örgütlenmiş ve İYC, 1950'li yılların anti-komünist ortamına islamcı-faşist akımın örgütlenmesinde önemli işlevler üstlenmiştir. 50'lerde, 28 şube açarak cumhuriyet sonrası ilk yaygın islamcı-faşist örgütlenmeyi başlatmıştır. Aydınlar Ocağı, İYC çizgisinin uzantısıdır. TC'nin, Diyanet İşleri Başkanları, İYC tarafından belirlenir. Bu kuruluşun başında, ÖHD'nin cami kurmaylarından birinin bulunması büyük bir açıklığa işaret etmektedir.

Eşitsizliğin İktidarı

RP ve diğer islamcı-faşist örgütler, kontr-gerilla cumhuriyetinin gizli servisleri ile içiçedir. Diğer yandan, Türk, "Opus Dei" örgütlenmesinin temel gücü konumundaki Aydınlar Ocağı'nın RP ile güçlü bağları vardır. RP-MÇP-IDP seçim "cephesi"nin kuruluşunda Aydınlar Ocağı'na çok iş düşmüştür. 90'ların faşist cephe partilerini biraraya getiren bu ittifakın örülmesinde Yazarlar Birliği ve Menzil Şeyhi Raşit Erol önemli rol oynamıştır. Diğer yandan, ÖHD-TİB ekseninin, sivil kanat temsilcilerinden H. Celal Güzel, bir iç tasfiye dönemecinde ÖHD ilişkilerinden dışlanmıştır. Bu ittifak oluşumu sırasında, RP'nin resmi yayın organı Milli Gazete'nin yazarlarından Mehmet Metiner, "demokratik" ve "her türlü teröre karşı" görüşlerini bugün Demokrasi Gazete'sinde sergilemektedir.

70'li yıllarda Diyarbakır'a giremeyen A. Türkeş'i omuzlayan "Kürt" oyları, RP'nin temsil ettiği islamcı-faşist dalga içinde eritilmişlerdir. Muharrem Şemsek gibi namlı bir faşistin bile "takiyye yaparak koruculuk sistemini gözden geçirebiliriz" dediği günlerde, RP'li Oğuzhan Asiltürk "koruculuk sistemine evet, Kürdoloji enstitüsüne hayır" diyordu. Kontr-gerilla cumhuriyetinin "bekası' adına, RP-MÇP-IDP ittifakı üzerine düşeni yapmış ve ağırlıklı olarak "Kürt" oyları ile islamcı-faşistler parlamentoya taşınmıştır.

Necmettin Erbakan, büyük işadamları için; "silah arkadaşlarımızdır, onlar Türkiye'deki yedi zümre'nin en önde gelenleridir. Bize en yakın olanlarıdır." demektedir.[235] "Silah arkadaşları" ile birlikte, kapitalist vahşetin "adil" sömürme koşullarını yaratmada "ihramlı kapitalizmin" olanaklarından yararlanmaktadır. Erbakan ve partisi. Bu konuda, tarikat ilişkilerinin sunduğu modeller, kalıcı ekonomik kurumlara dönüşmektedir. Kapitalist birikim ve sömürünün işlerlik koşullarına, ilahi güvenceler sağlanmaktadır. Tekelli sermaye düzeninin köleci boyutlarına katkılar yapılmaktadır. İslami toplumsal düzeninin, köleci içeriği, işçi sınıfına yönelik siyasetlerin geliştirilmesinde prensip kabul edilmektedir. Faşit korporasyon anlayışıyla bütünleştirilmiş "islam ekonomisi", Kur'anda yeralan "köle" suresini mutlaklaştırmaktadır.

Eşitsiz toplumu kutsayan din, "şeytan hadisleri" ile başlangıç döneminin bazı komünal özelliklerinden uzaklaşmıştır. Hadis, İcma,

Kıyas, içtihat kaynakları ile yeni bir din yaratılmış, islam düşünürleri, içinde bulundukları statükoyu meşru kalın söylemler geliştirmişlerdir. RP'nin açıkladığı, islami ekonomi prensipleri, sınıf çelişkilerin kabul etmemektedir. İşçi-sermayedar ilişkilerini, "islami harç" ile uyum içinde bütünleştireceğini belirtmektedir. Korporatist toplum yapısının faşizan içeriğine uygun kurum ve örgütleri, gelenek kavramıyla kutsayan "adil düzen" anlayışı, sermaye çıkarları ile uyum içindedir. Sendikal temsil düzeneği olan bu anlayış çerçevesinde sıradan bir vekalet ilişkisine dönüştürmüştür. Sendika olgusunu, "işçiler almakta oldukları ücreti yertersiz bulurlarsa, bunu tek tek istemek yerine bir temsilci aracılığıyla isteyebilirler" boyutuna indirgeyen bir anlayıştır bu.[236] Sendikaların, emekçi haklarının korunması adına mücadele etmeleri, islam hukukuna göre tarafların iradelerini zorlayacak mahiyettedir. Bu açıdan, grev, islami prensiplerle bağdaşmaz. Sözde tekelli sermayeye karşı olduğunu açıklayan RP, bu noktadaki demagojisini sürdürmektedir. Zaten hiçbir ekonomik sistem, teorik düzeyde, tekelci yapıları savunmaz ve tüm kapitalist ülkelerde ve bu arada Türkiye'de kağıt üzerinde birçok anti-tekel yasa vardır. Diğer yandan, "adil düzen" ekonomisinin, rekabetçi fiyat sistemi, sosyal dayanışma gibi ilkeleri, sistemi kurtarma çabası ile oluşturulan politikalarla birliktedir. İdeal ahlak normlarından yola çıktığını savunan "adil düzen" anlayışı, yoksulluğu sorgulamaz. Yoksulluğun görünür sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelir. Açlık boyutlarına ulaşan yoksulluğun yaratacağı tepkileri sistem içine eritme adına, RP iktidarı, bazı tedbirler almaya başlamıştır. Tekelli düzenin yarattığı yoksulluk, terör ve yıkıma ahlaki kılıf üretmek "adil" düzencilerin başlıca uğraşıdır.

Son zamanlarda barış yanılsaması yaratan RP, kontr-gerilla cumhuriyeti ile tüm bağlantılarına, miltarist yapısına, korporatist faşist söylemine ve sokak milisine rağmen "inandırıcı" bulunabilmektedir. Ortadoğu'ya, İsrail'in "hazmettirilmesi" sürecinde RP'ye önemli görevler düşecektir. Bu arada, Türkiye üzerinden İran'ın Yeni Ortadoğu Düzeni'ne uyum sağlaması çalışmaları hızlanacaktır. İran'ın siyasi ve iktisadi yaşamında ağırlığını gittikçe hissetiren Hocatiye (Hüccet) diye anılan masonik örgüt, ülkenin çeşitli büyük kentlerinde örgütlenmiştir. İmamlar, diplomatlar, yüksek rütbeli subaylar,

bürokraside üst düzey yöneticiler, işadamları, ülkedeki silah trafiği ile uğraşanlar, petrolcüler, hatta Humeyni'nin çok sayıda akraba ve dostları bu hocaların üyeleridirler.

ABD ve diğer ülkelerle ilişkiler, özellikle "Astrum Argentium" ve "Golden Down In The Outer" isimli iki güçlü mason locası aracılığıyla yürütülmektedir. Bu yapılanmaya tepki gösteren ve Hocatiye aleyhine eleştiriler yapan Ayetullah Halhali "islam devrimi" adına susturulmuştur. İran, anti-komünist potansiyeli, Arap halklarına karşı tutumu, kapitalist enternasyonal bağlara ve güçlü ticaret burjuvazisi ile ABD açısından uzun vadeli stratejilere dayanak teşkil eden bir konumdadır. İran-İsrail gizli ilişkileri ise "Irangate" çürümüşlüğü ile ortaya dökülmüştür. İslamcı akımlar, ABD düşmanı görünümlerine rağmen, kapitalist enternasyonalin bu hegemon gücü ile el altından işbirliği yapmaktadır.

Kapitalist Enternasyonalin İslami Ağları

Afganistan'ın en radikal islamcılarından Gulbeddin Hikmetyar, Pakistan istihbaratının adamıdır. ABD'nin silah yardımı ile gücünü sürdürmektedir. Hikmetyar, Afganistan-Pakistan Konfederasyon planını imzalayarak, ABD siyasetlerinin Asya'daki uzantısı olmayı kabul etmiştir. Lübnanlı Şii Lider Nebih Berri'nin; ABD'de benzin istasyonları, Güney Afrika'da çiftlikleri vardır. Filistinlilerin tasfiyesinde büyük payı olan Berri'nin, İsrail ile görüştüğü bilinmektedir. Müslüman Kardeşler, Ürdün'de FKÖ'ye karşı Kral Hüseyin ve İngiliz-Amerikan gizli servisleriyle işbirliği yapmışlardır. "Kafir ve lanetli Filistinliler", bu yüzden Kara Eylül'de 30.000 can vermişlerdir. Hizb-ut Tahrir örgütü, uzun yıllar İngiliz servisi tarafından desteklenmiştir. Hama'da isyan çıkarıp, 10.000 insanın ölümüne neden olan ve daha sonra Türkiye ile Lübnan'a kaçan Suriyeli Müslüman Kardeşler'in arkasında, Lübnanlı faşist Maroniler, ABD, Türkiye ve İsrail gizli servisleri olmuştur.

Bütün bu ağların genişliği ve sık dokunmuşluğu üzerine bir çok şey söylenebilir, ancak, "kimimizi kimimizin üstünde kat kat yükselten" tanrı düzeninin bekçisi olan islamcı akımlar açısından, ABD "düşmanlığı" akut, "dostluğu" ise kroniktir. Kapitalist enternasyonalin gizli orduları, masonik yapıları, ideolojik kurumları ile içiçe

gelişen islamcı akımlar, son tahlilde burjuva diktatörlüğünün payandalarıdır.

ÖZEL *SAVAŞ - DİN* VE REFAH *PARTİSİ*

Militarist ekonomi, çürüyen siyasal sistem, satılık değerler ve tüm bunların sözcülüğünü yapan savaş hükümetleri... Bu kapsamdaki hükümetler zincirine yeni bir halka daha eklendi: RP-DYP koalisyonu. Ancak, bu koalisyon diğerlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Türkiye'nin müslüman potansiyelini temsil iddiasındaki RP, koalisyonun büyük ortağı durumundadır. RP'nin dinamiklerini çözümlemek, yeni savaş hükümetinin siyasetlerindeki renklere ışık tutacaktır.

Türkiye'de giderek güçlenen askeri-sınai komplekse yönelik mesajlar vermeyi ihmal etmeyen RP, silah sanayiine büyük ölçekli yatırımlar planladığını açıklamıştır. Militer birikimi daha da güçlendirecek önlemler alan, askeri sınai kompleksle uyumlu neo-osmanlı motivlerle süslü bir Türk-İslam emperyalizmini savunan, Kürt katliamlarının Nizam-ı Alemci faşist çeteleriyle ortak olan RP'nin "barış" girişimlerinin yankı bulması düşündürücüdür.

Şeriat söyleminin bayraktarlığını güçlü bir sokak örgütlenmesi ile bütünleştiren RP, falanjist bir yapı konumunda bulunmaktadır. Burjuva diktatörlüğünün yarattığı toplumsal, ekonomik ve ahlaki yıkımını demagojik bir anti-kapitalist propaganda ile birleştiren RP, yoksul kitleleri hızla örgütlemektedir. Din kardeşliği vurgusu temelinde sınıf çelişkilerini reddeden ve onun yerine hakikat tekelini parti ile özdeşleştiren bu anlayış, faşizan bir içerik taşımaktadır. Diğer yandan, tekelli düzenin yarattığı muhalif dalgayı kırarak, yükselen muhalefeti sistemin yeniden üretimini sağlayacak kanallara çekmektedir. Özellikle, İran devrimi sonrasında bölgede gelişen radikal islami hareketlerin Türkiye'de güçlenmesi için, RP'nin önceli MSP üzerine düşeni yapmaktadır. Egemenlerin devrim korkularının giderilmesinde MNP-MSP-RP çizgisi önemli roller oynamaktadır. Sisteme muhalif kanalların kontrol altında tutulmasında, Erbakan önderliğideki çizgi belirleyici olmaktadır. Erbakan çizgisi, ulusal kurtuluşçuluğa düşmanlık, devrimci hareketleri kanla boğma, devletin çıkarlarına sarsılmaz bir bağlılık olarak belirmektedir. Kemalizm-Si-

yonizm ikizinin damgasını vurduğu Türk egemenlik sisteminde, Erbakan ve partisine etkin roller düşmektedir. İslamcı demagojinin bu çizgisini temsil eden önderler, özünde, uluslarüstü masonik örgütler ve siyonist kuruluşların yedek gücü olmuşlardır.

"İslamiyet, son yıllarda özellikle ABD'nin gündeminde en üst sıralara yerleştirilmiş durumdadır. ABD'de hızla yükselen islamiyet ve Ortadoğu'daki Filistin-İsrail çatışması, ABD dış siyasetinde islamiyetin yeni bir yer ve rol üstlenmesine yol açmıştır. ABD'nin yeni islami siyasetine yön verenlerden biri, Z. Brezinski'dir."[237]

Brezinski, kapitalist enternasyonal örgütü Tri-Lateral Komisyon'un kurucusudur. Bu komisyon, Bildenberg Grubu ile CFR (Counsil On Foreign Relations) adlı uluslarüstü örgütün yönlendiriciliğinde çalışmaktadır. Bilderberg'in amacı, ABD, Avrupa ve Japonya arasında "dinler birliği" esas alınarak ortak bir dünya yönetimi kurmaktır. Bosna-Hersek'e Japon gönderilmesi, CFR-Bilderberg-Tri-Lateral Komisyon'un kararıyla gerçekleştirilmiştir. Bilderberg, Dr. Joseph Retinger adlı bir siyonist tarafından kurulmuş ve OSS ile CIA tüm çalışmalarına yardımcı olmuşlardır. Brezinski'nin başında bulunduğu Tri-Lateral'ciler, güvenlik, istihbarat ve karşı-devrim konusunda CFR-Bilderberg'le birlikte dünyadaki en tehlikeli kapitalist enternasyonalciler arasındadır. Brezinski'nin teorisyenliğini yaptığı "ılımlı islam", bugün RP'nin kişiliğinde "görünür" iktidara taşınmıştır. Radikal islamın tasfiye edilmesi, İran, Irak, Suriye'nin Yeni Ortadoğu Düzeni'ne eklemlenmesi, ABD'nin öncülüğünde bölgedeki statükonun korunması ve devrimci dinamiklerin bastırılması, "ılımlı islam" projesinin temel özellikerini oluşturmaktadır.

Uluslararası siyonist, kapitalist enternasyonal örgütlerinin yönlendirdiği "ılımlı islam", bölgede en gerici güçlerle özdeşleşmektedir. Nakşıbendi tarikatının üyesi Özel Harp Dairesi ve MİT ile ortaklaşa çalışan işbirlikçi bazı unsurları; Suudi sermayesi, özel savaşın imam-hatip kadroları, polisteki çevik kuvvet organizasyonları ve Avrupa'daki devlet destekli örgütlerle, Avrupa-merkezci, sözde müslüman, batı söylemi hayranı bir kısım devlet ideoloğu RP'nin temsil ettiği "ılımlı islam"ın omurgasını oluşturmaktadır.

Özel Harp Dairesi'nin kontrolünde geliştirilen "sahte tarikatçılık", Silvan, Batman, Hakkari, Urfa, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır ve

Adıyaman'da özellikle etkili olmaktadır. Seçimlerde halkın oylarını çöpe atan rejim, bu yerlerde örgütlediği "sahte tarikat" temsilcilerini RP saflarında parlamentoya sokmuştur. Nakşıbendi tarikatı içindeki bazı unsurlar, kökleri derinlerde bulunan bu tasavvuf yapısını, ÖHD-MİT eksenli bir devlet tarikatına dönüştürmüştür. "Sahte tarikatçılığın" desteğinde ve Kürt halkının siyasi iradesine barikat temelinde yükselen RP, özel savaşın taktik aşamalarındaete her türlü desteği sunmaktadır. Bu arada "ılımlı islam"ın temsilcisi RP'ye, tekelli sermaye ve devlet hizmetlerinin karşılığını fazlasıyla ödemektedir.

"Sahte tarikatçılığın" örgütlenmesinde GAP projesine akıtılan milyarlar etkli olmuştur. Özel savaş feodalitesi, Nakşıbendi şeyhleri, RP örgütlerini öncülüğünde kurumlaşan bir "şebeke" bölgeyi kuşatmıştır. Sarıklı MİT'çiler, Nakşileri, Nurcuları, Süleymancıları, Kadiriler vs. özel savaşın "manevi ordusu" haline getirmeye çalışırken büyük imkanlar kullanmaktadırlar. PKK'nın sahip olduğu halk desteğinin eritilmesi için binlerce Kürt insanı, MİT-ÖHD tarikatlarına "kul" yapılmaktadır.

RP'nin iktidarı, adı "ılımlı" olan, ancak, şiddetli bir kişiliksizleştirme siyasetinin programını içeren siyasi bir plana dayanmaktadır. ANAP-RP-DYP-BBP-MHP çizgisi, ajan tarikatlar, müslümanlığı dilinden düşürmeyen işbirlikçi korucular ve islamcı-faşizm konusunda özdeş siyasetler içermektedir. CHP-DSP'nin payına ise Alevi kitlelerin sistem içi kanallarda tutulması düşmektedir.

RP'nin, Kürt halkına yönelik siyasetleri, devrimci dinamikleri bastırma, PKK ve HADEP'in kitle desteğini daraltma ile ümmet anlayışının baskısı temelinde ulusal nitelik taşıyan talepleri etkisizleştirme olarak gözükmektedir. Erbakan önderliğinde MNP-MSP-RP çizgisi bu işleve göre şekillenmektedir. Bu gerçeği şöyle saptamak mümkün: "Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalışan Amerikalı uzmanlar ile AID'nin yürüttüğü ortak bir proje neticesinde, 1962 yılında bir öneriler demeti Türk hükümetine sunulur. Bu rapora göre toplumsal muhalefetin yükselişini durdurmanın ve Kürt sorunuyla mücadelenin en iyi yöntemlerinden biri, dinci bir partinin kurulması, geliştirilmesi ve etkin bir konuma getirilmesidir. Bu AID destekli devlet projesi, 1969'da yürürlüğe konmuş ve Milli Nizam Partisi kurul-

muştur."[238] 12 Mart dönemini İsviçrede'de geçiren Erbakan, Özel harpçi subayların temsilcisi Or. Gen. Turgut Sunalp'in "ricası" ile Türkiye'ye dönerek MSP'yi kurmuştur. Bu "devlet islamı" hep militarist dalgalarla içiçe gelişmiş, Kıbrıs'ın işgali I.-II. MC'nin kanlı iç savaş dönemi, 1979 katliamları ve 12 Eylül faşizminin yerleşmesinde, Erbakan ve örgütleri ön planda bulunmuşlardır.

Gelinen noktada, Ortadoğu'da "büyük devlet" programına açılmaya çalışan bu özel savaş hükümeti, İsrail ile bütünleşmiş stratejik çıkarların temsilcisidir. Emperyalist statükonun bölgedeki polisi ve askeri konumunaki Türkiye'de tehlikeli bir oyun oynamakta ve islami potansiyel bu çürümüş rejimin payandası yapılmaktadır. Yaratılan siyasi yanılsamalarla, özellikle baskılardan bunalan Suriye etkilenmekte ve PKK önderliğini de kapsayabilecek bazı olumsuz işaretler ortaya çıkmaktadır. Falanjist bir sokak hareketi örgütlenmesini içeren RP-BBP ekseni, önemli "milis" potansiyeline sahip ve bu anlamda toplumsal dinamikleri "seferberlik" çizgisine çekebilecek konumdadır. Bu bakımdan PKK üzerinden bazı "maceralara" girmeleri mümkündür.

Bir diğer önemli nokta ise, Roma tanrısı Janus örneğinde olduğu gibi, RP'nin arka yüzünde devlet solu ve laik dindarlık durmaktadır. Devlet solu kervanı, RP'nin açılımları doğrultusunda uzayacak veya kısalacaktır. Çünkü, RP kozu kullanılarak devlet soluna "düzen içi muhalif kanalda" güç kazandırılmaya çalışılmaktadır. "Milli Kemalizm" stratejisinden ötesini düşünemeyen bir kısım devlet solcusu, yeni 9 Mart hayalleri görmeye başlamışlardır. Ancak, kapitalist enternasyonali simgeleyen "Global Terörizm" açısından sorun, her türlü radikal çıkışın ve devrimci dinamiğin bastırılmasıdır. RP ile radikal islam ve ulusal kurtuluşçuluğun daraltılması, RP'ye karşı geliştirilen devlet soluna dayanarak da devrimci sosyalistlere radikal alan bırakılmaması gündemdedir. Özünde, devlet islamı, devlet solu, kemalistler aynı cephededir. Bu cephenin çöküşü, özel savaşın çöküşüdür.

Dipnotlar

1-Mevlüt Bozdemir, Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları, s. 3.
2-Mevlüt Bozdemir, Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları, s. 17.
3-Davison R.H. Reform in the Ottoman Empire, s. 90.
4-Taha Parla, Türkiyenin Siyasi rejimi, s. 67.
5-Aynı eser, s. 73.
6-Aynı eser, s. 81.
7-Şerif Mardin, Türkiye'de Toplum ve Siyaset, s. 86.
8-Hikmet Özdemir, Devlet Krizi, s. 113.
9-Bülent Tanör, İki Anayasa, s. 38.
10-Bülent Tanör, İki Anayasa, s. 44.
11-Lütfü Duran, Türkiye İdaresinde Karmaşa, s. 23.
12-Mümtaz Soysal, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, s. 44.
13-Prof. Tayfun Akgüner, Milli Güvenlik Kurulu, s. 63.
14-Hikmet Özdemir, Devlet Krizi, s. 21.
15-Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, s. 73.
16-Sezai Orkunt, Milliyet 1975.
17-Lütfü Duran, Türkiye Yönetiminde Karmaşa, s. 23.
18-Taha Parla, Türkiye'nin Siyasi Rejimi, s. 55.
19-Celil Gürkan, 12 Mart'a Beş Kala, s. 211.
20-Nurşen Mazıcı, Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkiler, s. 74.
21-Ufuk Güldemir, Çevik Kuvvet Gölgesinde Türkiye, s. 27.
22-Ufuk Güldemir, aynı eser.
23-Ufuk Güldemir, aynı eser.

24-Resmi Gazete, 1983-2937 sayılı yasa.
25-Talat Turhan, Doruk Operasyonu.
26-Hikmet Özdemir, Rejim ve Asker, s. 33.
27-Hikmet Özdemir, Devlet Krizi, s. 81.
28-Aynı eser.
29-Aynı eser.
30-Aynı eser.
31-Aynı eser.
32-Aynı eser.
33-Zafer Üskül, Türkiye'de Sıkıyönetimler, s. 21.
34-Aynı eser.
35-Aynı eser.
36-Bülent Tanör, İki Anayasa, s. 71.
37-Tarih ve Toplum, Eylül 1986.
38-Cumhuriyet, 17.9.1955.
39-Cem Eroğul, Demokrat Parti Doğuşu ve İdeolojisi, s. 56.
40-Aynı eser.
41-Dr. Uygur Kocabaşoğlu, Telsiz'den Devlet Radyosu'na, s. 98.
42-Cumhuriyet, 13.8.1963.
43-Milliyet, 15.5.1964.
44-Zafer Üskül Türkiye'de Sıkıyönetimler, s. 76.
45-Aynı eser, s. 33.
46-Aynı eser, s. 46.
47-Aynı eser
48-Aynı eser, s. 71.
49-Aynı eser, s. 81.
50-Aynı eser, s. 56.
51-Aynı eser, s. 73.
52-Cumhuriyet, 16.10.1974.
53-Aynı eser, s.65.
54-Aynı eser, s. 81.
55-Milliyet, 8 Ocak 1978.
56-Milliyet, 2 Ağustos 1989.
57-K.Maraş Davası Gerekçeli Hüküm.
58-Erbil Tuşalp, Eylül İmparatorluğu.

59-K.Maraş Davası Gerekçeli Hüküm.
60-Cumhuriyet, 20 Kasım 1979.
61-Cumhuriyet, 14 Aralık 1978.
62-Cumhuriyet, 20 Kasım 1979.
63-Ayın Tarihi, Ağustos 1980 s. 414.
64-M.Ali Birand, 12 Eylül. s. 72.
65-Nevzat Bölügiray, Sokaktaki Asker, s. 66.
66-Mete Tunçay, Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması, s. 71.
67-Cumhuriyet, 10 Nisan 1988.
68-Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef Dönemi, s. 76.
69-Sadri Ertem, Vakit 22 1938.
70-Nokta, Sayı, 21.28 Mayıs 1989.
71-Ali Fuat Başgil.
72-Hürriyet, 3 Haziran 1950.
73-Milliyet, 24 Ekim 1961.
74-Hürriyet, 25 Ekim 1961.
75-Milliyet, 26 Ekim 1961.
76-Dünya, 24 Ekim 1961.
77-Öncü, 26 Ekim 1961.
78-Dünya, 30 Ekim 1961.
79-Örsan Eymen, Bir İhtilal Daha Var, s. 336-337.
80-Düşünen Adam, s. 44-22 Kasım 1961.
81-Orhan Erkanlı, Askeri Demokrasi, İst. Güneş Yayın, 1986, s. 206-209.
82-Kim, sayı 174, 3 Kasım 1961.
83-Cumhuriyet, 12 Şubat 1966.
84-Hürriyet, 29 Mart 1966.
85-Bülent Tanör, Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, s. 164.
86-Geçiş Süreci İçinde Türkiye, Ordu, s. 277.
87-Feroz Ahmad, Geçiş Süreci İçinde Türkiye, Türk Demokrasi Deneyi, s. 289.
88-Ömer Laçiner, 12 Mart Üzerine, Birikim, 8 Ekim 1975.
89-Tercüman, 27 Mart 1980.
90-Demokrat, 30 Mart 1980.
91-Milliyet, 6 Haziran 1980.

92-Milliyet, 10 Nisan 1980.
93-Nazlı Ilıcak, Tercüman, 13 Haziran 1980.
94-Hürriyet, 8 Haziran 1980.
95-Tercüman, 8 Haziran 1980.
96-Hikmet Özdemir, Devlet Krizi, s. 307.
97-Yalçın Küçük, Türkiye Üzerine Tezler. cilt. 1. s. 66-67.
98-M.Ali Birand, Emret Komutanım, s. 281-282.
99-Mustafa Sönmez, Kırk Haramiler, s. 53.
100-M.Sönmez, Kırk Haramiler, s. 69.
101-M.Sönmez, 40 Haramiler.
102-Erbil Tuşalp, Eylül İmparatorluğu, s. 185-186.
103-Erbil Tuşalp, Eylül İmparatorluğu, s. 397-398.
104-AP. Programı, s. 37-38.
105-Geçiş Süreci İçinde Türkiye, s. 262-263.
106-İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, s. 82.
107-İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, s. 77.
108-Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef Dönemi, s. 306.
109-Albrecht, Silahlanma ve Azgelişmişlik, s. 31.
110-Oral Sander, Türk Amerikan İlişkileri, s. 198.
111-Doğan Avcıoğlu, Devrim ve Demokrasi, s. 451.
112-D.Avcıoğlu, Devrim ve Demokrasi, s. 93.
113-İsmail Cem, 12 Mart, s. 73.
114-D.Avcıoğlu, Devlet ve Demokrasi, s. 98.
115-D.Avcıoğlu, Devlet ve Demokrasi, s. 102.
116-D.Avcıoğlu, Devlet ve Demokrasi, s. 103.
117-Günaydın, 27 Ekim 1974.
118-Ufuk Güldemir, Çevik Kuvvet Gölgesinde Türkiye, s. 16.
119-Aktaran, Y.Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, cilt. 3. s. 234.
120-Aktaran, Y.Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, cilt.3. s. 235.
121-Ufuk Güldemir, Çevik Kuvvet Gölgesinde Türkiye, s. 131.
122-Aynı eser, s. 67.
123-Aynı eser, s. 153.
124-Aynı eser, s. 144.
125-Aynı eser, s. 183.

126-Y.Küçük, Quo Vadimus, s. 123.
127-Aynı eser, s. 124.
128-M.Sönmez, Türkiye Ekonomisinde Bunalım, cilt. 1.
129-Güngör Uras, Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları, s. 320.
130-Rafet İbrahimoğlu, Ekonomik Durumun Değerlendirilmesi, İşveren, cilt. 18. s. 9.
131-Mustafa Sönmez, Türkiye Ekonomisinde Bunalım, cilt. 2. s. 9-91.
132-Yankı, 16-22 Nisan 1984.
133-Alpaslan Işıklı, Emek ve Sendikalaşma, Geçiş Süreci İçinde, s. 338.
134-Milliyet, 2 Temmuz 1981.
135-Erbil Tuşalp, Eylül İmparatorluğu, s. 206.
136-Mustafa Sönmez, Türkiye Ekonomisinde Bunalım, s. 281.
137-Türker Alkan, Yankı, 26 Nisan, 2 Mayıs 1982.
138-Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, s. 47.
139-Aynı eser, s. 47.
140-Aynı eser, s. 103-104-105.
141-Aynı eser, s. 127.
142-Aynı eser, s. 125.
143-Tank Sesiyle Uyanmak, s. 460. Hasan Cemal.
144-Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, s. 131.
145-Aynı eser, s. 289.
146-Aynı eser, s. 290.
147-Aynı eser, s. 211.
148-Aynı eser, s. 213.
149-Aynı eser, s. 282-283.
150-Erbil Tuşalp, Bin Tanık, s. 584.
151-Hasan Cemal, Tank Sesiyle Uyanmak, s. 461.
152-Erbil Tuşalp, Bin Tanık, s. 281.
153-Yankı, sayı. 522, s. 8.
154-Yeni Forum, 1. sayı, 15-17 Mayıs 1988.
155-Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, s. 43.
156-Aynı eser, s. 43-44.
157-Doç. Dr. Nurkut İnan, Yasama Faaliyetleri Açısından 12

Eylül, Yapıt, 14 Ocak-Şubat 1986.

158-Vatan, Millet, Pragmatizm, Süleyman Yalçın Röportajı, s. 100.

159-Türk Milliyetçiliği'nin Meseleleri, s. 201-205.

160-Türk Milliyetçiliği'nin Meseleleri, s. 239.

161-Hürriyet, 23.9.1984.

162-Devlet, Ocak, Dergah, Tanıl Bora-Kemal Can, s. 135-136.

163-Erbil Tuşalp, Eylül İmparatorluğu, s. 329-332.

164-Vatan, Millet, Pragmatizm, s. 93.

165-Erbil Tuşalp, Eylül İmparatorluğu, s. 329-330-331-332.

166-Vatan, Millet Pragmatizm, s. 98.

167-İslamiyet ve Siyaset, s. 85.

168-Ruşen Çakır, Ayet ve Slogan, s. 291.

169-Dar Sokakta Siyaset, s. 385.

170-Eylül İmparatorluğu, s. 341.

171-Ayet ve Slogan, s. 100.

172-Muharrem Ergin, Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri, s. 249-252.

173-Binbaşı Ersever'in İtirafları, Soner Yalçın, s.26

174-age, s. 26

175-Türkiye Gazetesi, 6 Şubat 1992

176-Türkiye, 11 Nisan 1992

177-Orhan Tokatlı, Milliyet, 23.9.1993

178-Türk Yurdu, Nisan 1992

179-Erbil Tuşalp, Bin Belge, s.124

180-Melih Pekdemir, Sorgu, Dev-Yol ana Davası Tutanakları, 82/50, s.202-203

181-Ali Başpınar, Sorgu, Dev-Yol ana Davası Tutanakları, 82/50, s.172

182-Sanayileşme Politikaları, DPT 1981, s.204

183-Cumhuriyet, 2 Kasım 1985

184-Cumhuriyet, 30 Kasım 1985

185-Pierre Pecan, Rüşvet, Altın Kitaplar, s.77

186-Savaş ve İnsan, Human Rights Watch Arms Project, Belge Yayınları

187-age, s.9

188-age, s.9
189-The Military Balance, 1992-1993
190- Tanör, Bülent, İki Anayasa, s.17
191- Ecevit, Bülent, Ortanın Solu, s.2, İstanbul 1996
192-Cumhuriyet, 14-15 Temmuz 1961
193-Türkiye Yıllığı, s.234-235, 1962
194-Cumhuriyte, 5 Mayıs 1961
195-TC Merkez Bankası Aylık Bülten, No: 1 1965
196-Türkiye Ticaret Odalar, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, İktisadi Rapor, s.19, 1965
197-Türkiye İktisat Gazetesi, 2 Şubat 1961
198-Forum, 1 Mart 1961
199-Türkiye İktisat Gazetesi, 2 Mart 1961
200-Türkiye İktisat Gazetesi, 16 Şubat 1961
201-Türikye İş Bankası, Raport annel 1962, İstanbul, 1963, s. 60
202-Cillov, Haluk, Türkiye Ekonomisi
203-Bugün. 16.5.1968, 14.4.1968
204-Cumhuriyet, 12-13-14-15-16 Mart §1965
205-Gürkan, Celil, 12 Mart'a 5 Kala, s. 123
206-Gürkan, Cilil, 12 Mart'a 5 Kala, s. 143
207-Aker, Dr. Ahmet, 12 Mart Döneminde Dışa Bağımlı Tekelleşme, s.110
208-Cumhuriyet, 1 Haziran 1973
209-Cumhuriyet, 12 Ağustos 1973
210-Yankı, 25 Ekim 1971, s.35
211-Yeni Ortam, 10 Nisan 1973
212-Avcıoğlu; 10 Nisan 1973
213-Cem, İsmail, 12 Mart, s.73
214-Avcıoğlu, D., Devrim ve Demokrasi, s.98
215-Avcıoğlu, D., Devrim ve Demokrasi, s.102
216-Avcıoğlu, D., Devrim ve Demokrasi, s.102
217-Diyanet İşleri Başkanlığı, Kuran-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, 1965, Maide Suresi
218-age, Enfal Suresi.
219-age, Bakara Suresi
220-age, Enam Suresi

221-Seyyid; Mehmet, Usulü Fıkh, s.112
222-Şeriati; Ali, İslam Ekonomisi, s.110
223-age, s.126
224-Bulaç; Ali, Çağdaş Kavramlar ve Düzenler, s.21-22
225-Yücekök; A. Naci, Türkiye'de Din ve Siyaset, s.109
226-Erbakan; N., İslam ve İlim, s.15-16
227-Yücekök; A. Naci, Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı, s.131-132
228-age, s.129
229-Karadeniz; Harun, Olaylı Yıllar ve Gençlik, s.151
230-Toprak Dergisi, Kültür Komünizmi, No: 51, s.4
231-Bugün Gazetesi, Hitler'in Ruhundan İstimdat, 26 Eylül 1968, Nein Kamf, Bugün, 23 Eylül 1968
232-Sevilgen; Gündüz, MSP'de 4 yıl, s.232-233
233-Şaylan; Gencay, İslamiyet ve Siyaset, s.96
234-Aydınlık, 27 Şubat 1994
235-Flash TV, 13 Nisan 1994
236-Döndüren; Hamdi, Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar
237-Yeni Günaydın, 5 Mart 1994
238-S. Parlar; Suat, Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet, s.288

bibliotek

Göçebe dönemden günümüze dek sürüp gelen askerlik olgusu ve bu olgu temelinde ordu-toplum ilişkisi, siyasal yaşamı anlayabilmek ve değiştirebilmek için tarihsel sürekliliği içinde kavranmalıdır. Batıdaki toplumlardakinin tersine her zaman geleneksel rolünü sürdüren ordu ile kurumlar arasında militarist bir belirleyicilik olmuştur. Bu belirleyiciliğin politik yaşamdaki rolü kitapta ayrıntılarıyla ele alınmaktadır.

Dev bir sanayi haline gelen askeri sanayi kompleksi bu ilişkilerde kilit önem taşımaktadır. Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun (OYAK) yapısını incelenmesi bu nedenle kitapta ayrı bir bölüm olarak yer almıştır. Bulunduğumuz dönemde Türkiye büyük sermayesi, dünya sermayesinin globalleşme süreciyle bütünleşmede yaşadığı sıkıntılara çözüm olarak ve Türkiye'nin öngörülen bölgesel askeri politik misyonuna koşut bir şekilde asker sanayi kompleksini üretmektedir. Kitap bu süreci bir tez olarak olgunlaştırmaktadır.

4320-T